

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

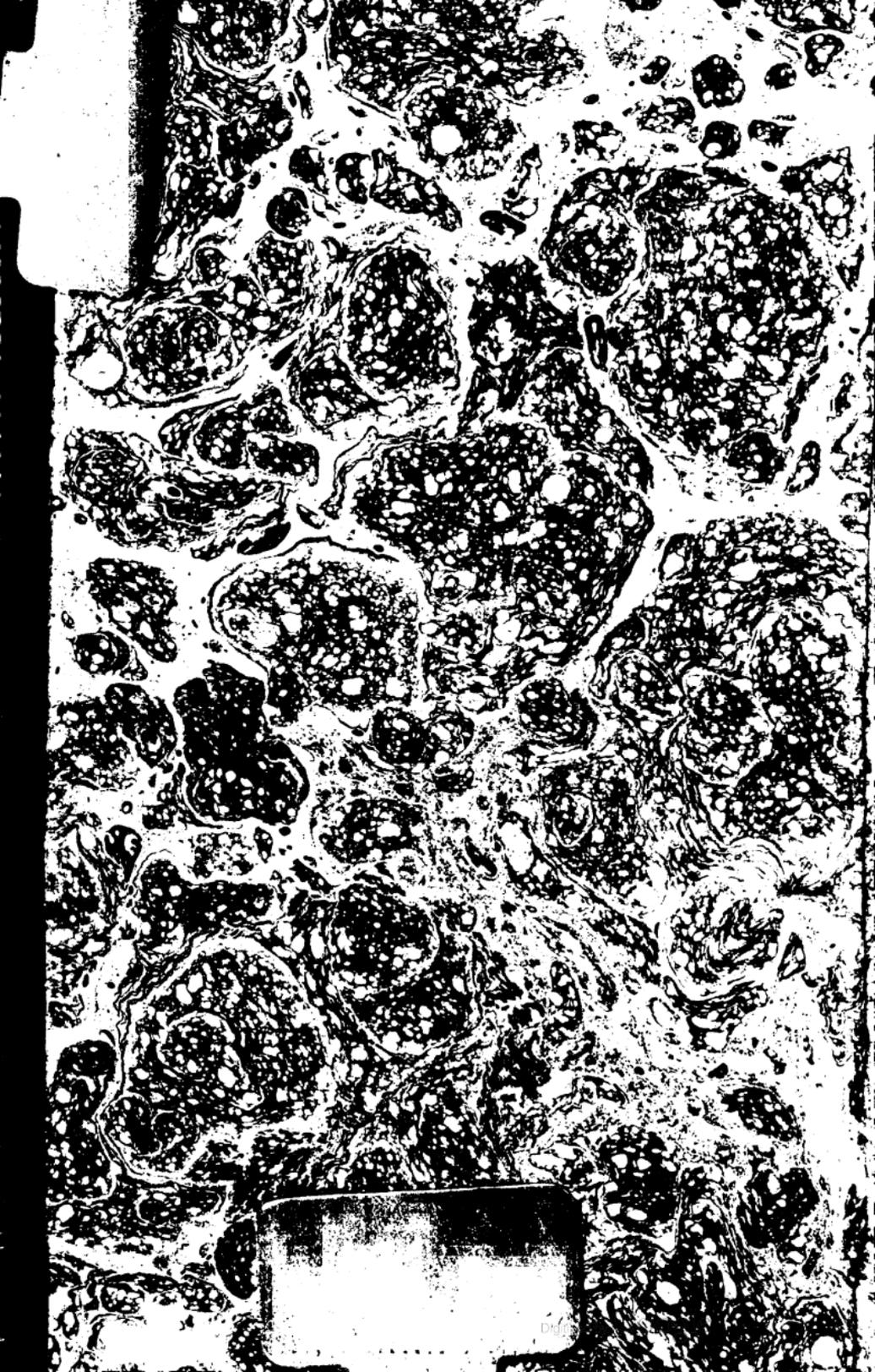
Asimismo, le pedimos que:

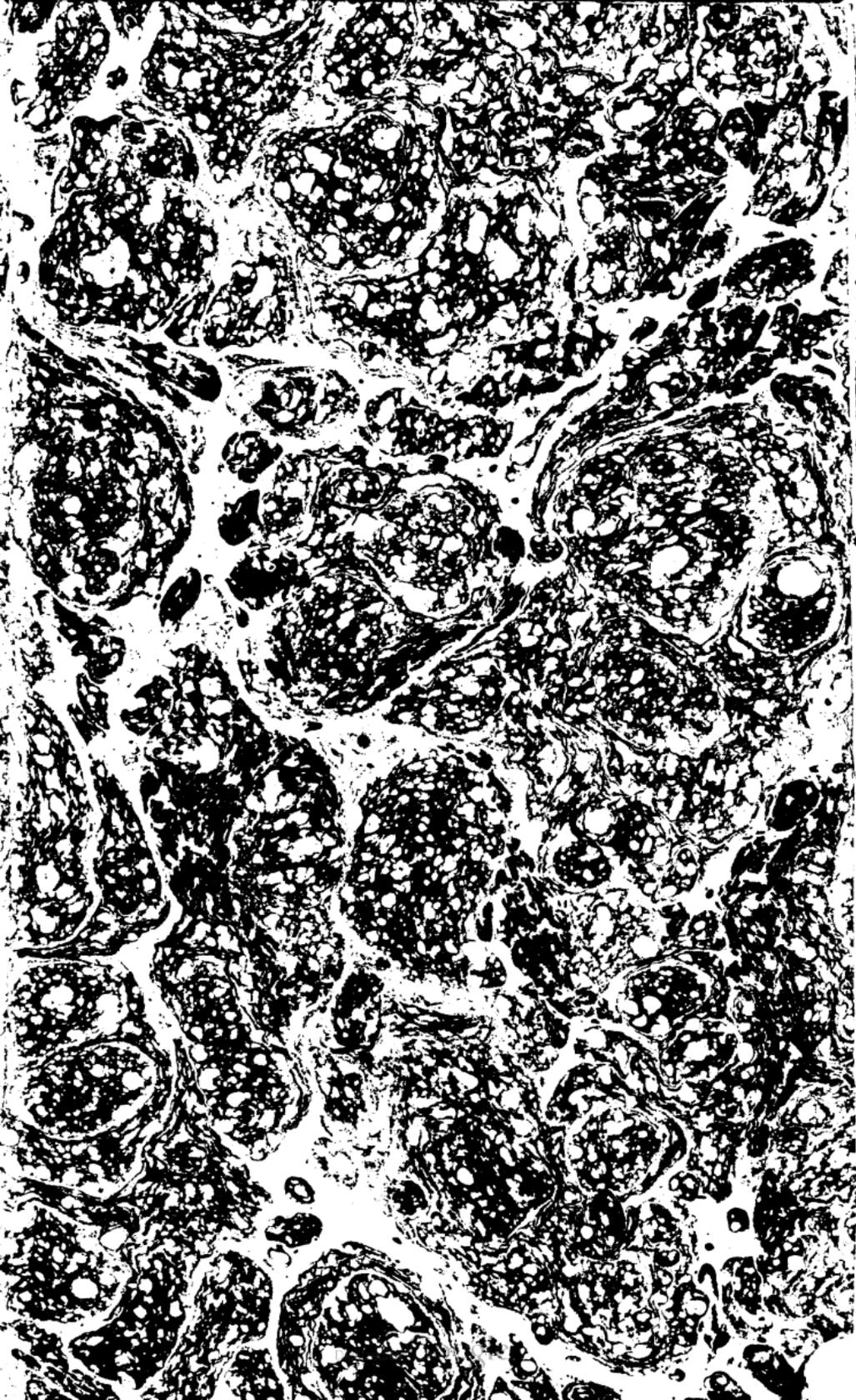
- + *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
- + *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
- + *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
- + *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

Acerca de la Búsqueda de libros de Google

El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página <http://books.google.com>

DEL VECCHIO

15095

INVENTARIO N. _____

GIORGIO		
BIBLIOTECA	48	DEL VECCHIO
	B	
	10	
UNIVERSITÀ DI ROMA		
ISTITUTO DI FILOSOFIA DEL DIRITTO		

I

D. JAC. GABRIEL. WOLFFI, 1077
POTENT. REG. BORUSS. CONSIL. AULÆ
ET PROFESS. JURIS ORDIN. IN REGIA
FRIDERICIANA,

INSTITUTIONES

JURISPRUDENTIÆ NATURALIS

TUM PRIVATÆ TUM PVBLICÆ
QUIBUS REGULÆ

IUSTI, HONESTI, DECORI,
AC
PRUDENTIÆ

SECUNDUM

PRINCIPIA THOMASIANA

DISTINCTE

EXPLICANTUR ATQUE APPLICANTUR.

CUM PRIVILEGIO S. REG. MAJ. BORUSS.

L I P S I Æ

APUD IO. SAMUELEM HEINSIUM.
ANNO M DCC XLI.

REV

M

H

SE

R

T

REVERENDISSIMO, ILLUSTRISSIMO
ATQUE
EXCELLENTISSIMO DOMINO,

D O M I N O

M A R Q U A R D O
L U D O V I C O

LIB. BARONI DE

P R I N Z E N,

HEREDITARIO DOMINO IN KARO, SEDORF,
NIELBOCK, WESLIN, KADERSDORF,

CETERA,

SERENISSIMI REGIS BORUSSIÆ SUPREMO
AULÆ MARESCHALLO, MINISTRO
STATUS INTIMO

BORUSSICI ORDINIS AQUILÆ NIGRÆ EQUITI,
REGII PALATII PRÆFECTO SACRORUM
TRIBUNALIUM PRÆSIDI, REI BENEFICIARIÆ
DIRECTORI, PRÆFECTURARUM JERICHO ET
ALTENPLATHO GUBERNATORI,

SUPREMO REGIARUM ACADEMIARUM CURATORI,
MAGDEBURGENSIS BASILICÆ CANONICO,
RELIQUA

DOMINO SUO GRATIOSISSIMO

HAUSTA QUÆVIS ATQUE
FELICIA;

ILLUSTRISIME
ATQUE
EXCELLENTISIME DOMINE,
DOMINE GRATIOSISIME.

oli, quæso, succensere,
quod clientum **TUO-**
RUM postremus non
solum publice **TE** alloqui, sed
NOMEN quoque **TUUM**
ILLU-

ILLUSTRISSIMUM hujus
lucubrationis fronti præfigere non
vereor. Fluctuanti & subinde
dubitanti, an pudentis hominis
esset maxima curarum publica-
rum parte oneratum REGIÆ
AULÆ ADMINISTRUM
importuna salutatione fatigare, cal-
car addidit ipsa legis naturalis me-
ditatio, quæ recte præcipit, ut
CUIQUE SUUM tribua-
tur: quam in ipso limine migrare,
auctori, qui ejus in se commen-
tationem suscepit, turpe videba-
tur atque indecorum. Cur enim
TUUM non dicerem, quod
TUIS auspiciis in museo meo
natum; cum TIBI, REGIÆ
FRIDERICIANÆ SU-
PREMO CURATORI,
optimo jure debeantur, quotquot
ex ea in lucem publicam emit-
tuntur foetus ingeniorum? Huc
accedit, quod, vel me tacente,

):(3 multo-

multorum conscientia tenetur, TE
inprimis AULÆ REGIÆ
extitisse, qui studia mea tueretur,
&, ne sine præmiis essent, ab
AUGUSTISSIMO &
POTENTISSIMO REGE
& Musarum NUTRITORE
MUNIFICENTISSIMO
impetraret, ut publico juris do-
cendi munere mihi demandato,
in numerum hujus Musarum sa-
crarii Professorum clementissime
cooptarer. Pro tanti beneficii
magnitudine licet TE ex isto
tempore demississimo animi af-
fectu semper sim veneratus: ali-
qua tamen ratione efficiendum ex-
istimavi, ut singularis TUÆ
gratiæ memoria mea, ac volun-
tas a TUO cultu numquam
dimota & TIBI & bonis
omnibus pateret. Quare co-
sum annisus, ut Musæ meæ
pararent, quod eruditorum &
TUOS

T U O S inprimis oculos sustinere posset, gratæ mentis & subjectionis documentum: quod & materia mihi esset, publice dilaudandæ atque prædicandæ bonitatis **T U Æ**; nec non leve specimen, **T E** non in indignum omnino hominem tantum contulisse immeriti favoris cumulum. Accipe itaque, qua soles, benevolentia, jurisprudentiæ naturalis opusculum, quod auspicio **ILLUSTRISSIMI NOMINIS TUI** exit in publicum, ut & ipsum auctoritate **T U A** sit commendabilius, & quantum **T I B I** debeam, doctis omnibus annuntiet. De cetero quemadmodum vota pro salute & felicitate **T U A** nuncupare numquam desino, ita, ut gratiam istam **T U A M** mihi conserves, ac studiis meis pro more **T U O** favere pergas,

):(4   quanta

quanta possum maxima contem-
tione ac submissione rogo atque
obtestor.

ILLUSTRISSIMI
ATQUE
EXCELLENTISSIMI
NOMINIS TUI

Halæ Magdeburgicæ,
d. XXVII. Sept. clō Idcc XXX.

demississimus cultor
J. G. WOLF.

PRÆ-

PRÆFATIO.

Urisprudentiæ naturalis insignem esse in omnibus jurium singularium partibus usum, nemo facile, nisi præjudicatis opinionibus occæcatus, inficias ibit. Quare & mihi, posteaquam docendi munere in hac musarum sede fungi cœpi, illius studium adeo curæ cordique fuit, ut diligentius eidem explicandæ vacaverim.

Ea autem mihi mens non uno abhinc anno constanter hæsit, *legis naturalis ambitum tam late patere*, ut nefas duxerim angustioribus, quam par est, justis, in sensu stricto accepti, regulis illam colligare, atque in illius doctrina ea tantum explicare officia, quæ *paci externæ* conservandæ conducunt. Justis elogio mactamus eum, qui aliorum jura, sive connata, sive acquisita fuerint, turbare haud intendit; sed suis quemque frui quiete patitur. Cum autem ad perficiendam, quam supremus legislator intimo amoris affectu cupit, *mortalium felicitatem moralem*,

PRÆFATIO.

plura requiri, vel ipso rectæ rationis lumine prælucente, quotquot fanis utimur præcordiis, perspicue distincteque cognoscamus; nempe, ut, excusso pravorum affectuum jugo, *internæ quieti*, quantum fieri potest, studeamus; nec non decente cum aliis agendi ratione mutuam, quæ firmissimum humanæ societatis vinculum est, *amicitiam* ac benevolentiam in commune bonum, *ore, gestu, opere*, quamvis jure id postulare nemo queat, sponte stabiliamus, conservemus, ac denique cum propensione hac in bonum, quæ veram constituit *sapientiam*, media ad finem utilius conducta, atque impedimentis, quæ status conservationi obsunt, removendis quam aptissima, duce *prudentialia*, eligamus atque in usum deducamus: hinc profecto nemo, nisi præsumtis opinionibus imbutus, dubitabit, quin regulæ *justi, honesti, decori* ac *prudentialia*, in jurisprudentiæ naturalis doctrina, successu haud infelici, modo justus fervetur ordo, jungantur. Hac enim ratione multas melius, ac fieri passim consuevit, explicari quæstiones posse, tam sum persuasus,

PRÆFATIO.

fus, quam qui est persuasissimus. Tam arcto enim ista vinculo connectuntur principia, ut de una eademque actione hominis morali inquirendum semper sit, an juste, honeste, decore ac prudenter fuscipiatur. Quæ itaque in applicatione conjungenda sunt, ea quo minus & una commode doceantur, nihil profecto obstare mihi videtur.

Doctrinæ quidem distinctioris & majoris perspicuitatis obtentu tribus illa disciplinis explicari novimus. Cave tamen, existimes, confusionem necessario oriri, si quis hanc methodum deseruerit. Legis enim naturalis latius extensæ doctrinam quatuor istas regulas generales, ex attenta moralis hominum felicitatis meditatione sua sponte fluentes, complecti; facili, opinor, negotio ex ante dictis patebit. Cui talia, nec *distincte*, nec *perspicue*, nec *vivide* cognita sunt ac perspecta, is profecto prima extremis, ima supremis quam confusissime miscebit, licet separatim disciplinarum cursum instituat. Qui vero ab indicatis jam jam vitiis immunem se præstat,

PRÆFATIO.

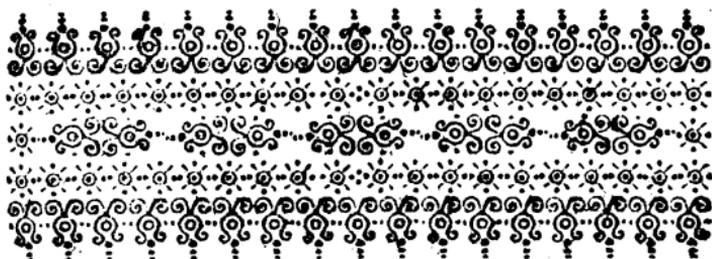
præstat, atque ex distincte præmissis, solideque collocatis fundamentis generalioribus, de morali hominum felicitate, deque saluberrimis, quæ ad hanc nos perducunt, justis, honestis, decori, ac prudentiæ præceptis, ubi ad specialia progreditur, distinctas elicit conclusiones, & cum principiis perspicue connectit, illum confusionis reum nemo, nisi stupidus aut invidiosus arguet.

Cum autem hac methodo elaborata jurisprudentiæ naturalis elementa in usum prælectionum academicarum commode mihi usurpanda, deficerent, e re futurum aliquamdiu existimavi, si in iis concinnandis calamum exercebam. Hinc itaque natum est, quod jam in lucem emitto publicam, opusculum. Cui ut æque ac auctori, bene cupere velis, etiam a Te, B. L. atque etiam peto ac contendo, perennem Tibi cetera felicitatem apprecatus. Dab. die

27. Sept. 1719.

SERIES

SERIES CAPITUM.

PARS GENERALIS.

Caput I.

De natura hominis morali. pag. 1

Caput II.

De norma actionum humanarum in genere. 29

Caput III.

De jure naturæ ac gentium speciatim, nec non de regulis justitiae, honestitatis, decori ac prudentiæ, earumque obligatione. 42

Caput IV.

De virtute ac vitio.

Caput V.

De diverso hominum statu. 64

Caput VI.

De applicatione juris ad factum. 70

PARS

PARS SPECIALIS.

SECTIO I.

DE

JURISPRUDENTIA NATURALI AC GENTIUM PRIVATA.

Caput I.

De officio hominis erga Deum, nec non
de jure hominis intuitu religionis. 74

Caput II.

De officio ac jure hominis intuitu sui
ipsius. 90

Caput III.

De officio ac jure hominis erga alios:
speciatim de non turbandis aliorum
juribus. 110

Caput IV.

De officiis humanitatis. 123

Caput V.

De officio ac jure paciscentium. 137

Caput VI.

De officio ac jure hominum circa ser-
monem. 179

Caput VII.

De officio ac jure hominum intuitu juris-
jurandi. 191

Caput VIII.

De officio ac jure hominum circa distincta
rerum dominia. 207

Caput

Caput IX.

De officio ac jure hominum circa rerum
pretia. 243

Caput X.

De officio ac jure contrahentium. 251

Caput XI.

De officio ac jure conjugum. 289

Caput XII.

De officio ac jure parentum ac libero-
rum. 312

Caput XIII.

De officio ac jure dominorum & servo-
rum. 324

S E C T I O. II.

DE

**JURISPRUDENTIA PUBLICA
UNIVERSALI.**

Caput I.

De natura ac nexu civitatis. 377

Caput II.

De majestate atque officio imperantium. 383

Caput III.

De potestate legislativa. 360

Caput IV.

De jure constituendi ministros, magistra-
tus atque officiales inferiores. 367

Caput V.

De potestate judiciaria. 370

Caput

	<i>Caput VI.</i>	
De jure pœnas ac præmia distribuendi.		374
	<i>Caput VII.</i>	
De jure imperantium intuitu existimationis atque honorum civium.		386
	<i>Caput VIII.</i>	
De jure imperantium in bona publica & privata.		388
	<i>Caput IX.</i>	
De jure imperantium in collegia.		397
	<i>Caput X.</i>	
De jure imperantium in religionem ac studia.		400
	<i>Caput XI.</i>	
De jure belli ac pacis.		410
	<i>Caput XII.</i>	
De jure fœderum.		426
	<i>Caput XIII.</i>	
De legationum jure.		429
	<i>Caput XIV.</i>	
De diversa rerum publicarum forma.		438
	<i>Caput XV.</i>	
De modis acquirendi & amittendi imperii, nec non de tutela regia.		456
	<i>Caput XVI.</i>	
De officio ac jure subditorum.		468
	<i>Caput XVII.</i>	
De mutatione atque interitu civitatum.		473

374

itio-

386

ca &

388

397

ac

oo

io

26

9

8

6

3

INSTITVTIONES
IURISPRVDENTIÆ
NATVRALIS.

THE
MILITARY
RECORDS
OF
THE
UNITED STATES
ARMY
AND
NAVY
FROM
1789
TO
1864

PARS GENERALIS.

CAPVT I.

DE

NATURA HOMINIS

MORALI

§. I.

Naturæ vocabulum diversas, tum *Vox no-*
 apud Philosophos, tum apud *tura*
 Theologos, habere significa- *quomo-*
 tiones, inter omnes, qui aliqua *do hic*
accipit
 rei litterariæ notitia imbuti sunt, satis su-
 tur?
 perque constat. (a) Nobis vero hic ita

accipitur, ut *complexum* denotet *omnium*
hominis facultatum, propensionum, habi-

A 2

tuatio

(a) Videri ea de re potest JOH. CHRISTOPH. STURMIUS *de natura agentis idolo.* Item ROBERTUS BOYLE *in disquisitione de ipsa natura.* Theologi naturam opponunt gratiæ.

(b)

suumque naturalium, ne corporis quidem temperatura, quatenus hæc in actiones morales influit, exclusa.

§. II.

De natura hominis morali specialim.

Per naturam hominis moralem intelligimus *complexum potentiarum voluntatis, quæ, ex conjunctione cum bono, vel malo, hominem aut felicem reddunt, aut infelicem.* Quo ipso tamen naturam hominis moralem naturæ ejus, quam vocant, *physicæ (i. e. de qua in Physicis agitur,)* non opponimus, neque cogitandi facultatem excludimus; sed arctissimum potius inter has nexum statuimus (b).

§. III.

Hominis definitio ac partes.

Hominem dicimus *animal mente præditum.* (c) Quo ipso simul indigitamus, duabus illum constare partibus essentialibus, (d) *corpore scilicet ac mente.*

§. IV.

(b) Conf. DN. THOMASII in *fundament. Juris naturæ & Gentium L.I.c.I. §. 57 seqq.*

(c) Controversiam, quæ de hominis definitione inter Philosophos est agitata, recenset HOCHSTETTERUS in *collegio Pufendorff. Exercit. V. ad §. 1. lit. (d) p. 216.* Dicendum hic quoque est de hominis differentia a bestiis.

(d) Alienus itaque sum ab eorum hypothesi, qui

§. IV.

Mentis duas rursus deprehendimus facultates primarias, *intellectum* scilicet facultatem cogitandi; & *voluntatem*, seu facultatem appetendi atque averfandi. Quæ quidem potentia licet sint *distinctæ*, in una tamen mente arctissimo nexu *coherent*. Quare & parum conducere existimo, ut de distincta harum potentiarum *sede* (e). Subtili disputatione concertemus. Vix quoque operæ pretium erit, de *puris* atque *impuris* utriusque potentia *operationibus*, multa in medium proferre.

§. V.

Ad intellectum quod speciatim attinet, *De ins*

A 3

co

qui tres homini partes essentielles tribuunt. PLATONIS hoc fuisse dogma ex MARSILII FICINI *commentario in convivium Platonis* & quidem *orat. VI.* apparet. Nec STOICOS ab isto errore immunes pronunciarè possumus. Inter recentiores hujus doctrinae affectas JOH. BAPTIST. HELMONTIUM, THEOPHRASTUM, PARACELSUM & PETRUM POIRETUM præ ceteris collocare debemus.

(e) Ferre tamen possum loquendi formulas, sedem intellectus esse in cerebro; voluntatis in corde.

(f)

intellectu
& recta
ratione.

co res varias non solum nos percipere at-
que cognoscere sed & ratiocinando dijudi-
care, omnes facile, ut opinor, concedent,
qui aliqua sui cognitione sunt imbuti. (f)
Atque hæc æque facile quemlibet condo-
cebit, *intellectum* neutiquam omnino pati,
sed & agere in operationibus suis. (g) In-
tellectum judicando agentem proprie *ra-
tionem* vocamus; (h) quæ omnino in mo-
ralibus certo modo recta pronounciari de-
bet. (i) Est autem *recta ratio facultas de
rebus moralibus, rectum, ceteris paribus,*
insti-

(f) Hinc *potentiam* intellectui tum *appre-
hensivam, tum judicativam* nonnulli tribu-
unt. PUFEND. de J. N. & G. L. I. c. 3. §. 1.
2. Dicendum hic quoque de ideis. Conf.
HOCHSTETT. Coll. Pufend. Exercit. XI.
§. 9. 10.

(g) Qua occasione notandi CARTESIANI
cum POIRETO. Notandus quoque BAR-
BEYRACIUS, qui *judicium cum Cartesia-
nis ad voluntatem* refert in *notis ad Pu-
fend. de Officio H. & C. L. I. C. I. §. 4* Conf.
JOH. SCHMIDII *Dissertatio de judicio
ad intellectum, non voluntatem pertinen-
te* 1703. Lipsia habita.

(h) Notandus iterum POIRETUS.

(i) PUFEND. cap. I. §. 3. DN. THOMAS,
in Jurisprud. divina L. I. c. 2. §. 66. seqq.

(k)

instituenti judicium; sive veras ex veris principiis moralibus conclusiones elicendi, atque adeo & bonum a malo discernendi. Quae nisi adesset menti humanae potentia, quibusvis delictis invincibilem homines ignorantiam possent obtendere.

§. VI.

Cognitioni intellectus opponitur *ignorantia*, quae meram denotat cognitionis privationem. Cui affinis est *error*, cognitionem quidem aliquam denotans, sed falsam, atque a veri cognitione alienam. Ignorantia alia est *efficax*, quae efficit, ut actio fuerit suscepta; alia *concomitans*, quae, si vel maxime abfuisset, actionem tamen non mutasset. Porro alia dicitur *vincibilis*, quam quis evitare potuisset, si debita cautione ac diligentia usus fuisset; alia *invincibilis*, quando nullis viribus suis impedire homo potuit, quo minus in ignorantiam, quae ipsum tenet, incidere. Quae divisiones & errorum sunt applicandae. (k)

A 4

§. VII.

(k) Dicendum hic de ignorantia, vel errore *juris & facti*: quae distinctio juris civilis interpretibus admodum est vulgaris. (l)

§. VII.

De con-
scientia.

Judicium hominis de actionibus suis, ad legem relatis, conscientiam vocamus. (l)
 Quæ quidem facultas licet in omnibus, qui rationis usu præditi sunt, deprehendatur; sensu tamen morali sæpe *deficere*, *dormire* atque *extincta* esse dicitur. Quando eadem in actum deducitur, vel *vera* est, vel *falsa*, prout nempe homo de actionibus suis, ad legem relatis, vel verum vel falsum instituit judicium; quarum illam rursus *incertam*, quæ certis nititur rationibus; ac *verosimilem*, quæ verosimilia tantum sequitur argumenta, dividere solemus. (m) Quemadmodum autem falsam, seu erroneam conscientiam nonnulli omnino indignam conscientia nominant.

(l) Notandus hic PETRUS CHAUVINUS, qui *libro de religione naturali* conscientiam dixit DEum, menti nostræ insidentem, cumque ea intimè differentem: refutatus a Dn. BUDDEO.

(m) PUFENDORFFIUS veram etiam certa confudit. Dicendum hic quoque de *Probabilismo* Jesuitarum. Vid. RACHELII *Examen probabilismi, La morale des Jesuites*. Dn. BUDDEI *Histor. juris naturæ* §. 14.

(n)

nomine pronunciant; ita & quæ de *dubia* vulgo conscientia in medium profertur, non sunt extra teli jactum posita.

(n) Recte tamen interea sentiunt, qui contra conscientiam, quamvis erronea eadem fuerit, agere, nefarium existimant. (o)

§. VIII.

Præter facultatem intelligendi homo *De vo-*
quoque appetendi, seu concupiscendi *luntate.*
tentiam, cum cogitatione conjunctam, intra se deprehendit. (p). Quæ potentia

A 5

iti-

(n) Dn. BUDDEI *Theolog. Moral. Part. I. c. I. §. III.* Est autem dubia conscientia anceps hominis judicium de actionibus suis, ad legem relatis, ob rationes forte in utramque partem obvias, de quarum majore, vel minore pondere ipsi non satis constat.

(o) Dicendum hic, quatenus conscientia *actionum norma* pronunciari queat. Conf. hic DN. THOMASII *fundamenta J. N. & G. L. I. cap. IV. §. 15. seqq.* Addenda quædam de *aliis conscientia appellationibus.* Dicendum denique de divisione conscientia *in antecedentem & consequentem.*

(p) Dicendum hic de appetitu brutorum, ejusque a voluntate hominis differentia. Conf. *cit. Fundam. J. N. & G. Libr. I. à I. §. 35. seqq.* Notandus hic etiam SPINOZA, qui

itidem & *activa* & *passiva* est. (q) Agit mens, cum eligit aliquid voluntas: Patitur, antequam se ad electionem accingat. Cum itaque nulla volitio sine passione & actione, adeoque nec sine motu concipi possit; sequitur inde, *ponendum* hic aliquid esse, quod motum *ciere aptum* sit. Idque tum *in* homine, tum *extra* eum. Hoc enim facit, ut mens vim suam edat, eligendo, vel averfando, prout sub specie boni, aut mali, sese vivide objectum repræsentat. Electio hæc, vel averfatio non cæco impetu, sed *prælucente intellectu*, est suscipienda, ut verum bonum eligamus, malumque verum aversemur. Cave tamen, opineris, *intellectum imperare voluntati* (r), tantum enim abest, ut hoc vero sit simile, ut potius experientia testetur quam evidentissime, intellectum a voluntatis impulsu admodum pendere.

§ IX.

qui voluntatem negavit esse singularem hominis facultatem.

(q) Notandi hic iterum CARTESIANI.

(r) Præconcepta hæc opinio ex Philosophorum ethnicorum scholis promanavit.

(s)

§. IX.

Quamvis autem homo bonum in genere semper appetat, ac malum in genere aversetur, in applicatione tamen saepe malum pro bono arripi, quotidiana docemur experientia. Quod si cuncti saperemus, ac numquam non caute ageremus, nullum est dubium, quin & in electione boni universa pariter, ac singula accuratius firmis consideraturi, antequam ad rei apprehensionem procederemus. Cum vero insigni hic defectu laboramus; bona etiam, quae occurrunt, partim vera sint, partim *apparentia*; atque omne fere malum ab uno latere boni cujusdam specie ludat; hinc saepe vel non insipientibus ea in re aqua haeret. (s)

§. X.

Ex quibus abunde licet colligere, quam sit necessarium, ut veri boni naturam ante omnia detegamus, ne anguem pro herba accipiamus. Sermo autem nobis hic non est de bono in genere, sed cum *appli-*

(s) Conf. cit. fundam. J. N. & G. L. I. c. 3. §. 19. seqq. It. DN. GUNDLINGII *via ad veritatem moralem* c. XVIII. §. 41. seqq.

applicatione ad hominem (t) considera-
to. Quo posito, verum bonum dici-
mus, quoad veram hominis felicitatem
conducit: (x) quæ summam in eo con-
sistit, ut sit mens sana in corpore sano.
Bonum itaque morale hominis, quod
animum respicit, & de quo hic potissi-
mum agimus, statum involvit medium
inter voluptates, quæ titillant, & dolores,
qui nos quiete privant. (y)

§. XI.

Divisio
ejus &
gradus.

Omne porro bonum verum una &
honestum & utile & jucundum pronun-
ciamus. (y) Præterea bonum quoque ve-
rum

(t) Quid enim hic juvabit bonum absolute
considerare? Quo significatu nonnulli o-
tiosi vel ipsum diabolum, eo, quod existit,
bonum pronunciare non dubitarunt. Conf.
PUFEND. de J. N. ac G. libr. I. cap. IV. §. 4.
ibique BARBEYRAC.

(u) Notandus hic BAYLEUS cum aliis viris ce-
leberrimis.

(x) Bonum ergo *apparens* est, quod ab hoc sta-
tu medio nos abducit. Dicendum hic de
indolentia Epicuri. Vid. GUNDLINGIA-
NA Part. II. Observat. I. HIPPOCRATES
magnas voluptates summa appellavit mala.

(y) Refutandus hic ARISTOTELICI, & lau-
dan-

rum dividere vulgo solemus in bonum *animi, corporis & fortune*: Quæ tamen divisio suo etiam defectu laborat. Melior est illa, qua bonum hominis dicimus vel *ordinarium*, quod homini conducit in statu ordinario, quem DEUS intendit ad ejus conservationem: vel *extraordinarium*, quod homini conducit, ut ex statu extraordinario, qui ordini a DEO constituto repugnat, feliciter evadat. Porro bonum aliud dicitur *positivum*, quod felicitati nostræ incrementa addit; aliud *privativum*, quod malo nos privat, ac restituit felicitati. Denique & bonum suos habet gradus, adeoque datur bonum *minus & majus*, immo *summum*. Bonum summum est, quod plene nos exsatiat adeoque pacatissimos reddit felicissimosque. (z)

§. XII.

dandus contra HOBBIUS, qui hac parte veritatem defendit. It. CICERO *de officiis* L. III. C. 3.

(z) Conf. ad utrumque præcedentem paragraphum DN. THOMASII *Introduct. ad Philosophiam moral. cap. I.* it. DN. GÜNDL. *viam ad veritatem c. 3. seqq.* Dicendum hic de ineptis circa summum bonum disputationibus, Ex supra dictis facillima redditur

§. XII.

*De DEo,
ceu sum-
mo bono.*

Cum vero mens nostra sit immortalis, necessario consequitur, summum, quod optat, bonum itidem debere esse immortale atque infinitum, ut desiderii nostri sitim omni loco ac tempore possit extinguere, vitamque adeo nostram perpetuo beatam reddere. Hoc itaque bonum DEUS est (a), in quo tandem spes omnis figenda, desideriumque nostrum finiendum. In bono itaque supremo acquiescimus. Acquiescere hic idem est, ac amare ex toto corde. Qui tamen amor summi boni nec amorem sui, nec socio- rum excludit, sed subordinatum habet. (b)

§. XIII.

*De affe-
ctibus in
genere.*

*Inclinatio voluntatis ad bonum & de-
clinatio a malo, de quibus jam diximus,
affe-*

*ditur veri mali cognitio : hoc quippe nomi-
ne omne illud venit, quod veræ hominis fe-
licitati repugnat. Atque id pariter suos ha-
bet gradus.*

(a) De existentia DEi infra dicetur, *Cap. de of-
ficio hominis erga DEum.*

(b) Dicendum hic *de amore DEi puro* deque li-
tibus, ob hanc doctrinam, FENELONIO,
Cameracensi Archi-Episcopo, motis. *De
cultu DEi specialius agetur infra.*

(c)

affectuum nomine venire solet; affectus enim est *actualis commotio voluntatis*, bonum appetentis, vel malum averfantis. Unde quam evidentissime patet, *scdem* affectuum, ut loquuntur Philosophi, in voluntate esse quaerendam, non in intellectu. Quid? quod inde quoque certo concludimus, commotionem, quam in affectibus deprehendimus, omnino passivam haud esse. (c)

§. XIV.

Primarii affectus duo sunt: *amor* atque *odium*. Amoris vocabulo denotamus desiderium boni, non solum acquirendi, sed & conservandi. Odium vero hic significat desiderium mali declinandi. Ad quas classes, non difficile est, reliquos referre affectus, quippe qui diversae tantum sunt amoris atque odii applicationes, specialibus, ob frequentem usum, appellationibus designataz. (d)

§. XV.

(a) De utroque secus statuunt CARTESIANI. Dicendum etiam de aliorum Philosophorum hypothsibus. Conf. DN. THOMAS. *Praxin Philos. moral. Cap. II.*

(d) Non desunt tamen, qui secus ea de re sentiunt. Dicendum de ARISTOTELICIS, STOL.

§. XV.

De moralitate affectuum.

Qui quidem affectus quamvis multorum malorum causa existant, ex insigni, qui quotidie ob oculos versatur, abusu, malos tamen affectus in se nemo pronuntiabit, qui rem accurata lance pensaverit. (e) Nempe si abstractivè, ut vulgo loquimur, affectus consideramus, nec boni sunt, nec mali; in applicatione autem & boni & mali esse possunt. Boni sunt in applicatione, quando cum ratione verum bonum appetimus, malumque verum averfamur. Atque hic est amor rationalis; hoc odium rationale. Cum vero homines, ut sunt natura, a scopo declinent, atque in vitia propendeant; hinc affectus eorum, in concreto considera-

---

STOICIS, CARTESIO atque HOBBSIO. Ego interim certus sum, & *spem & metum*, quibus homines maxime reguntur affectibus, sub amoris atque odii classe quam facillime, & sine ulla pugna, posse collocari. Spes enim est desiderium boni conjunctum cum persuasionem eventus facillioris. Metus est desiderium mali declinandi, cum difficiliore, ob impedimenta, eventus persuasionem conjunctum.

(e) Dicendum hic de lite, qua ARISTOTELICIS fuit cum STOICIS.

dérati, merito pro malis habentur, donec contrarium ostendatur.

§. XVI.

Malorum affectuum tres hic potissimum sunt nominandi, qui & *primariorum hominis passionum* vocabulis vulgo enunciari solent: nempe *voluptas*, *ambitio* De malis affectibus potioribus. *avaritia*, amoris irrationalis filix genuinx; quamvis ea nonnumquam ratione mixta, ut amoris rationalis adeoque & multarum virtutum speciem præ se ferre videantur. Quapropter curate hic omnia sunt ponderanda, ne umbram pro corpore, virtutis simulacrum pro virtute ipsa accipiamus. Per voluptatem autem intelligimus *vagum amorem eorum, qua sensus titillant*, conjunctum cum odio temperantiæ; per ambitionem *vagum amorem eminentiæ atque imperii*, conjunctum cum odio modestiæ; per avaritiam *vagum amorem divitiarum*, conjunctum cum odio omnis communionis.

§. XVII.

Appetitiones frequentius repetitæ mores progenerant; qui itidem vel boni De moribus. sunt, vel mali. Hi quidem efficiunt, ut

B

actio

actio aliqua facillime suscipiatur: absolutam autem agendi necessitatem non imponunt. Quemadmodum itaque in hominis potestate suo modo positum fuit, mores hos vel illos induere; itaque ex consuetudine agendi contracta nec virtutibus, si cetera recte se habeant, quidquam splendoris decedit; nec vitiis potest accedere patrocinium.

§. XVIII.

De terminis affectuum.

Ceterum uti in omni motu, ita in commotionibus voluntatis, quæ affectuum nomine veniunt, *terminus a quo*, & *terminus ad quem*, ut cum Philosophis loquamur, sunt expendendi. Ille est malum positivum, vel privatio boni; hic vero bonum aliquod positivum vel privatio mali. Unde sua sponte sequitur, si quis rem accurate consideret, affectus semper in bonum futurum ferri. Præsentia enim sentimus, non appetimus.

§. XIX.

De eorum causa, nec non effectu ac gradibus.

Causa affectuum est objecti cuiusdam, sub ratione grati, aut aduersi, representatio. *Effectus* vero & simul comes affectuum plerumque est delectatio, quæ facit, ut homines affectibus libenter indul-

dulgeant. Quamvis negari non possit, sæpe etiam adiectus minus gratam in animo perceptionem post se relinquere. In intellectu autem affectus efficiunt, ut quadam veluti caligo eidem obfundatur, iudicium maximopere corrumpens. Porro cum mens ac corpus arctissimo conjungantur vinculo; consequitur affectus ordinarie cum commotione quadam corporis esse conjunctos. Denique notandum, quod in omni affectu *gradus* observantur, motus nempe primus, approbatio, impetus: incipiunt enim, progrediuntur, & ad summum, evehuntur. (f)

§. XX.

Homines variis urgeri affectibus, quotidiana testatur experientia. Cum autem hoc suo modo & a vario corporis temperamento proveniat; de hoc quoque paucis est agendum. De corpore constat, illud non simplex esse, sed compositum. Nempe *sanguis*, a quo ossa, caro, venæ, arteriæ, & reliqua originem

B 2

tra-

(f) Dicendum hic etiam de distinctione affectuum in *mentales, sensuales & mere corporales*.

(2)

trahunt, variis constat partibus, variisque qualitatibus. (g) Est enim ille *fluidus, terrestris, pinguis*, adeoque *lympha, terra, ignis* in eo deprehenduntur. Quæ cum inæqualiter mixtæ sint, ad *energiam*, quæ eminent, ita est respiciendum, ut ab ea parte, quæ virium copia prævalet, tamquam a potiori, temperamentum denominetur. Hinc tria oriuntur temperamenta: *Sanguineum, melancholicum, cholericum. Phlegmaticum* omittimus, cum peculiare, saltem in moralibus, non habeat pondus ac momentum. (h)

§. XXI.

De ejus
effectu
morali.

Cum vero mens in corpore non solum habitet, velut in quodam quasi domicilio; sed & intimum inter hoc atque illam vinculum intercedat; mirum sane non est, *mentem & in appetitionibus suis corpori sese accommodare.* Neque aliter

(g) Conf. ad hunc paragr. ROBERTI BOYLE *historiam sanguinis.*

(h) Suat tamen, qui *phlegmaticum* vocant temperamentum, quando *lympha, terra, ignis* accurata pæne æqualitate sunt permixta; ita, ut vix, ac ne vix quidem, unius præ reliquis energiam liceat animadvertere.

(i)

ter res esse potest. Mens enim, intercedente ac sæpe sollicitante corpore, appetens, non potest hoc uti aliter, quam ejus structura permittit. *Quodsi itaque corpus terreis partibus prægnans est, atque adeo undiquaque impeditum, nec in mente profecto alius esse motus potest: Hinc metus servilis, sollicitudo, avaritia, exercitationes laboriosæ, superstitio, sordities, invidia, crudelitas, desperatio & similia exsurgunt. Porro si pinguedo in sanguine eminet, ad inflammandum aptissima, animum sane spe violenta, ambitione, gravitate, magnificentia larvata, iracundia violenta, immisericordia, constantia obstinata, propensione in labores cum judicio suscipiendos, inclinatione item mox in hypocrisim, mox in atheismum, studio sectæ condendæ repletum deprehendes. Quodsi denique lymphæ prævalet, sanguinemque quam fluidissimum reddit, spes vaga ac metus mollis mentem occupant, nec non voluptas, petulantia, luxuria in cibo ac potu, beneficentia dissoluta ac prodigalitas, impatientia cum ira transeunte conjuncta, misericordiæ simulacrum, in-*

constantia, superstitio vel atheismus practicus, reliqua.

§. XXII.

De tribus morum temperamentis.

Atque hinc profecto consequitur, tria quoque esse morum quasi temperamenta & motus corporis esse typos motuum animi. Quemadmodum autem tria, de quibus diximus, corporis principia varie miscentur, unumque eminent, alterum propius accedit, tertium est remotius: ita quoque vires appetendi nunc propius, nunc remotius connectuntur. Quare exempli gratia non solum corporis intuitu, melancholico-sanguineos, & sanguineo-cholericos habemus; Sed & mentis respectu avarivoluptuarios, ambitiose-avaros, voluptuose-ambitiosos. (i)

§. XXIII.

De li- Quodsi itaque mens, ut demonstravi-

(i) Conf. ad hunc & præced. paragr. DNI THOM. *Prax. Phil. moralis cap. 9. seqq.* EIUSD. *Fundam. J. N. ac G. L. I. c. III. §. 81. sequ.* Dicendum hic etiam est de causis proximis, ut & mutatione temperamentis: nec non investigandum, utrum de integrarum gentium temperamento certi quid statui possit?

(k)

vimus, temperamentum corporis lequi-^{bertate}
 tur; nonnulli forte inde concluderent,^{arbi-}
 omnem adeo menti libertatem deesse,^{trii.}
 atque eandem inevitabili succumbere ne-
 cessitati. Quod ne fiat, ostendendum
 curatius est, quid virium habeant morta-
 les, & quæ ipsis tribui libertas queat.
 Est autem *libertas*, prout omnes fatentur,
potentia faciendi, quod fieri debet. (k)
 Hæc uti intellectum ac voluntatem sup-
 ponit; (l) ita & præterea impedimento-
 rum quorumvis remotionem requirit.
*Impedimenta sunt vel interna, vel exter-
 na: illa ab aliis hominis facultatibus
 proficiuntur; hæc ab objectis tum gra-
 tis, tum adversis, extra nos positis: quæ*

B 4

omni-

(k) Hæc potentia proprie menti, non volun-
 tati tribuenda cum LOCKIO *de intellectu
 humano Libr. II. cap. 21. §. 14. seqq.* Notan-
 dus hic PETRUS BAHUS, qui ita passim
 de hominis libertate est philosophatus, ut,
 actiones omnes Deo adscribendas esse, defen-
 dat: castigatus eapropter a non paucis. Di-
 cendum etiam de *fato Stoico*, cujus maligni-
 tatem demonstravit JACOBUS THOMA-
 SIUS *de exustione mundi Stoica.* Conf. Dr.
 BUDDEI *dissert. de erroribus Stoicorum.*

(l) Hinc bruta libertate carere dicuntur.

(m)

omnia vim quandam voluntati inferunt eamque ducunt atque inclinant. *Spon-*te tamen *agunt homines*. Est autem sponte agere idem, quod voluntatis impulsu agere. Hoc uti non fit sine boni malive representatione; ita tamen dolendum est, homines insigniter decipi apparentibus, adeoque ad noxia sapissime inclinari, atque unum ambitioni inservientia, alterum voluptati congrua, tertium avaritiae convenientia potissimum appetere. Horum itaque nemo liber dici potest, cum suis quisque bonis apparentibus abripiatur. Atque adeo homines vitiis immerfi non quidem inviti (*m*); coacte tamen agunt, libertateque voluntatis destituuntur. Ex quo porro manifestum est, solum virtuti addictum vere esse liberum: quippe qui appetit & agit, quod
homo

(*m*) Invitum opponitur spontaneo & voluntario. SCHOLASTICIS invitum aliud per ignorantiam tale dicitur; aliud per violentiam. Verum ignorantia hic proprie non consideratur; sed sufficit, agentem noluisse actionem perpetrare. Parum itaque refert, sive ignorantia sive violentia; cui resistere non valuit, actionis fuerit occasio.

(*n*)

homo secundum divini numinis voluntatem appetere atque agere debet. Sed amissa, proh dolor! est admirabilis illa vis ac potentia (n), qua primum hominem instructum fuisse ratio recta concludit, révelatio confirmat. Hac dote perdita, nata est in homine philantia perniciosa, quam omnium vitiorum scaturiginem ac lethiferum libertatis ac felicitatis impedimentum haud immerito pronunciamus. (o)

§. XXIV.

His ita ex vero adductis, inquirendum porro est, utrum amissa libertas possit restitui? Quod uti non pauci affirmarunt: ita tamen passim dissenserunt, sitne a voluntate, an vero ab intellectu initium emendationis faciendum? Po-

De restitutione libertatis.

B 5

sterius

(n) Dicendum hic, quam sollicitè passim Philosophi gentiles in originem hujus mali inquisiverint, quamque insignes ea in re errores fecerint.

(o) Concidit ergo celebris illa ac scholasticè maxime decantata *voluntatis indifferentia*. Perfectum enim voluntatis æquilibrium experientiz omnino repugnat. Conf. DN. THOMAS. *prax. phil. moral. cap. 15*. It DN. GUNDL. *viam ad verit. moralem c. XVIII.*

(p)

sterius veteres Philosophi ad unum fere omnes inculcarunt, (p) sed obliuio experientia, quae quotidie docet, homines videre meliora ac probare, sequi tamen deteriora. Hinc itaque ad voluntatem alii sunt prolapsi eiusque correctionem antecedere debere docuerunt. Cum vero & haec hypothesis sua laboret difficultate, eo, quod ignoti nulla cupido; melius rationes subdixerunt, qui intellectus & voluntatis emendationem non separandam, sed arctissime coniungendam atque adeo etiam una auspiciandam, admonuerunt.

§. XXV.

De mediis huius re-
stitutionis.

Verum nec sic opus est absolutum; cum ostendendum etiam sit, quibus mediis ista emendatio sit perficienda. Atque hic quidem fatemur, *meditationem attentam, cognitionem sui, poenitentiam, desiderium sapientiae, irritationis deuotionem, labores bene ordinatos, frequens cum virtuti addictis commercium, & quae sunt*

(p) Notavit inprimis vivide hunc errorem non uno in loco Dn. THOMAS. & post ipsum non pauci alii.

sunt familia, in se quidem non esse contemnenda. Verum nec sic perfecta libertas ac fundamentalis, quam vocant, omnium affectuum emendatio prodibit, sed v. gr. ambitio voluptatem, aut hæc illam, vel utraque avaritiam oppugnabunt, atque sic splendida tantum vitia habemus. Quare evidens est, ad veræ libertatis restitutionem *actuosa Dei gratia* opus esse, atque adeo optima esse eorum consilia, qui *naturam ac gratiam* hac in re conjungendam esse, atque, ubi subsistit Philosophus, ibi Theologum incipere debere, solidis argumentis demonstrant. (q)

§. XXVI.

Ne autem doctrina, quam de aliqua *De im-* servitute voluntatis hic exposuimus, fun-^{putatio-} damentum imputationis actionum huma-^{ne} narum omnino conculcare videatur, hujus explicatio illi sine dubio hic recte adjungitur. *Fundamentum autem imputatio-*

(q) Fecit hoc cum aliis DN. THOMAS. in *Praxi Phil. moralis cap. ult.* nec non DN. GUNDL. *libro cit. c. 19.* Conf. Dn. BUDDÆI *Theologia moralis.*

rationis moralis genuinum est *spontaneitas*, ut vulgo loquimur; hoc est, ut actio fuerit voluntaria, quippe cujus auctor homo recte pronuntiatur. Quare & iis, qui cupiditatibus obsequiose serviunt, actiones imputantur, quas voluntate impellente perpetrarunt. (r) Nemini contra actio potest imputari, cujus ipse auctor haud potest demonstrari. Auctorem autem actionis dicimus eum, qui vel ut causa physica & moralis unà, vel saltem ut causa moralis ad illam concurrat; hoc est, qui vel ipse sciens ac volens actionem perpetravit; vel voluit, consentit, aut culpa sua effecit, ut actio fuerit suscepta; vel voluntatis impulsu actionem iam perpetratam approbavit. (s)

CAP.

(r) Vid. Dn. THOMAS. *Fundam. J. N. ac G. L. I. c. I. §. 68. 69. 70. Add. c. II. §. 104. seqq. It. c. VII. §. 19. seqq.* Conf. GUNDL. *Jurisprud. natur. cap. IV. §. 15. seq.*

(s) Dicendum hic de imputatione morborum, ac defectuum, qui sunt in agente; nec non ignorantiae atque erroris, porro deficientis occasionis, ut & coactionis & metus; item rationis impeditae ac somniorum; denique de imputatione eorum, quae plures una perpetrarunt. Conf. PUFEND. *de Offic. H. & C.*

L. I.

CAP. II.

DE

NORMA ACTIONVM HV-
MANARVM IN GENERE.

§. I.

EX iis, quæ præcedente capite expo- *De ne-*
 fuimus, abunde procul dubio con- *cessitate*
 stabit, valde necessariam homini *ac di-*
 normam esse, non tam propter præstanti- *versitate*
 am, quam *ob insignem* ejus *imperfectionem.* *ma.*
(t) Cum enim variaz hominum sint
 inclinationes, in mala fere quævis pro-
 nissimæ; non solum suæ quisque felicitati
 male consuleret, sed & alios secum in
 perniciem præcipites traheret, nisi sanio-
 re norma actiones in ordinem redige-
 ren-

L. l. c. I. §. 17. seqq. Qui tamen hic notandus,
 quod fundamentum imputationis non ac-
 curate exposuit. Inquirendum hic etiam
 est in sententiam TITII, qui *ad cit. §. 17.* ex-
 istimat, nullam reddi rationem posse, cur
 actio voluntaria imputetur, sed hanc verita-
 tem esse indemonstrabilem. Conf. BEYE-
 RI *delineat. Juris divin. c. 2. pos. 16. seqq.*
 qui triplicem voluntatis ordinem, *motum*
 nempe *primum, decretum, & comutum,* o-
 stendit atque ad imputationem applicavit.

(t) Notandi hic Aristotelici.

(u)

rentur: -- Quemadmodum autem voluntas vel per vim gratam, vel per minus gratam a deviis in viam rectam ducitur: ita norma alia *suadens*, alia *cogens* erit, quarum illam consilium, hanc legem appellamus. (u)

§. II.

Descri-
ptio le-
gis.

Legis vocabulum in sensu strictiori (x) hic accipimus, atque eo ipso denotamus decretum legitimi imperantis, obligans subjectos, metu in primis poenae.

§. III.

De effe-
ctu le-
gis.

Cujusque legis effectus promiscuus atque ordinarius est *obligatio*. Eum enim praecipue in finem omnes feruntur leges, ut subjecti illis ipsis obligentur; si vel maxime aliquibus peculiare jus lege expressa concedatur; quippe & hoc casu reliqui tamen obligantur lege, ut illos jure isto quiete frui patiantur, nec ullo

mo-

(u) Conf. cit. *Fundam. J. N. & G. L. I. c. IV.*

(x) In latiori significato pro quacumque actionum norma morali accipitur, ita, ut & consilium & pactum complectatur; quae tamen accurate meditantibus non sunt confundenda. Conf. OBSERVAT. HALLENSES. Tom. VI. *observat. 27.*

(y)

modo usum ejus impediunt. Quid? quod & is, cui jus concessum, obligatur, ne alio, quam praescripto modo, idem usurpet. Interea tamen non refragabor, si quis duplicem legis effectum statuere velit, atque adeo obligationi *jus* (seu facultatem moralem juste aliquid agendi vel habendi) adjungere. (y)

§. IV.

Obligatio proprie dicta, uti a necessitate & coactione curatius est separanda; (z) ita mihi denotat *sensum illam officii*, Obligatio-
tionis
descri-
ptio ac
quem divisio.

(y) Fecit id Dn. TITIVS in *observat. ad Puffendorf de Off. H. & C. cap. 2.* Quem secutus est BARBEYRACIVS. Hi itaque de lege tum obligante, tum permittente loquuntur. Ut his itaque satisfiat, lex forte ita commode posset definiri: *Lex est decretum legitimi imperantis, subiectos ad quasdam actiones metu poenae obligans, quasdam autem permittens.* Conf. cit. *Fund. J. N. ac G. L. I. c. V. §. 3. seqv.* Observandum tamen hic est, decretum Principis, quatenus singulare aliquod jus speciatim concedit, proprie non habere naturam legis, sed potius esse concessionem gratiosam. Hinc regula: *Quilibet juri suo potest renunciare.*

(z) Ostendit hoc perspicue PALTHENIVS in *dissert. de obligatione rei ad sanctionem poenalem*

quem animus bene institutus ex intellectu
 norma perspectaque ejus utilitate concipi-
 pit, atque ex ipso per motus ad hanc spon-
 te actiones componit. Interim tamen u-
 sus vulgaris fert, ut & impulsum illum,
 quo homo, ob poenam metum, ad rationes
 officii, aliquo modo, vel reluctante, intra
 pectus voluntate, exsequendas disponitur,
 obligationis nomine indigitemus. Ena-
 ta hinc est divisio obligationis (1); in
 externam atque internam. Porro obli-
 gatio (2) est vel *connata*, quae proxima
 ex legis naturalis dispositione fluit; vel
adventitia, quae proxime ex pacto, vel
 lege humana oritur; (3) vel *naturalis*, quae
 lege naturali injungitur, vel *civilis*,
 quae legem civilem causam habet proxi-
 mam; addi denique solet (4) distinctio ob-
 ligationis in *perfectam*, quae coactionem
 admittit, atque *imperfectam*, quae coactio-
 nem respuit. (a)

§. V.

nalem §. 6. seqq. Notandi hic etiam GRO-
 TIUS & PUFEND. aliique, obligationem
 cum necessitate & coactione confundentes.
Obligatio, in actum deducta, dicitur obse-
quium.

(a) Quam tamen recentiores passim rejiciunt.

(b)

§. V.

Ex ante dictis consequitur causam ob-
 ligationis efficientem esse imperantem. *De caus-*
 in quo ponendæ sunt *justæ imperandi caus-* *sa obli-*
sa, conjunctæ cum *viribus sufficientibus* *gatio-*
cogendi subjectos. (b) Prout autem im-
 perium vel DEO competit, vel homini-
 bus; ita & de justis imperii causis diver-
 simode est statuendum. Ad imperium
 enim DEI sufficit creatio & conservatio;
 ad humanum vero utriusque partis, im-
 perantis nempe ac subjectorum, consen-
 sus est necessarius, qui totum hic perfic-
 it negotium, ob legem divinam, quæ
 pactorum fidem servare jubet. (c)

C

§. VI.

(b) Quare nec excellentia, nec sola potentia
 legitimū alicui imperium tribuit. Qua
 occasione notandi ARISTOTELICI cum
 HOBBSIO. Conf. PUFEND. de J. N. &
 G. L. I. c. 6. §. 9. seqq.

(c) Notandus hic PUFENDORFFIUS, qui ra-
 tiones, quare quis recte postulare queat, ut
 ab altero sibi obtemperetur, has esse t. I. de
 Offic. H. & C. cap. II. §. 5. minus recte affir-
 mat: *si ab isto in hunc insignia quadam bo-*
na sint profecta; si constiterit, istum & be-
ne huc velle, & rectius, quam iste valet, ei-
dem prospicere posse; simulque si actu iste
bujus directionem sibi vindicet. &c. Beneficia

§. VI.

*De sub-
jecto e-
jus.*

Porro ex superioribus quam facillime licet concludere, subjectum obligationis capax solum esse hominem, quippe qui non solum imperio divino est subiectus; sed & humanum subire potest, ac præterea (quod necessario requiritur) intellectu gaudet, ad normam cognoscendam apto, nec non voluntate, quæ sponte metuque fluctat.

§. VII.

*De fa-
cultate
morali.*

Hæc de obligatione, seu effectu legis primario atque ordinario. Concessi tamen supra eam quoque certo respectu *jus* producere, quod facultatem denotat moralem juste aliquid agendi vel habendi. Qui enim debet aliquid facere vel non prohibetur, is quoque *jus* agendi habet: atque ubi obligatio adest, ibi ab altera parte *jus* quoque apparebit. *Jus* est vel *connatum* vel *acquisitum*. Con-
natum

---

ficia enim & benevolentia alterius ad gratum quidem animum obligant, non autem ad subjectionem. Et quamvis actu Patronus imperium sibi in me vindicet; me tamen dissentientem, nil isto conatu juste obtinebit. Conf. BARBEYRAC, *ad h. l.*

(d)

natum a DEO cum nativitate oritur, veluti jus libertatis naturalis, jus vitæ conservandæ, reliqua. Acquisitum ex facto hominum proficiscitur, ut imperium, dominium, & quæ sunt generis ejusdem. Distinguitur vulgo jus in *perfectum* atque *imperfectum*: illud denotat facultatem moralem, quæ vel vi adhibita in societate humana potest defendi; ut jus conservandi vitam, integritatem corporis, libertatem, bona &c. Hoc vero ejusmodi facultatem, cujus executio a libera alterius virtute in foro humano pendet, v. gr. facultas poscendi eleemosynam, amicitiam & similia.

§. VIII.

Cum vero nemo obligari queat ad ea, quæ ignorat, neque etiam jure ignoto frui; non solum legislatoris, sed etiam legis ipsius notitia opus esse, quilibet facile intelligit. (d) Utriusque notitiam, si de lege naturali sermo est, ope rectæ rationis acquirere licet omnibus, quibus cu-

*Legis
cognitio
necessaria.*

C. 2

ræ

(d) Quare patet, legem ordinariæ non posse extendi ad actus, ante ejus promulgationem susceptos; nisi facili negotio possint a subjectis mutari.

.(e)

ra est hæc res cordique. (e) Leges autem positivæ promulgatione perspicua in subjectorum notitiam sunt deducendæ. Quæ tamen notitia non est confundenda cum consensu subjectorum in legem; quippe qui in omnibus haud requiritur. (f)

§. IX.

De partibus legis.

Ad obtinendum scopum, ante indigetatum, requiritur porro, ut lex sit perfecta. (g) Legis autem perfectæ duæ sunt partes necessariæ: una definitiva, qua disponit imperans; quid sit faciendum, quidve omittendum; altera vindicativa seu sanctio, qua declaratur, quæ maneat poena legis transgressores. Quodsi forte sanctio diserte legi adjecta non fuerit, tacite tamen eidem semper inhaeret. (h)

§. X.

(e) Sufficit itaque hanc cognitionem adesse posse, aut sensum ejus vel semel actu adfuisse. Quodsi enim culpa nostra defecerit, nullam sane excusationem ignorantiae allegare possumus. Conf. PUFEND. de J. N. & G. L. I. c. 6. §. 13. —

(f) ID. cit. loco.

(g) ID. cit. cap. §. 14.

(h) Dicendum hic de CUMBERLANDO, qui libro de leg. natural. in prolegom. §. 14. it.

in

§. X.

Legis objectum sunt actiones subiecto-
rum, quatenus earum directio est possibi-
lis atque utilis. Uti enim vere impossi-
bilium nulla est obligatio : ita quoque
superfluum foret, hominum libertati fre-
num injicere, si nulla inde utilitas redun-
daret.

§. XI.

Leges arbitrariae (i) quamvis utilitate
se commendaverint, ab imperante ta-
men, ceteris paribus, mutari possunt, &
quidem varia ratione : vel enim omnino
abrogantur, vel pars tantum tollitur, vel
aliquid adjicitur, vel quidam ab earum
obligatione per dispensationem eximun-
tur. (k)

C 3

§. XII.

in cap. V. §. 40. propositionem premiorum
etiam partem legis constituit. Quae quidem
est pars utilis legis, quod facili largiar; sed
non omnino necessaria.

(i) De lege naturali secus est statuendum pro-
ut *cap. seqv.* videbimus.

(k) Dicendum hic de dispensationis differentia
ab interpretatione restrictiva. Conf. PU-
FEND. *de Off. H. & C. cap. II. §. 10.* Qui
tamen aequitatem cum interpretatione re-
strictiva confundit, notatus propterea TI-

TIO.

§. XII.

De qualitate actionum humanarum. A relatione ad legem actiones humanæ certas sortiuntur qualitates ac denominationes. (1) Hinc actiones dicuntur *licite*, quæ legibus permittuntur; vel *necessariæ*, quæ legibus præcipiuntur aut prohibentur; porro vel *bonæ*, quæ cum legibus conspirant; vel *malæ*, quæ isti normæ repugnant. Bonæ complectuntur honestas, justas, decoras ac prudentes; malæ vero inhonestas, injustas, indecoras atque imprudentes; de quibus plura inferius in medium proferentur. De actionibus mediis, quas *indifferentes* vulgo vocant, notamus, non paucas quidem, in se spectatas, tales vere esse; sed in applicatione aut bonas reddi aut malas, prout agens aut bonum aut malum habet finem præfixum, bonæ

TIO. Æquitas autem est dictamen rectæ rationis jubens ita agere, atque ita etiam interpretari, ne quis molestia haud promerita afficiatur.

(1) Conf. PUFEND. de J. N. & G. Libr. I. c. 7. BEYERI delincat. jur. divini cap. 7. Dicendum hic etiam de Indifferentifino, quem vocant *moralis*.

(m)

bonæque aut malæ præterea circumstantiæ easdem (m) comitantur.

§. XIII.

Porro hic notandum est, actionum bonarum ac malarum certam quoque dari ^{De} quantitatē, secundum quam illæ inter se ^{quanti-} conferri, ac vel æquales, vel inæquales, ^{tate a-} ratione diverforum, qui in illis apparent, ^{ctionum} bonitatis vel malitiæ graduum pronuntiarī possunt (n). Oritur autem illa quantitas potissimum a diverso voluntatis influxu; præterea vero etiam a legum diversitate; a conditione subjecti; ab effectu; ab adminiculis vel impedimentis, quæ faciliem aut difficilem reddidere actionem; a circumstantia loci & temporis, & quæ sunt generis ejusdem.

§. XIV.

Legem denique in vultu auctoris, in ^{Legis in} ^{ruinam} ^{divi-}

C. 4.

(m) Neque obstat, quod TERTIUS observat. 65. ad Pufend. in fine, objicit, falsam esse hypothesein, juxta quam actionum moralitas non ex lege, sed ex circumstantiis reputatur. Circumstantiæ enim, de quibus loquimur, omnino ad normam legis, nempe ad regulam non solum justitiae, sed & honestiæ, decori ac prudentiæ sunt exigendæ.

(n) Conf. PUFEND. *ibid.* cap. 1.

(m)

(n)

*nam ac humana-
nam di-
visio.* *vinam & humanam* dispefcimus. Humana omnis positiva est: divina vero in *naturalem ac positivam* subdividitur. De naturali *cap. seq.* agemus. Positiva divina vulgo in *universalem* rursus ac *particularem* distingvitur; sine tamen solido fundamento, cum universalis legum divinarum positivarum promulgatio haud possit accurate demonstrari. (o)

§. XV.

*Consilii
descri-
ptio.*

Dixi supra, normam actionum humanarum aliam esse cogentem seu legem, aliam suadentem seu consilium. De lege, pro instituti ratione, hic satis egi. Nunc itaque pauca de consilio sunt adjicienda. Consilium autem mihi est *monitum, quo quis alterum ad actiones vel omittendas vel perpetrandas, amice, atque omni violentia remota, permovere intendit, petitis ab utilitate ejus, cui consulitur, argumentis.*

§. XVI.

Diffe-

Differt consilium a lege stricte dicta: illius

(o) Conf. OBSERVAT. HALENS. *Select. Tom. VI. observ. 27. §. 43. seqq.* Professus quoque est hanc veritatem Dn. BUDDEUS in *Theol. moral. Parte II. cap. I. §. 9. seqq.*

lius enim *fundamentum* amor est atque a-
 micitia; hujus vero imperium. Illud in-
 ter *æquales* locum habet, aut fra superi-
 ore proficiscitur vel admittitur, animum
 ejus certa ratione ad æqualitatem oportet
 esse compositum; Hæc vero inter
imperantes & subjectos, qua tales, usur-
 patur: Illud semper tantum *obligationem*
internam producit; de lege autem *secus*
 est pronunciandum: Illud *volenti* datur;
 hæc etiam *invitis* potest obtrudi.

*rentia
ejusdem
a lege.*

§. XVII.

Quæ cum ita sint, fatendum simul est,
 admodum quoque Imperantem & legis-
 latorem distare a Doctore & Consiliario,
 atque ex distinctorum utriusque officii-
 orum confusione multum posse mali in
 societatem humanam redundare. (p)

*Item
Impe-
rantis
& do-
ctoris.*

(p) Notandum hic est *Fundamentum* Papatus
 Politici.

CAPVT III.

DE JURE NATVRÆ AC GEN-
TIVM SPECIATIM, NEC NON DE
REGVLIS IVSTI, HONESTI, DECO-
RI, AC PRVDENTIÆ, EARVMQVE OB-
LIGATIONE.

§. I.

*Æquib-
vocatio
vocabu-
li juris
tollitur.*

Vocabulum juris varios admittere si-
gnificatus, id quidem vix aliquem, vel
levi eruditione tinctum, latere existimo.
Potissimum vero id ipsum accipitur vel
pro norma actionum, quæ lex audit; vel
pro facultate morali, juxta aliquid haben-
di vel agendi. (q) Nobis hic imprimis
prior significatus curæ est cordique. (r)

§. II.

*Legis
natura-*

Jus naturæ pro lege acceptum, si lati-
orem ejus ambitum consideraveris, (s)
est

(q) Secundum solum Grotii vel *pro lege*, vel
pro attributo personæ.

(r) Alterum significatum explicui capite præ-
cedenti.

(s) In sensu strictiori atque angustiori solas
justi regulas complectitur. Quo significa-
tu jus naturæ est *decretum summi Numinis,*
ope rectæ rationis cognoscendum, obligans
omnes homines ad pacem externam cum aliis
colen-

est decretum summi numinis, ope rectæ rationis cognoscendum, obligans omnes omnino homines, ut honeste, juste, decore ac prudenter vitam transigant ad felicitatem hujus seculi consequendam. (t)

§. III.

Ejusmodi autem normam universalem Certitudo vera existere, ope rectæ rationis, (s. de ejus. tranquillæ ratiocinationis) facile cognoscimus. Hæc enim docet, Deum velle serio humani generis felicitatem: quæ vero cum sine norma quadam universali, ad captum omnium hominum, ratiocinationis-

---

colendam. Jus autem naturæ late acceptum integram Philosophiam practicam complectitur. Vid. Dn. THOMAS. *Fund. J. N. ac G. C.* §. Item TITII *Prolegom. ad Pufend. de Off. H. & C.* §. 9. Add. Dn. GUNDL. *Jurisprud. nat. Cap. I. §. 18. seq.* qui legem naturalem cum aliis in *absolutam & hypotheticam* distinguit: ita ut illam dicat intendere felicitatem perfectam; hanc vero ad externam tantum quietem conservandam pertinere.

(t) Dicendum hic de imperfectione definitionis TRIBONIANI §. 1. *J. de J. N. G. & C.* nec non GROTH *de J. B. & P. l. I. 10. 7.* Conf. PUFEND. *de J. N. ac G. II. III.* Add. GUNDLINGIANA *Part. XV. obs. III.*

(u)

nationis facultate pollentium, attemperata, obtineri omnino nequeat; hinc certo concludimus, DEUM, qui voluit finem, non potuisse non medium ad hunc finem maximopere necessarium in medio quasi collocare, sedula cura ab hominibus indagandum. (u) Ac profecto, quid in genere justum vel injustum, honestum aut turpe sit; item quid prudentiæ conveniat, vel minus; recta ratio tam perspicue demonstrat, ut jurisprudentiæ naturalis merito inde scientiæ, & quidem practiciæ, nomine insigniatur. Quod si vero in specialioribus quæstionibus dubia quædam occurrunt, id hominum accidit vitio, qui vel principiis lubricis aut minus sufficientibus utuntur, vel ex certis ac late satis patentibus principiis universali-
 bus conclusiones minus caute derivant,
 nec

(u) Concidunt ergo commenta eorum, qui jus naturæ stultitiæ nomine infamarunt: quod pars EPICUREORUM fecit. Dicendum speciatim de CARNEADE, Conf. GROTI. *Prolegom.* §. 5. seqq. it. PUFEND. *cit. loco* §. 10. 11. Notandus hic etiam HOB-
 BESIUS, qui justitiam atque injustitiam actionum humanarum a legibus civilibus c. 1. §. 7. *de cive*, atque aliis in locis derivat.

nec in applicatione legum accuratam habent rationem eorum, quæ negotium circumstant. (x)

§. IV.

Ex ante dictis patet, auctorem legis naturalis ipsum DEUM esse, supremum totius humani generis rectorem: quippe qui ut conditor ac conservator omnium mortalium, solus universali in illos pollet imperio & potestate legislatoria; ad quam ipsi, ut ex dictis patet, justissimæ sunt causæ; quibus potentia accedit omnino infinita, male moratos vel acutissimis poenis coercendi. (y)

§. V.

Præterea ex dictis concludimus, non dari moralitatem, quam vocant, actionum humana. *De moralitate objectiva.*

- (x) Maximopere itaque deceptus fuit GROTIUS, qui cum ARISTOTELE animum induxit, ut in moralibus non æque ac in mathematicis disciplinis certitudinem inveniri crederet, *Lib. II. de J. B. ac P. cap. 23. §. 1. Quem ex instituto refutavit PUFEND. de J. N. ac G. Libr. I. c. II. Conf. BARBEYR. in Praefat. ad Pufend. J. N. & G. §. 1. seqq.*
- (y) Dicendum hic de questione, quam GROTIUS defendit, *utrum jus natura obliget, etiamsi statuamus, non dari DEUM.*

(z) Di-

humanarum antecedenter ante voluntatem divinam. (2) Quemadmodum enim universalis moralitas non sine lege universalis esse potest; ita nec hanc ante voluntatem divinam sine stupenda contradictione licet animo concipere.

§. VI.

De differentia juris nat. a positivo. Interea tamen non negamus, ea, quae jure naturae praecepta sunt vel prohibita, intimum habere nexum cum natura hominis rationali. Hoc enim tam verum est, quam quod verissimum. Quare etiam jus naturae ope rectae rationis cognoscendum, cordibusque hominum inscriptum dicimus. Quae verba cum aliis argumentis etiam differentiam, quae inter jus naturae ac positivum intercedit, ostendunt. (1) Jus naturae enim pro *objecto* habet actiones cum vera hominis felicitate necessario, ex voluntate DEI, convenientes, aut eadem repu-

(2) Dicitur haec moralitas etiam objectiva, atque ab objecto sese diffundere in praeceptum: qui SCHOLASTICORUM sunt flosculi, GROTIUS non solum probati; sed nuper etiam viro celeberrimo HOCHSTETTERO in *Collegio Pufendorf. Exercit. IV. §. 25.* Sed conf. de his Dn. THOMAS *Jurispr. div. L. I. C. II. §. 74. seqq.*
(a) Ad-

repugnantes; positivum autem jus, quatale, de actionibus mediis disponit. (II) Alterum discrimen a medio cognoscendi recte deducitur : hoc enim in lege naturali est recta ratio, (s. potentia tranquille ratiocinandi;) (a) in lege autem positiva, sive divina, sive humana fuerit, solenni opus est legis promulgatione. Porro (III) & ratione modi obligandi differunt : jus naturæ enim non solum ob universale DEI imperium, sed & ob intimum nexum cum universali hominum felicitate, atque ob universalem ratiocinandi potentiam, quæ Deus mortalium genus instruxit, omnes in universum homines obligat ; jus vero positivum, tam divinum quam humanum singularem tantum obligationem producit. Denique (IV) legum positivarum hæc est natura, ut *mutationem* admittant:

jus

(a) Adest homini hæc potentia cum ipsa natiuitate: actus autem se demum exerit post culturam intellectus in societate institutam. Quare nugæ Scholasticorum rejicimus, qui ipsi etiam infantibus prima juris naturæ principia jam per modum habitus inesse docuerunt. Vid. cit. cap. Jurispr. divina §. 67. seqq.

(b) Du:

ius naturæ autem, pro lege acceptum, ne quidem a DEO mutari posse constat, ob intimum, quem cum vera hominum felicitate habet, nexum; quam cum supremum numen serio cupiat, non potest simul opposita velle, quæ illam destruunt, hominesque adeo reddunt infelicissimos. (b)

§. VII.

*De fine
legis
nat.*

Finis legis naturalis, quem in ipsa definitione jam indicavi, est *felicitas humani generis*. (c) Cum autem hæc in felicitatem hujus vitæ, nec non futuræ distinguitur; notandum est, nobis hic sermonem esse de felicitate *hujus vitæ*. Æternam enim felicitatem ope legis naturalis adsequi non licet; quippe ad quam alia via est accedendum. (d) Felicitas, de qua loquimur,

(b) Dubia quæ in hac quæstione ex sacris litteris moveri solent, recta interpretatione adhibita, solvi facile possunt.

(c) Loquimur hic de fine proximo. Ergo non excludimus divini numinis gloriam. Hæc enim finem ultimum constituit, atque eo ipso promovetur, quod ad normam ab ipso præscriptam actiones componimus & veri boni fructus ferimus uberrimos.

(d) Nobis quidem ea de re nullum superesse dubium potest, quippe revelationis lumine col-

mur, vel interna est, vel externa : *interna* potissimum in tranquillitate animi consistit ; corporis tamen sanitate , (quæ ad Medicorum propriæ scholam pertinet ,) non omnino exclusa : *externa* partim pace, partim amicitia, cum aliis colenda , absolvitur ; accedit sufficientia rerum ad victum & amictum necessariorum.

§. VIII.

Summa itaque juris naturæ , seu propositio fundamentalis (quam primum vulgo principium vocamus) hæc est : *Fac ea, quæ ad veram humani generis felicitatem conducunt, & omitte opposita.* Quod principium & verum est, & evidens & adæquatum. (e)

§. IX.

Ut autem finem istum assequamur , usurpanda sunt média ad eundem necessaria. *De regulis justis bonis*

collustratis. Hac autem destituti gentiles, quotquot eorum de immortalitate animæ fuere persuasi, non potuerunt non spem fore, ut & post hanc vitam, virtutis felicitatis præmium a DEO statuatur.

(e) Loquimur hic de principio *cognoscendi*. Principium *essendi*, quod vocant, est voluntas divina. Conf. sæpe cit. *fund. J.N. & G. L. I. C. VI.* (f)

*dec. ac
prud.*

ria. Nempe opus hic est vita justa, honesta, decora ac prudente. Quare ex generalissimo, quod posuimus, juris naturæ principio, quatuor alia, secundo-prima, per modum conclusionis proxime consequuntur. 1. *Vive juste*, h. e. ita actiones tuas dirige, ne ullius jura violes: sic enim pacem & tranquillitatem cum aliis conservabis. 2. *Vive honeste*; h. e. impera ad affectibus, ut tranquillitate animi fruaris, atque sic amore rationali tum summi numinis, tum tui ipsius, tum aliorum hominum, replearis. 3. *Vive decore* (f) h. e. fac, ut amor rationalis, quem pectore alis, verbis, gestu, opere decenter se exferat, ut amicitiam aliorum concilies. 4. *Vive prudenter*; h. e. cave offendicula, tum grata, tum adversa, quæ viam sapientiæ maximopere reddunt impeditam. (g)

§. X.

(f) Intelligimus hic decorum naturale, quod fundamentum esse debet decori civilis. Dicendum hic etiam de neglectu decori, quo CYNICI imprimis laborarunt. De quibus vide LAERTIUM *libr. VI.* It. BARBEYRACIUM *in Praefat. ad versionem Pufend. de J. N. ac G. §. 21.* Conf. Dn. THOMASII *cautel. circa præcogn. jurispr. cap. XV.*

(g) Nota hic sapientiam & prudentiam con-

cepti-

§. X.

Ut autem quis de obligatione legis naturalis principiorumque hic positorum certus evadat; sequentia sunt observanda. *De obligatione carum.*

In præcedentibus jam demonstravimus, DEUM esse auctorem legis naturalis; eisdemque universale in mortales imperium, ob creationem & conservationem, esse tribuendum. Cum itaque DEUS veram humani generis felicitatem serio velit, nec possit non velle, quippe infinita pollens felicitate; consequitur, hominibus, ab ipsius voluntate pendentibus, eandem quoque enixe esse appetendam. Qui autem vult finem, is etiam vult media ad finem necessaria. Quare & manifestum est, Deum pariter genus humanum ad regulas ante explicatas adstrinxisse.

§. XI.

Quamvis autem facile liceat colligere, *Ratio*

D 2

DEUM

ceptibus esse distinguendas, quamvis in applicatione non sint separandæ. Sapientia proprie consistit in propensione in bonum; prudentia in cautione in mali, quod bonum potest impedire. Hinc etiam patet, prudentiam quam longissime distare ab astutia; cum hæc a bono vacua sit, malumque habeat finem præfixum. Germani recte rem enunciant. *Urge List ist keine Klugheit.*

*obligandi
di di-
versa.*

DEum sine discrimine velle, ut ad has regulas actiones componamus ; rationem tamen obligandi in illis diversam, intuitu societatis humanæ, æque facile est demonstrare. Nempe regula justæ eo modo obligat, ut, qui in eam impingit pacemque externam, aliorum turbando jura, violat, vel vi adhibita coerceri inque ordinem redigi queat. Communis enim securitas societati humanæ admodum est necessaria; quippe qua deficiente hanc oportet cum summa configere calamitate. Quid? quod eadem & vi prudenter applicata a turbatorum malitia potest defendi. Quodsi igitur leniori via non potest conservari; violenta remedia juste in subsidium poterunt vocari. De regulis autem honesti, decori ac prudentiæ secus est pronunciandum. Amorem enim atque amicitiam, quam honesti ac decori regula commendat, nec non solidam prudentiam, furca, gladio, aliisque generis ejusdem instrumentis nemo inculcabit. Quodsi itaque quisquam talia adversus inhonestum, indecorum ac minus prudentem usurpare, vel suadere vellet; is profecto contra torrentem navigaret, oleum-

leumque perderet atque operam imprudentissimus.

§. XII.

Quemadmodum autem legem naturalem demonstravimus esse universalem : ita quoque certum est, eam non singulos tantum homines obligare, sed & gentes universas; quippe quibus pariter, neglecta hac norma, non licet esse beatis. Legem autem naturalem, integris gentibus applicatam, juris gentium nomine indigitamus. Neque ullum aliud gentium jus, quod legis proprie dictæ, liberam gentem obligantis, naturam habeat, agnoscimus. Hæ enim inter se consideratæ uti communem superiorem, præter Deum, non venerantur; ita nulli quoque legi communi, nisi naturali, perpetuo possunt esse subiectæ. Quare solido fundamento destituntur, quæ de peculiari jure gentium a non paucis in medium fuere prolata. (b)

D 3

Quodsi

(b) GROTIUS, *de jure belli ac pac.* non uno loco. Qui & jus gentium in *universale & particulare* distinguit. Quem sequuti RACHELIUS *diff. de jur. gent.* MEVIUS in *prodromo jurisprud.* KULPISIUS in *Collegio Groti. ad C. I. L. I. thes. 9.* aliique plures.

Con-

Quodsi quis mores gentium isto nomine compellare velit; in verbis quidem faciles esse possumus; modo in re conveniamus; nempe mores istos legis proprie dictæ naturam non habere. (i) Neque jus civile plurium gentium uniforme juris gentium proprie dicti rationem potest habere.

CAP. IV.

DE VIRTUTE AC VITIO.

§. I.

Connexia

Qui ad normam legis naturalis actiones componit, virtutibus excellit, Deo-

---

Contrarium recte defenderunt PUFENDORFFIUS de *J. N. & G. L. II. C. III. §. 23.* ibique BARBEYRACHIUS. Dn. THOMASIIUS in *jurispr. div. L. I. C. II. §. 103. seqq.* It. in *fund. J. N. ac G. L. I. C. V. §. 65. seqq.* aliique.

(i) Qua occasione notanda vulgaris distinctio inter gentes moratiores & barbaras, GROTTIO de *J. B. ac P. L. I. C. I. §. 12.* probata; melius autem rejecta Dn. THOMASIO in *jurispr. div. L. I. C. III. §. 52.* nec non *diff. de hom. propr. §. 39.* item in *fund. J. N. & G. L. I. C. V. §. 71. seqq.* Ubi quoque in editione novissima respondit HEUMANNUS, qui *part. 8. acterium philosoph. C. 2.* nonnulla objecit. (a)

Deoque est acceptus. Contra vero, qui normam istam affectibus occæcatus negligit atque contemnit, vitiosus merito audit, nec potest non Deo displicere.

§. II.

Est autem virtus, in sensu morali (a) accepta, constans animi propensio, ad normam voluntatis divine veram sectandi felicitatem. (b) Quam propensionem & amoris rationalis nomine poteris emanciare. (c)

Virtutis descriptio.

§. III.

Primariæ virtutes mihi sunt sapientia ac prudentia (s) Quarum illa complectitur 1) *studium pacis externe* cum aliis colendæ, seu virtutem neminem lædendi, quam iustitiam proprie appellamus; 2) *studium pacis interne* seu honestatem internam; 3) *studium amicitie* cum aliis in

De virtutibus primariis: 1) sapientia.

D. 4

com-

(a) Significatus enim vocabuli phisicus non est hujus loci.

(b) Notandi hic ARISTOTELICI, qui primariam virtutis rationem in mediocritate collocarunt.

(c) Utriusque descriptionem vide *cap. præced.* §. 9. lit. (g). Prolixam omnium virtutum specialium nomenclatorem hic omitto; quem passim in *Ethicis* vulgaribus deprehendere licet.

commune bonum stabilienda, seu honestatem externam, quæ & decorum audit.

§. IV.

2) *Prudentia.*

Ut autem regulæ sapientiæ recte applicentur, atque offendicula varia, quæ sapientiæ viam reddunt impeditam, caute devitentur, comite opus est prudentia: quæ complectitur (1) prudentem deliberationem (2) prudens animi propositum; (3) prudentem consiliorum executionem. (d)

§. V.

De deliberatione.

In deliberatione ante omnia circumspicte expendendus est actionum *finis*; deinde iusta sciscitanda *media*; postea detegenda ac ponderanda sunt *impedimenta*; demique cogitandum, *qua ratione* integrum negotium quam commodissime sit *perficiendum*.

§. VI.

De proposito.

Maturam deliberationem prudens excipit animi propositum, quod his requisitis debet esse munitum: ne quis nimis sit *preceps* ad consilia capienda; neque contra nimiam indulgeat *cunctationi*; & ut in bene coeptis consiliis ea, qua decet, animi *constantia* persistat.

§. VII

(d) Conf. Dn. THOMAS. *prudent. Consult.*

§. VII.

Denique sequi debet prudens consilio-^{De executione.}
rum executio. Quare homo prudens
commodam eligit agendi *occasionem*; o-
ptimum porro, quem circumstantiæ requi-
runt, *ordinem* servat; rectum præterea
tenet *modum*, ut nimius tum impetus, tum
torpor absit; denique constantem in a-
gendo *diligentiam* adhibet, donec exopta-
tam liceat metam contingere.

§. VIII.

His de virtute expositis, vitii naturam ^{De vitio.}
non difficile est explicare. Est e-
nim vitium, pro attributo personæ acce-
ptum, (*e*) *propensio, divinam veræ felici-
tatis normam, de qua dictum est, negligendi,
adeoque felicitatem querendi in infelici-
tate.* Quam propensionem & amoris ir-
rationalis vocabulo poteris appellare.

§. IX.

Quæ quidem agendi ratio summa est ^{De stultitia.}
stultitia, atque adeo vitium & stultitia in
sensu practico accepta sunt synonyma. In-

D 5

terim

(e) Quando de actionibus prædicatur, vitio-
sam dicimus actionem, quæ a norma desle-
ctit. Quemadmodum virtuosa audit, quæ
ad normam est composita.

(f)

terim tamen stultitiam, ut oppositum sapientia: speciatim consideratam describere possumus per *proclivitatem in mala*: quæ *perperationem iniuste, inhoneste, atque indecore agendi* complectitur.

§. X.

De imprudentia.

Imprudencia quidem etiam generalis est affectio stultorum; quippe qui uti sunt insipientes, ita & vera carent prudentia. Quo significato & *calliditatem* seu astutiam ambitu suo tenet: quæ est *falsa stultorum prudentia, inveniendi & eligendi media, ad finem, quamvis malum, perducuntia*; ut stultæ ipsorum actiones effectum consequantur; aliorum vero, maxime sapientum, actiones & commoda impediuntur. Sæpe tamen imprudentia a calliditate distinguitur ac stupiditatem denotat: quæ est *defectus omnis prudentia, media ac finem suum apta eligendi, aut etiam aliorum actiones callidis consiliis impediendi.* (f)

§. XI.

(f) Quare & stulti, qui stupiditate laborant, in alios aperta violentia insurgunt. Conf. Dn. THOMAS, cit. *prud. consult.* C. I. §. 27. seqq.

(g)

(h)

§. XI.

Cavendum vero maximopere est, ne cum non paucis aliis decipiamur, ut virtutum simulacra pro virtutibus ipsis accipiamus; aut veras virtutes, flocci vulgo factas, vitiorum numero censeamus.

(g) Sæpe enim contingit, ut quam vocant, *dominanti* homines stulti *virtutis elogium tribuant*, atque adeo animi mollitiem, quæ in voluptuoso apprehenditur; mox singularem gratiam, mox patientiam ac mansuetudinem, mox misericordiam; forditiem avari parsimoniam; audaciam denique ambitiosi fortitudinem compellare non vereantur. Non pauci quoque *bonæ intentionis*, itemque *sanctitatis larva* tegunt vitia, ac pro virtutibus venditant. Sæpe contra etiam accidit, ut *vera virtus passionis dominantis effectus*, aut mera *hypocrisis & simulatio* perperam censeatur. Quæ extre-

---

(g) Rem hanc illustrat ERASMI *encomium moria*. it. CROUSAZIUS in Tract. Gallico 1718. edito, quem inscripsit: *Nouvelles maximes sur l'éducation des enfans*. Cpnf. FLECHIER *de la fausseté des vertues humaines*.

ma sapienti eo cautius sunt vitanda, quod majora inde mala, tum in singulos homines, tum in societatem humanam redundant.

§. XII.

*De virtutis
premiis.*

Ad virtutem constanter sectandam homo excitari admodum potest meditatione præmiorum, quæ hanc solent comitari. Quamvis enim genuinum veræ virtutis fundamentum sit summi numinis voluntas; hæc tamen cum non possit non, ut supra demonstravimus, (b) humani generis felicitatem intendere; ecce, quæso, *paratissimum virtutis præmium*, veram nempe *hujus vite felicitatem*. Virtuti enim additus dulcissima lætissimaque frui potest animi tranquillitate, sanitate ac vita ex voluntate DEi diuturna; sufficientia in iis, quæ ad victum & amictum sunt necessaria; verò honore, amicitia aliorum hominum; denique quod maximum est, ipsius DEi amicitia, qui fons est omnis felicitatis abundantissimus. (c)

§. XIII.

(b) cap. præced. §. 7. & 10.

(c) Ne autem forte, quæ de animi voluptate, honore ac sufficientia, virtutum præmiis hic dicuntur, nonnullis carnalia videantur axiomata;

§. XIII.

Contra quoque a vitiis hominem non parum absterere possunt poenæ, quæ hæc non possunt non manere. Cum enim DEUS æque sit justissimus ac potentissimus, fieri aliter nequit, quam ut mala malis compenset. (k) Quare vitia, DEO sapientissime disponente, conscientia angorem, animumque adeo minus tranquilum; indignationem, quando cupiditibus satis non potest fieri; nausam vero, his quam abundantissime satiatis: porro dolores, morbos, debilitatem corporis, vitæque adeo aut violentam, aut lentiolem correptionem; inopiam in ipsis etiam divitiarum cumulis; dedecus atque ignominia-

De poenis vitiorum.

---

mata; in horum gratiam dicta ex revelatione hic sine dubio licebit confirmare. Vid. itaque PROVERB. VIII. It. 1. TIM. IV. 8.

(k) Recte tamen rationes subducunt, qui hoc *DEI opus alienum* pronunciant. Nec quidquam obstat, quo minus Deum in ipsa multorum malorum inflictione non malum, quod angit, sed bonum semper ac felicitatem intendere dicamus; cum sit summe bonus ac felicissimus. Ceterum observandum hic simul est, *penas divinas vel naturales esse, vel arbitrarías. Illæ sunt mala, nata-*

miniam; odia atque inimicitiam aliorum hominum; denique, quæ summa est calamitas, ipsius summi numinis indignationem ac vindictam sui cultoribus accelerant, eosque adeo, quamvis aliquam futuræ felicitatis speciem præ se ferant, reddunt infelicissimos.

§. XIV.

Transitus a vitiis ad virtutem jucundior demonstrandus.

Quæ cum ita sint, manifestum simul est, transitum a vitiis ad virtutem faciliorem acceptioremque vitiosis reddi posse, si *amenitates & commoda virtutum vivide exponamus;* nec non *vitiorum contrafectitatem calamitatemque ad vivum depingamus.* Quamvis enim fundamentum debeat esse voluntas summi numinis; ostendendum tamen simul est, *Deum non agere Despotam, aut Tyrannum, sed legislatorem, paterno subjectos amore perfectissime complectentem;* cumque hæc velle, illa prohibere, non ut ægre hominibus faciat, sed ut eos sistat felicissimos. (1) Quamvis porro *adversitates, quæ viana*

naturali nexu, Deo providente, ex vitiis profluentia: hæc sunt, mala, ejusmodi nexu carentia, quibus tamen Deus vitia coercere potest.

(1) Quæ occasione, questio controversa hic expli-

viam virtutis primo præsertim transitu reddunt impeditam, non sint omnino reticendæ, aut fucò obducendæ; omittendum tamen non est, sed statim addendum, adversitates istas multo esse inferiores commodis ac jucunditatibus, quæ in via virtutis progredientibus percipere licet abundantissime. (m)

§. XV.

Denique cum sæpissime usurpetur distinctio inter id, quod juris est, & quod virtutis; de utriusque differentia hic paucis dicendum est. Nempe homo aut obligatus est ex regulis justis (v. gr. ad solvendum

25

explicanda: *utrum lex naturalis hæc sit naturam legis, proprie dictæ; an potius ad consilii naturam propius accedat?* De qua vid. OBSERVAT. HALENS. SELECT. T. VI. Obs. 27. Cui peculiarem dissertationem de questione: *an leges nature sint proprie & stricte dictæ leges?* Gryphiswaldiz, 1704. sub præsidio Professoris PALTHENII, opposuit M. FRID. GENZKE. Conf. Dn. THOMAS. *fund. J. N. ac G. cap. præm. §. 8 seqq.* It. L. I. C. V. §. 34. seqq. Add. Dn. BUDDÆI *theol. moral. P. II. C. I. §. 3. seqq.* It. Dn. GUNDLINGII *jurispr. natural. C. I. §. 26. seqq.*

(m) Dicendum hic de bivio Herculis.

(n)

æ alienum a se contractum,) ita, ut vel vi adhibita, ad præstandum, quod debet, adigi queat; tunc juris id esse dicimus, ut unus solvat, alter facultate cogendi in subsidium gaudeat. Quando autem quis ex regulis honesti, decori ac prudentiæ obligatus est ad hoc faciendum, illud omittendum; (v. gr. ad dandum elemosynas, ad fugiendum otium, ad vitandas lites &c.) tunc obligationem ejus dicimus esse virtutis. (n)

CAP. V.

DE DIVERSO HOMINVM
STATV.

§. I.

Conne-
xio.

Legem naturalem normam esse universalem, ante demonstravimus, ad quam cunctis mortalium actiones sint componendæ. Cum autem specialia, quæ in jurisprudentia naturali explicantur, officia ac jura status diversitatem supponant; doctrina de statu hominum hic est explicanda.

§. II.

(n) Nempe in sensu stricto atque excellentiori acceptæ; qualis coactioni externæ non est subjecta. (o)

§. II.

Status hic denotat *conditionem* hominum, *in qua certis juribus fruuntur*. Habent autem homines diversam conditionem, seu formam, vel a Deo cum ipsa natiuitate, vel *facto suo* eam induerunt. Unde status est vel *naturalis*, vel *adventitiuus*. A natiuitate homines habent, ut sint mares vel foeminae; nati vel nascituri; (o) item, ut sint aequales ratione libertatis & communis rerum usus.

Status descriptio ac divisio.

§. III.

Status naturalis absolute consideratus, *De statu* atque ab omni adventitio separatus, est *status perfectae libertatis* (p) atque *aequalitatis*.

status naturalis absolute.

E

tis,

(o) Marium ac foeminarum distinctio in jurisprudentia naturali usum vix habet; cum jura atque officia utrimque sint eadem. Altera vero distinctio a quaestione praediciali pendet, an nascituri jam sint homines? quam improvide negarunt STOICI. Observandum interim est, nascituris nec jura posse tribui, ex principiis juris naturalis, nec injungi obligationes.

(p) *Non licentia*. Homines quippe liberi ad normam tamen legis naturalis actiones suas debent componere. Status autem absoluta libertatis & aequalitatis post lapsum non existit. Fictio enim PUFENDORFFII de O. H.

H.

sis, ita ut distincta non minus dominia, quam imperia absint; quippe quæ factum humanum supponunt. (q) Homines enim non nati primum sunt rerum distinctarum domini, nec conjuges, nec patres familiarum, nec heri; sed facti sunt tales, jam ante conditas civitates, quæ tandem imperantes civiles produxerunt. (r)

§. IV.

De statu naturali hypothetico.

Statui naturali absoluto opponimus statum naturalem hypotheticum, qui non omnem quidem inæqualitatem respuit; *excludit tamen subjectionem civilem, atque adeo etiam opponitur statui civili.* In illo quondam *segreges familiae* ante conditas civitates vixerunt. Hodie in eo constitutz sunt *gentes diversæ*, a communi imperio civili immunes, adeoque *liberæ*; cetera quoque *intuitu juris inæquales*, nisi pacto

H. & C. Libr. II. c. I. §. 6. nullius videtur momenti.

(q) De domini atque imperii origine plenius infra, in parte speciali, dicitur.

(r) Mera itaque sunt somnia, quæ de inæqualitate, & in statu integritatis servata, statuit ALBERTI in *Compendio juris Nat. Theol. orthod. conform.* refutatus Dn. THOMASIO in *jurisprud. divina* L. I. C. II. §. 29. seqq.

(s)

pacto aliquam jurium inæqualitatem introduxerint. (s)

§. V.

Quibus ita expositis, consequitur, si *Modus litigandi in statu naturali* controversiæ inter eos, qui in statu naturali degunt, oriantur, neminem pro imperio litem decidere posse; sed cuique liberam esse *naturali* facultatem, sibi ipsi jus dicendi, armaque in subsidium vocandi. Quod si autem violentia non placuerit, ad arbitros possunt *puro* (t) *compromisso* provocare. (u) Quales arbitri veri sunt iudices, conventionem partium electi, atque adeo & ordine judiciario procedunt sententiamque post accuratam causæ cognitionem pronunciant. Neque ullum est dubium, quin & *de possessione* iudicare queant. (x)

E. 2

Ali-

(r) Qua occasione notandum fundamentum juris, ut vocant, præcedentiæ inter liberas republicas earumque imperantes.

(t) Ita, ne vis sententiæ ab arbitrio compromittentium suspendatur.

(u) Conf. PUFEND *de O. H. ac C. libr. II. c. I. §. 10.* It. WILLENBERGII *diff. de arbitris & Mediatoribus belligerantium. Gedani 1706. habita.*

(x) GROTIUS quidem *L. III. C. XX. §. 48. de J. B. & P.* existimavit, *arbitros, lectos a popu-*

Aliquando etiam sine ordine judiciario communi amicorum, quos arbitratore ac *mediatores* vocant, interpositione tolluntur. *Executio* autem eorum, quæ iuste decreta sunt, in hoc statu, aut a partium, aut ab arbitratorum arbitrorumve potestate pendeat. Quorum postremis autem, quippe qui per modum tantum consilii ordinarie agere possunt, vim eum in finem adhibere vix licebit; nisi ex foedere, aut alia iusta ratione, alterutrius partes tueri teneantur.

§. VI.

Status naturalis minus securus.

Quamvis autem libertatis atque æqualitatis nomine status naturalis non parum homini blandiatur; negari tamen non potest, eum sua quoque laborare molestia

---

*populis aut summis potestatibus, de possessio-
ne non pronunciare debere; cum possessoria
iudicia sint juris civilis, jureque gentium
possidendi ius dominium sequatur. Verum spe
belli vitandi gratia opus est, ut de posses-
sione primum pronancietur, atque eadem
uni interim tribuatur, donec causa princi-
palis possit plenissime cognosci. Neque ju-
dicium possessorium, absolute consideratum,
solum juris civilis cancellis potest includi.
Conf. ZIEGLERUS ad citatum Grotii lo-
cum.*

(9)

stia. *Ex intentione quidem summi naturis status naturalis debet esse socialis ac pacificus, non bellicosus.* (y) Quoniam autem homines, ut sunt natura, libertate facile abutuntur, ad aliorum jura opprimenda; hinc vitio eorum, non ipsius status, admodum imperfecta redditur in statu libertatis securitas, & contra bellorum turbæ sunt frequentissimæ.

§. VII.

Huic hominum malitiæ in statu civili i-^{Status}ta obviam ire possunt imperantes, ut vi^{civilis} civilis imperii pacis turbatores in ordinem^{secu-} redigantur, aliique ab injuriis promptissime^{rior.} defendantur, atque sic communis securitas stabilietur. Quamvis nec diffiteri liceat, felicitatem in statu civili non omni-

E 3

bus

(y) HOBBIUS bellum omnium erga omnes in statu naturali vigere statuit. Qua de re multis vapulavit adversariis. Defensionem autem ejus suscepit Dn. GUNDLINGIUS peculiari *dissert.* cui titulus: *Hobbessii status naturalis defensio.* Nempe ostendit, Hobbessum loqui de eo, quod sit actu in statu naturali; non de eo, quod fieri debebat. Conf. EJUSDEM *diss. de efficientia metus. Cap. II.* Add. PUFEND. de J. N. ac G. L. II. C. I. §. 5. seqq.

(2)

bus numeris esse absolutam; cum de insigni molestia, qua cives sæpe affliguntur, aliisque defectibus ac morbis quotidiana testetur experientia. (z)

CAP. VI.

DE APPLICATIONE JURIS
AD FACTVM.

§. I.

Conne-
xio.

NE vero norma felicitatis humana, de qua in præcedentibus dictum, frustra cognoscatur; necesse est, ut & ad facta applicetur.

§. II.

Quis ap-
plicet
nor-
mam?

Quod si omnes scirent mortales, *quilibet*, antequam factum susciperet, legis normam eidem applicaret. Cum autem insigni hac in re defectu laborent plerique;

(z) Quare ad flosculos rhetoricos merito referimus elogia, quibus HOBBIUS *de ci-ve Cap. X.* & PUFEND. *de O. H. ac C. L. II. C. I. §. 9.* nimis statum civilem præ naturali extollunt. Conf. TITIUS pariter ac BARBEYRACIUS *in notis ad Pufendorf.* LOCKIUS *de regimine civili C. I. §. 10.*

(a) Conf.

que; *sapientiorum* opera ipsis auxilio esse debet. (a)

§. III.

Sapientes, qui normam applicant stultis, vel *ratione amica*, v. gr. monitis, exemplis, laudibus, præmiis; vel *adversa* utuntur, coercitione nempe pœnali actionum injustarum. Posterior modus, si de pœnis civilibus sermo sit, (b) imperantibus ac magistratibus est proprius. Prior & privatis cum illis est communis.

*Modus applica-
tionis diver-
sus.*

§. IV.

In applicatione autem juris ante omnia factum cum omnibus, quæ idem circumstant, momenti probe est investigandum, ut constet, cur id ipsum morali æstimatione tribui debeat. Jureconsulti hic vocabulo imputationis utuntur. (c) Im-

*De im-
putatio-
ne.*

E 4 pu-

(a) Conf. Dn. THOMAS, *Fund. Juris N. U. G. L. I. C VII.*

(b) Cum quibus non confundenda *pœna disciplinæ*, quibus parentes ac præceptores utuntur. A quibus tamen itidem distinguenda *pœna ecclesiastica*, quæ pseudo-sacrum imperium supponunt.

(c) Fundamentum imputationis jam explicuit *cap. I. §. ult.*

putare itaque est, alicquem actionis auctorem pronunciare, ejusdemque effectum eidem tribuere. Imputationi locus potissimum est, quando de præmiis & pœnis, nec non de damno dato, item de promissis, ac denique de beneficiis agitur. *Imputare alicui actionem in præmium vel pœnam*, idem est, ac declarare, eum, qui auctor actionis est, præmio vel pœna dignum esse. *Imputare alicui damnum datum*, idem est, ac pronunciare, auctorem damni dati ad ejusdem reparationem esse obligatum. Quando alicui *imputatur amissum* nondum impletum, idem eo ipso declaratur debitor, seu ad præstandum obligatus: quando autem promisso jam satisfecit, præstitum ipsi imputatur ad liberationem. Quod si *beneficium acceptum* alicui imputatur; hic ad gratum animum benefactori obstrictus declaratur.

§. V.

De jurisprudentia.

Juris applicatio ejusdem interpretationem atque explicationem supponit. Utraque hæc junctim considerata, jurisprudentiam producit: quæ in systematicam vulgo, atque habitualem, seu subjectivam, dividitur.

§. VI.

§. VI.

Jurisprudentiam naturalem habitua-^{De ju-}
 lem, seu subjectivam, dicimus *habitum*,^{risprud.}
terto subjecto inherentem, *jus natura ac*^{natur.}
gentium accurate explicandi atque ad a-
ctiones hominum applicandi.

§. VII.

Jurisprudentia autem naturalis syste-^{De sy-}
 matica denotat *librum*, quo *praecepta legis*^{stemati-}
naturalis explicantur atque applicantur.^{ca.}

§. VIII.

Quae explicatio, uti vel *negotia homi-*^{De pri-}
num privata pro objecto habet, vel *ne-*^{vata ac}
gotia status, seu *nexum*, qui in civitate^{publica.}
 inter Imperantem ac subjectos intercedit:
 ita & jurisprudentia naturalis alia pri-
 vata audit, alia publica. Quare & pars
 nostrae jurisprudentiae naturalis altera, ad
 quam nunc progredimur, duabus con-
 stat sectionibus: quarum prior jurisper-
 dentiam naturalem privatam, posterior ju-
 risprudentiam publicam universalem
 complectitur.

PARTIS SPECIALIS

SECTIO I.

DE JURISPRUDENTIA NATURALI AC GENTIVM PRIVATA.

CAPVT I.

DE OFFICIO HOMINIS ERGA DEVM

NEC NON

DE JURE HOMINIS INTVITV RELIGIONIS.

§. I.

*Officium
erga
DEum
quid?*

Per officium uti in genere intelligimus actionem, ad quam lege obligamur; ita hic speciatim officium erga DEum nobis denotat rationem colendi Dei, ad quam lege naturali obligamur.

§. II.

*Divisio
religionis.*

Rationem autem colendi Dei, uti aliam ex revelatione addiscimus, quæ religionis *revelatae* nomine venit; aliam vero ope rectæ rationis cognoscimus, quam religionem *naturalem* vocamus: ita manifestum est, illam alterius fori esse

ses

se; hanc contra nobis hic debere esse commendatissimam.

§. III.

Fuere quidem, qui religionem è circum-*Religio*
lo jurisprudentiæ naturalis exclusere, ea *quate-*
ratione moti, quod qui legem naturalem *nus ad*
admittit, eum & oporteat prius aucto- *legem*
rem ejus, DEum, agnoscere ac revereri, *nat. per-*
adeoque religione imbutum esse. (a) Ve- *tineat?*
rum uti hæc ratio sua constat veritate; ita tamen inde non sequitur, nullum lege naturali præceptum de religione inculcari. Hoc enim præceptum ex principiis ante positis facile deduci posse infra demonstrabimus. Quæ cum ita sint; & jurisprudentia naturalis integram de officiis, quæ opere rectæ rationis cognoscuntur, doctrinam complecti debeat; merito caput de officio hominis erga DEum, seu religione naturali, primum hic locum occupare arbitror. Religio autem naturalis partim *propositionibus*, quas vocant, *theo-*

(a) Nominandus hic inter alios est PUFENDORFFIUS, qui ideo caput hoc in opere majori *de jure Nat. ac Gent.* omisit; multis ea propter præter meritum nimis castigatus.

(b)

theoreticis de summi numinis existentia atque attributis; partim *practicis*, de ejusdem cultu, absolvitur. Quarum quidem hæc tantum proprie ad legem naturalem pertinent; interim tamen melioris doctrinæ gratia & illæ in jurisprudentia naturali sunt præmittendæ. Frustra enim summi numinis cultum docemus, nisi discentes prius certos reddamus, idem existere, ac infinitis eminere perfectionibus, providaque cura hoc, quod condidit, universum regere.

§. IV.

Operæ itaque pretium erit, ante omnia demonstrare, quod Deus existat. Prostant varix hujus veritatis demonstrationes; quarum tamen aliæ aliis, tum pondere, tum perspicuitate, sunt inferiores. (b) Recte quidem nos rationes subdu-

De exi-
stentia
DEI.

(b) Prostant varix, ad quas provocavi, demonstrationes apud MORNÆUM, GROTIUM, ABBADIUM aliosque scriptores, qui de veritate religionis agunt. Conf. SAMUEL PARKERUS in *Dissertationibus de Deo & provident. divina*; RICHARDUS BENTLEYUS de *stultitia & irrati-
nabilitate Atheismi*. JAQUELOT de *l'*
exi-

Cuius censeo, si a certa nostri, vel aliarum rerum existentia argumentationis filum ducere incipiamus, atque enumeratis causis secundis, denique in causa prima, ab omni aternitate existente, quam Deum dicimus, subsistamus. Cum enim innumera fere entia nobiscum certo existere, nec tamen a se ipsis esse posse sciamus; non possumus non summa fiducia concludere, ab aeterno aliquid fuisse, quod reliqua produxerit. Si praeterea ad sapientem, quem ex machina huius universi contemplatione percipimus, ordinem curatius pensitandum accedimus; facili etiam negotio certiores reddimur de infinita, quae eidem praesit, sapientia, quod est ipsius summum numen.

§. V.

existence de Dieu &c. Item Dni. BUDDI Dissert. de pietate Philosophica. Dicendum hic quoque est de argumentis, quae pro demonstranda summi numinis existentia, a notitia Dei infra; item a consensu gentium; vel a nova, quam singulis momentis contingere WEIGELIUS in Philosophia Mathematica statuit, huius universi productione; vel speciatim a consideratione hominis repetuntur. Conf. Dn. BUDD. Theses de Atheismo & superstitione. cap. V.

(c)

§. V.

*De ejus
proprietatibus.*

Quemadmodum igitur demonstravimus, dari Deum, *auctorem hujus universi*, (c) atque omnium, quæ in hoc deprehenduntur, perfectionum; consequitur inde eum esse *perfectissimum*. (d) Hinc porro concludimus, eum esse *infinitum*: Si enim termini ipsi essent positi, imperfectus foret. Erit præterea *optimus*, (e) *potentissimus*, *sapientissimus*, *omniscius*, *justissimus*: (f) Si enim horum

(c) Concidunt itaque EPICURI de *fortuito atomorum concursu* deliria; nec non eorum somnia, *naturam omnium rerum causam*, nec non *materiam Deo coæternam* crepant, ut SPINOZA & non pauci ex Philosophis gentilibus vid. Dn. BUDD. *Dissert. de Spinozismo ante Spinozam. it. EJUSDEM Tract. de Atheismo & Superstit. cap. I. §. 26. & cap. VI. §. 25.*

(d) Quare Deo proprie non possunt tribui, quæ imperfectionem involvunt; ut *manus*, *pedes*, *oculi*, *passiones animi* & similia: ejusmodi enim vocabula ea ratione, quæ Dei perfectioni convenit, sunt intelligenda atque explicanda.

(e) Cum optimus sit Deus, consequitur, inter cetera, eum *non esse auctorem peccati*.

(f) Tribuit itaque suum cuique; atque a deo & pravas mortalium actiones eundem

rum quid deficeret, non esset perfectissimus. Recte quoque Deum pronunciamus *unum*, cum ens perfectissimum, vere tale, non possit esse, nisi unum; nec non *materie expertem*, cum alias foret finitus, terminisque circumscriptus; Quid? quod *omnipraesentem*: cum infinitum nec ulli loco includi, nec excludi queat; denique *providentissimum*. Quae potiores sunt, quas ratio capit, summi numinis proprietates. Quibus perspectis, existimandum tamen non est, nostrum intellectum essentiam Dei perfecte capere. Qua ratione enim quae fieri posset, ut ens finitum perfecte caperet infinitum? (g)

§. VI.

Cum autem frustra coleretur ac metu- *Specia-*
eretur

dem poenis coercere promeritis, rationi facillime redditur manifestum.

⊕ Notandum hic etiam est, falli MORNÆUM *de verit. Relig. Christ.* nec non POIRETUM *in cogitat. ration. de Deo, anima & malo*, aliosque, Dno. BUDDEO *in dissert. de pietate Philosophica §. 20.* citatos; qui exultimarunt, ex solo rationis lumine trinitatem summi numinis posse demonstrari.

*sim de
provi-
dentia
divina.*

eretur Deus, si nullam nostri curam gereret; operæ, opinor, pretium erit, ut de ejus providentia speciatim agamus, Sigillatim itaque inculcanda veritas, Deum tum *universum mundum* tum *in primis genus humanum* sua regere providentia. Id quod ex præcedentibus probari potest facillime. Fac enim, DEUM esse omnipresentem; cuncta, quæ condidit, ipsi semper quasi ob oculos versabuntur. Fac porro, eum esse sapientissimum, summe bonum ac felicem; quidni bene ipsis cuperet, ac eorum felicitatem sapientissime promoveret? Fac præterea, eum esse justissimum; fieri sane non potest, quin pertinaciter malos pœnis pro meritis affligat. Fac denique, eum esse potentissimum: & nihil quidquam profecto, quo minus providam hujus universi curam gerat, ipsum poterit impedire.

§. VII.

*De cultu
Dei in
genere.*

Hoc igitur summum Numen pio nos oportet cultu prosequi. Præceptum enim legis naturalis est. COLE DEUM, sive AMA DEUM SUPRA OMNIA. Cujus præcepti nexum cum primo, quod supra posuimus principio facile percipimus

mus. Quid enim magis homini ad veram felicitatem consequendam conduceret, quam amor Dei, qui summe bonus est, ac fons omnis felicitatis? Ex principiis nostris secundo-primis huc pertinet *regula honesti*. Hæc enim amorem inculcat rationalem, qui in eo consistit, ut, debellatis pravis adfectibus, verum bonum amemus. Cum itaque DEUS sit summe bonus, consequitur regulam honesti præcipere, ut summo eidem amore jungamur. Accedit *regula prudentiæ*: male enim profecto rebus suis consuleret, multaque sibi mala acceleraret, qui numen summum colere detrectaret.

§. VIII.

Cultum Dei, (quem & pietatis nomine *De cultu interno* indigitamus) (b) distinguere solemus in internum & externum. Legis naturalis præceptum commendat potissimum priorem. Hic autem, ut ostendimus, consistit in *summo supremo Numinis amore*. Quem quidem amorem non oportet esse familiarem, sed *summa potius animi reverentia temperatum*. Deum quippe

F

cogno-

(b) Vid. Dn. BUDDEI *Dissert. de pietate philosophica*. (i)

cognoscimus non solum summe bonum, sed & justissimum potentissimumque, adeoque amandum pariter ac timendum. Quemadmodum itaque metum oportet temperare amorem; ita, si hic abesset, metus Dei servilis prodiret, rectæ rationi, speciatim regulæ honesti maximopere adversus.

§. IX.

*De effectu
ejus.*

Amor DEI, metu temperatus, efficit, ut homo Deum humillime veneretur; opera ejus magni faciat; gratissima semper mente innumera ejus beneficia recolat; summam in eo spem ac fiduciam collocet; veræ felicitatis incrementa supplicibus cordis desideriis ab eo efflagitet; voluntati ejus obsequiose pareat, atque in eadem, ceu nunquam non bona, patienter acquiescat.

§. X.

*De cultu
externo
naturali.*

Quicumque Deum eo, quem explicavimus, modo colit, ille nec potest non, quavis data occasione, *amoris*, quem pectore alit, *externa* edere in humana societate *documenta*. Frustra enim magnifice de amore suo interno sentit, qui externis cum signis omnino non exprimit. Frustra etiam

tam metum divinum crepat, in cujus actio-
 nibus nulla illius licet vestigia observare.
 Quare facile patet, *regulam decori & pru-*
dentiae exigere, ut cultum DEI internum &
 vultu, & lingua & opere decore ac cir-
 cumspicte aliis demonstrares; partim amo-
 ris ac metus divini in te ac aliis magis exci-
 tandi gratia; partim etiam amicitiae mu-
 tuae stabiliendae. Pravos itaque cordis
 adfectus minus decore atque imprudenter
 prodit, qui summi numinis opera ac bene-
 ficia nullis umquam laudibus, nulla gra-
 tiarum actione, ubi commoda adest occa-
 sio, cum aliis hominibus depraedicat; qui
 preces in societate humana fundendas o-
 mnino fastidit; qui sermones de DEO pie
 institutos ludibrio habet; qui nomine
 DEI profane abutitur; qui de mysteriis di-
 vinis petulanter loquitur; qui denique
 corruptis ubique moribus animum minus
 religiosum atque metu summi numinis
 vacuum declarat.

§. XI.

Anxiam autem dierum, horarum, ho-
 corum aliorumque multorum solennium *De cultu*
 ad cultum divinum electionem, ratio re- *externo*
 sta ignorat. Et quemadmodum omnium *arbitra-*
rio.

rituum externorum neglectum facilem ad atheismum viam reddere cognoscit; ita tamen simplicitatem magis ex regula prudentiæ commendat, quam copiosum nimis artificiosarum ceremoniarum, quæ a superstitione parum absunt, apparatus. (i)

§. XII.

*De oppositis:
spec. atheismo
& Deismo.*

Veris, quas posuimus, religionis naturalis principiis tum atheismus ac Deismus, tum superstitio atque hypocrisis maxime repugnant. (k) *Atheismus* alius dicitur

(i) Ne quæso nobis hic objicias solennes ecclesiæ Judææ ritus. Hi enim non ex rationis lumine a Judæis fuere producti, sed a Deo singulari de causa in certam periodum sanctissime definiti. Qui & superstitionum eorum usum iterum iterumque castigavit. Ex supra dictis quoque erroris facile convinci possunt, qui sacrificiorum usum, nec non solennem septimi diei cultum jure naturali præceptum existimant. De quibus videatur cit. *Dissert. Dn. BUDDÆI de pietate philosophica* §. 39. seqq.

(k) Graviora ex superstitione quam ex atheismo mala in rempublicam redundare BAYLIUS existimavit. Quæ hypothesis hic sub incudem revocanda. Conf. Dn. BUDDÆI *Theses de Atheismo & superstitione cap. IV, p. 339. seqq.* Add. GUNDLINGIANA P. XIV. obs. 3. (l)

citur *theoreticus*, alius *practicus*. *Theoreticum* vocamus, quando quis vel ipsam summi numinis existentiam, vel saltem providentiam negat, omniaque fato cuidam stoico subesse fingit; vel summum numen animo concipit, eum natura & rebus conditis ita permixtum, ut ejusdem sit cum his essentia, eademque velut divinae suae essentiae particulas complectatur. (1) *Practici* autem atheismi nomine venit impietas illa, qua incitatus homo, theoretica quamvis DEI notitia imbutus, ita vivendi rationes instituit, ut, norma voluntatis divinae omnino neglecta, eorum pravorum affectuum impetum sequatur, atque adeo

F 3

ipsis

(1) Nonnullis quidem dubium videtur, an existerint athei theoretici. Sed dubium amplius non est, quin existerint tales, & hucusque, proh dolor! existant. Quamvis certissimum etiam sit, non paucis atheismi suspicione, vel accusatione insignem fieri injuriam. Sic primis Christianis a gentilibus atheismus, cum aliis vitiis, per calumniam fuit exprobratus. Taceo sapientiores gentilium, quibus haec macula a superstitionis idolorum cultoribus fuit inusta. Conf. ARNOLDI *Histor. Eccles. Libr. XVII. cap. 16. It. Dni BUDDEI Theses de Atheismo.*

(m)

ipsis operibus ac facinoribus secure perpetratis DEum inficietur. Ab atheismo parum abest *deismi*; quem vocant, vitium, quo abrepti cognitum numen nullo prosequi cultu dignantur.

§. XIII.

De superstitione.

Quod ad superstitionem attinet, vitium omnino detestandum; cave existimes, eam consistere in excessu, ut nonnulli loquuntur, pietatis. (m) Pietatem enim cum supra ostenderimus absolvi potissimum amore ac metu summi numinis; quis quæso sine summa stultitiæ labe sibi ac alijs persuaderet, posse miseros mortales DEum optimum maximum, potentissimum, justissimumque nimis amare, nimis revereri? superstitionem potius eam appellamus stultitiam, qua seductus homo vel rebus conditis numen tribuit divinum, fiduciam in illis collocat, felicitatem ab illis efflagitat, metuque fervili easdem veneratur; (n) vel ipsum

(m) Est hic fructus doctrinæ de virtute in mediocritate consistente.

(n) Huc pertinet idololatria gentilium, nec non cultus imaginum, ut & sanctorum demortuorum ossiumque eorum, & quæ sunt generis ejusdem. Dicendum hic sigillatim de

ipsum summum numen cultu omnino indigno prosequitur, pravorum ductu adfectuum ratus, Deum externo religionis exercitio, artificiosis ac sæpe ridiculis hominum institutis formato, placari; licet cordis morumque ad ipsius voluntatem emendatio nulla sequatur.

§. XIV.

Hypocrisis est vitium, quo homo singularem DEi amorem ac reverentiam calide simulat; magnifica igitur ac religiosissima de Deo verba frequentius facit; splendidissimis etiam virtutum simulacris pietatis ac sanctitatis famam acquirere laborat; quamvis vero DEi amore, verisque, quas hic producit, virtutibus omnino destituatur. (o)

§. XV.

Quæ devia cum vitare doceant genuina religionis naturalis principia; de usu ejus nemo sanus, opinor, dubitabit. Ut

F 4

au-

de superstioso mortuorum apud Chineses cultu. Quod argumentum Dn. BUDDEUS peculiari dissertatione explicavit. Conf. ejus *Tract. de atheismo & superstitione* cap. 8. 9. 10.

(o) Exemplo sunt Pharisei.

(p)

autem res magis reddatur perspicua, distincte eam explicabo. Nempe utilitas religionis naturalis considerari potest, vel *intuitu singulorum hominum*, vel *intuitu societatis humanæ*. Priori modo considerata utilitas in eo consistit, ut homo, illa vere imbutus, Deum optimum maximum, fontem omnis felicitatis abundantissimum, sibi conciliet propitiumque reddat; (p) porro tranquillitate animi solida fruatur; præterea ab atheismo atque aliis, quæ exposui, vitiis immunis præstetur, & denique ad veritatem religionis revelatæ manu velut ducatur, aut in ea confirmetur. Quod si ratione posteriori rem ponderaveris, vera religio naturalis probe exculta & societatum humanarum felicitatem admodum promovebit. Hæc enim pace atque amicitia mutuo culta absolvitur. Istâc autem felicitate societates humanæ tum demum optime frui poterunt, cum earum membra

---

(p) Deus enim non potest non eum amare, qui ipsum amore reverentiali colit. Quod tamen ita intelligendum, ut veritati revelatæ de salute hominum æterna sua constet auctoritas.

(q)

bra haud fucato, quem explicavimus, summi numinis amore flagraverint. Sic enim pacis pariter atque amicitiae leges, in commune emolumentum servabunt, quam sanctissime. (q)

§. XVI.

Denique etiam jus, quod homini intuitu religionis lex naturalis indulget, paucis est ostendendum. Id vero quin libertatis conscientiae nomine veniat, nemo certe dubitabit, cui sana Deus praecordia finxit. Obligationem enim ad colendum Deum internam esse, supra percepimus, ex regula honesti & decori deducendam. Cujus generis obligationes in universum remediis suasoriis sunt excitandae, non violentis coactionibus. His enim, ad pacem, si cetera recte se habeant, custodiendam, in veros ejusdem turbatores cum

F 5

rat o-

(q) Ne, quaeso, hic nobis objicias, usum tamen istum in societatibus hominum non licere offendere; quamvis revelata religio accesserit. Tantum enim abest, ut vis atque efficacia religionis ea propter nulla sit pronuntianda; ut hominum potius vitiis ista sit calamitas tribuenda, religionem non vero ut decet, cordis adfectu, sed ore plerumque ac gestibus tantum amplectentium. (r)

ratione uti poteris: minime autem gentium ad amorem reverentialem accendendum, nisi lumen rationis tibi fuerit ademptum. *Jus hoc libera a violentis coactionibus conscientia conatum merito pronunciamus; cum proxime ex lege naturali derivetur, atque ante hominum pacta, legesve civiles factum cuique debeat esse tectumque. (r)*

CAP. II.

DE OFFICIO AC JURE HOMINIS INTUITU SUI IPSIUS.

§. I.

De amore sui rationali.

Officium hominis intuitu sui ipsius amore sui rationali absolvitur. Quamvis

---

(r) Injustæ itaque sunt pœnz, religionis obtrudendæ gratia de dissentientibus in Republica sumptæ; injusta bella, quæ eam ob causam geruntur, pœnalia. Conf. NOODTII *dissert. de religione ab imperio jure gentium libera*: quam Gallica versione donavit notisque illustravit BARBEYRACIUS sub rubro: *Discours sur la liberté de conscience*. Add. SAM. WERENFELSII *Epist. de jure in conscientias ab homine non usurpando*. It. BAYLII *Commentaire Philosophique*

vis enim homines æque ac bruta, jam *instinctu naturali* ad amorem sui ferantur; hic tamen instinctus adfectuum vitio homini ad veram felicitatem consequendam non sufficit; sed ad normam potius exigendus est atque in ordinem redigendus. Hinc præceptum legis naturalis ex regula honesti, decori & prudentiæ fluens: **AMORE RATIONALI ac BENE ORDINATO TE IPSUM COMPLCTERE.** Consistit autem amor sui rationalis in moderamine adfectuum, ad veram felicitatem, ex voluntate summi numinis, acquirendam. (s)

§. II.

Cum autem vita sit fundamentum omnis felicitatis humanæ, atque donum Dei *De vita conservanda.*
præ-

---

que sur ces paroles de Jesus-Christ: contrain les d'entrer; ou traité de la tolérance universelle. It. ELIÆ SAURINI Reflexions sur les droits de la Conscience: it. BASNAGII Traité de la Conscience. It. Dn. BOEHMERI dissert. præliminaris, de jure circa libertat. conscient. quam libro III. juris Eccles. Protest. præmisit.

(s) Conf. quæ de adfectibus & restitutione libertatis, nec non de mediis ad hanc necessariis dicta sunt *Part. generali. Cap. I.*

(r)

præstantissimum; lex naturalis de amore sui rationali speciatim quoque obligat ad vitam conservandam; & contra *autochiriam* prohibet, quippe quæ, si vel maxime nullius hominis jura violet, *regulis* tamen *honesti* & *decori* repugnat. (t) Non tamen *autochiriam* vitio contaminari censendus est, quem in vitæ breviandæ pericula ex officii ratione se conjicere oportet; quive alias boni communis gratia verosimilem brevioris vitæ occasionem eligit, spe singularis auxiliî divini fretus. (u)

§. III.

(t) Potest tamen interdum contingere, ut & aliorum simul jura violerentur *autochiria*. Probe autem attendendam est, utrum compos mentis fuerit, qui se ipsum, durioris forte mali vitandi causa, interfecit; an vero furore, aut extrema *melancholia* laboraverit. Posteriori enim casu uti usus rationis defecit; ita quoque non est, quod delicti nomine possit imputari.

(u) Conf. PUFEND. *de I. N. ac G. L. H. c. IV. §. 16. seqq.* ibique BARBEYRAC. *in notis*. Ubi etiam de quæstionibus dubiis agitur. It. Dn. THOMAS. *Jurisprud. div. L. II. c. II. §. 74.* it. *Fund. I. N. & G. §. 13.* Nempe disceptatur, *utrumne jure naturali per modum exceptionis permissa sit*

§. III.

Post vitam, quæ arctissima^{De cul-} mentis ac ^{tura} corporis conjunctione absolvitur, men-^{m. nio.} tis nunc quoque speciatim ratio habenda. Hujus vero uti duas esse facultates primarias, intellectum nempe ac voluntatem, atque utriusque in emendatione sui curam hominem gerere debere, supra jam demonstravi: (x) ita idem hic denuo est inculcandum. Quodsi tamen utramque mentis facultatem non æque excolere datum fuerit; exactam intellectus culturam postponendam censeo, ne voluntatis poliendæ occasio evanescat. Non enim tam ad speculandum, quam ad bene agendum in hac statione a Deo col-

fit avtochiria; si quis videat, se deinceps in probrum Dei victurum; aut vita se cum summo cruciatu privatum iri, aut si quis ob imputata sibi, quaravis innoxia, delicta, a sævo Principe se ipsum interficere iubeatur. De STOICORUM hypothesi, qua avtochiriam, certa modo licitam defenderunt, ex instituto egit Dn. BUD-DEUS in *dissert. IV, de error. Stoicorum in Philosophia moral. §. 5. 6. in analect. hist. Philosoph. p. 192. seqq.*

(x) Part gener. cap. I.

(y)

collocati sumus. Quid? quod & voluntas probe exulta intellectum magis magisque impellit, ut veritates artesque utiliores, missis vanis stultisque, quoad fieri potest, imbibat. Sic etiam cavebit homo, ne artes atque scientiarum virtutis in ipso impedimentum evadant. (y) Inprimis ars se ipsum atque alios cognoscendi probe est addiscenda. (z)

§. IV.

De estimationis
& honoris usu.

Cui voluntatis cultura cura est cordique, is uti pravos omnes affectus, ita & ambitionis vitium fugere debet. Cave tamen, omnem estimationis atque ho-

(y) Nonnulli ex Patribus eruditionem scientiarumque humanarum culturam omnino damnarunt, scientiam per se inmare rati: quos sequutus est HIERONYMUS HIMHAIM in typho generis humani. Neque sat discriminis observavit HENRICUS CORNEL. AGRIPPA Libro de incertitudine & vanitate scientiarum. PETRUS POIRETUS de eruditione vera, superficiali & falsa cum grano salis conferendus. Adde Dn. THOMAS. cautelae, circa praecognita juris. It. Dn. BUDDI disert. de cultura ingenii.

(z) Conf. Me Dn. THOMAS. Prud. consultat. cap. IV. §. 37. seqq.

(a)

noris usum damnes. Existimatio alia *simplex* dicitur, seu opinio boni viri ex vera virtute oriunda; alia *intensiva*, quæ consistit in singulari honore ac dignitate, quibus quis aliis in societate humana jure antecellit. Opinio boni viri actionibus ad normam voluntatis divinæ compositis omnino est acquirenda, nec sine legis naturalis violatione hac in re licet esse negligentiori. Intuitu autem singularis honoris ac dignitatis, nec non, quæ cum his plerumque conjunctæ sunt, fama, laudis ac gloriæ duo sunt extrema vitanda; quippe regulis honesti, decori ac prudentiæ repugnantia. Primum est, quando quis, adfectato modestiæ & humilitatis obtentu, honores omnino fugit; aut etiam ignaviam suam, quæ onus cum honore conjunctum fastidit, alio quodam involuero tegit. (a) Alterum est, quando

(a) Notanda hic adfectata honorum Reipublicæ fuga, qua STOICI inclaruerunt. Quod plenius ostendit Dn. BUDDEUS *cit. dissert. IV. de erroribus Stoicorum in philos. morali* §. 7. Notandum hic etiam otium illud litterarium, cui nonnulli eruditi ita indulgent, ut omnem vitam publi-

do quis superbia abreptus, honores avide, ac, vel malis artibus in auxilium vocatis, confectatur. Media hic itaque via incedendum, atque honores placide acceptandi, inque commune emolumentum sine fastu & aliorum contentu, vanæque gloriæ ac laudis cupidinæ, usurpandi.

§. V.

*De usu
opum.*

Quod ad opes attinet, cum iisdem homo ad sui conservationem omnino indigeat; consequitur profecto, amorem sui rationalem non posse non producere moderatum illarum desiderium, atque hoc voluntati divinæ convenire. Quia immo regulis honesti, decori ac prudentiæ perquam est adversum, si quis otio deditus in acquirendis necessariis vitæ subsidiis negligens existat; atque adeo paupertatem, dedecus, aliæque incommoda sibi attrahat. Eadem contra regulæ præcipiunt, ut in acquirendis pariter atque

ero-

---

blicam, munerisque administrationem plane fugiant. Conf. CASP. HENRICI STARCKII *Tract. hist. moral. de doctorum vitæ privata, quam honoribus quidam & officiis publicis prætulæunt.*

(b)

erogandis facultatibus modum teneamus; ut paucis contenti simus, nec opes anxie atque avarè confadamus, fiduciamque in earum possessione tenacissime colloceamus, (b) aut ambitioni fordidæ voluptati pabulum inde subministremus; ut partis ad vitæ conservationem & ad bene aliis faciendum tranquille utamur; ut denique serio semper cogitemus, caducas omnes esse opes ac transitorias, ne, his forte amissis, animam despondeamus.

§. VI.

Porro quemadmodum sedant voluptatem regulæ honesti & decori omnino detestantur, una cum omnibus iis, quæ impuram accendere libidinem possunt; qualia sunt commercia & colloquia cum impuris ac lascivis, picturæ libidini exci-

De recreatione amicitie.

G

tan-

(b) Duplex hic notanda est avaritia; unam tenacitatem, alteram rapacitatem vocamus. Prior tantum repugnat regulis honesti, discreti & prudentiæ. Altera vero etiam in regulam justî impingit, si quis a iena vel cum læsione proximi acquirere non vesceatur.

(c)

ſandæ accommodatæ, cantilenæ laſcivæ,
 libri libidinoſi & quæ ſunt generis ejus-
 dem; ita tamen honeſta atque decora
 mentis recreatio, animuſque hilaris,
 quippe ad hominiſ conſervationem non
 parum facientes, amorem ſui rationalem
 non offendunt. Cavendum vero maxim-
 opere eſt, ne ſummæ quaſi felicitatis loco
 ejuſmodi recreationes cenſeamus, tem-
 puſque iisdem otioſi tranſigamus, cum
 hoc ſit manifeſtum vicioſi affectuſ indi-
 cium multorumque malorum occaſio, (c)

§. VII.

*De ſpe
 ac metu
 tempe-
 randis.*

Præterea cum ſpe ac metu homineſ po-
 tiſſimum regantur, atque inſignis proſecto
 horum adfectuum ad felicitatem huma-
 nam, tum promovendam, tum impedi-
 dam, ſit efficacia; iisdem rite temperan-
 diſ ſtrenuam oportet operam impendere,
 ut animuſ ita formeatur, *ne timiduſ ſit, nec
 tumiduſ.* Vtrumque enim & timiditatis
 & audaciæ vitium, reguliſ honeſti, decori
 & prudentiæ non parum adverſatur. Ti-
 miditas, partim voluptatiſ, partim avari-
 titiſ

(c) Lectu digniſſima ſunt, quæ de otio atque
 recreationum abuſu ſcripſit Dn. THOMAS,
 in *praxi philoſ. moral.* cap. XIII. §. u. ſeqq.

tia filia, obstat, nequid negotii ad veram
 nostram felicitatem promovendam susci-
 piamus; aut ut coeptum opus, difficulta-
 te quadam premente, mox deseramus.
 Audacia, ambitionis filia, multa quidem
 sentat, non pauca perficit; arduas vincis
 difficultates, parat amicos, repellit inimi-
 cos, quamdiu audacem fortuna juvat. Ve-
 rum, hac nutrita, sublata ante audaces in
 altum, lapsa deinde ruit graviore, atque
 minus solidam stabilemque suam, qua ali-
 quantisper gaudebant, felicitatem depre-
 hendunt. *Tranquille itaque & cordate a-*
gendum, posteaquam in vires inquisivi-
mus, solide deliberavimus, impedimenta
circumspecte ponderavimus. Sapiens
non cæco impetu sperat, aut metuit, sed
cum ratione. Spes ac metus rationalis
est, quando sperans ac metuens potentia-
rum adjuvantium, vel adversarum, vires
recte æstimat, adeoque sperat, ubi ob po-
tentiarum adjuvantium auxilium est spe-
randum, ac metuit, ubi ob potentiarum
adversarum impedimenta est metuendum.
 (d) Semper tamen meminisse oportet,

G 2

pro-

(d) Conf. Dn. THOMAS. *Fundam. J. N. ac*
 G.

providentiam divinam, quæ omnibus nostris conatibus adstat, homines etiam *sapientes ac prudentes hanc seculi tentare*, atque consiliis bene captis faustum denegare eventum; & minus cauris contra consiliis largiri feliciorē. Hæc itaque reverenter colenda, si vel maxime adversa fuerit, neque propterea animus abjiciendus. Spes potius nihilominus firmiter in DEO figenda, gratiosumque ejus auxilium tranquille mente patienter expectandum. *Post verba Phœbus!*

§. VIII.

De corporis cultura.

Post animum corporis quoque ratio habenda (e), cum & bene ordinata hujus cura ad felicitatem nostram utique faciat? Quid? quod nec animo, ob intimum utriusque nexum, omnino bene esse, nec vita, prout

G. libr. I. cap. II. §. 29. seqq. It. Prudent. consult. c. IV. §. 12. seqq.

(e) EPICURÆI corpus menti præferabant. In alterum vero extremum major PLATONICORUM, PYTHAGORÆORUM & STOICORUM pars, ut & nonnulli EBREORUM se præcipites dederunt; corpus triste animi domicilium atque ergastulum rati, ejusque adeo culturam negligentes. (f)

prout par est, conservari potest, si corpus perpetua calamitate affligatur. Humana quippe felicitatis pars maxima est, ut sit *mens sana in corpore sano*. Quæ cum ita sint, hominem oportet decente ratione pericula, ad corporis destructionem facientia, evitare, nisi prægnantissimæ eadem subire rationes jubeant. Cibo etiam ac potu corpus est reficiendum; a nimia autem illorum copia abstinendum; quippe quæ partim animum reddit libidinosum atque interdum pene furibundum; partim vero ipsi etiam corpori magis nocet, quam prodest. Moderata porro corporis commotione opus est, ne putrefactio sanguinis oriat, infelix multorum morborum progenitrix. Vestimentis quoque, tum ad necessitatem, tum ad bene ordinatam mundiciem ac commoditatem, corpus est tegendum, ita tamen, ut mollietis ac luxus absint. Omnia regulæ honesti, decori ac prudentiæ perspicue inculcant.

§. IX.

His ita de officio hominum intuitu sui ipsius expositis, tandem & de jure dicendum. Cum autem lex naturæ sui conversationem præceperit; consequitur, eandem

dem quoque jus indulgere, usurpandi media ad finem necessaria. Quod si itaque periculum ab aliis nobis immineat, quousque tum violenta sui defensione uti liceat, nunc est investigandum.

§. X.

Momentum in-juria ponderandum.

Attendendum autem probe est, sitne malum, quod imminet, alicujus momenti; an vero leve ac vel mediocri patientia perferendum. Posteriori casu regula honesti, decori & prudentiæ patientiam s'vadent, non violentiam. Qui enim adeo est a patientia alienus, ut ne leviozem quidem ferre injuriam possit, vitiosum animi adfectum prodit, atque adeo inhonestus est ac indecorus. Quid? quod & insignis imprudentiæ est documentum, si quis, ob levioris injuriæ vindictam majoris mali periculo, quod violenta sui defensio plerumque secum fert, obnoxium se reddat.

§. XI.

Lenior via tenenda.

Eadem porro regula honesti, decori & prudentiæ, si vel maxime injuria sit alicujus momenti, leniora tamen prius remedia adhibere jubent, quam ad arma provolemus, aut alia utamur violentia; quippe

quæ

quæ a viro honesto, decore ac prudente non, nisi in subsidium, possunt usurpari.

§. XII.

Quodsi majoris momenti sit injuria, nec lenioribus remediis locus relinquatur; tum demum violenta sui defensio perfecte est permessa. (f) Ei enim, qui malitiose in te est injurius, nulla profecto fieri potest injuria; si vel maxima adhibita violentia malum ab ipso tibi imminens repellas, vel jam illatum fortiter ulciscaris. Sic salva manet regula justii. Neque ad amoris rationalis legem hic licet adversus te provocare; cum vel optime ordinata caritas

*Tandem
vio- n-
tia licet-
ta.*

G 4

ritas

(f) Utrum lege naturali præcepta sit violenta sui defensio, ea profecto superflua magis est quæstio, quam utilis. Vide tamen, si placet, KULPISII Collegiam Grot. ad libr. II. cap. I. thes. 2. cit. f) p. 31. Conf. ipsum GROT. cit. cap. Neque quisquam ob neglectam violentam sui defensionem poenas dabit, sive forum divinum, sive humanum consideres. In militibus peculiaris est ratio: his enim violenta sui ab hoste defensio, in communem salutem; speciatim est imperata; quam si omiserint, non tam ea de causa puniuntur, quod se non defenderunt; quam quod, imperatis turpiter neglectis, republicam in periculum conjecerunt.

(22)

ritas incipiat a se ipsa; nec magis diligere proximum quam nosmet ipsos, jubeamur. Atque adeo nec regulis honesti & decori hic quidquam deprehendimus adversum, nisi violenta sui defensione utens turpi vindictæ magis indulgeat, quam sui conservationi studeat. Nec regula prudentiæ violatur, modo mediis ad finem obtinendum necessariis fueris instructus: quibus deficientibus cedendum potius, quam jus, quod defendere nequis, cum impetu urgendum.

§. XIII.

Applicatio ad statum libertatis.

His ita in genere de jure hominis, se ipsum vel violentia in auxilium vocata, conservandi præmissis; applicanda tandem dicta ad quæstiones speciales celebriores, primum ratione status libertatis ponderandas. In hoc vero statu cum ab imperio communi nullum possit efflagitari auxilium; quilibet sub providentiæ divinæ tutela sibi ipsi auxilio esse debet. Neque hoc Deo potest displicere; quoniam alias nequissimus quisque secure posset insurgere in probos ac quiete vitam transigentes, horumque felicitatem quovis modo turbare. Nullum itaque est dubium, quin

quin in hoc statu liceat, tum damnum imminens avertere, tum datum reparare. Prævenire hic secundum regulas prudentiæ præstat, quam præveniri. Duratque facultas violentæ defensionis, donec plena securitate gaudeamus.

§. XIV.

Simulac igitur in hoc statu vita nostra in periculum ab alio injuste vocatur; nec eadem leniori via potest conservari; vel cum internecione hostis periculum licet amoliri. Quique ea occasione occiditur aggressor dolosus, sua perit malitia. Sin per errorem, aut insania agitated, hostilia moliatur; sufficit, ipsi nullum esse jus, eo modo agendi, nec te esse obligatum ad mortem subeundam.

De defensione vite,

§. XV.

Vitam ac famam pari vulgo passu ambulare ajunt. Quod quamvis non absolute verum sit proverbium; in eo tamen vita & fama conveniunt, ut jure utramque defendere queamus. Homini quidem privato, si in statu naturali viveret, famæque læsione affligeretur, ex regulis honesti, decori & prudentiæ patientia foret commendanda. Summorum autem im-

Fama,

perantium aliam deprehendimus faciem conditionemque. Horum enim existimationi quæ adspargitur macula, ipsi perniciofa est reipublicæ. Quare & his ejusmodi injuriam vel armis, si alia defint remedia reparandæ læfionis, vindicare licebit. (g)

§. XVI.

Membrorum,

De membrorum confervatione idem ftatuendum; cum haud infima fit pars felicitatis humanæ, ut his fua conflet integritas; ac profecto irreparabilis ex mutatione membrorum jactura oriatur. Neque adeo in hac quæftione attendendum, utrum membrorum mutilatio mortis periculum poffe trahere poffit, nec ne. (h) Vix enim ac ne vix quidem contingere poffe, ut invafus ea de re certus exiftat.

§. XVII.

Pudicitia ac libertas,

Utrum vero talis defenfio etiam adverfus pudicitia invafionem licita fit; ea difceptari folet quæftio. Mihi, nullas obftare

(g) Dicta illustrari poffunt exemplo Davidis.
(h) Quod requirit GROTIUS de J. B. & P. libr. II. cap. I. §. 6. Quem fequitur KULPISIUS in Collegio Grotiano.

(2)

stare solidas rationes, persuasum est, quo minus adversus violentam pudicitiae prostrationem violentam quoque, ad interuersionem usque hostis, defensionem admittere queam; cum & damnum, quod inde oritur, non levioris profecto sit momenti. (i) Idem & de libertatis iactura statuendum.

§. XVIII.

Porro post introducta distincta rerum ^{Bono-} dominia, & eum, qui hostili modo res no- ^{stra}stras invadit, violenta defensione licet in hoc statu repellere; ita, ut nec occisio hostis, quae necessario ex defensione sequuta est, defendenti possit imputari. (k)

§. XIX.

(i) Confer mecum consentientes GROTIUM de jure B. ac P. L. II. c. I. §. 8. PUFEND. de J. N. ac G. L. II. c. V. §. II. KVLPIIVM in coll. Grpt. ad cit. cap. Thes. IV. Dissentiunt quidem OSIANDER & ZIEGLERVS ad cit. Grossii locum, aliique, AVGVSTINI auctoritate capti; qui ideo quaestionem negavit, quod pudicitia sit in animo, quae nulla vi externa possit eripi. Quibus tamen satisfecit PVFFND. cit. I.

(k) GROTI. cit. I. §. II. PVFFEND. cit. I. §. 10. KVLPII. cit. I. Th. V.

(h)

§. XIX.

*Applica-
tio ad
statum
civilem.*

In statu autem civili laxior illa sui defen-
sio non parum est circumscripta. Cum
enim in bene ordinatis civitatibus judicia
ad tranquillitatem communem conser-
vandam sint constituta; cives sibi ius
dicere ipsi nequeunt, sine insigni
status turbatione. Quare in hoc statu vi-
olenta sui juriumque suorum defensio non,
nisi per modum exceptionis, potest esse
permessa; quando nempe damnum metu-
itur irreparabile, nec judicis, ob moræ
periculum, auxilio nobis licet gaudere.
*Præsens itaque oportet esse periculum, po-
tentiamque nocendi proximam, quæ ju-
dicioꝝ præsidio locum non relinquat.*
Violentæ vero defensionis facultas eo us-
que hic tantum durat, donec e periculo da-
mni irreparabilis evaseris. Ad fugam
vero nemo potest dici obligatus, nisi cer-
tissima adsit evadendi occasio. Ultra
defensionem hic non licet progredi: ju-
sta enim injuriæ vindicta una cum cauti-
one de futura, quæ metuitur, læsione, ma-
gistratui quiete permittenda. Quod si
quis moderamen, quod vocant, incul-
patæ tutelæ, animi perturbatione ductus,
migraverit; adfectui quidem, ab invaso-
re

re excitato, aliquid indulgetur; pœna tamen extraordinaria ista coarctetur aberratio.

§. XX.

Denique de ex jure se ipsum conferendi vulgaris fluiditatis, utriusque status communis: *necessitas non habet legem*. Necessitas vero hic est casus, providentia divina contingens, qua quis in periculum mortis, vel damni irreparabilis conjicitur, ita, ut aut pereundum sit, aut medium evadendi eligendum, quod normæ a-tias repugnaret. Solent quidem pro defendendo necessitatis jure passim non pauca cumulari: ast summa sic brevibus potest concipi. Leges tam divinae, quam humanae, tam affirmativæ, quam negativæ, tacitam continent necessitatis exceptionem; nisi medium evadendi suppeditetur a malitia hominis, contumeliam Dei legis transgressione intendens. Quamvis enim DEUS, atque interdum etiam legislatores humani, tam rigidam, ob singulare negotii pondus ac momentum, obligationem hominibus injungere queant, ut mortem potius eligamus, quam latum unguem ab illa recedamus; id tamen in casu dubio

*De jure
necessi-
tatis.*

bio non potest presumi. Cum enim leges in hominum salutem sint conditæ; legislatores quoque humanæ naturæ conditionem ob oculos habuisse censentur, quæ homo impellitur, ad ea fugienda & amolienda, quæ ad sui tendunt destructionem. (1)

CAP. III.

DE OFFICIO AC JURE
HOMINIS ERGA ALIOS:

SPECIATIM

DE NON TURBANDIS ALIORUM
JURIBVS.

§. I.

*De off.
hom. er-
ga alios
in gene-
re.*

Cum autem homo non sibi soli sit relictus, sed in societate cum aliis a Deo collocatus; consequitur etiam, DEUM

(1) Quo posito fundamento, de variis, qui passim recensentur, casibus facillimum est judicium. v. gr. De abscissione membri sui; de naufragii periculo, vel alio ejusdem generis, cum interitu aliorum, amoliendo, de contractatione rei alienæ ad vitam servandam; de facultate perdendi res aliorum in casu necessitatis &c. Conf. P. V. FEND. *de Off. H. ac C. L. I. c. V. §. 23. seq.*
G. D. THOMAS, Jurispr. div. L. II. C. II.

DEUM velle, ut ita actiones suas institu-
at, ne communem societatis humanae fe-
licitatem, quippe cum qua singulorum
felicitas arctissimo nexu cohæret, ullo
modo impediatur; sed potius pro viribus
promoveat. Hominum autem, in so-
cietate consideratorum, felicitas duabus
absolvitur partibus; pace atque amici-
tia. Quare duplex hic collocamus præ-
ceptum.

I. COLE PACEM CUM ALIIS.

II. COLE AMICITIAM CUM
ALIIS. Prius ex regula justitiae fluit; (m)
alterum ex regula honesti & decori. De
posteriori pluribus agetur capite sequen-
ti: prius autem hic uberius explica-
bimus.

§. II.

Ut vero pax in societate mortalium vi-
geat floreatque, *ITA CUIQUE EST LEDEN-
DUM, NE QUEMQUAM* Nemo
dur.
LEDAT. Laesio enim pacem turbat,
tristesque belli calamitates post se relin-
quit

G. II. §. 123. seqq. Add. BEYERI delineat:
Jur. div. C. XII. pos. 59. seqq.

(m) Quilibet enim jus conatum est, fruendi
pact, quando meminimus laesio. (n)

quit. Contra qui boni nihil in me con-
sulit, cum eo tamen quicquid vivere pos-
sum, modo me non laedat. (n)

§. III.

*Quid sit
laedere.*

Per laesionem hic intelligimus quam-
cumque turbationem, corruptionem, di-
minutionem, aut ablationem juris alieni;
sive id coniatum fuerit, (veluti jus confer-
vandi vitam, corpus, pudicitiam, liber-
tatem existimationem &c.) sive acqui-
situm. — Utramque enim juris speciem prae-
ceptum de nemine laedendo factam te-
statur esse iudet; sive jus fuerit supe-
rioris, sive aequalis, sive inferioris; cum
omnes aequae sint homines. Non itaque
oportet vulnerare alios, nec occidere,
nec libertate privare, nec contumelia af-
ficere, nec ipsis nocere mendacio nec fur-
tum committere, nec fidem datam vio-
lare. &c.

§. IV.

*Effectus
laesionis.*

Injustae laesionis effectus est indignitas, in
sensu

(n) Conf. GROTIUS de I. B. ac P. L. II.
C. XVII. & PVFEND. de O. H. & C. L.
I. cap. VI. It. de I. N. ac G. L. III. G. I. Dn.
THOMAS. jurispru. divina l. II. c. V.
iuncta eodem cap. ex fund. J. N. ac G.

(o)

sensu latiori (o) accepta; quem & da-
 mni vocabulo itidem in latiori significa-
 tu sumpto (p) alii exprimunt. Cuius e-
 nim jura facta alterius, legibus prohibi-
 to, sunt violata; illi & injuria facta est,
 vel damnum illatum.

§ V.

Quodsi igitur superius, quod posui-
 mus, præceptum, de nemine lædendo, a
 quoquam fuerit violatum, aliud obtine-
 bit juris naturalis præceptum, ex priori
 fluens: *IN JURIAM ILLATAM ES-*
SE REPARANDAM. Vanum enim fo-

ret præceptum, quo læsio aliorum pro-
 hibetur, si damnum contra legem datum
 læso indistincte esset devorandum, & qui
 læsit, injuriæ a se illatæ fructu secure pos-
 set gaudere. Quid? quod rebus sic con-
 stitutis patientissimi quique prædæ malo-
 rum essent omnino expositi, nullo juris
 naturalis patrocinio muniti. Quare cui-
 que jus esse debet integrum, injuriæ si-

H

bl

(o) In sensu strictiori denotat speciatim con-
 tumeliam.

(p) Damnum in sensu strictiori denotat læsi-
 onem, quæ patrimonium, seu facultates
 alterius, afficit.

(q)

bi illata reparationem a lædente poscendi. *Ius hoc connotatum est; quippe quod ex ipsa lege naturali proxime deducitur, atque ante omnia pacta locum habet.*

§. VI.

*Quous-
que i-
dem ex-
senden-
dum.*

Quod quidem jus eo usque extendimus, ut læso facultatem concedamus, poscendi reparationem damnis non solum quoad ipsam rei corruptam, vel ablata substantiam, sed & quoad fructus, qui ex ista re proventuri sperabantur. Quorum æstimatio intenditur, aut remittitur, prout spes illa propior fuit, aut remotior, certior aut incertior. Quin imo quicquid ex ejusmodi læsione, naturali effectuum consecutione, profici scitur; id omne lædenti ad reparationem imputatur. Qua impetrata, læsus quoque cautionem de non lædendo in futurum exigere potest, ita quidem, ut in statu naturali armis tam diu locus relinquatur, donec & de hac læso satis fuerit factum. In statu autem civili eandem judicis auxilio esse obtinendam, ex supra dictis jam est manifestum.

§. VII.

*Quod
obtinet,* Ad hanc reparationem injuriæ obligatus est non solum, qui *immediate*, sed & qui

qui *mediate*, & per alios alterum læsit; ^{licet culpa tantum ad-} *licet culpa tantum ad-*
ve committendo, sive omitrendo, sive dato, ^{fit.}
sive culpa: (q) modo læsio ipsi possit im-
 putari. De casu enim fortuito nemo or-
 dinarie tenetur respondere.

§. VIII.

Quare manifestum est, a Domino non posse De da-
 quemquam jure naturali reparationem ^{mino a}
 postulare damni, a servo illius, aut ^{servo}
 quadrupede dati, & quidem sine ulla do- ^{aut a-}
 mini culpa. (r) Quamvis enim alii (s) ^{nimali}
 contrariam prout sententiam, allegent, i-
 niqum esse, ut quis imperio atque domi-
 nio suo in aliorum detrimentum utatur, ac
 lacrum cum damno alterius percipiat; at-
 que adeo *dominum aut ad nocce de dendum,*
aut ad reparationem damni esse obligatum;
 facillime tamen ad hæc possumus respon-

H 2

dere

(q) Dicens dum hic de gradibus culpæ. Conf.
 Dn. THOMAS. *dissertat. de usu distinct.*
culpæ

(r) Unde recte GROTIUS *de J. B. ac P.*
Lib. II. c. XVII. §. 21. statuit, actiones non
 les esse inventum juris civilis Romani.

(s) PUFENDORFFIUS *de Q. H. ac*
C. L. I. C. VI. §. II. 12. ac plerique juris ci-
 vilis interpretes.

(t)

dere. Nempe qui jure tantum suo utitur, ille nemini facit injuriam : qui autem nemini facit injuriam, ille nec ad reparationem potest dici obligatus. Cum igitur dominus, mancipium, vel pecus, quod sine ulla ipsius culpa nocuit, retinens, jure tantum suo utatur; adeoque nullum alteri detrimentum, quantum in se est, afferat; consequitur profecto, nec jure naturali reparationem damni, aut deductionem noxæ adversus ipsum urgeri posse. Quod porro adducitur axioma, neminem ex damno alterius lucrum capere debere; id quidem in se verum est; at tamen minus concinne hic applicatur. Dominus enim, mancipium vel pecus retinens, nullum acquirit lucrum, sed tantum, quod suumerat, conservat; adeoque non magis certat de lucro captando, quam læsus. — In pari autem causa potior debet esse ratio possidentis. Quod si locuples fuerit mancipii vel pecoris dominus, læsus autem egestate laboret; illum quidem regula honesti & decori obligant, ut afflicto e facultatibus suis afferat solatium; hic autem precibus tantum uti potest, nil jure suo postulare.

§. IX.

§. IX.

Quodsi forte plures ad damnum datum *De damno e pluribus dato.* concurrerent; attendendum erit, utrum quidam causam egerit principalem, ac reliqui tantum auxiliatrices huic manus præbuerint; an vero pari omnes passu ambulent? item, utrum damnum fuerit dividuum, an vero individuum? porro utrum ex conspiratione, an vero sine hac nocuerint?

§. X.

Priori casu *reparationem damni solus* *Quid, si prestare tenetur, qui imperio, vel simili* *unus fuerit causa principis?* *coactionis genere alios ad nocendum impulit: reliqui, quamvis pro ratione circumstantiarum aliqua in civitate pœna affici possint; (t) a reparatione tamen damni sunt immunes; quia instrumenta tantum fuere nequitia alienæ, quæ damnum produxit.*

§. XI.

Sed altero casu requiritur, ut *omnes ad* *Quid ve-* *damnum reparandum æqualia, aut pro ratio-* *ro, si æ-* *ne* *quales fuerint?*

H 3

(t) Quemadmodum & in statu naturali vindicta exercetur in milites, imperio alieno ad nocendum ductos.

(u)

ne influxus sui distributa *symbola conferant*; modo re vera operæ aliquid ad damnum illatum præstiterint, sive ante perpetratum facinus, sive in ipso facinore, sive demum eodem absoluto. (u)

§. XII.

De damno dividuo & individuo.

Porro investigandum quoque est, utrum actus, quibus damnum fuit illatum, ita forte distingvi ac separari queant, ut manifesto appareat, quæ cuique damni dati portio imputari debeat; (x) an vero secus se res habeat? (y) *Priori casu* quilibet eam tantum damni partem, cujus ipse auctor fuit,

(u) Qui autem nihil realis operæ contulit; si vel maxime vitio quodam occasione illius facinoris se contaminaverit; (v. gr. idem laudando, vel excusando, nocenti favendo &c.) in regulas quidem honesti & decori impingit; ad reparationem vero damni nequaquam est obligatus; quippe cujus ipse auctor nulla modo dici potest.

(x) E. gr. Plures socium forte una adoriuntur, unus gladio instructus, alter sclopo, tertius fuste; ac quilibet eorum diversum, pro ratione instrumenti sui, damnum læso infligit; tunc suum cuique sigillatim ordinariè erit imputandum.

(y) E. gr. Plurium ope incendium ortum, quod ædes in cineres redegit.

(z)

fuit, pensabit : *posteriori* autem casu da-
funum singulis ita potest imputari, ut vel
unus ex illis ad solidi praestationem iuste
adigatur. Quo tamen facto, reliqui a
reparatione damni sunt immunes; cum u-
num tantum damnum adsit, cuius intuitu
leso jam satis fuit factum. (2)

§. XIII.

Quod si vero plures damnus ex con-
spiratione dederunt, singuli in solidum ita
sunt obligati, ut, si vel maxime damnum
fuerit dividuum, reliquis forte fuga cla-
pulis, atque non solvendo existentibus, *unus*
nihilominus, qui superest, *ad solidum* con-
tentionem possit adstringi. Cujus rei ratio
est, quod in conspiratione quilibet socio-
rum integrum damnus sua voluntate ap-
probavit, adeoque & pro eius auctore re-
ste in solidum hoc casu habetur. Quod
locus est, quando plures sine conspiratio-
ne, casu velut fortuito, socii facinoris facti,
laeserunt.

Quid, si
plures
ex con-
spira-
tione u-
erint?

§. XIV.

Quomodo autem, ubi de reparatione

Provo-
da-
catio ad

H 4

(2) Conf. PUFEND. de O. H. & C. L. I. c.
VI. §. 8. it. de J. N. §. G. L. III. c. 1. §. 5.
(a)

exempli.

damni questio incidit, estimatio sit instituenda, id quidem ostendi optime potest exemplis: (1) homicidæ, (2) mutilatoris, (3) adulteri, (4) stupratoris, (5) furis, (6) raptoris; (7) ejus, qui dolo, aut metu iniusto causam dedit promissioni, (8) Regis ac magistratus, qui civium latrocinia & piraticam debitis remediis non impediunt. &c. (a)

§. XV.

De obligatione ac iure ad renovandam pacem, in st. N.

Denique quemadmodum pacis cultura generi humano ad communem salutem omnino est necessaria, atque adeo læso cum lædente in concordiam utique est redeundum; ita & hic explicandum est, quæ cujusque hæc in re partes esse debeant. Id quidem profecto manifestum est, pacem in statu naturali læso non posse quasi imperari, nisi eidem exacte sit satisfactum. Quare si quis alterum contra voluntatem malum læsit, paci conservanda ita debet studere, ut ultro reparationem offerat, malitiamque a se abfuisse testetur, ne læsus ipsum pro hoste habeat armis-

(a) Conf. GROTI. de J. B. ac P. L. II. C. XVII. §. 13. PUFEND. L. III. c. 1. §. 7. seq.

(b)

misque in eum insurgat. Quam obligationem partim regula justī, partim regula honesti, decori ac prudentiæ laudenti injungunt. *Qui autem dolose alterum laesit*, ad pacem restituendam non solum ultrò reparationem damni ex regula justī debet offerre, atque etiam de futuris, quæ forte metuuntur, læsionibus cavere; sed etiam regulis honesti, decori & prudentiæ obligatur ad poenitentiam sui facinoris demonstrandam, veniamque a læso petendam. Contra quoque *læsus*, quando hoc modo verè ipsi satis est factum, poenitenti ac deprecanti veniam largiri atque *cum eo in pacem redire tenetur*. Idque non solum regulæ honesti, decori & prudentiæ suadent, sed & certo modo ipsa justī regula præcipit. Quilibet enim, ceteris paribus, jus habet contrarium, fruendi pace. Quod si itaque læsus vindictæ turpiter indulgeat, spretoque omnibus pacis remediis, igne, gladio & aliis ejusdem generis instrumentis cuncta devastare pergat; injustus etiam est, eo, quod laudentis jus, secum, positus ponendis, redeundi in pacem, coeco impetu turbare non desinit, In-

terim tamen, cum in hoc statu alioquin
 modus proprio laesi iudicio sit permittendus;
 Et ab ipso pendere iudicio debet,
 utrum damnum satis sit reparatum, Et cau-
 tio sibi sufficiens exhibita. Quamvis nec
 inficias ire quisquam possit, saepe ultio-
 nis libidinem victores decepisse. Potest
 vero etiam alios odium, vel arcana uti-
 litas permovere, ut laesum satis tutum se-
 curumque falso credant. Quare totum
 hic negotium conscientiae laesi videtur re-
 linquendum. (b)

§. XVI.

*Appli-
 catio
 ad stat.
 Civ.*

Horum nonnulla in statu civili secus
 se habent. Communis enim Reipubli-
 cae securitas istam non permittit liberta-
 tem. Quare & laeso hic pax imperari
 potest, atque etiam legibus publicis ubi-
 que iam est imperata; quamvis sibi non-
 dum sit satisfactum, nec sufficiens cau-
 tum in futurum. Haec enim civis magi-
 stratus auxilio debet impetrare, atque ab
 huius etiam iudicio quoad ultionis & cau-
 tionis modum pendere.

CAP.

(b) Conf. PUFEND. de O. H. & C. cit. l.
 §. vii. Dn. GUNDL. jurispr. nat. cap. VIII.
 §. 26. (c)

CAP. IV.

DE OFFICIIS HUMANITATIS.

§. I.

AD communem hominum felicitatem non sufficit, si a mutuis laesionibus ab-
 stineamus, ac pacem externam custodi-
 amus; sed & amore mutuo alius alium
 complecti debet, atque sic mutua com-
 moda promovere. Nam qui se infestum
 mihi non præbet, is quidem ita mecum
 jungi potest, ut pax inter nos firma sit ac
 stabilis: ut autem amicum eum esse sen-
 tiam, atque ætiori nexu ipsi jungar,
 opus est officiis de proposito ejus in me
 animo testantibus. Quapropter aliud e-
 nascitur juris naturalis præceptum: **OMNIBUS HOMINIBUS, QUANTUM
 FIERI POTEST, BENE ESSE FA-
 CIENDUM, AD MUTUAM AMICI-
 TIAM STABILIENDAM.** Fluit hoc
 præceptum ex regulis honesti & decori.
 Qui enim secundum regulam honesti
 pravis intra pectus adfectibus resistit, is
 & amore rationali aliorum hominum fla-
 grare incipit. Qui amor rationalis de-

*Bene a-
 liis fa-
 cien-
 dum.*

inde

inde & aliis decore est ostendendus, vultu, lingua, opere. Accedit regula prudentiæ: cum suam ipsius utilitatem non parum impediret, qui, hoc præcepto neglecto, nullam amicitiae cum aliis colendae curam gerere vellet.

§. II.

*Quod fit
duplici
ratione.*

Bene aliis hominibus facere possumus duplici modo; aut indefinite, seu nullo certorum hominum respectu habito; vel definite, ut singularis certorum hominum ratio habeatur.

§. III.

Indefinite.

Fit illud indefinite, quando quis eam animi corporisque culturam exercet, ut ad talia inventa, talesque actiones aptus existat, quibus *in universum generis humani commoda* promoveantur. (c) Quare & secundum præceptum antea demonstratum cuilibet homini incumbit, ita animum ac corpus tractare, ut aliis utilis esse

---

(c) Quo nomine celebres sunt, qui agri colendi, vitis plantandæ, ferri cudendi rationem invenerunt; item, qui pixidis nauticæ usum, artem typographicam, pulveris pyrii modum, similiaque tradiderunt.

se queat. Unde in idem præceptum impingunt omnia inutilia terræ pondera, fruges tantum consumere nata, sibi que pariter atque aliis molesta.

§. IV.

Definit aliis inservit, qui certis hominibus id præstat, quod horum peculiaria requirere commoda videntur. Quod si citra molestiam nostram graviorem, ac sine impensis fieri potest, ad vulgare humanitatis officium refertur. Sin cum onere facientis conjunctum sit, sumtusque requirat, beneficium appellatur. Quare, & præcepto nostro cuncta damnantur, quæ humanitati, misericordiæ, beneficentiæ, libertati, aliisque virtutibus, ad devinciendos hominum animos facientibus, ullo modo adversantur.

§. V.

Quantum ad vulgaria humanitatis officia attinet, speciatim observandum est, nihil eo referri debere, nisi res innoxie humanitatis, quæ sine ullo detrimento ac periculo præstari ab altero possunt. Unde sequitur, salvo hoc præcepto, denegari posse, quod alter sub ratione officii humanitatis urget, si idem cum periculo

to nostro, aut damno sit conjunctum. Amor enim rationalis debet esse recipro-
cus: & quemadmodum ego ad bene ali-
is faciendum ex regulis honesti & decori
obligor; ita & his eadem regulæ injun-
gunt, ne mihi sint justo molestiores.

§. VI.

*Exem-
pla.*

Verissima vulgarium humanitatis offi-
ciorum exempla hæc sunt: aquam pro-
fluentem ad usum innoxium alteri con-
cedere; erranti comiter viam monstra-
re, res nobis superfluas aliorum usui per-
mittere, & similia; utpote quæ accipi-
enti utilia, nobis vero damnosa non
sunt. Contra inhonestum atque inde-
corum quam maxime foret, res, quibus
ipse non indiges, corrumpere malle,
quam aliorum usui largiri; fontem, ex
quo sitim levasti, obturare aut occulta-
re; signa itinerum confundere; & quæ
sunt generis ejusdem, animum maxime
inhumanum, amoreque omni vacuum,
satis superque demonstrantia.

§. VII.

*De
transitu
persona-
rum.*

Quare innoxius transitus personarum,
si revera talis futurus sit, uti per terras sua-
minaque nostræ concedendus est: ita tu-
men,

men, si pro insigni hominum, præsertim amicorum, numero petatur: si in periculum aut damnum qualecumque nos, amicos, vicinosque nostros conjicere possit; de inhumanitate nostra nemmo queri juste potest, si ejusmodi de causa transitus fuerit denegatus. (d)

§. VIII.

Pari modo se res habet cum transitu mercium alicujarum per nostrum territorium. Quænam enim salva lege naturali, nemini tam inhumano esse licet, ut ejusmodi transitum, quem vicinus forte pro rebus ad vitam & salutem maxime necessariis, iterum iterumque precibus decoris efflagitavit, denegare non vereatur; ita tamen nullo modo quis obligatus dici potest, ut mercibus superfluis, luxui unius atque avaritiæ alterius interservientibus, transitum promiscue permittat. Sæpe hoc casu integrum imperanti erit, postulare, ut sui cives lucrari, quod exteri captant, participes reddan-

De transitu mercium.

(d) GROTIUS de J. B. ac P. L. II. c. II. §. 13. PUFEND. de J. N. ac G. L. III. C. III. §. 51.

(e)

dantur; aut etiam publicis Reipublicæ suæ commodis aliquid inde accedat emolumentum. Quare nec ægre ferre possunt transeuntes cum ejusmodi mercibus, si ea occasione Princeps *iure stapulae*, vel *geranii*, ut vocant; vel similibus sibi suæque civitati consulat; cum officia humanitatis debeant esse reciproca; nec, qui poscit, ut suis commodis indulgeamus, nostris honeste *opus de core* adversari queat. Quo iure etiam defendi possunt omnia *vedigalia*, tum *terrestria*, tum *fluviatrica*, tum *maritima*; modo nihil acerbitatis contingant. (e) Quid quod pactis talia inter imperantes solent firmari, atque ad jus certum reduci.

§. IX.

De receptione peregrinantium ad litus.

Dubitari quoque non sine ratione potest, utrum ad officia humanitatis simpliciter spectet, ut litus nostrum prætervehentibus facultatem permittamus, ad illud

(e) Notandus hic PUFEND. quæ L. III. C. III. de J. N. ac G. §. 7. in eo aliquid humani passus est, quod vedigalia per freta impugnare studuit. Quod singulares Suecorum adversus Danos rationes procul dubio effecere. Conf. BARBEYR. ad istum locum it. GROTI. cit. §. 13. 14.

Alud accedenti, atque in eo, valetudinis reficiendæ gratia, aut alia juſta de cauſſa, aliquantiſper commorandi? *Paucis* enim atque inermibus, vi ventorum, aut alia urgente neceſſitate, in littus noſtrum e- jectis, accéſſum denegare velle, quam maxime foret inhumanum: ſed ut quis *inſignem* hominum ignotorum *multitudinem* ſine discrimine admittat; id quidem regulæ honeſti, decori & prudentiæ non ſuadent. Neque peregrini mercatores *continuum accéſſum* gratis poſtulare poſſunt: ſed eadem, quæ paragra- pho præcedenti diximus, hic quoque ſunt applicanda. (f)

§. X.

Poteſt etiam contingere, ut ſedibus ſuis pulſi perpetuam in noſtra civitate quærant habitationem. Quodſi tales non ob turpia facinora, ſed præter meri- tum expulſi fuerint, neque ullum *Rei- publicæ damnum vel periculum* inde metuendum; ſalvis regulis honeſti, decori ac prudentiæ, nec talibus receptio poſ-

*De recep-
tionem
corum,
qui ſe-
des ſi-
xas qua-
runt.*

I

ſet

(f) GROT. *cit. cap. §. 15.* PUFEND. *cit. cap. §. 2.* (g)

set denegari. Quodsi vero non innoxia foret receptio, secus pronuntiandum. (g)

§. XI.

*De aliis
questio-
nibus.*

Ex dictis facile quoque decidi possunt quaestiones de hospitalitate, de usu fori & commerciorum exteris concedendo, nec non de libertate matrimoniorum cum nostratibus ipsis permittenda, & quae sunt alia generis ejusdem. (h)

§. XII.

(g) PUFEND. cit. cap. §. 10. Quod vero ZIEGLERUS ad §. 16. cit. cap. Grot. putat, disensum in religione justam praebere denegationis causam; id quidem nimium religionis dominantis studium, recte rationi adversum, sapere videtur. Officia enim humanitatis hominibus, quae talibus, debentur; non quatenus sunt huic, vel illi sectae addicti. Judaei quondam, falsae philosophiae principiis occaecati, alios à fructu officiorum humanitatis excludere. Quod exemplis ostendit BARBEYRACIUS in praefat. ad maj. ap. Pufend. vers. Gall. §. 7. circa fin. Utinam multis Christianorum saniora essent praecordia.

(h) Vid. Pufend. cit. cap. §. 9. u. seqq. Add. GROT. cit. cap. §. 18. seqq.

(g)

§. XII.

Quodsi vero & sine ulla justa causa *De jure humani-*
 talia fuerint denegata; in regulam justitiam *tatis*
 tamen non est peccatum; cum nullum *tum in*
 ad officia humanitatis jus proprie di- *St. N.*
 ctum, (quod perfectum vulgo vocant,) *tum in*
 nobis competat, sed tantum facultas ea- *St. C.*
 dem decoris precibus impetrandi: qui-
 bus si locus non fuerit relictus, de inju-
 ria queri non possumus. Quare nec ar-
 ma in statu naturali eam ob causam li-
 cet adhibere; nec in statu civili actio-
 nem instituere forensem. (2)

I 2

§. XIII.

(2) In transitu quidem mercium ad vitam su-
 stentandam omnino necessariorum excep-
 tionem a regula admitto. Qui enim hunc
 in casu necessitatis, (quamvis raro,) dene-
 gat, jus, quo vicini gaudent, vitam con-
 servandi, turbat; adeoque non solum in-
 honestus est, atque indecorus, sed & inju-
 rius in vicinos adeoque justam ista dene-
 gatio violentiæ bellicæ causam præbet.
 Quando vero GROTIUS *cit. cap. §. 13.*
 existimat, *posse etiam transitum persona-*
rum, modo prius a territorii domini fue-
rit postulatus, denegatione sequuta, armis
vindicari; me non habet consentientem.
 Dissenserunt quoque ab eo Commentato-
 res, OSIANDER ac ZIEGLERUS. Neque
 ea

§. XIII.

Beneficii
descri-
ptio.

Sublimior humanitatis gradus est, si ex singulari benevolentia gratis aliquid, impensa, aut opera nostra laboriosa constans, in alterum conferamus: quod beneficium appellatur.

§. XIV.

ea quæ KULPISIUS *in Colleg. Grot. ad cit. cap. thes. VI.* pro defendendo Grotio adducit, tanti sunt ponderis, ut in ejus decisione tuto acquiescere queamus. Jus enim humanitatis, quod urget, & quo jus imperii putat restringi, non est jus proprie dictum; sed tantum juris, ut vulgo loquuntur, imperfecti rationem habet; adeoque violenta remedia non admittit. Quid? quod justæ semper imperanti causæ esse possunt, ne armatam manum, quamvis transitus sit necessarius, intra fines suos recipiat. Pari modo sentiendum, quando GROTIUS *cit. cap. §. 16. 17.* & cum eo KULPISIUS *cit. I. Thes. VII.* arbitratur, jus perpetuo habitandi illis competere, qui sedibus suis expulsi receptum querant; dummodo imperium, quod constitutum in civitate, subeant, & quæ ad vitandas seditiones sint necessaria: atque hoc posse etiam, si quid intra territorium populi sit deserti ac sterilis soli, occupare. Violenta enim ejusmodi occupatio foret injuriosissima, si vel maxime (quæ mens est Grotii & Kulpisii) tantum esset occupatio possessio.

§. XIV.

Quemadmodum autem ad amicitiam *Obligatio ad benef.*
 in commune emolumentum stabilien-
 dam non sufficit, res innoxiae utilitatis,
 quas vocant, aliis largiri, adeoque vulga-
 ri tantum humanitatis officio satisfacere:
 ita consequitur, ut iste finis obtineatur,
 atque animi magis devinciantur, Deum
 ¶ 3 velle,

sessionis, non juris, seu proprietatis vel imperii. Qui enim possessionem aliorum turbat, injustus omnino est pronuntiandus. Patienter itaque receptis denegatio ferenda, alibique sedes quaerenda. Porro minus accurate GROTIUS §. 18. seqq. & KULPISIUS Thes. VIII. censent, dari jus aliquod commune populis inter se invicem ad actus, quos humana vita desideret: quo referenda facultas emendi res venales vendendique suas, ambiendi ac obtinendi matrimonia, aliosque actus exercendi, quos populus aliquis promiscue exteris ex libertate naturali concedat: tunc enim unum populum sine injuria non posse excludi ab aequali libertate. Recte enim opinimur, casum numquam existisse, neque spem esse, ut unquam existat, quo populus omnibus ac singulis gentibus, sine fine ac modo, jus concesserit, aut concessurus sit, ad actum aliquem jure naturali stricte haud debitum, qui alicujus sit momenti.
 Conf. PUFEND, cit. cap. §. 14.

(k)

velle, ut majora edant invicem amoris rationalis documenta. Regulæ itaque honesti & decori non infimum tantum amoris gradum, sed & alterum, de quo jamjam dixi, injungunt. Accedit regula prudentiæ; cum suis quoque commodis non male consulat, qui beneficiis aliorum animos sibi conciliat.

§. XV.

*Modus
in benef.
servandus.*

Non tamen promiscue beneficia sunt distribuenda; sed modus, quem & indicatæ regulæ ostendunt, in iis optime est servandus. Beneficia enim *præstanda dignis; & quos nostri* Qui enim dissoluta liberalitate beneficus foret in quoscumque, & vel indignissimos; is profecto vitiosum animi affectum proderet, sibi que ac aliis noceret, adeoque partim inhonestus atque indecorus foret, partim etiam imprudens. *Non tamen nimis scrupulose dignitas* ejus, qui beneficio indiget, *sciscitanda;* cum sub hac herba turpis avaritia possit latere. Porro *grata atque utilia esse debent alteri, danteque non indigna:* alias enim contra regulas prudentiæ male sunt applicata. Post *non sunt invitis obtrudenda;* cum & hoc sit inho-

inhonestum, indecorum ac imprudens. *Abesse etiam debet gaudium de indigentia alterius, item contemptus ejusdem*: quippe quæ iisdem regulis sunt adversa. *Promptè atque hilari fronte præterea sunt ex regula prudentiæ conferenda*: bis enim dedisse censetur, qui cito dedit; hilarisque, qui beneficium comitatur, vultus accipientem sæpe magis recreat, quam ipsum beneficium. Denique *non decet in distribuendis beneficiis certam habere præmiorum rationem*: Quippe quod avaritiæ est indicium. (k)

§. XVI.

Qui beneficium accepit, ad gratum a- *De gra-*
nimum est obligatus, ita, ut beneficium *titudi-*
sibi acceptum fuisse agnoscat non solum, *ne.*
sed & declaret, dantiq̄ue faveat, & paria referendi occasionem quærat. Grati-
tudinis tres vulgo constituuntur gradus:
habere grates, easdem agere, nec non re-
ferre. Uti autem habere grates atque
agere non sufficit, si easdem ipso opere
referre possis: ita contra, ubi posterius

I 4

in

(k) Conf. Dn. THOMAS. *introd. ad Philos. morat. C. VI. §. 92. seqq.*

(l)

in viribus tuis positum non est, satis officio fecisti, si grata beneficium mente recolueris, gratesque egeris benefactori. Neque in relatione gratiæ necesse est, ut idem, aut tantundem in alterum referamus. Quemadmodum enim exsuperare beneficium reponendo pulcrum est; ita, si tenuiores fuerint vires; laudandus tamen est conatus, quo in id incubuisti, ne alterum beneficii cum ratione poenitere queat. Quæ omnia regulæ partim honesti & decori, partim prudentiæ inculcant.

§. XVII.

De recusat. beneficii. Quodsi autem forte justæ tibi sint rationes, quare alteri hoc modo obstrictus esse nolis; licebit oblatum beneficium humaniter deprecari, ac decentes recusare: aut si importunis alterius precibus fatigatus beneficium admittere cogaris; poteris paria statim referre, atque adeo efficere, ut obligatio, cujus continuatio tibi molesta videbatur, mox bona alterius pace expiret.

§. XVIII.

Nullum hic jus cogendi locum habet.

Quemadmodum vero ad ipsa beneficia nemo cogi potest in societate huma-

na:

na; ita nec ad grates habendas, agendas aut referendas violentis aliquem remedijs permovere fas est, sive statum naturalem, sive civilem consideres. Qui enim hac in parte rationes officii non explevit, inhonestus quidem, nec non indecorus atque imprudens merito audit; iniustitiae autem, quae bello in statu naturali, atque actioni in statu civili locum facit, nemo ipsum poterit accusare. Quare recte pronuntiant, qui actionem ingrati non concedendam arbitrantur. (1)

CAP. V.

DE OFFICIO AC JURE
PACISCENTIUM.

§. I.

Quodsi cuncti mortalium sapientia, *Origo*
I 5 *pactio*
seu *ritu*

(1) Quae est SENECAE sententia *Libr. III. de benefic. cap. 7.* Cui ad stipulatur GROTIUS *de J. B. ac P. L. II. C. XX. §. 20.* Neque alicujus sunt ponderis, quae objecit BOECLERUS *differt. de actione adversus ingratos.* Declamatoriis enim vir celeberrimus usus est rationibus, atque in exemplis adductis ingratitude simplicem a qualificata, quam vocant, quae cum injuria in benefactorem est conjuncta, non satis caute distinxit. (a)

seu propensione in bonum, perfecte fuissent præditi; pacem non solum singuli cum aliis coluissent exacte, sed & ad amoris rationalis mensuram iuribus suis cessissent sponte ac libentissime, ut commoda aliorum promoverent. Ast cum semper verum fuerit, quod vulgo dicimus: *virtus laudatur & alger*, ac nihilominus unus alterius ope semper indiguerit; hinc pactis suæ pariter securitati ac utilitati magis prospiciendum duxerunt.

§. II.

*Definitio
pacti.*

Est autem pactum duorum vel plurium in idem placitum consensus, juris transferendi, atque obligationis constituendæ gratia.

§. III.

*De obligatione
ad fidem
servandam.*

Quæ cum ita sint, pacta quoque obligationem producere manifestum est. Præceptum enim legis naturalis est. **FIDEM PACTO FIRMATAM SERVA.** Cujus præcepti fundamentum explicatum est facillimum. Quando nempe in pacto consensu meo id egi, ut alteri jus constituerem, eo quoque ex regula juris naturalis obstrictus sum, ut jure suo alterum

terum quiete frui patiar. Quod n̄ facerem, injurius in ipsum forem; vindicandæque adeo adversus me injuriæ viam sternerem. Quid? quod & hæc agendi ratione turpissima dolosi deceptoris macula me ipsum conspurcarem, adeoque & in propria commoda imprudentissime peccarem. (a)

§. IV;

Pactum aliud dicitur unilaterale, aliud bilaterale. Illud est, quando unus tantum promittendo se debitoris instat obligat, alterumque creditorem constituit. In posteriori autem uterque tum promittendo se obligat, tum alterum sibi vicissim obstrictum reddit; adeoque uterque partim debitoris partim creditoris personam agit.

*Distin-
pacta
...*

§. V.

(a) Conf. GROTIJ de J. B. ac P. L. II. c. XI. §. 7. ubi in eo est, ut refellat FRANCISCUM CONNANUM, quod pacta nuda nullam jure naturæ ac gentium obligationem inducere existimaverit. Cui tamen aliam fuisse mentem putat KULPISIUS in Coll. Grot. notatus ea propter. Dn. GUNDELINGIO in jurispr. nat. c. X. §. 25.

(b)

§. V.

*Consensus
mutuus re-
quiritur.*

Quod ut rite fiat, consensu opus est reciproco, qui promissione & acceptatione (b) absolvitur. Quemadmodum enim nemo alterum, in quem nullum sibi est imperium, invitum obligare, ejusdemque libertatem jure circumscribere valet: ita nec mea alteri invito cum ratione possum obtrudere.

§. VI.

*Unde
differt
a pollicitatione.*

Quare ubi nulla acceptatio, ibi nullum quoque pactum. Atque adeo pollicitatio, qua quis sponte Deo (c) atque

(b) Potest tamen acceptatio præcessisse, quando nempe alterum rogavimus, vel ex eo quasivimus; utrum hoc vel illud promittere velit. Modo hoc casu promissum desiderio alterius exacte respondeat.

(c) Quando Deo aliquid promissum, speciatim dicitur votum. Ad quod recte concipiendum, requiritur, (1) ut vovens maturioris sit ætatis ac sui arbitrii; (2) ut consulto ac sponte sit conceptum; & quidem (3) de re honesta, Deo grata, quæque in nostra est potestate. Votum ita conceptum ex regulis honesti & decori libere est servandum. Quod autem his requisitis est destitutum, id quoque irritum est pronuntiandum. Ex his fundamentis facil-

que Republicæ aliquid promittit, nemine speciatim acceptante, non parum a pacto distat.

§. VII.

Consensum porro oportet esse serium *Consensum ac specialem.* Qui itaque per verba ho-^{sus quod} noris, vel jocum, aliquid promittit, non ^{quo re-} paciscitur, nec se alteri reddit obliga-^{quiritur} rum; quamvis in regulas honesti & de-^{serius ac} cori impingat, si ejusmodi promissionibus indulgeat, atque in iisdem vanam querat voluptatem. Pari modo nec assertions generales, qua homines exponunt, se jam hoc vel illud cogitare & velle, pacti naturam habent. (a) Negari autem

---

facillime superstitiosa Ethnicorum, Judæorum ac Christianorum vota poteris æstimare; atque etiam de jure cogendi ad vota explenda, quod alii passim homines, imprimis Clerici, sibi sumunt, judicare. Conf. Dni THOMAS. *dissert. de desertione ordinis ecclesiastici, præsertim §. 5. 11. 17. 18. 32. tit. Fund. J. N. ac G. L. II. C. VII. §. 7.*

(a) Exemplo possunt esse eruditi, qui de eisdem his vel illis scriptis magnifice sæpe verba publice faciunt. Huc etiam pertinent assertions generales, de altero aliquando herede scribendo: Conf. Domini THOMAS. *dissert. de obligatione ex promissione rei incerta.* (e)

autem non potest, sæpissime hoc modo
 spondentes vanam sectari gloriolam, at-
 que adeo parum honeste, decore ac pru-
 denter agere.

§. VIII.

*Item
 suffici-
 enter de-
 claratus.*

Præterea, quando partes adhuc deli-
 berant, nec dum certi quid promissum,
 aut acceptatum est, tractatus tantum ad-
 sunt, a quibus alter sine alterius injuria
 potest recedere; pacti autem forma non-
 dum apparet; quippe ad quod consen-
 sus requiritur sufficienter declaratus.

§. IX.

*Modus
 decla-
 randi
 diver-
 sus.*

Declaratur consensus vel disertis ver-
 bis, ore prolatis, aut scriptura conce-
 ptis; vel ex facto notissimo & satis per-
 spicuo colligitur. Priori casu consen-
 sus dicitur expressus: altero tacitus. U-
 bi autem de diserto alicujus consensu
 constat, ibi taciti non habetur ratio; ni-
 si protestatio, ut vulgo loquimur, facto
 sit contraria; quippe quæ nihil opera-
 tur. Ceterum non oportet tacitum con-
 sensum confundere cum præsumto. (e)

Hic

(e) Confundunt alterum cum altero non
 pauci interpretes juris Romani. Nec ab
 ista

Hic enim proprie consensus dici nequit; cum & ignoranti ac diserte protestanti tribuatur, & quidem in casibus, ubi nullus ad obligationem consensus est necessarius; sed eadem proxime ex dispositione legis naturalis potest demonstrari. Quare nec presumptus consensus singularem in jurisprudencia naturali usum praestat. (f)

§. X.

Posthac eum, qui cum effectu promittit, facultatem consentiendi, tum physicam, tum moralem; oportet habere. Illa intellectum ac voluntatem complectitur: (g) hac legis approbationem; quae eo minus negligenda, quo magis certum est atque evictum, pacta obligare.

ista confusione se immunem praestitit PUFEND. de J. N. ac G. L. III, C. VI. §. 2. & alibi. Accuratam autem utriusque distinctionem deprehendes in Dni. THOMAS. Jurispr. div. L. II. C. VII. §. 19. seqq.

(f) Quod exemplis illustrabo.

(g) Quare evidens est, infantes, fatiosos, mente captos, summe ebrios pactis non obligari; cum nec intelligant, nec velint. Et imputet sibi, qui cum talibus pactio-

nem iniit.

(b)

re ope legis. Qui itaque pactum valem ret, cujus momenta circumstantia legi sunt adversa?

§. XI.

De erro-
re.

Intellectum in consensu quamvis certo modo error impediatur; dum errantes, qua tales, non intelligunt, quid agant; non tamen ordinarie pactum eo ipso redditur irritum. Cum enim error ordinarie vinci possit ac debeat; hinc & idem *in casu dubio imputatur erranti.* (b) Quodsi autem alter paciscentium erroris causa est; ad reparationem damni erit obligatus, non ideo, quod erratum est, sed quia sua culpa alteri damnum intulit. Porro quando erratum est circa conditionem discrete adjectam, vel ex indole negotii tacite subintellectam; (c) pactum est nullius momenti.

§. XII.

(b) Distinctio Jctor. vulgaris inter errorem circa essentialia & accidentalia negotii obscura est & nullius momenti. Conf. Dn. THOMAS. *in notis ad Lancellotti Instit. Juris Canon. p. 850. seqq.*

(c) Exempli loco esse potest conditio virginitatis, quando quis foeminam inuptam in matrimonium duxit.

(k)

§. XII.

Quodsi dolus ab altero paciscentium *De dolo.*
 est adhibitus, in decepti arbitrio positum
 est, velintne pactum declarare irritum;
 an vero, hoc servato, reparationem da-
 mni, quod dolo alterius sibi contigit,
 postulare. (*) Qui enim dolo suo me
 in pacto læsit, nullum ex facto suo, legi-
 bus omnino repugnante, jus potuit ac-
 quirere; adeoque nec de injuria queri
 valet, si ego a pacto recesserim. Id au-
 tem, quod de reparatione damni, serva-
 to pacto, adjeci, ex iis, quæ supra expo-
 sui, perquam est manifestum. Sin forte
 dolus a tertio provenit; hic me inde-
 mnem debet servare; pactum autem fir-
 mum manet ac stabile. Dolus enim ter-

K

tiii

(k) PUFENDORFFIUS *de O. H. ac G. L. I. C. IX. §. 13.* perperam distinguit inter dolum, qui causam dedit pacto, & eum, qui incidens dicitur. Hæc enim distinctio, ab interpretibus juris civilis petita, nullius est usus in jurisprudentia naturali. Quid? quod celeberrimus Jctus Batavus GERHARDUS NOODT *libro singulari de forma emendandi doli mali. C. III.* ostendit, ejus ne quidem in jure Romano fundamentum exstare.

(l)

tii non potest impedire, quo minus compascens jure, quod ex pacto legitime acquisivit, integro fruatur.

§. XIII.

De coactione.

Ad consensum in pacto necessarium requirunt quoque Doctores voluntatis libertatem, ita quidem, ut non paucis coacta voluntas non sit voluntas. Quod tamen non omnino verum esse supra jam demonstravimus. (l) Distincte itaque hic est agendum. Nempe vis, cogens voluntatem, aut grata est, aut adversa. Illa cogit voluntatem illecebris, passioni, quam vocant, dominantis, accommodatis. (m) Hæc est, quando representatione malorum, quæ affectus hominis detestantur, metus animo incutitur. (n) Sive autem priorem, sive posteriorem vim cogentem accurata lance pensitaveris; utique deprehendes, hominem nihilominus sponte agere; adeoque & voluntatem, hac ratione coactam, esse tamen

(l) Part. general. cap. I. §. 23. 26.

(m) E. gr. nummis, honoribus, blanditiis & quæ sunt generis ejusdem.

(n) Huc pertinet metus dolorum, ignominie, mortis. &c.

men voluntatem, nec totum actum posse dici involuntarium. Quare nec promissum ob ejusmodi coactionem ideo potest irritum pronuntiari, quod plenissima libertas defecerit. Hæc enim nunquam adest; cum mortalium actiones spe ac metu ordinariè regantur; adeoque vis cogens eos ad agendum impellat.

§. XIV.

De metu interea specialius est agendum. Hic autem mox denotat suspicionem, fore, ut ab altero decipiamur; mox vehementem animi terrorem, ex representatione mali cujusdam gravioris ortum. Prioris generis metus efficere nequit, ut pactum sit irritum. Quod si enim hic pactum antecessit, stultus fuit metuens, quod pactum nihilominus perfecit: ipsum autem pactum sine læsione juris alieni non potest propterea rescindi. Sin ejusmodi suspicio post firmatam pactionem oritur, ac solido nititur fundamento, possum impletionem ejus, quod mihi incumbit, tamdiu differre, donec de dolo, quem cum ratione metuo, satis mihi cautum fuerit.

§. XV.

*De metu
pro ve-
hemente
animi
terrore
accepto.*

Metus, vehementem animi terrorem denotans, si a tertio illatus fuerit, & pacti occasio extiterit; (o) hoc erit validum. In altero enim paciscente nulum deprehenditur vitium, quod obstare queat, quo minus jus sibi acquirere possit. Quid? quod is, qui metum mali mihi imminentis discussit, si vel maxime pactus mecum non fuisset, primum tamen ex regula honesti & decori a me expectare posset. Sin compaciscens ipse metum ejusmodi citra jus ac fas (p) mihi incussit, pactum est irritum. Quoniam metus iste injustus, legi naturali adversus, incapacem eum reddit, ut ex promissione metu extorta jus acquirat. Stupenda enim esset contradictio, injustam ejusmodi vim prohibere, ac nihilominus concedere, ut ejus ope quis jus sibi parare queat. (q) §. XVI.

(o) Exemplo esse potest metus a latronibus vel piratis incussus.

(p) Metus enim justus, ratione inferentis talis, pactum non reddit irritum. v. gr. metus reverentialis; quo magistratum ac parentes colimus.

(q) PUFEND. de J. N. ac G. L. III. C. VI. §. 10. seqq.

§. XVI.

Possumus pacisci tum de rebus, tum *De obje-*
 de actionibus. Facta autem oportet es- *cto pa-*
 se possibilia ac licita; Quid? quod nec *ctorum.*
 de factis aliorum sine discrimine licet
 pacisci. Idem & de rebus alienis di-
 cendum.

§. XVII.

Qui impossibilia serio promittit, aut *De pro-*
 deceptorum agit, aut sufficiente usu ra- *missi im-*
 tionis destituitur. Priori casu promit- *possib.*
 sor alterum indemnem servare ac de do-
 lo ipsi satisfacere tenetur. Idem dicen-
 dum, si initio quidem in potestate pro-
 missoris promissum fuit; postea vero hic
 dolo, aut culpa sua effecit, ut jam nullo
 modo prestari possit. Sin tale quid sine
 ulla promissoris culpa post promissum
 contigit, & res adhuc integra est, ita, ut
 neuter quid presterit, pactum simplici-
 ter evadit irritum. Quod si alter aliquid
 presterit, aut idem, aut tantundem est

K 3

seqq. GROTIUM; hac in re deceptit jus
 Roman. quod in se valida esse ejusmodi pa-
 cta, sed deinde rescindenda censuit, *de J.*
B. ac P. L. II. C. XI. §. 7.

(r)

restituendum; saltem summo conatu id agendum, ne citra meritum alter damno afficiatur. Quando vero ob deficientem rationis usum quis impossibilia promisit, pactum itidem est nullius momenti; atque imputet sibi, qui cum tali pactionem iniit, siquid inde damni in ipsum redundet.

§. XVIII.

De promissione
res illi-
cite.

Qui illicita promisit, ideo non potest dici obligatus ad promissum præstandum, quod leges factum prohibuerunt. Quemadmodum enim promittens tali in casu sola jam peccavit promissione; ita cresceret peccatum, si promissum turpe vellet præstare. Pari quoque modo de acceptante pronuntiandum; quippe qui & prima jam acceptatione satis animum vitiosum declaravit. Quapropter, re adhuc integra, pactum evanescit. Et quamvis ille turpe facinus fuerit executus; hic tamen nec ad promissam mercedem solvendam, nec ad damni reparationem illi est obligatus; cum pactum inde ab initio nullum fuerit. (r) Quod autem

(r) Notandus hic GROTIUS, qui L. II. C. XI.

autem datum jam est, repeti, velut indebitum, jure naturali non potest: cum in pari causa potior sit ratio possidentis. (s)

K 4

§. XIX.

XI. §. 9. existimat, mercedem promissam esse solvendam, cum peracto crimine cessat vitium promissionis, quippe quae non amplius invitet ad peccandum. Verum ex dictis patet, vitium hic non cessare, sed potius augeri. Et quis credet, minus esse turpe, dare & accipere mercedem sceleris, quam promittere eandem ac sperare? Quid? quod hic sufficit, pactum vitiosum fuisse ab initio, nullamque jure obligationem producere potuisse; Licet jam non amplius invitet ad facinus perpetrandum. Hoc tamen facile concedam, promissorem mercedis de injuria queri non posse, si ab altero malo quodam ob non servatam fidem mulctetur; cum damnum, quod quis sua malitia sentit, sentire non videatur. Recte itaque a Grotio dissentit ZIEGLERUS & KULPISIUS ad cit. locum; it. PUFEND. L. III. C. VII.

(s) Addit quidem PUFEND. cit. Cap. §. 9. limitationem, modo non alteri dolus & enormis laeso accesserit, ut in meretrice, adolescentem magna argenti summa conungente. Sed vereor, ut haec, si leges civiles missas facimus, solo jure naturali locum sit habitura. Nec admitto repetitionem ejus, quod ob turpem causam datum erat, si vel

§. XIX.

*An lice-
at paci-
sci dere-
bus alie-
nis?* Porro paciscendum ordinarie esse de
re sua, non aliena, antea diximus, quod
nunc specialiter est inculcandum. Qui
de alterius rebus, hoc invito, & in ipsius
de-

si vel maxime turpitudine sit solius accipien-
tis. Quamvis enim, quæ supra de pari-
tate causæ dixi, hic non possint applicari;
sunt tamen alia momenta hic ponderanda.
Nempe aut dedit quis alteri turpiter acci-
pienti in salutem tertii, aut sui ipsius emo-
lumentum. Prior casus contingere potest,
si latroni quid dederim, ut a læsione ter-
tii abstineret. Tunc enim valuit promif-
sum, quia latro mihi metum injustum
non incussit, adeoque nec in me fuit in-
jurius. Quod itaque ex valido promisso
dedi, ad ductam solius juris naturalis non
possunt repetere ob turpitudinem accipi-
entis. Quamvis enim hic turpiter agat;
sufficit tamen, ipsum mihi injuriam nul-
lam intulisse, sed sponte oblatum acceptas-
se. Sin injuriam tertio illatam allegare
vellem; hæc foret exceptio de jure tertii.
Alterum quod posui, membrum, illustrari
potest exemplo judicis injusti, qui turpiter
aliquid accepit ab actore, de justitia qui-
dem causæ suæ satis certo, sed metuente,
ne judex injustus atque avarus gratis sibi
justitiam non administraret. Dedit hic a-
ctor sui commodi gratia: Judex accepit
tur-

detrimentum, pacisci vellet, injuriam alteri inferret, adeoque in regulas justitiae peccaret. Quando autem pactum de re aliena ita est comparatum, ut domino rei nullum eo ipso detrimentum concilietur, sed potius ejus commoda promoveantur; tunc nullum est dubium, quin pactum ejusmodi sit validum. (r)

§. XX.

Similiter nec de factis aliorum, qui potestati nostrae non subsunt, juste pacisci possumus: nisi forte sensus sit, te daturum operam, ut alter faciat. Alias enim libertas, qua alter jure suo fruatur,

It. de factis alienis?

K 5 inju-

turpiter: nec tamen ex solis juris naturalis principiis datum repeti potest. Sponte enim dedit actor, nec dolo judicis, nec injusto metu ab eo adactus; adeoque nec de injuria queri potest, cum volenti non fiat injuria. Ubi autem nulla injuria, ibi jus deficit, reparationem damni postulandi. Quid? quod nec verum hic damnum allegari potest. Damnum enim, quod quis sua voluntate sentit, non deceptus, non injusto metu compulsus; id profecto morali aestimatione sentire non videtur.

(r) v. gr. Si pactum tendat ad rei custodiam, conservationem, administrationem, absente domino.

(u)

injuste conculcaretur, si ipsum invitum velles ad faciendum obstringere. Quod si vero absolute factum alienum promissisti, ad præstandum id, quod interest, merito obligaberis. Priori autem casu officio satisfacesti, si omnem navasti operam, ut alterius factum sequeretur.

§. XXI.

Et de rebus & actionibus non sicut in quas aliis jus est?

Neque etiam de rebus & actionibus meis, in quas alteri jam jus est quantum, libere possum pacisci. Prioris enim jus debet esse potius: quare aliis non, nisi hoc finito, jus ejusmodi constituere, aut in eventum promittere possum. (*)

§. XXII.

(*) In eventuali autem hac promissione vulgo requirunt, ne ejusmodi casus adsit, quem optare velle, turpe sit promissori. Provocatur ea in re ad exemplum mariti, feminae alicui, vivente uxore sua, in casum, si hæc e vivis ante ipsum excesserit, matrimonium promittentis. GROTIUS equidem de *J. B. ac P. L. II. C. XI. §. 8. n. 3.* existimat, hanc promissionem naturaliter obligare. A quo dissentiunt cum aliis ZIEGLERUS & HENNIGES in *suis observat. ad c. l.* ejusmodi promissionem, quamvis conditionatam, moraliter turpem ac nullam arbitrati. Ego vero existimo.

non

§. XXII.

His ita expositis, modus promittendi *Modus*
 diversus, quem in pactis observamus, *promit-*
 paucis adhuc est explicandus. Aut enim *tendi di-*
 pure promittimus; aut sub conditione: *versus.*
 saepe etiam certus dies ac locus adjici-
 untur. Quid? quod non solum per nos
 ipsos, sed & per alios pacisci possumus.

§. XXIII.

Pura promissio omnino perfecta est, *De pro-*
 alterique, ni dies adjectus fuerit, aut cer- *missione*
 tus locus, jus tribuit, praestationem e- *pura.*
 jus, quod promissum erat, statim urgen-
 di: ita tamen, ut ex regulis honesti & de-
 cori aliquod temporis intervallum sit
 indulgendum.

§. XXIV.

non deesse, quod pro defendendo Grotio
 possit adduci. Verum quidem est, pactum
 hoc continere vitium; cum vix concipi
 possit, qua ratione sine pravo adfectu quis
 ejusmodi pactionem inire queat. Repu-
 gnat itaque regulis honesti ac decori. In
 societate autem humana, si leges positivas
 seponimus, actus tantum injustos nullos
 possumus pronuntiare. Quodsi enim omnia
 pacta inhonesta atque minus decora irri-
 ta forent declaranda, quae quaeque subsiste-
 rent?

(*)

§. XXIV.

De conditionata. **C**onditio vero a futuro eventu specialiter atque incerto promissi validitatem suspendit. Quare interim spes tantum est, debitum iri, aut promissi validitatem esse duraturam. (x) In *presens* vel *preteritum* tempus conditio non adicitur, nisi sensus sit : si probaveris , hoc , vel illud *presens* aut *preteritum* esse. Nec conditio dici meretur momentum, quod generaliter cunctis promissionibus inest. (y) *Incertum* porro quidem oportet esse eventum, non impossibilem. Unde *impossibilis conditio* vix ac ne vix quidem nomen conditionis meretur. Dicitum præterea est, conditionem promissi validitatem suspendere. Quo ipso simul conceditur, conditionem *suspensivam* ac *resolutivam*, quas vocant, re ipsa non differre, (z) Nam & in *resolutiva* dura-

---

(x) Quare evidens est, causam finalem, quam vulgo modum appellant, conventionem relinquere puram.

(y) v. gr. Ducam te, ni moriar.

(z) Quod si tamen quis subtilitates sectetur, huic facile cedam.

(a)

duratio validitatis a futuro eventu speciali atque incerto suspenditur. Denique eventum, quem addimus promissioni, oportet esse *licitum ac honestum*; non prohibitum ac turpem. *Conditio enim turpis* promissionem reddit nullam; cum pactum non possit effectu gaudere, quod factum legibus prohibitum continet.

§. XXV.

De promissione *in certum diem* concepta observandum, si vel maxime promissum jam deberi statuamus; (a) idem tamen non posse peti, nisi die existente. Quod si *certus pacto locus* adjectus fuerit, præstandum est promissum in loco nominato. Si autem hoc fieri commode

De adje-
cto die,
vel loco.

(a) Dno. GUNDLINGIO in *jurispr. nat.* C. X. §. 28. secundum jus naturæ nihil subesse debiti videtur, donec dies veniat; cum, qui se petere non posse fateatur, concedat quoque, nihil ante diem deberi. Quod & HERTIO placuisse, ibidem adducit. Mihi hac de re ita: in verbis simus faciles, modo in re conveniamus. Concedendum enim profecto est, jus certum creditori statim ex promissione nasci; quod tamen exercere ante diem adversus debitorem nequit.

(b)

de nequeat, alter quidem ex regula honesti & decori obligatus est, ut jure succedat: ita tamen, ut & alter huic ad præstandum id, quod interest, obstringatur.

§. XXVI.

De promissione
per alios.

Posse homines non solum per se ipsos, sed & per alios, sufficienti potestate ad id instructos, pacifici, id quidem extradubium est positum: Quodsi itaque per internuntium, (b) velut interpretem suæ voluntatis, alteri quid promissit; promissum æque validum est, ceteris paribus, ac si ipse præsens fuisset. Quodsi forte internuntius fines concessæ sibi potestatis est transgressus, mandantem non obligat pactum; mandatarius autem, qui majorem justo sibi potestatem sumsit, addamnum, quod alteri, sua malitia, vel culpa, intulit, reparandum erit obstrictus.

§. XXVII.

(b) Internuntius non est confundendus cum mero nuntio, seu tabellione. Ille gerit negotium: hic vero vel litteras nostras tantum tradit, vel voluntatem nostram verbis simpliciter exponit. Conf. GROTI, L. II. C. XI. §. 12. it. TESMARUS & GRONOVIVS ad cit. l. (c)

§. XXVII.

Pari modo & per alios promissorum *De acceptatione per alios.*
 acceptatio valide fieri potest, ita, ut ne *mandato quidem semper hic opus sit.* Nil enim obstat, quo minus ego, in commodum alterius, qui harum rerum omnino est ignarus, nedum mandato me instruxerit, donationem acceptare queam. *Utrum autem ex ejusmodi acceptatione jus statim nascatur;* ea quidem controversa est questio. Ego duos hic casus esse distinguendos censeo: aut enim alter enuntiat tantum, me presente, ac velut in transcurso accipiente, se Titio mille daturum; aut mea singulari ratione interfuit, atque adeo & enixe ab ipso petii, ut promitteret. Priori casu nullum inde jus enatum est: in me enim promittens id transferre noluit, nec ego mihi quidquam juris acquirere volui; Titius vero nec ipse acceptavit, nec me ad accipiendum instruxit. Posteriori autem casu, cum mea interfuit, jus etiam mihi est acquisitum, promissi executionem urgendi. Quod jus ita in meo arbitrio positum est, ut eidem etiam valide possim renuntiare, antequam in Titium

tium id ipsum transtūli. Quodsi insuper mandato ad acceptandum fuerim instructus, quæstio de jure atque obligatione minus habet ambiguitatis. (c)

§. XXVIII.

De revocatione promissionis.

Ex dictis consequitur, ante acceptationem rite perfectam, quodcumque promissum jaste posse revocari; quamvis interdum, si ex pravis adfectibus revocatio oriatur, in regulas honesti ac decori peccetur. Porro inde manifestum est, revocationem quoque locum habere, mortuo ante acceptationem eo, cui promissum erat; nisi & in heredes idem fuerit conceptum. (d) Poterit etiam revocari, defuncto eo, qui voluntatis tuæ interpretes lectus erat; ut ipse agendo promissionem tuo nomine perficeret; quod mors interveniens impedivit. (e)

§. XXIX.

Pacta irrita quomodo convalescant.

Quemadmodum præterea supra ostensum fuit, pacta nonnumquam esse irrita;

(c) GROTIUS. L. II. C. XI. §. 18. PUFEND. de I. N. ac G. L. III. C. IX. §. 5.

(d) GROTIUS cit. cap. §. 16. ibique VELTHEM. It. PUFEND. cit. cap. IX. §. 6.

(e) Aliud est in tabellario. GROTIUS. cit. cap. §. 17. PUFEND. cit. cap. §. 3. 4.

ob defectum maturioris ætatis, ob dolum itemque ob metum injustum: ita observandum adhuc est, ejusmodi pacta convalescere, si promittens postea de novo voluntatem, sive disertis verbis, sive aliis signis perspicuis declaret. (f) Quilibet enim potest commodo, quod ex nullitate promissi in ipsum redundabat, sine dubio renuntiare. Promissum *de re aliena*, accedente deinde domini consensu, ratum redditur. Pacta vero, in res absolute *impossibiles*, vel *turpes* concepta, nullo modo possunt convalescere.

§. XXX.

Pacti rite perfecti effectus partim jus *Effectus* est, partim obligatio. Qui tam diu du- *pactorum* rat, donec legitima ratione fuerit sub- *rum.* latus.

§. XXXI.

Modi obligationem, atque adeo & *Modi* jus, quod huic respondet, tollendi, sunt *tollendi* sequentes. (1) Solutio; (2) mutuus dissen- *obligationem.* sus; (3) compensatio; (4) remissio, seu condonatio debiti; (5) novatio; (6) al-
L terius

(f) GROTIJ. *cit. cap. §. 20.* PUFEND. C. VI.
§. 14.

terius perfidia; (7) tempus; (8) mors;
 (9) confusio; (10) rei interitus; (II)
 status mutatio.

§. XXXII.

*De solu-
 tione.*

Solvere hic idem est, ac reapse prae-
 stare, quod promissum erat. *Aliud enim
 pro alio*, invito creditore, solvi nequit,
 sive rem ipsam, sive ejus quantitatem
 qualitatemque consideres. Nec *alii,*
quam creditori ipsi, solvere poteris, nisi
 hoc ei ita visum fuerit. Quae omnia ex
 jure, creditori quaesito, sua sponte fluunt.
 Pro reali interim solutione habendum,
 si, quod debes, *offers, obsignas, deponis,*
 quando creditor solutionem acceptare
 detrectat. Utrum autem tu ipse solvas,
 an *per alium* creditori satisfacias, perin-
 de erit, nisi factum promiseris: hoc e-
 nim casu singulariter interesse potest cre-
 ditoris, ut ipse factum praestes. Quando
 alius pro te solvit, quod ad tollendam
 obligationem attinet, nihil refert, utrum
 mandato a te instructus fuerit, nec ne.
 Quid? quod talis, & te incio, immo te
 invito, creditori satis potest facere. So-
 lutione peracta, obligatio non solum
 principalis, sed & accessoria expirat.

§. XXXIII.

§. XXXIII.

Quod contracta obligatio mutuo paciscentium consensu tolli possit, id quidem extra dubium esse positum existimo. (g) Quemadmodum enim pactum horum consensu coaluit : ita & naturæ negotii admodum convenit , ut eodem utriusque consensu dissolvatur.

De mutuo dis-sensu.

§. XXXIV.

Compensare significat, debitum & creditum inter se ultro citroque contri-buere. Quod locum habet in quantitatibus debitis, non in certis corporibus: nisi & hæc utrinque ad quantitatem revocentur. Oportet autem verum utrinque debitum adesse, itemque purum ac præsens, nec non liquidum.

De compensa-tione.

§. XXXV.

Uti quilibet juri suo potest renuntiare: ita nullum quoque est dubium, quin creditor debitum condonare ac remittere queat. Fieri solet non solum verbis disertis, sive ore prolatis, sive scriptura conceptis; sed & facto liquido, animum

De condonatio-ne.

L 2

CON-

(g) Nisi singulares leges libertatem circum-scripserint. Exemplo esse possunt sponsalia.

(b)

condonandi perspicue demonstrante, quale est, cum chirographum redditur. Quando autem disceptatur, an, uno ex duplici chirographo reddito, altero retento, debitum censeatur remissum; mihi in casu dubio arridet sententia affirmans, ne redditio plane sit otiosa. (b)

§. XXXVI.

De novatione.

Interdum ita obligatio tollitur, ut eam excipiat alia, quæ dicitur in genere novatio, h. e. novæ obligationis, sublata priori, productio. Hæc autem contingit, vel manente eodem creditore ac debitore; quæ *novatio strictè dicta* audit: vel utroque aut alterutro mutato; unde oritur delegatio, vel expromissio, nec non cessio. *Delegatio* est, quando debitor, consentiente creditore, tertium item consentientem in locum suum substituit novum debitorem. (i) Quæ & certo

(b) Hanc & tuetur Dn. GUNDLINGIUS in *jurisprud. nat. Cap. XXII. §. 101.*

(i) Hæc non confundenda cum *adsignatione*; quippe quæ non tam modus est tollendi obligationem, quam mandatum de solvendo & accipiendo. Unde debitor *adsignans*, nihilominus manet obligatus, donec

certo sensu *expromissio* dici potest, intuitu nempe delegati novi debitoris, quippe qui, sublata priori obligatione, debitum in se omnino suscipit, adeoque agit expromissorem. *Cessionem* vocant, quando creditor, neglecto debitoris consensu, jus suum in alium transfert. (k)

§. XXXVII.

Præterea & unius obligatio tollitur *De per-*
alterius perfidia. Quando enim unus *fidia.*
fidem pacto datam non servat, jus, quod
antea sibi ex pacto quæsierat, una cum

L 3

ob-

donec creditori satisfactum. Germani dicunt: *Umweisung ist keine Bezahlung.*

(k) PUFENDORFFIUS delegationem ac cessionem non accurate distinguit, *de Off. H. ac. C. L. I. Cap. XVI. §. 9. it. de J. N. ac G. L. V. C. XI. §. 13.* ea propter TITIO ac BARBEYRACIO notatus; nec non HERTIO *in not. ad cit. loc.* Sunt tamen, qui eum excusarunt, accuratam utriusque distinctionem juri civili tribuendam, atque cessionem esse delegationem imperfectam rati, quæ in perfectam mutetur, si trium accedat consensus. Vide Dn. GUNDL. *Jurispr. Nat. C. XXII. §. 104.* it. Dn. WEBERUM nec non TREUERUM *ad libr. de O. H. C.*

(l)

obligatione alterius, quæ juri isti respondebat, non potest non exspirare. In alterius tamen arbitrio positum est, velintne perfidum dimittere; an vero potius ad fidem servandam, coactione in subsidium vocata, adigere. Quod si prius elegerit, perfidum tamen ad præstandum id, quod interest, adhuc habet obligationem.

§. XXXVIII.

De tempore. Quæ ad certum tempus contractæ sunt obligationes, lapso, quod definitum erat, temporis intervallo, extinguuntur. Modo interea occasio exigendi debiti extiterit. Interdum vero contingit, ut ejusmodi conventiones vel deserto, vel tacito partium consensu in longius temporis spatium prorogentur.

§. XXXIX.

De morte. Morte solvuntur obligationes, ad personam adstrictæ. Sæpe vero obligatio defuncti in superstitionibus continuatur; quia hi, vel ex officio pietatis, aut alia de causa, defuncti obligationem in se susceperunt; vel defuncti heredes existunt. Heres enim, res defuncti accipiendo, in hujus se locum succedere factisuo

suo satis demonstrat; adeoque & obligatio in ipsum devolvitur, cui ex bonis defuncti erat satisfaciendum. (1)

§. XL.

Confusione obligationes tolli dicuntur, quando debitor creditori, vel hic debitori, vel tertius utrique heres existit. Quoties enim creditoris ac debitoris jura in eandem personam concurrunt, res eo redacta videtur, ut obligatio subsistere amplius nequeat; cum nemo sibi ipsi proprie possit dici obligatus. *De confusione.*

§. XLI.

Quod si certæ rei quis debitor existat, ita, ut dominio jam renuntiaverit; illa sine hujus culpa pereunte, suo perit domino, debitorque ejus rei liberatur, ut ne quidem obligatio ad præstandum id, quod interest, supersit. Sin culpa ejus res periisset, secus foret pronuntiandum. *De rei interitu.*

§. XLII.

Quod denique ad status mutationem attinet, ea quidem in universum tollere *De status mutatione.*

L 4

ob-tatione.

(1) Conf. GROT. de J. B. ac P. L. II. C. XIII. §. 17. C. XXI. §. 19. L. III. C. H. §. 1.

(m)

obligationes nequit. Quod si vero hæc in certo statu unice sint fundata, isto mutato, & obligationes necesse est exspirare. (m)

§. XLIII.

Applicatio ad st. Nat. de pactis servandis.

Eorum, quæ hæctenus exposuimus, pleraque in statu quoque naturali ad liberas gentes summosque Imperantes possunt applicari. Neque his convenit, pacta tantum pro ratione solius utilitatis servare; secus vero si sint comparata, fidem datam securius violare. (n) Quemadmodum enim societates civiles hominibus constant ratione præditis, sive capita spectes, sive membra; ratio autem ad normam legis naturalis, pacem omnimodo quaerendam dicitur: ita nemo sanus opinabitur, singulis tantum, iisque privatae sortis hominibus, ita quidem agendum esse, ne violatione fidei, pacto fir-

(m) Exemplo esse possunt obligationes imperantium ac civium, qua talium; hæc enim oportet extinguere, si imperans imperio se iuste abdicavit, aut cives e civitate fuere eieci.

(n) Hæc vulgo CARNEADI tribuitur doctrina.

firmatæ, aliorum jura pessudent ; sum-
 mis autem imperantibus, magnisque in-
 tegrarum gentium societatibus hanc ob-
 ligationem non incumbere. Cum ta-
 men his æque atque illis ad veram feli-
 citatem, præcipiente Deo, sit conten-
 dendum, adeoque & pacis inter se cu-
 stodia debeat esse commendatissima. U-
 ti igitur injustus merito audit privatus
 quisque, qui promissa plena, absoluta at-
 que acceptata, nulloque vitio laboran-
 tia servare detrectat : ita & injustus est
 princeps, injusta respublica, quoties ejus-
 modi conventiones perfidia sua abrum-
 punt ; licet sine speciali causa promise-
 rint, (o) Interim tamen de ejusmodi pro-
 missione atque acceptatione liquido de-
 bet constare. (p) Attendendum quo-
 que est, quomodo quis acceptandi facul-
 tatem alteri detulerit ? utrum : *volo obli-*
gari, si acceptaverit ; an : si acceptatum

L 5

in-

(o) GROTIUS. L. II. C. XIV. §. 4. Vid. GROTIUS.
in Prolegom. §. 5. seqq.

(p) Quando autem hac de re differitur, qua-
 estio est facti, non juris. Conf. Dni. GUND-
 LING. *Jurispr. nat. C. XI. §. 7.*

(q)

intellexero. Quis autem in dubio verborum sensus esse debeat, de hoc non omnibus eadem est sententia. (9)

§. XLIV.

De pollicitatione ac voto.

Ex dictis patet, pollicitationem ac votum in statu naturali nullam obligationem externam, nullum jus producere; cum nemo mortalium acceptaverit. De inter-

(9) Ego cum GROTIUS L. II. C. XI. §. 15. existimo, in his quidem, quæ ad mutuam pertinent obligationem, posteriorem sensum præsumi: in promissis vero mere liberalibus potius esse, ut prior sensus credatur adfuisse, nisi aliud appareat. Cui ad stipulatur PUFEND. de J. N. ac G. L. III. C. VI. §. 15. in fin. Verum HUBERUS de jure Civitatis L. II. Sect. VI. C. III. §. 9. arbitratur, non opus videri, ut acceptatio promissori innotescat, nisi id pactus sit; ne quidem in negotiis reciproce obligationis. Quibus autem recte Dn. THOMAS. in adnotat. (b) opponit: quemadmodum promissis non est, nisi acceptans eam factam esse sciat; ita par videtur esse ratio acceptationis. Fac, me presenti promittere, ipsum acceptare in mente, aut in aurem tertii. An putas promittentem obligari? Ego non arbitror. Quam decisionem quoque Dn. GUNDL. cit. l. §. 9. amplectitur.

(99)

interna obligatione lis est. (99) Mihi interim persuasum est, pollicitantem voventemque, si, pravo ductus adfectu, sine ulla justa causa, pollicitationem voventemve revocaverit, in regulas honesti & decori utique peccare. Quamvis totum negotium ipsius conscientia sit relinquendum.

§. XLV.

Quemadmodum supra audivimus, *De exceptio-
tatis infirmitatem, cum judicii defectu* *ptione*
conjunctam, validitati pactorum obsta- *minor-*
re: ita inquirendum nunc est, utrum *ex-*
ceptio minorennitatis inter liberas per- *enita-*
sonas locum habeat? Tota quaestio eo *sis.*
redit, an judicii maturitas, pro negotii
ratione, in promittente deprehendatur,
ita ut actum satis intellexerit? Si hoc est,
pactum erit validum, atque exceptio mi-
norennitatis male usurpabitur. Annos,
legibus civilibus definitos, hic non spe-
ctari, certum est atque evictum. Quod
si ta-

---

(99) GROTIUS. L. II. C. XI. §. 3. obligationem internam statuit. Huic contradicit Dn. GUNDEL in *Jurisprud. nat. C. XI. §. 8. conf. §. 10.* Cujus tamen dicta *mea* sententiae non puto ob stare.

si tamen legibus, quas vocant, regni fundamentalibus certum tempus est statutum, hoc utique erit observandum paciscentibus. Pacta interim, cum extraneis a tutoribus legitime perfecta, sub obtentu minorennitatis, revocare, nefas est atque absurdum. Pari quoque absurditate laborat nonnullorum sententia, qui pupillorum ac minorum beneficia quibuscumque rebus publicis tribuunt. Unicuique enim societati jus est integrum, sese firmiter obligandi, tum per se, tum per alios. (r)

§. XLVI.

De errore.

De errore in statu naturali difficilis inter personas liberas erit disceptatio. Quis enim hic judicabit, utrum error adfuerit invincibilis? Quare vix ac ne vix quidem in hoc statu ex capite erroris pactum poterit rescindi.

§. XLVII.

De dolo. De dolo quidem & inter liberas gentes

(r) Conf. GROTIJ. L. II. C. XIV. §. 1. PUPPEND. ac J. N. ac G. L. VIII. C. X. §. 3. HERTII *Dissert. de regia tutela Sect. II. §. 12.* Dn. GÜNDL. *cit. cap. §. 11. 12.*

res affirmandum est, eo utentem non habere jus acceptandi. (s) Interim tamen, nec hic omnia adeo esse manifesta, arbitror. Sape enim & inter liberas personas resque publicas dolum fingi, historicorum monumentorum perito non potest esse obscurum. Quis vero tum controversiam, non rogatus, cum effectu, decidet?

§. XLVIII.

Simili ratione de metu injusto est pronuntiandum, modo iniustitia metus iniusti. *De metu iniusto.* jecti appareat. (t) Jus hic certum est, sed applicatio maxime ambigua. Partes enim, causam belli alæ committentes, & in omnem belli eventum ipso facto compromiserunt. Quod si itaque unus, belli fortuna adjutus, alterum in angustias redegit, durasque ipsi pacis con-

(s) Quod recte urget Dn. GUNDL. *cit. cap.*

§. 14.

(t) Dn. GUNDLING. *eruditissimo tractatu de efficientia metus cap. II.* accurate ostendit, obscurissimum & maxime ambiguum in statu libertatis videri, quis belligerantium metum intulerit injustum? Conf. L. B. de DANCKELMAN. *Diss. de pactis Principis captivi.*

(u)

conditiones præscriptis, quis quæso judicem, in quæstione de justitia, vel injuria metus bello injecti, aget? An, qui metum incussit; an vero, qui metum passus est? Sed uterque partium studio flagrabit. Forte tertium nominabis, eumque a partium studio alienum. Ast nec talis poterit esse judex in statu libertatis, nisi ab utraque parte rogatus. Quid? quod pacificationes omnes sub obtentu metus injusti possent rescindi, atque adeo pax in societate gentium sine fine ac modo turbari. (*)

§. XLIX.

De restitutione in integrum.

Non parum quoque disceptari solet, utrum Princeps læsus in statu libertatis restitutione in integrum possit gaudere? Alii negant, restitutionem solius juris civilis

---

(*) En solida, ut opinor, fundamenta, ad propositam quæstionem excutiendam facientia. Quare necesse non est, ut hoc in casu ad singulare jus gentium, a jure naturali separatum, quod pacta metu extorta subsistere jubeat, provocemus. Quod fecit GROTIUS *cit. Cap. XI. §. 7. it. KULPISIUS in colleg. Grot. ad cit. cap. thes. 2. in fin. Conf. GROT. L. III. C. XII §. XV.*

(*)

vilis inventum esse arbitrati: (x) alii secus sentiunt, atque adeo affirmativam tuentur. (y) Mihi controversia, recta verborum interpretatione in subsidium vocata, facile componi posse videtur. Restitutio enim in integrum, quæ fit a superiore, pro imperio, ad instantiam partis læsæ, non, nisi in statu civili, locum habere potest, atque hæc ad instituta mere civilia suas refert origines. Quando autem libera persona, vel civitas in statu naturali læsionem veram ac manifestam, alterius malitia, vel culpa, ex pacto sentit, id ipsum potest declarare irritum, atque adeo semet in integrum ipsa restituere, vel etiam, si ita & alteri visum fuerit, auxilio arbitratorum cum in finem uti. Vides itaque restitutionem

in

(x) Quos inter GROTIUS præ ceteris est nominandus. Vid. L. II. C. XIV. §. 1. de J. B. ac P.

(y) JO. BODINUS de Republ. Libr. I. C. VII. ZIEGLERUS ac FELDENUS ad cit. Grot. locum KULPIS. in Coll. Grot. ad cap. cit. thes. 2. Aliique.

(z)

in integrum non absolute requirere superioris auctoritatem. (z)

§. L.

De pactis impossibil. illicitis et de rebus alienatis.

Id autem manifestum est, pacta impossibilia atque illicita, nec non de rebus, aut factis aliorum, in horum detrimentum, perfecta, nec in statu libertatis posse subsistere. Unde facile judicare possumus de pactis imperantium, a quibus res reipublicæ, sine ordinum consensu, fueré alienatæ, aut alio modo in leges fundamentales peccatum. Nec minus clarum est, ea, quæ proceres aut populus universus, remoto legitimo reipublicæ capite, contra leges regni promiserunt, irrita esse nulliusque momenti. Tertio autem quin stipulari in hoc statu liceat, aut e tertii promisso alteri jus acquirere, nulla solida ratione quis poterit dubitare. (a)

§. LI.

De renuntiacionibus.

Uti porro in universum rationi convenit, ut quisque juri suo possit renuntia-

(z) Conf. PUPEND. de J. N. ac G. L. VIII. C. X. §. 2.

(a) Coa. Dn. GUNDL. cit. cap. §. 15.

(b)

tiare: ita & libera personæ hac debent gaudere facultate. Utrum autem liberi ejusmodi renuntiationibus parentum obstringantur; ea controversa est quæstio. Interim his distinctione facile videtur posse componi. Si liberi jam existere tempore renuntiationis, jusque adeo ipsorum certa ratione habuit initium; sola parentum renuntiatio ipsis non potest nocere, quando quæstio est de juribus, quæ ab arbitrio parentum non unice dependunt. Quodsi vero liberi, post renuntiationem peractam, demum existere coeperunt, de injuria queri non possunt; cum tempore renuntiationis nullo jure sint potiti. Non entis enim nulla sunt accidentia, atque adeo nec ulla jura. Neque tempore nativitatis ullum acquirere jus potuerunt, quippe quo parentes, a quibus hoc in liberos derivandum erat, se jam ante abdicaverant.

§. LI.

Quæ de revocatione pactorum, nec *De revocatio-*
 non de modis tollendi obligationem *non* *pac-*
 eto firmatam supra inculcavimus, & in *catio-*
 hoc statu usum habent manifestissimum. *is* *mo-*
 Revocationis autem loco censendum *dis* *tol-*
len- *ob-*
ligatio-
 non *nem.*

M

non est, si alter conventionem implere detrectet, quam alter jam violavit perfidus. Non tamen perfidia crimen illis tribui potest, qui, extrema vere expectantes, a foedere tandem resiliunt. Quamvis autem aliqui fidem aliquando fefellerint, aut infidelium, hæreticorumve nomine veniant; jus tamen in hoc statu, ceteris paribus, validum ex pacto sibi acquirunt: quod qui, frivola ejusmodi de causa, astuti ac superstitiosi violant, injustissimi sunt pacis turbatores. (b)

§. LIII.

Applicatio ad St. Civ. In statu civitatis ea, quæ lege naturali de pactis præcepta sunt, inviolabilia esse, nullique mutationi obnoxia; id quidem prolixa probatione non indiget. In ceteris autem varias mutationes, varique augmenta, pro diversa civitatum conditione, legibus civilibus introduci posse,

(b) Conf. GROTIUS. *cit. loc.* HOBBS. *de cive. C. III. §. 2.* DN. GUNDEL. *cit. cap. §. 24. seqq.* NB. De successorum obligatione servandi pacta, qui in regna ac principatus succedunt; nec non de foederibus ac pacificationibus, quæ sunt pactorum species, commodior sectione II. agendi occasio erit.

(c)

posse, & que est manifestum, ac notissima experientia confirmatur: Sæpe litteræ, sæpe lingua certa, sæpe charta peculiaris ac signata, sæpe solemnia verba præscriptæque formulæ, interdum præstatio promissi acceptatione speciali destituti, sæpe civitatis confirmatio specialis, sæpe testes, & quæ sunt generis ejusdem, requiruntur. (c)

CAP. VI.

DE OFFICIO AC JURE
HOMINUM CIRCA
SERMONEM.

§. I.

POSTEAQUAM hæctenus primariâs, quæ *Comme-*
ex principiis nostris fluunt, regulas *xix.*
exposuimus; nunc earum applicationes
specialiores ad varia DEI hominumque
instituta sequuntur: inter quæ potiora
sunt: sermo, dominium, conjugium,
imperium.

M^o 2

§. II.

(c) Quæ in jurisprudentia civili specialius
excutienda. Conf. interim Dn. GUNDL.
Jurisprud. nat. cap. XII. (a)

§. II.

*Sermo-
nis de-
scriptio.*

De sermone primo loco agimus. Qui nobis est vox articulata, ex hominum impositione, ad communicanda animi sensa, aliquid significans. (a)

§. III.

*Præ-
ceptum ge-
nerale.*

Præceptum generale de sermone hoc est : **ITA UTERE SERMONE, NE-
ULLIUS JURA VIOLES; AUT
PRAVIS AFFECTIBUS, QUAM-
VIS SINE ALIORUM LAESIONE
FIAT, TURPITER INDULGEAS;
SED**

(a) Exinde patet, sermonem pertinere ad *signa arbitraria*, quæ aliquid significant ex hominum impositione; non ad *signa naturalia*, quæ ex naturali rerum habitudine deducuntur. Explicanda hic etiam est, velut in transcurso, controversia de origine sermonis, nec non de lingua primæva. Vid. PUFEND. *de J. N. ac G. L. IV. C. I.* it. Dn. THOMAS. *Jurispr. divin. L. II. C. VIII. § 10. seqq.* Conf. Dn. BUDD. *Theol. moral. part. II. Cap. III. sect. V. §. 2.* Nec omittenda comparatio sermonis cum factis; quin potius investigandum, quando facta verbis, vel hæc illis prævaleant. Conf. Dn. THOMAS. *Diss. de protestatione facta contraria.* it. *Fund. J. N. ac Gent. C. VII. §. 5.*

(b)

(b) *SED UT POTIUS TUA PARTER ATQUE ALIORUM COMMODA PROMOVEAS.* Prius membrum ex regula iusti deducendum: reliqua regulae partim honesti & decori, partim prudentiae praecipunt.

§. IV.

Jam vero quaestiones specialiores *De oblig.* cili negotio possunt decidi. Quando *gatione* itaque ex me quæris, sitne loquendum, *ad lo-* an vero silentio indulgendum? respon- *quen-* deo: unum tempestive esse faciendum, *dum, vel* alterum non omittendum. Quod si e- *silen-* nim silentio tuo alteri damnum infer- *dum.* res; manifesta est obligatio ad loquendum ex regula iusti. Quod si verò sermo istum produceret effectum; ab hoc utique ex eodem fundamento tantisper est abstinendum. Sin forte nullum aliis damnum metuendum; uti tamen insignem proderet stupiditatem, qui in aliorum hominum commercio ordinarie si-

M 3

len-

(b) Hinc facillimum est iudicium de scurrilitate ac jocos, nec non de logomachiis, ut & de affectata sermonis obscuritate, & quæ sunt generis ejusdem.

(c)

lento indulgeret, atque adeo inhonestum ac indecorum non minus, quam imprudentem se gereret: ita contra, qui vaniloquentia ac garrulitate uti vellet, paribus profecto vitiis scateret. *TEMPESTIVE* itaque *LOQUENDUM AEQUE, AC SILENDUM.*

§. V.

De obligatione ad usurpanda vocabula recoga.

Quibus ita demonstratis, nova occurrat quaestio: sitne loquenti vocabulis receptis utendum? Ego utique *LOQUENTEM ORDINARIE OBLIGATUM* pronuntio *AD VOCABULA CONSUETA USURPANDA*: idque ex regulis honesti, decori ac prudentiae. Qui enim adfectato novitatis studio a receptis recederet, novisque contra vocabulis, quorum sensum alii non caperent, uti vellet; is profecto stolidissimum animi adfectum proderet, seseque aliorum risui exponeret. Qualia regulis honesti, decori ac prudentiae repugnant. (c)

§. VI.

(c) Sic melius res demonstratur, quam si ad pactum tacitum, quod tamen ostendi non potest, provocaremus. Quod facit *PUFENDORFF de O. H. ac C. L. I. C. XI. §. 2.*

(d)

§. VI.

Tertium porro præceptum speciale *De obli-*
 est: Veracitati stude. Nempe *ITA OR-*
DINARIE SERMO EST DIRIGEN-
DUS, UT EODEM ANIMI SENS-
SA (d) ALIIS SINCERE PANDA-
MUS. Oritur autem hæc obligatio *gatione*
 partim ex speciali pacto; (e) partim *ad veri-*
 præsentis negotii natura, quod expediri *tatem.*
 nequit, nisi animi sensa pandam; (f)
 partim denique ex generalioribus legis
 naturalis præceptis de nemine lædendo,
 deque commodis aliorum promoven-

M 4

dis.

(d) Veritas enim moralis consistit in eo, ut sermo animi sensis conveniat. Differtque a veritate logica, quæ consistit in conformitate conceptus cum re ipsa.

(e) V. gr. Si quis informatorem, doctoremque sibi eligat ad veritates addiscendas. Quo casu in regulam justii Doctor impingeret, si sciens volensque, vel sua saltem negligentia, discenti errores loco veritatum propinaret.

(f) Exemplo sunt pacta & contractus, in quibus indoles negotii requirit, ut animi sensa exponam, ne alterum decipiam, vel alio modo ipsi noceam, quippe quod itidem regulæ justii repugnaret.

(g)

dis. (g) Non tamen existimandum est, regulam hanc adeo esse absolutam, ut nullam admittat limitationem vel exceptionem, quod ex mox dicendis magis patebit.

§. VII.

Refutatio errantium.

Errant itaque, qui falsiloquium in univ-
ersum damnant, hominesque ad veritatem dicendam absolute obligatos docent; aut nullis profecto, aut miseris ad-
mo-

(g) Semper itaque & in genere ex regula justi quis obligatus est ad veritatem enuncian-
dam, ne aliis noceat; salva tamen sui ipsius conservatione. Porro & ex regulis honesti, decori ac prudentiæ generalis oritur obligatio ad veritatem sectandam, quoties aliorum, vel nostra ipsius commoda sunt promovenda. Sic in regulas honesti ac decori impingeret, qui erroribus immersum, data occasione, veriori institutione nollet adjuvare, ut ex erroribus evaderet. In easdem quoque regulas, simulque in regulam prudentiæ maximopere peccaret, qui vanam in falso sermone voluptatem collocare, atque adeo ordinarie eodem uti vellet. Hic enim male ordinatum animi adfectum manifesto proderet, atque adeo imprudentissimus efficeret, ne fidem ipsi, licet ejus maxime jam intersit, alii sint habituri.

(b)

modum rationibus instructi, Et si enim tacitum cum altero pactum iniri non nemo (b) putat, nos vera dicturum; valde tamen metuo, ut ejusmodi pactum ex facto quodam claro hic elici queat ac demonstrari. Nec satis hic facit, si vel maxime ad ordinationem atque imaginem divinam provoces. Tunc enim petis id, quod est in principio, nec probas ordinationi, atque imagini divinæ absolute esse adversum, si quis animi sensa sermone non manifestaverit. Quare evidens est, falsiloquium, positis ponendis, non repugnare legi naturali. (i)

M 5

Neque

(b) Nempe PLACÆUS, Placette Gallus. De quo vid. Dni. GUNDL. *Jurispr. nat. C. XII. §. 14.*

(i) Conf. GROTI. *de J. B. ac P. L. III. C. I. §. 10. seqq.* KULPIS. *in Coll. Grot. ad cit. cap. thes. 2. seq.* PUFENDORFF. *de J. N. ac G. L. IV. C. I. §. 7.* ibique BARBEYRAC. ULRICUS HUBERUS *de jure civit. L. II. Sect. VI. C. II. num. 15. seqq.* ibique Dn. THOMAS. *in notis.* Quid? quod & Theologi celeberrimi hanc veritatem profiterentur. E. gr. Dn. BUDDEUS *in Theol. mor. P. II. C. III. S. V. §. 9. in primis in not.* It. HOCHSTETTERUS *in coll. Pufend. Exercit. VII. §. 14. p. 256. seqq.*

(k)

Neque adeo falsiloquium & mendacium
synonymice sunt usurpanda, (k)

§. VIII.

*De jure
hominis
circa
sermo-
nem.*

His ita de obligatione præmissis, tan-
dem & de jure hominis intuitu sermo-
nis est agendum. Hoc autem in eo con-
sistit, ut quilibet facultate gaudeat, lo-
quendi aut tacendi, itemque animi co-
gitata enuntiandi, aut reticendi ac falsi-
loquio utendi, (l) prout hoc, vel illud
ad veram sui aliorumque felicitatem
promovendam facit. Nemini contra jus
est, alterum ad veritatem dicendam eo-
gendi, nisi id ipsum elare queat offen-
dere. Jus vero hoc aut connatum esse
debet, aut acquisitum. Connatum in eo
consistit, ne cujus vita, membra, hono-
res, fortunæ & familia alterius sermone
lædan-

(k) Mendacium enim proprie dictum est e-
jusmodi disconvenientia sermonis cum co-
gitatis, quia jus proximi lædimus.

(l) Quæ de reticentia veri, ac falsiloquio
hic affirmantur, ea quoque vera sunt de
simulatione ac dissimulatione, quæ in ge-
stibus factisque locum habent. Observan-
dus hic interim versus vulgatus: *Quæ nota
sunt, simulæ, quæ sunt, ea dissimulantur.*

(m)

ludantur. Acquitum ex pacto derivandum. Quare evidens est, jus cuique esse, ficto bonum in finem sermone utendi, v. gr. ad iratum demulcendum, ad innocentem protegendum, ad moestum consolandum, item, ut meticuloso animum addat, ægrotum ad medicamenta capienda permoveat, pertinaciam alicujus frangat, nec non ad puerorum, qui nudæ veritatis nondum capaces sunt, informationem, (m) & si qui sunt casus similes. Contra vero, si quis animi cogitata alteri liquido patefacere tenebatur; in hunc utique injurius est, si ambiguo fictove sermone ludat, aut quadam mentis reservatione, quam vocant, utatur. (n)

§. IX.

Quemadmodum & in statu naturali *Applicatio ad eo St. nat.*

(m) Cavendum tamen est, ne fictionibus ac fabulis omnino adsuefiant. Hoc enim imaginationi quidem ac superstitioni excitandæ infervit, judicium autem admodum corrumpit. Vid. LOCKIUS *de educat. infant.* n. 120. 131. 138.

(n) Dicendum hic de reservationibus, quæ dicuntur, mentalibus Jesuitarum. Vid. Epist. Provinciales Ludovici Montaltii, aliaque scripta antijesuitica.

(ni)

eo cunctis est annitendum, ut pax vigeat floreatque, & commune emolumentum mutuo auxilio promoveatur: ita & secundum ante explicatum modum sermone est utendum, ut fines isti eo felicius obtineantur. Abesse itaque & hic debet mendacium proprie dictum. Interea tamen personis in hoc statu constitutis licet sapius fingere & disseminare falsum, nec non simulare ac dissimulare. Licet arcana Reipublicæ celare. Licet hostem stratagemate & fictis rumoribus decipere. Non autem licet calumnias disseminare de sui æqualibus. Non licet porro fictis sermonibus ad bellum incitare exteros, aut alienæ potestati subjectos. Denique non licet, hosti ad pacem redire volenti verba dare. (nn)

§. X.

(nn) GROTIUS *cit. cap. §. 18.* recte monet, sermonem asserentem, qui nulli, nisi publico hosti, noceat, non esse confundendum cum premitente. Numquam enim in pacem redire possent partes belligerantes, nisi, ubi de ejus compositione agitur, falsiloquia cessarent. PUFEND. *ds J. N. ac G. cit. cap. §. 19.* Conf. Dn. GUNDL. *Jurispr. natur. Cap. XIV.* (o)

§. X.

In statu civili mendacium, turpeque *Applicatio ad St. civ.* falsiloquium æque esse prohibitum, ac in statu naturali; id quidem facile ex præcepto legis naturalis colligimus. Licet autem Imperanti, exemplo Salomonis, in commune bonum innoxio uti falsiloquio, aut simulare. Licet languenti populo fictis gaudiis animum addere. Licet quoque subjectis, novarum rerum ultra modum cupidis, fabulas narrare innocentes. Præterea in hoc statu Legislatores copiosius possunt declarare, quid sit mendacium, & quis jus habeat percipiendi veritatem. Sic pro mendaci non habetur, qui promissum non servat ei, cujus jus civitatis iudicio est sublatum. Sic nec mulier mendacii potest accusari, quæ fidejussit, & postea nihilominus Scti Vellejani beneficio usa est: quamvis in regulam honesti & decori impingat, si pravo adfectu ducta hoc modo egerit. Sic nec mendacium potest ei imputari, qui fidejussit, & deinde exceptionem excussionis, aut divisionis opponit. Præterea subjectis permissum est, reticere verum, aut falsum dicere Imperantibus, nec

nec non simulare & dissimulare, si hi legi divinis contraria jubeant, (o) aut generis humani utilitatem pervertere contendant. In testimonio autem dicendo, & ubi alias urget magistratus, veritas omnino sectanda civibus, ni in regulas justis peccare atque adeo poenis promeritis aequae ac reparationi damni se obnoxios reddere velint. Nec filere possunt, quando salus Reipubl. poscit, ut loquantur. Ea autem controversa maxime est quaestio, utrum civi, ad declinandam poenam graviolem, liceat veritatem reticere, aut falsum enuntiare? (p) De jure quidem magistratus percipiendi veritatem nemo sanus dubitabit. Cum tamen jus interdum esse

pos-

(o) Quod exemplo obstetricum Aegyptiacarum potest illustrari.

(p) Vid. PUFEND. *cit. cap. § 20.* qui quaestionem affirmavit. Cui contradixit Dr. THOMAS. *in Jurispr. Div. L. II. C. VIII. §. 85. seqq.* it. L. III. C. VII. §. 67. *seqq.* Adde tamen emendat. in *fund. J. N. ac G.* Pufendorffii sententiam defendit PALTHENIUS *Diff. de obligatione rei ad functionem penalem.* Conf. HOBBS *de civ. C. II. §. 18. 19.*

(9)

possit, cui non respondeat alterius obligatio; non statim ex priori sequitur, reum quoque obligatum esse ad delictum confitendum, tumque jus magistratus violare, si vera reticeat, aut falliloquio ad sui tactum conservationem utatur, nullo animo jus magistratus turbandi. Multo minus, qui in obscuro deliquit, obligatus dici potest ad se ipsum accusandum; aut ad manifestandum occultum alterius delictum, cujus mors, vel alia poena durior & sibi foret acerbissima. (q)

CAP. VII.

DE OFFICIO AC JURE
HOMINUM INTUITU JURIS
RIS JURANDI

§. I.

Cum accessorium sermonis ac promissorum sit iusjurandum, unde poscit, ut jam investigemus, quomodo generalia

(q) Conf. ad integrum §. De GUNDL. §. N. G. XV.

(r)

lia legis naturalis præcepta huic sint applicanda.

§. II.

Juramenti descriptio.

Est autem jusjurandum religiosa asseveratio, qua DEUS testis ac vindex provocatur, ad majorem assertis promissisque fidem conciliandam.

§. III.

De animo jurandi.

Non itaque quilibet religiosa asseveratio statim est jusjurandum: (a) sed oportet eam esse conjunctam cum animo jurandi. Hic autem provocatio DEI, velut testis ac vindicis, diserte declaratur, nisi quis formulam tantum recitaverit, aut juraturo prælegerit. Sufficiunt tamen verba æquipollentia, modo ex facti circumstantiis de animo jurandi constet. Et si quis speciem juraturi præ se tulit, huic utique juramentum imputatur, quicquid demum animo, dum juravit, agitaverit.

§. IV.

Jurandum per tot, per Deum.

Jurandum vero, ut ex definitione patet, per tot, per Deum, qui omnia novit, ac solus est

(a) Non itaque fuit jusjurandum in verbis Christi: *amen, amen* &c. (*wärslich, wärslich*)
Nec in verbis Pauli *1. Cor. XV. 31.* (b)

est omnipotens. Absurdum enim foret, jurare per rem aliquam, quæ divinitate destituitur, hoc sensu, ut ea res testis atque alitrix perjurii invocetur. (b) Pari absurditate laborat jusjurandum, quo idolum invocatur; cum hoc nulla divinitate sit præditum. Quemadmodum autem natura rei ostendit, jusjurandum accommodandum esse ad persuasionem & religionem ejus, qui jurat; ita evidens quoque est, non semper in arbitrio saniorum positum esse, ejusmodi jusjurandum per falsos DEos evitare. Frustra enim quis adigeretur ad jurandum per DEum, quem nec credit, nec metuit. Quid? quod jurans per falsos DEos, quos pro veris agnoscit, Numinis tamen conceptum ob oculos habuit, adeoque & perjurium committit, si fefellerit. (c)

N

§. V.

(b) Interim tamen alio sensu res sæpe a jurantibus sunt nominata, eæque carissimæ; nempe, ut summum numen, si jurans fefellerit, in istas potissimum res vindictam exerreat.

(c) Conf. PUFEND. *de O. H. et C. L. I. C. XI. §. 4.*

(d)

§. V.

*De fine
jura-
menti.*

Ex definitione præcedente quoque facillimum est iudicium de fine iurandi. Hic enim intuitu ejus, cui juratur, est, ut metu pœnæ divinæ jurantem magis adstringat ad veritatem dicendam, aut promissum servandum. Contra vero & jurans eum in finem jurat, ut majorem assertionibus vel promissis suis fidem conciliet.

§. VI.

*Jura-
menti
necessi-
tas ac
permis-
sio.*

Quæ cum ita sint, atque istum in finem sapissime, ex hypothese status corrupti, iusjurandum admodum sit necessarium; eo, quod homines stulti pœnam divinam vix ac ne vix quidem metuunt, nisi eam deliberato animo in se provocaverint; consequitur inde, iusjurandum esse de genere permissorum. Quod clarius elucet, quando quis perpendit, iusjurandum sæpe esse medium, veram hominum felicitatem promovendi; neque absolute gloria divina indignum esse, ut quis DEUM testem ac vindicem provocet, suæ atque aliorum salutem promovendæ. Quare evidens est, iusjurandum, in se spectatum, neque regulæ justæ, neque regu-

regulis honesti, decori ac prudentiæ, atque adeo nec legi naturali esse adversum. (d)

§. VII.

Ne autem, quæ de permissione jurisjurandi dixi, ad licentiam jurandi promiscuam perverse applicentur, ostendemam nunc est, quæ sit officii ratio, intuitu jurisjurandi. *De offic. circa juramentum.*

§. VIII.

Primum itaque observandum est,

N 2 NON

(d) Utrum autem Christianis interdicta omnino sint juramenta; ea quidem ad jurisprudentiam naturalem proprie non pertinet questio. Interea tamen ad dubia, quæ ex doctrina Christi & Apostolorum hic moveri solent, facile responderi potest, si usum ab abusu distinguamus. Distinctio, quam GROTIUS *de J. B. ac P. L. II. C. XIII. §. 21.* profert, inter jusjurandum assertorium & promissorium, quorum illud permissum, hoc a Christo prohibitum putat, nullius est ponderis ac momenti. Quare & commentatores Grotio contradicunt. Conf. Dn. THOMAS. *Fund. J. N. ac G. L. II. C. IX. §. 2. seqq.* Adde Dn. BUDD. *tract. de concordia relig. Christ. statusque civilis. Cap. VI. §. 5.* ubi Anabaptistarum de jurejurando sententiam exponit.

(e)

Non temere jurament. exigendum. **NON TEMERE JUSJURANDUM ESSE POSCENDUM.** Hoc enim animus parum religiosum, reverentiaque DEO debita vacuum proderet, adeoque inhonestum foret atque indecorum. Quare certum est, non posse jusjurandum, salvis his principiis, ei deferri, quem perjuraturum scimus; modo casus hujus scientiæ extiterit. (e) Non tamen regulæ honesti & decori absolute repugnat, ab infideli, falsos DEOS invocante, jusjurandum exigere; modo justa id poscat causa.

§. IX.

Nec temere jurandum. Porro **NEC TEMERE, SED SUMMA POTIUS IN DEUM REVERENTIA, ESSE JURANDUM**, eadem honesti atque decori regula præcipit. Quare maximopere peccant in legem naturalem, qui jure jurando, velut sermonis ornamento, utuntur; aut ad confirmanda promissa turpia, vel impossibilia; aut eo in casu, ubi vel nulla requiritur probatio, vel eadem alia facillime ratione perfici potest. §. X.

(e) Qua de re dubitat Dn. THOMAS. in *jurispr. div. cit. cap. §. 150. seqq.*

(f)

§. X.

VITANDUM præterea **PERJURUM** ^{Vitan-} quippe quod non solum regulis ^{dum} honesti, decori ac prudentiæ, sed ple- ^{perju-} rumque etiam regulæ justæ repugnat. Sic ^{rium.} & injustum est perjurium, quando quis falsum adversus alterum jurato dixit testimonium; quando verbis ambiguis jurans alterum decepit; quando promissa, jurejurando confirmata, violantur. &c. His enim casibus ac similibus & jus proximi manifesto violatur.

§. XI.

Denique & officii ratio requirit, **NE JURAN-** ^{Juran-} **FURETUR, NISI PER DEUM.** ^{dum per} Quæ de re supra jam egimus. ^{Deum.}

§. XII.

Ex iis, quæ supra de fine jurisjurandi ^{De effe-} diximus, patet, usurpari id ipsum in con- ^{Et iura-} firmationem assertionum, vel promissio- ^{menti.} num nostrarum, atque adeo *habere naturam accessorii.* Cum autem accessorium sequatur naturam sui principalis; concludimus inde, jusjurandum *à negotii conditione pendere, in cujus confirmationem fuit usurpatum.* Effectus itaque jurisjurandi duplex est: 1) *presumptio veritatis,*

ritatis, 2) confirmatio promissi validi. Juramenta enim in se spectata novam peculiaremque non producant obligationem; sed actui antea valido majus addunt firmamentum. Confirmatur itaque obligatio, quæ aderat. Quæ autem non adfuit, qua quæso ratione confirmari potuit? Cum non entis nulla sint accidentia. Jusjurandum tantum poenam divinam respicit: quam provocare ineptum foret, si promissi violatio foret licita. Licita autem foret, nisi pactum esset obligatorium. (f)

§. XIII.

Quæ cum ita sint, consequitur inde, pro-

Conse-
catoria.

(f) Hac in re veritatem docuit HOBBIUS *de civ. Cap. II. §. 22.* Conf. PUPPENS. *de O. H. ac C. L. I. C. XI. §. 6. it. de J. N. ac G. L. IV. C. II. §. 6.* Dn. THOMAS. *in jurispr. div. L. II. C. XI. §. 14. seqq. it. in fundam. J. N. ac G. cod. Cap. §. 7. seqq.* Erravit itaque GROTIUS, qui, doctrina Canonistarum procul dubio deceptus, *L. II, C. XIII. §. 14. J. B. ac P.* statuit, *novam jusjurandum producere obligationem; semper quidem erga DEUM, interdum quoque erga alios homines; cum tamen, quando quis jurejurando promissionem firmat, nec DEO, nec hominibus novi quid promittatur.* (g)

promissum irritum, ob defectum ætatis maturioris, vel ob errorem, dolum, metumque injustum, vel quod nondum acceptatum, aut de re illicita, aut impossibili aut aliena conceptum erat, si vel maxime jusjurandum accesserit, obligationem non producere. Jusjurandum enim non mutat naturam promissi, cui accedit. Quare nec promissum conditionatum, jurejurando confirmatum, hoc ipso purum redditur. Nec jusjurandum excludit condiciones ex indole negotii, vel usu vulgati tacite intellectas. Nec promissum juratum magis obligat heredes, quam non juratum. Quemadmodum nec jusjurandum efficere potest, ut præcedens obligatio valida irrita reddatur, ac jus inde alteri legitime quæsitum evanescat. (g) Falsum quoque est vulgare brocardicum juris canonici: omne jusjurandum, quod salva salute æterna servari potest, servandum esse. (h)

N 4 §. XIV.

(g) Vid. PUFEND. *cit. cap. §. 7. seqq.* Dn. THOMAS *cit. loc. Add. GROTI. cit. cap. §. 15. seqq.* Qui tamen ex antedictis emendandus

(h) Conf. Dn. LUDOVICI *sing. diss. de hoc brocardico.* (i)

§. XIV.

De in-
terpre-
tatione
juris-
jurandi.

Quod interpretationem jurisjurandi attinet, ea est instituenda ad mentem ejus qui jusjurandum detulit, & quidem secundum receptum loquendi modum; quamcumque etiam verborum significationem, aut intentionem, se non obligandi, jurans habuerit. Hoc enim ni ita esset, omnis jurisjurandi usus, omnisque ratio, sese, certis intervenientibus signis, obligandi, inanis omnino foret. Ac profecto stupendam involvit contradictionem, velle jurato promittere, omnibus legitimæ promissionis requisitis in subsidium vocatis; nec tamen promisso jurato velle obligari. Quid? quod hac ratione latissima aperiretur via, quæcumque perjuriam excusandi, allegando, juranti alium fuisse verborum sensum, quam acceptanti. Accedit, quod jurans non possit non dolose agere, qui saltem verosimiliter persuasus est, aliam alteri esse mentem, nec tamen suam exponit. (i)

In

(i) GROTIUS. *cit. cap. § 3. 5.* PUFFENDORF. *cit. cap. §. 12. 14. 15.* KULPIS. *in colleg. Grot. ad cit. cap. thes. I. in fin.*

(k)

In reliquis jurisjurandi interpretationi communes bonæ interpretationis regulæ, quæ in saniori logica traduntur, sunt applicandæ. Quod autem vulgo dicitur, (k) *jusjurandum, in alterius odium conceptum, stricte esse interpretandum*, ita, ut ne quidem plenus verborum sensus admittatur; id profecto rectæ rationi minus convenit. Neque exempla, quæ adduci solent, ad rem faciunt; sed potius continent casus, quibus juratum, fuit de re illicita. Tum vero jusjurandum nullum est pronuntiandum; non cavillatoria interpretatio usurpanda.

§. XV.

Posthæc & de divisione jurisjurandi est agendum. Hæc autem ab usu, cui in vita communi inserviunt juramenta, quam commodissime desumitur. Quædam enim promissis, pactisque addun-

De divisione.

N 5 tur:

(k) Ea & mens est GROTII. cit. cap. §. 5. Nec non PUFENDI. de J. H. & C. cit. cap. §. 8. it. de J. N. ac G. cit. cap. §. 13. Quemadmodum autem Grotium jam ZIEGLERUS alique commentatores notarunt: ita & a Pufendorffio BARBEYRACIUS alique in annotationibus recte dissentiunt.

(l)

tur : qualia dicuntur *promissoria*. (A)
 Quædam ad majorem assertionibus fidem
 conciliandam adhibentur, eaque dicun-
 tur *assertoria*. Quale est juramentum
 testium, nec non juramentum *litis deci-*
forium. Posterius rursus distinguunt in
judiciale & extrajudiciale. Hoc est, quod
 decidendis extra judicium litibus adhi-
 betur ; *illud* quod eundem in finem in
 judicio usurpatur ; & quidem, vel ita, ut
 una pars id ipsum deferat, vel referat, al-
 tera accipiat , iudice rem approbante,
 quale dicimus *judiciale voluntarium* ; vel
 eo modo, ut iudex, pro ea, qua pollet,
 auctoritate, idem alterutri parti injungat,
 quod *necessarium* vocatur, quia non pen-
 det ab arbitrio partium. Hoc rursus
 est vel *suppletorium*, quo quis probatio-

nem

(A) Solent promissorium jusjurandum rursus
 dividere in *promissorium* stricte dictum &
confirmatorium. *Illud* dicitur, quando
 quis ab initio statim jurato promittit ; quod
 fit in homagio. *Hoc* vero, quando præce-
 dens promissum, post aliquod demum in-
 tervallum, jurejurando confirmatur. Quæ
 superflua magis videtur divisio, quam ne-
 cessaria.

(25)

nem semiplenam supplet; *vel purgatorium*, quo quis præsumptiones, sibi adversas, semiplenæ tamen probationi nondum æquipollentes, elidit, atque adeo ab adversa suspitione se purgat. (m)

§. XVI.

Denique & jus, quod hominibus intuitu jurisjurandi competit, paucis est illustandum. Nempe primo hominibus *De jure homin. circa juram.* jus est, ceteris paribus, jusjurandum exigendi pariter ac præstandi; idque tum *per se ipsos*, tum *per mandatarios*. Nemo enim jusjurandum in alterius animam absolute illicitum esse demonstrabit: quamvis ex regulis prudentiæ cautius hic sit agendum. Porro huc etiam pertinet *jus, veniam jurisjurandi largiendi*: quo unusquisque gaudet, cui ex promissione jurata jus est quaesitum, quippe cui hic potest renunciare. Sublata igitur hoc modo obligatione principali, & acces-

(m) Dn. GUNDL. in *jurispr. nat.* C. XVI. §. 19. *seqq.* jusjurandum cum HOBBSIO arbitratur unum esse, puta promissorium. Distinctiones autem omnes a diversis tantum relationibus originem trahere, esseque diversas duntaxat denominationes.

accessoriam evanescere oportet. De jure Imperantium singulari mox agemus.

§. XVII.

Applicatio ad St. nat. Uti jus jurandum non quidem absolute necessarium, nec tamen illicitum esse, supra demonstravimus, ita & in statu libertatis idem cum cautione esse usurpandum, ex supra dictis æque est manifestum. Olim principes vix jurabant, sed dexteras jungebant, aliisque fidelitatis signis utebantur. Verum superstitio artesque Cleri usum jurisjurandi frequentiore & inter liberas personas resque publicas introduxerunt; posteaquam nempe hominibus persuasum fuit, non æque eos obligari ad nuda pacta servanda, ac si jurejurando essent firmata. Ex quo fonte & alius propullulavit error, quod civitates liberae, earumve Imperantes Pontifici Romano jurisjurandi moderamen permiserunt, atque ab ipsius decisione in negotiis juratis pendere cœperunt. Tantum enim abest, ut hæc Pontifici Romano propria sit potestas; ut potius, ob defectum communis imperii, ipsæ liberae personæ jusjurandum, quod infirmitate laborat, irritum declarare, seque

seque a praesumpta obligatione liberare queant. Pari modo, quin & alter imperantium alteri, quem habebat obligatum, veniam jurisjurandi dare queat, nullum superest dubium.

§. XVIII.

Eorum, quae supra exposuimus, ple- *Applica-*
raque & in statu civili sunt observanda. *tio ad*
Imperantes autem specialius possunt hic *St. civ.*
varia definire. Hinc formulas certas praescribunt, sollemniaque, in juramentis praesertim judicialibus, ad majorem superstitionis terrorem incutiendum augent. (n) Possunt etiam in suis civitatibus decidere, utrum asseveratio, loco jurisjurandi facta, vim juramenti habere debeat, nec ne. Recte quoque statuunt, quomodo & quando jusjurandum exigi, deferri, referri ac servari debeat. Prudenter quoque edicunt, jurejurando non paucas in dubio controversias esse componendas. Suadent vero ipsis etiam regulae honesti, decori ac prudentiae, ut frequentiae juramentorum, quam super-
stitio

(n) Conf. Dni. LUDOVICI *Diss. de sollemni-*
bis jurament.

stitio atque astutia, ope juris canonici, introduxerunt, obices ponant, ne malum, quod inde oritur, latius per suas republicas serpat. Exiisdem principiis cavebunt quoque, ne juramentis religionis, quæ vocant, quippe rectæ rationi ac revelationi haud corruptæ admodum repugnantibus, cleri persuasione seducti, indulgeant. (o) Ceterum nulli dubitamus, quin Imperantes juramenta subditorum justa de causa possint irrita declarare: v. gr. si vel jus reipublicæ, vel privatorum lædant; aut etiam in poenam ejus, cui jurato quid promissum erat; quoniam voluntas Imperantium, velut tacita conditio, inest omni subditorum jurijurando. (p) Denique etiam certum est

(o) Conf. Dn. THOMAS. *Recht Evangelischer Fürsten in Theologischen Streitigkeiten. Thef. 24. §. 3. seqq.* it. ejusdem *annales consuetudinis Dn. ab Offen adjunctas p. 245. seq.* ARNOLDI *Hist. eccles. P. II. p. 208. §. 6. seqq.* OBSERVAT. SELECT. HALENS. *T. I. O. 8. de. T. II. O. 24.* Dn. BOHMER. *jur. paroch. Sect. III. cap. 1. §. 32. seqq.* It. Ejusd. *jur. eccles. Prot. L. I. Thef. XII. §. 20. seqq.*

(p) GROTIUS. *cit. Cap. §. 20.* PUFENDORF. *de J. N. ac G. cit. cap. §. 24.* (a)

est atque evictum, Imperantem, ni leges fundamentales obstant, nemini injuriam facere, si leges, juramento civium firmatas, mutaverit, quamvis nonnulli perpetram dissentiant.

CAP. VIII.

DE OFFICIO AC JURE
HOMINUM

CIRCA

DISTINCTA RERUM DO-
MINIA.

§. I.

SEquitur nunc alterum insigne institu-
tum humanum, dominium, quod est *Descri-
ptio da-
mini.*
*jas, quo res ita mea est, ut eodem modo in
solidum non spectet ad alium. (a)*

§. II.

Vero interea non est simile, ab initio *De orb-
statum distincta fuisse rerum dominia. gine di-
Deus stinctor.
domini-
orum.*

(a) Qua occasione explicanda sunt lites de
effugia domini motz. Vid. Da. THO-
MAS. J. D. L. H. G. X §. 37. seqq. lt. Fund.
J. N. ac G. n. 3.

(b)

Deus enim res in medio quasi constituit, ut homines in communem usum eas applicarent; ipsum autem singularia primis hominibus dominia proxime attribuisse, nemo umquam demonstrabit. Fuit itaque initio status quidam communionis, quem homines facto suo deseruerunt, cunctis quidem, quas vocant, passionibus primariis, in primis vero avaritia, instigantibus. (b) Qua autem ratione ista contigerit mutatio, ea admodum controversa est questio.

§. III.

Nempe per divisionem & pacta id factum

De primo acquirendi modo.

(b) Statum communionis defendit GROTIUS de J. B. ac P. L. II. C. II. §. 2. notatus propterea non solum commentatoribus BOECLERO, ZIEGLERO, FELDENO, OSIANDRO, ut & KULPISIO in Colleg. Grot. ad cit. cap. thes. I. sed & STRAUCHIO de Imper. mar. C. I. OBRECHTO Diss. de Communione C. III. aliisque Cons. tamen PUFEND. de J. N. ac G. L. IV. C. III. §. IV. It. DN. THOMAS. J. D. cit. cap. §. 98. seqq. nec non Fund. J. N. ac G. cit. cap. n. 5. seqq. Add. TITIVM ac BARBEYRACIUM in notis ac Pufend. Ut autem pauca addam, tota mihi controversia in logomachiam abire videtur.

ctum fuisse nonnulli sunt arbitrati. (c)
 Alii simplicius ac primavae humani ge-
 neris indoli convenientius esse putant, ut
 occupationi hic locum faciamus. (d)
 Quod & mihi vero videtur simillimum,

§. IV.

Ut autem res distinctis subjiciantur *Quae res
domini
sunt ca-
paces.*
 dominis, tria necesse est, adfint requi-
 sita: I. Ut alicujus sit usus in societate
 humana; quae enim nullius sunt usus, ea
 nec quisquam hominum sibi vindicabit.
 II. Usus iste ita debet esse comparatus
 ut sine dissidiorum periculo non suffi-
 ciat omnibus; nam alias distinctorum
 dominiorum ratio ac finis deficerent.

O

III.

(c) GROTIUS *cit. loco* dubius est, utrum per
 expressum pactum & divisionem, an vero
 per pactum tacitum & occupationem
 transferant homines e statu communione
 ad statum distinctorum dominiorum. PU-
 FENDORFFIUS autem *de J. N. ac G. L. IV.*
C. IV. §. 4. divisioni & pacto indulget.

(d) Quos inter est Dn. THOMAS. *in F. J.*
N. ac G. cit. c. n. 8. in not. TITIUS *ad Pu-*
fend. de O. H. § C. obs. 278. LOCKIUS *de*
regimine civit. C. IV. BARBEYRAC. *ad*
cit. loc. Pufend. Dn. BUDDEUS *in Theol.*
moral. P. II. C. III. S. V. §. 35. Dn. GUNDL.
in J. N. C. XIX. §. 5. seqq.

(e)

III. Ejusmodi rem oportet apprehensioni atque custodiae ita esse obnoxiam, ut alii ab usu ejus promiscue possint arceri.

§. V.

*Conse-
ctaria.*

Unde consequitur, stultissimum fore, si quis omnino inutilia sibi velit vindicare. Porro, *vastum oceanum* in nullius esse proprietate, cum universo generi humano ad usum navigationis, sine metu dissidiorum sufficiat. ; nec ulla unquam respublica fuerit, quae illum ita custodire potuerit, ut ab usu ejus alii fuerint exclusi. Contra vero *maria particularia*, quae alluunt, vel ingrediuntur territorium, aut in fretum coguntur, in dominio sunt diversarum rerum publicarum. (e) *Aerem* quoque recte accessorium

(e) Vid. GROTIUM *de mari libero* it. de *J. B. ac P. L. II. C. II. §. 3.* it. *C. III. §. 8. seqq.* Adde SELDENUM *de mari clauso*. STRAUCHIUM *de Imperio maris*. Historiam controversiae annotavit BOECLERUS *ad Grovium p. 48. seqq.* Cujus summam exhibet BECMANNUS *in sua editione operis Grotiani de J. B. ac P. p. 346. seqq.* Conf. PUFEND. *de J. N. ac G. L. IV. C. V. §. 7. seqq.* KULPIS. *Colleg. Grot. p. 37.* CORNELII van BYNCKERSHOEK *differt. de dominio maris;*

rium terræ, quam ambit, pronuntiamus. Quamvis enim a Principe vel domino terræ privato, innoxius transeunti æris usus permittatur; ipsa tamen hæc permissio satis ostendit, permittentem gaudere dominio. (f) Idem esse debet iudicium *de aqua profluente*.

§. VI.

Quare evidens est, res in universum commodissime ita distingui posse, ut alias dicamus *dominii capaces*, alias *incapaces*. Earum, quæ domini capaces sunt, alix sunt actu quidem *nullius*, possunt tamen occupatione in proprietatem redigi; alix vero actu sunt *in proprietate constituta*. Harum alix rursus sunt in proprietate Imperantium ac rerum publicarum, & dicuntur *publicæ*; alix ad privatos spectant, & audiuntur *privatæ*. Quædam præterea res dicuntur *corporales*,

De rerum
divisione.

O 2

quæ

maris: de qua iudicat Dn. THOMAS, ad Huberum de jure Civit. p. 452. seqq. ad n. 43. Conf. Dn. GUNDL. J. N. C. XIX §. 74. seqq. it. TITII Dissertat. de dominio in rebus occupatis ultra possessionem durante.

(f) Quod solide evicit Dn. THOMAS, ad Dissert. VI. Strauchii.

(g)

quæ nempe per se in sensus incurrunt; quædam *incorporales*, seu jura, quæ non per se, sed demum per exercitium in sensus incurrunt. Aliæ item sunt *mobilis*, aliæ *immobilis*. Aliæ sunt *fungibiles*, quæ usu consumuntur, & quarum una alterius vice facile fungi potest, si ad idem pondus, vel eandem mensuram, vel eundem numerum res ejusdem generis ejusdemque qualitatis restituatur: quæ secus sunt comparatæ, dicuntur *non fungibiles*. Aliæ quoque res dicuntur *principales*, aliæ *accessoriæ*. Denique & distinguere solemus inter ipsam *rei substantiam* & *fructus*. Horum alios natura aut sola, aut maximam partem ex re producit, & dicuntur *naturales*; alii singularem hominum industriam & culturam requirunt, & dicuntur *industriales*; alii autem non ex ipsa re producuntur, sed occasione ejus, ordinario usu, percipiuntur, qui *civiles* vocantur. Porro alii dicuntur *pendentes*, qui nempe rei adhuc coherent, alii *percepti*, qui a re separati; (g) alii *percipiendi*, qui neque rei
cohz-

(g) Quando distinctio inter fructus penden-

cōherent, neque percepti sunt, percipi tamen potuissent, si possessor debita cura ac diligentia usus fuisset. Percepti rursus dividuntur in *exstantes*, qui penes percipientem deprehenduntur, & *consumptos*, qui non amplius apud ipsum exstant.

§. VII.

Diximus antea, Deum homini jus in res conditas concessisse, quod nunc paucis est demonstrandum. Nempe, qui vult finem, ille quoque debet velle media, ad finem necessaria. Cum itaque DEUS conservationem hominum, veramque eorum felicitatem intendat, atque hanc, instar finis, mortalibus ipsis præscripserit; non potuit non simul jus largiri, utendi rebus conditis, & quidem non solum ad necessitatem sed & ad commoditatem. (b)

De jure hominum in res.

O 3

§. VIII.

tes & perceptos ad reditus applicatur, illorum nomine veniunt *reditus*, quorum *dies nondum venit*; horum autem nomine *reditus*, quorum *dies venit*, indigitamus.

(b) Quæ demonstratio & ex revelatione potest illustrari. Conf. PUFEND. cit. Capit. III.

L. IV.

§. VIII.

De jure
hominis
in res
suas.

Posteaquam itaque, hoc jure concessa, singularia orta sunt rerum dominia, jus hominum in res duplex est enatum: nempe jus in res suas, & jus in res alienas. Jus quod cuique est in res suas, *dominium* vocamus. (i) Hoc autem varium est. Nempe aliud *plenum*, seu perfectum, quod possessionem, proprietatem ac facultatem utendi, fruendi, deque re nostra disponendi, continet; aliud *minus plenum*, seu imperfectum, quando hæc partes non sunt conjunctæ. Hoc rursus est vel *directum*, quando quis partem dominii cum facultate possidendi atque uten-

L. IV. de J. N. ac G. it. Dn. BUDD. cit. loc.

§. 14. 15.

(i) Dicendum hic de errore eorum, qui distincta rerum dominia omnino rejecerunt. Qualis error tribuitur non paucis PYTHAGORAEORUM ac PLATONICORUM, itemque ESSENIS, nec non primis ANABAPTISTIS. vid. LUCAS HONIUS *ad vitam Pythagoræ*. CLERICUS *ad Hammondum Actor. IV. 35*. COLBERGIUS *in Christianismo Hermetico-Platonico*. P. II. C. XVII. Dn. BUDDIUS cit. loco §. 16. 17.

(k)

utendi, fruendi alteri concessit, servata sibi duntaxat nuda, quæ superest, proprietate; vel *utile*, quo alter gaudet. Porro dominium aliud est *rerum corporalium*, quo res corporales nostræ sunt, quod & solum in strictiori sensu dominium vocatur; aliud *rerum incorporalium*, quo jura ad nos spectant. Aliud præterea est *universale*, quo rerum universitas, seu complexus multarum rerum ad nos spectat; aliud *singulare*, quo res singulares nostræ sunt. Post aliud est pluribus *commune*; aliud *unius proprium*. Item aliud *revocabile*; aliud *irrevocabile*. Denique aliud *privatum*, quod privatorum est, aliud *publicum*, quod est Imperantium ac rerum publicarum.

§. IX.

Porro, ortis distinctis rerum dominiis, jus tamen & in res alienas nobis esse potest, ex voluntate domini. Hoc vulgo distinguimus in *jus in re*, & *jus ad rem*. *Illud* est, quod rem ipsam ita afficit, ut etiam contra tertium possessorem valide urgeri possit: v. gr. *jus servitutis*, itemque *jus pignoris*. — Hoc est jus, quo personam habemus obligatam ad rem

*De jure
hominis
in res
alienas.*

præstandam: quod oritur vel ex alterius promisso, vel ex damno injuria dato. (k)

§. X.

De modis acquirendis.

Ut autem jure in res fruamur, necesse est, ut acquirendi modus præcesserit. Hunc dicimus actum, quo res proxime nostra redditur, sive jus sit, sive res corporalis. De modis acquirendi præterea observandum, neminem ordinarie sine suo facto jus in res acquirere, aut amittere; quamvis leges civiles interdum exceptionem a regula pariant. Modus porro acquirendi alius est *originarius*, quo res, quæ antea erat nullius, primum in aliquis potestatem redigitur, ita, ut ab hoc actu origo præsentis domini, quoad hanc rem, sit derivanda; alius est *derivativus*, quo jus unius in alterum transfertur ac derivatur.

§. XI.

De occupatione, seu modo acquirendi originario.

Modus acquirendi originarius est occupatio, quæ est actus, quo rem nullius nostram reddimus. Quæ enim nullius sunt, ea cedunt occupanti; cum nemo de

(k) Conf. PUFEND. de J. N. ac G. L. IV. C. VIII.

de injuria queri possit, quod rem nostri juris fecimus, ubi nil cuiquam juris in rem istam fuit. (l) Ad occupationem requiritur, ut *animum habendi apprehendendique clarius declaremus*; non autem videtur necessarium, ut manu, quod habere volumus, comprehendamus, aut corpore eidem incumbamus. (m)

§. XII.

Occupatio potest distingui in *principalem*, qua dominium rei principalis, quæque per se subsistit, acquiritur, & *accessoriam*, qua res alii accedens acquiritur. Posterior occupationis ratio apparet in foetura animalium, in alluvione,

Diviso in principalem & accessoriam.

O 5

in

(l) Erravit itaque GROTIUS de J. B. ac P. L. II C. III. §. 4. duo esse occupabilia ratus, *imperium & dominium*. Imperium enim non acquiritur occupatione, sed consensu subjiciendorum legitime impetrato; modo imperium parentum in liberos exceperis; quod singulari nititur fundamento, infra explicando. Ceterum de acquisitione per occupationem conf. PUFEND, de J. N. ac G. L. IV. C. VI.

(m) Conf. TITII *Jurisprud. priv. Rom. Germ. L. III. C. V. §. 14. seqq.* It. Dr. GUNDLINGII J. N. C. XIX. §. 12. seqq.

(n)

in thesauro, in nativitate insulæ, & similibus.

§. XIII.

De occupatione bellica.

Occupationis vulgo tres species constituuntur. Prima est occupatio bellica, qua res hostium in nostram redigimus potestatem. Sed quemadmodum res hostium proprie non sunt nullius, ita nec occupatione nostra fieri possunt. Possidentur itaque tantum interea ac defenduntur, donec in pacificatione de dominio earum conventionem statuatur. (n)

§. XIV.

De venatione.

Altera est venatio, in sensu latiori accepta, quæ aucupium ac piscationem complectitur, quaque animalia, nullius potestati subiecta, nostra reddimus.

§. XV.

De inventione.

Tertia est inventio, qua res inanimatas, quæ hactenus nullius fuerunt, occupando acquirimus.

§. XVI.

De acquisitione derivativa.

His ita de occupatione in medium propositis, & de modis acquirendi derivativa

(n) Plura de occupatione bellica Sectione II. dicemus.

utivis est agendum. Derivatur autem ac transfertur dominium unius in alterum ordinarie *utriusque facto & consensu*. Dominus enim rei jus suum potest abdicare, idque vel *expressa alienatione aut derelictione*; vel *tacita voluntate*, ipso diuturnæ neglectio*n*is facto peripicue declarata. Quo facto, jus huius in alterum acceptantem est derivatum.

§. XVII.

Quod ut clarius pateat, per specia-
lia est eundem. Nempe inter modos *De tradi-*
acquirendi derivativos, & quidem qui *ditione.*
actu inter vivos absolvuntur, primo loco recensetur *traditio*; quæ proprie est *rei corporalis, ad dominium & possessionem alteri imperiendam, translatio.* (o)
Hæc autem requirit præcedentem *titulum*, ad transferendum dominium habilem, ex quo apparent animus dominii in alterum transferendi; quippe quo deficiente, sola traditio dominium non transferret. Titulus & modus differunt, ut causa remota & proxima. Interim tamen

---

(o) In sensu tamen analogico & jura tradi dicantur.

tamen observandum, *traditionem jure naturali non esse absolute necessariam*; sed sufficere, ut quis vel solis verbis testetur, se alterius gratia jure suo cedere, atque hoc in illum velle translatum. Quodsi enim alter hanc voluntatem acceptaverit, dominium ipsi est acquisitum, & quæ postea accedit traditio, aut apprehensio, possessioni acquirenda inservit. (p)

§. XVIII.

De divisione.

Porro huc pertinet divisio, qua plures, communè rei habentes dominium, ad vitandas rixas, *e communione discedunt*, ita, ut suam sibi quisque partem singulariter capiat.

§. XIX.

De usucapione.

Nec omittenda hic est usucapio, qua dominii translatio tacite contingit: quæque est *modus acquirendi dominii per diu continuatam possessionem*. Tantum enim abest,

---

(p) Veritatem hac in re jam docuit GROTIUS *de J. B. ac P. L. II. C. VI. §. 1.* Cui adstipulati sunt Commentatores BOECLERUS ac ZIEGLERUS. It. PUFEND. *de J. N. ac G. L. IV. C. IX. §. 4. seqq.* aliique. Frustra contradicit KULPIS. *in coll. Grot. ad cit. cap. thes. 1.* (q)

abest, ut hæc solius civilis inventum dici possit; ut potius ipsi juri naturali ac gentium satis conveniat. (q)

§. XX.

Operæ tamen pretium omnino est, ut ^{Ejus} in fundamentum ejus universale inquit ^{fundam-} ramus, cum hoc non ab omnibus bene ^{men-} jactum fuerit. Qui enim ad coercitio- ^{tum.} nem negligentia eorum, qui sua jactarunt, provocant, male sibi hic consulant; cum hæc universalem usucapionis usum demonstrare nequeat ratio, quippe statui tantum civili conformis. Vera itaque ejus ratio ac genuinum fundamentum *in tacita prioris domini derelictione, atque hanc sequuta possessoris occupatione collocandum.* (r) Nullum enim cuiquam dubium jure esse potest, quin tacita æque voluntate, atque expressa, jura nostra

(q) Quod contra Vasquium jam defendit GROTIUS L. II. C. IV. §. I. it. BOECLERUS, ZIEGLERUS & KULPIS. *ad cit. loc.* Conf. PUFEND. *de J. N. ac G. L. IV. C. XII. §. 7.*

(r) Ut recte fecit GROTIUS *cit. cap. §. 4. seqq.* PUPEND. *cit. cap. §. 8. 9.* KULPIS. *in coll. Gros. ad cit. cap. thes. 2. &c.*

(s)

fra transferre in alios queamus; modo ex facto claro illa elucescat: quo casu, accedente alterius acceptatione, tacitum adest pactum, non minus obligans, quam expressum, ita, ut protestatio facto contraria nullius deinde sit momenti. Factum autem, ex quo tacita hic voluntas colligitur, est ista agendi ratio, qua quis longo, quod memoriam hominum excedit, tempore res suas aliis relinquit, nec ullum ejus recuperandæ curam ostendit: cum tamen vero non sit simile, ipsum omnino nullum tanto temporis intervallo rei recuperandæ indicium proderere potuisse. Nec obstat, quod forte ignoravit, rem suam in aliorum esse potestate. Nam inde multo magis colligimus, eum propterea accuratam omisisse inquisitionem, quod rem pro derelicta habuit. (s) Quid? quod ad pacem conservandam totius generis humani admodum interfit, ne ob res tamdiu neglectas

li-

(s) Conf. Dn. THOMAS. *Jurispr. div. L. II. C. X. §. 191. seqq. junct. Fund. J. N. ac G. n. 16. seqq. it. Dn. GUNDLING. J. N. C. XIX. §. 56. seqq.*

lites resuscitentur, aliorumque possessiones ac dominia turbentur. Hoc fundamento posito, quæ de bona fide iustoque titulo alias in doctrina de usucapione adduntur, merito hic omittimus; & jurisprudentiæ particulari relinquimus.

§. XXI.

Ad acquisitionem derivativam vulgo *De accessione.* quidem etiam accessio refertur. Verum accurate rem ponderanti apparebit, accessionem, sive naturalem, sive artificialem, sive fortuitam, non tam novum acquirendi modum esse, quam acquisitionis derivativæ occasionem. Non enim hic actum est de transferendo dominio; sed potius naturaliter communio oritur, a qua deinde partes, aut suo, aut alieno arbitrio resiliunt, ita, ut suum cuique, prout res patitur, tribuatur. (t)

§. XXII.

Quod ut clarius elucescat, exemplis *Exemplum.* rem illustrabimus, a *specificazione* initium facturi. Hæc est, ubi quis ex materia in totum, aut pro parte aliena, novam speciem produxit, sine domini materia

---

(t) Conf. Dn. GUNDL. *cit. cap. §. 33. seqq.*

(u)

teriaz consensu. Quando itaque quæritur, cui novæ speciei hoc casu dominium sit tribuendum? simplicissima videtur decisio, si dicamus, rem esse communem; quod si vero communio non placuerit, & materia fuerit fungibilis, specificanti novam speciem esse attribuendam, ita, ut domino materiae pretium refundat. Eadem decisio & in adjunctione, intextura, adificatione, pictura, scriptura, implantatione, satione, quatenus nempe rerum alienarum separatio locum non habet, obtinebit. In confusione autem & mixtione rerum liquidarum atque aridarum, si communio non placuerit, divisio secundum proportionem diversarum rerum confusarum aut mixtarum est perficienda.

§. XXIII.

De testamentis. Ad modos acquirendi derivativos mortis causa referunt vulgo testamenta & successionem ab intestato. De quibus itaque nunc agendum, & quidem primo de testamentis. Insignis vero est controversia, utrum testamenta ex principiis juris naturalis & gentium valida sint,

sint, an minus? (*) Ego interim, quid hac de re sentiam, exponam. Quod ut rite fiat, in primis accurata testamenti descriptio præmittenda. Testamentum, proprie dictum, est *declaratio voluntatis nostræ circa successionem in bona nostra, post*

P

mor-

(*) GROTIUS de J. B. ac P. L. II. C. VI. §. 14. affirmativam tuerur. Sed ipsum confutdere testamentum cum pacto successorio revocabili, descriptio ab ipso tradita ostendit, quæ ita habet: *alienatio in mortis eventum, ante eam revocabilis, retento interim jure possidendi ac fruendi, est testamentum.* Quare & PUFENDORFF. de J. N. ac G. L. IV. C. X. §. 4. seqq. in aliam transit sententiam. Quam tuerur quoque Dn. COCCEJUS *Dissert. de testamentis Principum.* It. Dn. THOMAS. *Dissert. de origine successionis testamentaria.* Inter patronos autem testamentorum hic præ ceteris quoque nominandi: Dn. BUDDEUS, *Dissert. de testamentis summorum Imperantium.* Conf. Ejusd. *Theol. mor. P. II. C. III. Sect. V. §. 21.* BARBEYRACIUS, *in not. ad Pufend. cit. loc.* Dn. JÆGER *in observat. ad Grot. C. VI. L. II. §. 14.* Posterioris viri Celeberrimi argumenta non magis esse momenti arbitratur TREUERUS *in not. ad Pufend. de Off. H. ac C. p. 269.* Dn. Buddeo autem ac Barbeyracio distincte respondet.

(x)

mortem nostram, revocabilis tamen, ita,
ut ex ea non, nisi ab obitu nostro, jus va-
lidum aliis enascatur. Hac præmissa, ita-
 tus controversiæ perspicue est forman-
 dus. Nempe quæstio non est, utrum
 testamenta legi naturali sint adversa?
 sed potius *an lege naturali præcipiatur*
testamentorum validitas? Prius nemo ab-
 solute affirmavit. Ergo altera superest
 quæstio, paucis explicanda. *Regulam*
justi testamentorum validitatem non præ-
cipere, in aprico est positum, cum nul-
 lum heredis jus quæsitum possit osten-
 di. Ex descriptione enim patet, testa-
 mentum esse ejusmodi voluntatis decla-
 rationem, ex qua jus demum ab obitu
 nostro accipiunt scripti heredes, vel le-
 gatarii. Unde consequitur, testatorem
 jus integrum in res suas usque ad ulti-
 mum vitæ halitum factum tectumque
 conservasse. Hoc autem emisso, ipse &
 jura sua amisit; quippe quæ in alium post
 mortem suam transferre non potuit, cum
 velle desierit. Quod itaque jus scripti
 heredes vel legatarii neque a vivo testa-
 tore acceperunt, neque post excessum e-
 jus acquirere quiverunt; id profecto &
 nul-

nullum est pronuntiandum, ac simul
 confitendum, bona defuncti jam perti-
 nere ad res nullius, quæ, salvis regulis
 iusti naturalis, si alia obstant, cedunt
 proxime cuique occupanti. Quamvis
 vero ex dictis manifestum sit, bona de-
 functi isto casu occupantem nullam he-
 redibus scriptis aut legatariis injuriam
 facere, adeoque nec injustitiæ posse accu-
 sari; inquirendum tamen adhuc est, *an*
salvæ sint regulæ honesti & decori? Jam
 vero certum est atque evictum, testato-
 rem singularis commodi occasionem
 heredibus ac legatariis obtulisse. Quam-
 cum hi non neglexerint; sed ad acce-
 ptandum potius promptissimi sint para-
 tissimique; pravo oportet ductos esse
 adfectu, qui aliis singulari ratione obla-
 tam commodi occasionem præcipiunt.
 Quod utique regulis honesti & decori
 est adversum.

§. XXIV.

Quod ad successionem ab intestato *De suc-*
 attinet, licet plerique eam modum ac-*cessione*
 quirendi derivativum ex tacita, vel præ-*ab inte-*
 sumta defuncti voluntate ortum, immo *stato.*

testamentum tacitum pronuntient; (x) nobis tamen hæc non sufficiunt. Nam & hic verum est, quod ante diximus, dominum, qui vivus nil juris in alios transulit, res suas ex hac vita excedentem dereliquisse, easque tunc esse res nullius. Tacita voluntas ex facto quodam perspicuo est colligenda, quale hic demonstrari nequit. Præsumtus consensus ad leges civiles suas refert origines, adeoque hic urgeri nequit. Consensus gentium non constituit jus naturæ ac gentium. Si itaque a moribus ac legibus humanis abstrahimus, successio ab intestato non magis firmo ac stabili nititur fundamento, quam successio testamentaria. (y)

§ XXV.

Consequarium

Quibus ita demonstratis, consequitur, &

(x) Vid. GROTIUS. L. II. C. VII. KULPIS. in Coll. Grot. ad cit. cap. PUFEND. de J. N. ac G. L. IV. C. XI

(y) Conf. Dn. THOMAS. Jurispr. div. L. II. C. X. §. 178. seqq. it. Fund. J. N. ac G. cit. cap. §. 15. Dn. GUNDEL. J. N. C. XIX. §. 65. seqq. TREUER. in notis ad Pufend. de Off. H. ac C. L. I. C. XII. §. 10. seqq.

(z)

& unicum duntaxat de jure naturali ac *de unico*
gentium esse modum acquirendi deriva- *modo ac-*
tivum, nempe pactum vel disertum, vel *quir. de-*
tacitum, traditione plerumque confirma- *rivati-*
tum; quemadmodum sola occupatio est *vo.*
modus acquirendi originarius.

§. XXVI.

Quicumque vero, sive hoc, sive illo *De effe-*
modo, dominium acquisivit; ad hunc *ctu do-*
ordinarie res quoque cum plenissimo ef- *minii.*
fectu pertinet. Quare gaudet facultate,
omnem ex ea *utilitatem percipiendi, a-*
lios ab ejus usu *excludendi, deque eadem*
pro libitu disponendi, ni pacta, aut leges
civiles obstiterint; falvis tamen regulis
honesti, decori ac prudentiæ. Posita
hac libertate, vel integrum potest retine-
re jus domini, vel variis idem conven-
tionibus circumscribere. Unde feudum,
emphyteusis, superficies, servitutes ac
pignora oriuntur.

§. XXVII.

Tandem & paucis, quid de possessio- *De pos-*
ne in jurisprudentia naturali statuendum, *sessione.*
adhuc indicabimus. Hæc vero quam-
vis in facto consistat, sæpe tamen jus
producit; quemadmodum pactum, quod

pariter est factum. Intuitu enim occupationis, vel etiam traditionis, justo titulo innitenti, *possessio aut verum dominium, aut jus huic simile producit.* Quod si vero jam ante possessionem nobis fuerit *jus quæsitum*, hoc ipsum illa *confirmat*. Nonnunquam etiam *conjecturam pro jure parit*. Est enim maxime naturale, ut ei, qui hactenus sibi jus asseruit, atque actus possessorios exercuit, tandiu illud relinquamus, donec alius contrarium probaverit. Hoc autem facto, inquirendum, utrum possessor sciverit verum rei dominum, an ignoraverit. Priori casu *malæ*, posteriori *bonæ fidei possessor* audit. (z)

§. XXVIII

*De officiis hominum intuitu distincti-
dominiorum.* Superest, ut & officia hominum intuitu distinctorum dominiorum explicemus. Quæ autem sint cuique officii rationes observandæ *intuitu rerum suo dominio obnoxiarum*; id quidem ex iis, quæ de officio hominis erga Deum, erga se ipsum & erga alios homines supra incul-

(z) Ita rem accurate jam demonstravit Dn. GUNDLING. *cit. loco §. 98. seqq.*

culcavimus, abunde patebit. Quare duntaxat est ostendendum, quomodo quisque intuitu rerum, quae sunt alterius, se se gerere debeat. Hic autem res suas uel adhuc possidet, uel earum possessionem amisit. Priori casu cavendum est, ne ipsum dominio ac possessione rerum suarum privemus, uel ullo modo jura ipsius, quibus vi domini in res suas gaudet, turbemus, aut violemus: quippe quae omnia regulae justae naturalis e diametro sunt aduersa. Posteriori casu aut res erit in nostra, aut in aliorum potestate. Si hoc est, regula honesti & decori praecipit, ut pro viribus ad res recuperandas ipsi simus auxilio. Sin ipsi rem alienam possidemus bona fide; non quidem obligati sumus, ut jus possidendi, quo gaudemus, scrupulosius in dubium vocemus. Simulac vero compertum nobis fuit, rem esse alterius, ad restitutionem ex regulae justae sumus obligati; & quidem ita, ut pretium, quo rem emimus, a domino repetere nequeamus; quippe qui rem suam jure domini vindicat; adeoque ad pretium ejus solvendum, nullo modo dici potest obligatus.

Aliud foret, si quis rem alterius redimendo ab interitu liberaverit, non cum in finem, ut sibi possideret, sed domino conservaret. Hoc enim casu, ut negotiorum gestor, redemptionis pretium a domino utique jure suo reposcit, Quid? quod dominus, rem suam ab alio recipiens, ad *impensas*, *utiles* non minus, quam *necessarias* reparandas nunquam non est obligatus. *Quodsi consumpta sit*, bonæ fidei possessor ad tantum restituendum erit obligatus, quantum factus fuit locupletior; cum nemo debeat reddi locupletior cum damno alterius. Pari modo, quantum ad bonæ fidei possessorem, & *de fructibus*, tum exstantibus, tum consumptis, erit pronuntiandum. Inter mi fallor, difficillimum plerumque esse probatu, quantum quis locupletior sit redditus. *Mala* autem *fidei possessor* omnia, quin *fructus percipiendos*, ex regula iusti restituere debet. Hic enim, cum malitia ac negligentia sua effecerit, ut dominus fructibus carere debeat, quos alias percipere potuisset; damnum inde redundans utique pensare tenetur, quamvis fructus nec ipse perceperit. Sufficit, ipsum

ipsum hos percipere potuisse, si diligentius, boni instar patrisfamilias, rem coluisset tractassetque. (zz)

§. XXIX.

Quæ de dominii acquisitione, nec non de officio ac jure hominum circa rerum dominia, itemque de effectu dominii diximus, quin & in statu naturali inter personas ac respublicas liberas locum habeant, nullum cuiquam dubium esse potest.

§. XXX.

Occupant itaque res nullius jure suo, nec quemquam hoc ipso injuria afficiunt. Quod si autem vacua non sit res, sed in aliorum possessione ac potestate, secus est pronuntiandum. Nec religionis diversitas, nec Papæ liberalis de bonis infidelium concessio singulare jus producit. Sufficit vero ad retinendum dominium, terras fuisse occupatas, nec

P 5

signa

(zz) Vid. GROTI. L. II. C. X. PUFEND. de Off. H. ac C. L. I. C. XIII. it. de J. N. ac G. L. IV. C. XIII. Ubi casus specialiores proponuntur, ex his fundamentis facile decidendi. Conf. KULPIS. Colleg. Grot. ad cit.

cap.

(aa)

signa derelictionis ostensa; quamvis forte non perpetuo possideantur. De feris bestiis idem dicendum. Nec in occupatione accessoria hic novi quid docendum. (aa)

§. XXXI.

De alluvione.

Interim tamen de alluvione specialius ac distinctius est agendum. Aut enim *fluvius communis*, utriusque territorium distinguit, aut *uni soli proprius*, & positi sunt ab altera parte peculiare limites. Priori casu quidquid unius populi agris per alluvionem adjicitur, hic etiam acquirit; posteriori autem cedit occupanti, quod adjectum est; cum ab hujus populi terris singularibus limitibus distinguatur. (bb)

§. XXXII.

De alveo derelicto.

Quod si vero annis mutaverit alveum, controversa est questio, *utrum simul imperii terminus sit mutatus?* Non male

(aa) Conf. GROT. L. II. C. VIII. it. Dn. GUNDL. J. N. Cap. XX.

(bb) Conf. GROT. L. II. Cap. III. §. 16. Item KULPIS. *colleg. Grot. cit. cap. thes. 3.* Adde tamen Dn. GUNDL. *cit. l. §. 7.*

(cc)

male videntur ratiocinari, qui hoc casu *manere alveum imperii terminum* arbitrantur; (cc) ea quidem ratione moti, quod flumen, etiam qua imperii fines terminat, non consideretur nude, qua aqua est; sed qua aqua, alveo tali fluens, ripisque talibus inclusa. Cum, si exaruisset flumen, imperii terminus sine dubio alvei medietas maneret, nisi pactio- nibus ita conventum, ut *flumen sit uni proprium*, vel ita se res ab antiquissimis temporibus jam habuerit. (dd) Quod si forte alter solus vectigal exegisset, aut jus piscandi exercuisset in flumine, quod veteri alveo derelicto, per nostrum nunc transit territorium; eadem sibi jura in novo flumine non potest vindicare; quippe

(cc) Veluti GROTIUS *de J. B. ac P. L. II. C. III. §. 17.* ibique BOECLERUS. *it. VITRIARIUS in Instit. J. N. ac G. L. II. C. III. quest. 16.* Conf. PUFEND. *de J. N. ac G. L. IV. C. VII. §. 11.* Male autem distinctio inter agros limitatos & arcifinios ad regna applicatur: quod jam notavit GRONOVIVS *ad Gros. cit. loco*, & BARBEYR. *ad Pufend. cit. loco.*

(dd) GROTIUS *cit. cap. §. 17.* ibique GRONOVIVS & TESMARUS.

(cc)

quippe quæ ad flumen in veteri alveo fuere adstricta. Excipiendus tamen casus, ubi flumen factus nostro fuit aversus; quod licitum haud potest censeri, cum eo ipso jus alterius violemus. (ee)

§. XXXIII.

De insulis. Insulae in flumine natae pertinent ad populum, cuius est flumen. Quod si hoc commune sit, & utriusque erunt insulae. (ff) Idem observandum de insulis, quæ in maribus particularibus oriuntur.

§. XXXIV.

De pago in alienum territorium translato. Curiosa est quaestio de pago, terræ motu in territorium alienum translato. (gg) Alii pagum vel agrum ejusmodi tribuunt domino territorii, cui accessit. Ego potius communem esse arbitror, cum æquum sit, ut damnum fortuitum hoc casu ferat uterque.

§. XXXV.

De usucapione. Usucapio quin inter liberas gentes earum-

(ee) Dn. GUNDL. J. N. C. XX. §. 8.

(ff) GROTIUS L. II. C. VIII. §. 9.

(gg) Ejusmodi translationem non fingi, sed actu contigisse, testatur HUBERUS in digressionibus. P. I. Tit. IV. cap. 22. Quem sequitur Dn. GUNDL. cit. cap. XX. §. 11.

(bb)

earumque summa capita locum habeat, nullum cuiquam superesse dubium potest, qui supra dicta accuratius consideraverit. Quæ contradicentes in medium proferunt, perversam usucapionis ideam demonstrant, (hh) neque adeo veritati a nobis defensæ nocent. Neque ad conservationem juris facit *continua solus titulus usurpatio*, quippe quæ, si alia argumenta pro juris conservatione deficiant, nihil aut parum operabitur. (ii)

§. XXXVI.

(hh) Huc pertinent PETRI PUTEANI argumenta, scripto Gallico proposita, cui titulus: *Traité, touchants les droits du Roy très chretien sur plusieurs états & seigneuries, possédées par divers Princes voisins &c. Par. Msr. du Puy.* Cujus prima editio prodiit Parisiis 1655. Huic scripto potissimum opposita est WERLHOFII *dissert. de prescriptione inter liberas gentes.* Conf. HOCHSTETTERI *Colleg. Pufend. p. 348. seqq.* Ubi non solum Grotium defendit, sed & summam argumenta Puteani potiora exponit, atque sub eandem revocat.

(ii) Quod in controversiis Imperatorum cum Pontifice Romano, nec non Regum Angliæ Galliæque & similibus est applicandum. Conf. meditationes Dn. THOMASII *in specim. jurispr. judicialis cap. VII. it. Fund. J. N. ac G. L. II. Cap. X. n. 16.* (kk)

§. XXXVI.

De te-
stam. Im-
peran-
tium.

Porro ex dictis facile patet, quid de testamentis codicillisque summorum Imperantium sit judicandum. Nempe hæc, nisi moribus legibusque regni, vel singulari pacto sint firmata, ex præcepto legis naturalis jus nemini tribuunt. Quod si vero ex voluntate populi Imperans testamento successorem nominaverit, hic non vi testamenti, in se spectati, sed ex voluntate populi succedit, per Imperantem, velut interpretem, declarata. Quid? quod sæpissime pacta successoria, ex voluntate populi ab Imperantibus ante obitum perfecta, immo nominationes successorum, ab obitu Imperantis voluntate populi confirmatas, cum testamentaria dispositione scriptores confundunt. (kk)

§. XXXVII.

De exho-
redatio-
ne.

Concludimus inde præterea, Principem

(kk) Vid. in primis *dissert.* Dni. COCCEJI *de testam. summorum Imperant.* Conf. reliqua scripta supra ad §. 23. adducta. Add. Dn. GUNDL. *J. N. cit. cap. XX. §. 13. seqq.* Revoca simul in memoriam, quæ de codicillis Ludovici XIV. ab obitu ejus juste neglectis, paucis abhinc annis, publica fide tradita accepimus. (ll)

pem nequidem ob gravissimam injuriam filium exheredare regnoque privare posse; *licet regnum vere fuerit patrimoniale.* (II) Cum enim testamentum vel codicillus, quo exhereditatio concepta, jure naturali solo non fulciatur; ita, ut sine ulla alicujus injuria negligi possit; consequitur profecto, populum non peccare, si filium exheredatum nihilominus Regem sibi constituat; neque filium religioni sibi ducere oportere, quod jus succedendi urgeat. Quinimmo si vel maxime populus liberam Regi potestatem indulgisset, de successione disponendi, addita facultate indignos etiam excludendi; omnia tamen hic agit Princeps ex voluntate populi. Quare nullum est dubium, quin hic ab obitu Principis, sine ulla alicujus injuria, voluntatem possit mutare, quia ex ultima hac voluntate nondum alicui jus fuit *quasitum*

(II) De regno patrimoniali secus statuit GROTIVS L. II. C. VII. §. 25. cui adstipulantur commentatores. Dicendum hic etiam de exemplis tum a Grotio ipso, tum a commentatore TESMARO, adductis.

(1111)

tum, ob deficientem acceptationem. Multo minus filius, ob gravissima in patrem vel regnum delicta, tacite potest exheredatus censeri. (mm)

§. XXXVIII.

De successione
ab intestato.

Quod ad successionem ab intestato in regna ac principatus attinet, nihil eorum, quæ supra inculcavi, hic sunt mutanda. Integrum enim hic jus succedendi conventionem cum populo normanni habet, qua familiæ regnatrici successio fuit concessa. (nn)

§. XXXIX.

De bonis
naufragorum.

Denique operæ pretium videtur, speciatim inquirere, utrum liberis personis ac civitatibus liceat in statu naturali, aliorum, qui naufragium passi fuere, bona occupando sibi vindicare. Mihi profecto res videtur maxime injusta. Occupandæ

(mm) Erravit itaque iterum GROTIUS, qui tacitam exheredationem statuit, *cit. loc.* Notatus ea propter KVLPIUS in *Colleg. Grot. ad cit. cap. thes. §.* BOECLERVS ad *cit. loc.* dubius est.

(nn) Specialiora de hac successione, quæ in civitatibus obtinet, momenta, *Sect. II. in medium* producentur.

(oo)

pandæ sunt res nullius. Quis autem bona naufragorum pro rebus nullius venditabit? Nulla enim *hic derelictio*, sive diserta, sive tacita, potest demonstrari. Quare evidens est, naufragium passos jus integrum in res suas conservare, quamvis ad littus nostrum fuerint appulsæ. Atque adeo & in ipsos injurii sumus, dum, occupando res istas, illorum jura injuste turbamus. Id tamen legi naturali non repugnat, ut *opera*, in ejusmodi res occupatas impensæ, *pretium* a dominis poscamus. (oo)

§. XL.

Eorum, quæ supra exposuimus, non *Applicatio* nulla in statu civili aliter esse statuta, re-^{titio ad}rum peritis non est obscurum. Potest ^{St. Civ.} etiam hoc jure fieri in omnibus, quæ lege naturali non sunt absolute præcepta. Jure itaque suo Imperantes subjectis injungunt, ut *traditione*, aliisque *solemnibus*, ad transferendum dominium neces-

Q

fario

(oo) Conf. GROTI. L. II. C. IV. §. 5. C. VII. §. 1. ibique BOECLERVS, ZIEGLERVS & TESMARVS. Add. PVFEND. de 7. N. ac G. L. IV. Cap. VI. §. 12. ibique BARBEYR. n. 8. in not.

(pp)

sario utantur, ita, ut sciant, sine his dominium non censi translatum. Hæc enim faciunt, ut de animo transferendi eo clarius constet. Jure suo facultatem venandi, piscandi, navigandi, & quæ sunt generis ejusdem, *jure naturali permessa*, in salutem reipublicæ *temperant ac circumscribunt*. Jure quoque suo in genere possunt præcipere civibus, ne *res nullius* sibi tribuant, sed eas potius *fisco Principis relinquunt*. Jure quoque suo *testamentis ac successibus ab intestato suppetias tulerunt*. Utrum autem regulæ prudentiæ conforme fuerit, testamenta in rempublicam recipere, alia est quæstio. (pp) Interea prudenter in civitatibus, ubi usu frequentissimo invaluerunt, a Principe tolerantur. Successiones ab intestato in civitatibus prudentia boni-

---

(pp) Quam adfirmavit PVFEND. de *J. N. ac G. L. IV. C. X. §. 6.* negativam autem prolixius defendit Dn. THOMAS. in *differ. de origine success. Testam. §. 39. seqq.* Et brevibus in *Fund. J. N. ac G. L. II. C. X. n. 12.* Quid? quod & STRYKIUS in *cautel. testament.* optavit, ne forent testamenta. Sunt enim profecto infinitarum litium occasiones.

(99)

bonique ordinis inter cives conservandi studium produxerunt, ne scilicet vaga occupatio turbas excitaret. In *usucapione* specialiora recte definit civitas. Quod autem jus canonicum & in prescriptione longissimi temporis perpetuam requisiverit bonam fidem; id profecto non tam pietas, quam singulare cleri commodum effecit. (99) *Effectus* quoque *dominii* civitas jure suo restringit. Id vero iniquitatem spirat, quando *bona subjectorum*, qui *navfragium* passi sunt, fisco suo Princeps adscribit: cum nulla hic sit derelictio, nullum delictum, nullaque adeo ratio, jure suo subjectum privandi, ejusque calamitatem augendi.

CAP. IX.

DE OFFICIO AC JURE
HOMINUMCIRCA
RERUM PRETIA.

§. I.

Posteaquam distincta rerum dominia *Conno-*
 fuerunt *xio.*

Q. 2

(99) Vid. Dn. COCCEJI *dissert. de finibus bene fidei in prescript. regendis.* (a)

suere introducta, orta quoque sunt commercia, quæ rerum pretia produxere.

§. II.

Descriptio pretii. Pretium autem est quantitas moralis, rebus & actionibus, quæ sunt in commercio, consensu hominum attributa, secundum quam illæ vel æquales, vel inæquales æstimantur.

§. III.

De pretio vulgari. Distinguitur pretium in vulgare atque eminens. Illud vulgo dicitur, quod rei ipsi inest. (a) Cum autem pretium non sit in re ipsa, sed extra eam, vulgare pretium potius dicimus, *quod ex comparatione & relatione rerum vulgarium oritur*: Initio enim in commerciis permutatio viguit, quæ comparationem rerum vulgarium inter se permutandarum necessario requisivit. Hac autem comparatione instituta, tandem homines oportuit certam definire utriusque rei quantitatem, qua æqualitas vel inæqualitas earum appareret.

§. IV.

(a) Vid. e.g. TITTIUS; nec non BARBEYR. ad Pufend. it. Dn. BUDD. aliique. Sed confunditur tunc fundamentum pretii cum ipso pretio.

(b)

§ IV.

Pretium eminens oritur ex compara- De pre-
 tione rerum & actionum vulgarium cum tio emi-
 numma. Posteaquam enim simplicior nentis.
 vita in commodiorem & luxuriosam de-
 generavit, vulgare pretium non potuit
 sufficere; sed necesse profecto fuit, ut rei
 alicui, quæ universa fere ac singula di-
 metitur, atque adeo super alia eminent,
 singulare pretium fuerit statutum. Hanc
 rem oportebat esse raram, substantiæ
 valde compactæ, nec non tractationi, di-
 visioni & custodiæ aptissimam, qualis est
 nummus aureus, vel argenteus. Non
 equidem negamus viliores non uno in
 loco materiam nummi locum occupa-
 re; (b) sed id vel necessitati vel stupa-
 diti tribuendum.

Q 3

§ V.

(b) Vid. PUFEND. de J. N. ac G. L V. C. I
 §. 12. 13. Quando autem existimat, pretium
 eminens conventioni gentium tacitæ ori-
 gines debere, censuram profecto meretur;
 cum id pactum non possit demonstrare. Li-
 bera potius hic alleganda est imitatio.
 Conf. SPANHEMII Dissert. de præstantia
 & usu numismatum. a LINGEN schedi-
 asma de origine & inventoribus pecunie.
 TREVERUS ad Pufend. de Off. H. ac G.
 L. I. C. XIV. §. 2. not. 2. (c)

§. V.

De pretio communi & affectionis. Porro pretium aliud est commune, aliud pretium affectionis. Illud est, quando rebus nostris pretium statuimus, *communiter in commercio receptum.* Hoc vero est, quando in definiendo pretio non usum communem, sed *singularem* potius *adfectum* ducem sequimur.

§. VI.

De pretio con-vent. & legitimo. Præterea pretium aliud est conventionale, quod *conventionem commercantium* producit; aliud legitimum, quod *lege superioris* est definitum.

§. VII.

Fundamentum pretii. Quoniam autem homines in *affirmatione* rerum suarum certam rationem certumque fundamentum sequuti sunt; & fundamentum hoc erit indicandum. Quod qui in *indigentia* constituunt, ac profecto rem non tetigerunt. (c) Indigentia enim fundamentum quidem est com-

---

(c) Fecit id GROTIUS L. II. C. XII. §. 14. notatus ea propter TESMARGO *in commentat. ad cit. §. lit. b.* it. PUFENDORFFIO *de J. N. ac G. cit. cap. §. 4.* aliisque. CONF. BOECLERI *Dissert. de mensura pretii.*

(d)

commercii in uniuersum, non autem fundamentum proximum pretii. Quid? quod sapissime rebus statuatur pretium, quibus facillime homines carere possunt. Propius itaque a veritate absunt, qui *aptitudinem ad usum in vita humana prestandum* pro fundamento allegant. (d) Res enim nullius usus etiam dicuntur res nullius pretii. Quemadmodum autem nec hæc sententia notam censoriam potuit effugere; (e) ita melius actum videtur, si *utilitatem ac raritatem* in hac quaestione jungamus, atque utramque esse fundamentum pretii statuamus. Ad dendum tamen est, oportere rem esse *in commercio*, ut ratio pateat, quare res eximii usus, atque insignis etiam raritatis, nullo æstimentur pretio. (f) Quemad-

Q 4

modum

(d) Quæ est sententia PUFENDORFFII de *Off. H. & C. cit. cap. §. 3. de J. N. ac G. cit. cap. §. 6.* quem sequuntur plures.

(e) Quam applicuerunt TITIUS ac BARBEYR. A quibus tamen Pufendorffium ac simul se ipsum defendit Dn. BUDDIUS in *Theol. moral. P. II. C. III. S. V. §. 24. not. ***

(f) Exempli loco esse potest gratia DEI. Qua occasione dicendum de Crimine Simonie.

modum autem *utilitas ac raritas* alia vera est, alia *imaginaria*; ita observandum, utramque, ac sapissime imaginariam, pretium rerum producere. Quante enim, quaso! pretia rebus nauci vana statuit imaginatio, ambitione aut voluptate incitante?

§. VIII.

*Ratio
pretii
aucti vel
diminuti.*

Eadem quoque *raritas*, major vel minor pretium vel intendit, vel minuit; Uti nimia rerum abundantia interdum pretium omnino tollit. Ac profecto causæ & circumstantiæ variæ, quæ pro augmento pretii ab aliis adducuntur, (g) in raritatem, quamvis sæpe imaginariam ac stultam, omnes possunt resolvi. Multitudo enim emtorum, insignis æris copia, commodus loci situs, temporis opportunitas, urgens necessitas, multorum periculorum constans ad rem comparandam

---

monix. Conf. JÆGERUM *de Simonia curia Romana*, PERTSCHII *Tractatum de Simonia*. Sic nec solis & similibus rerum pretium potest definiri.

(g) Vid BOECLERI *Dissert. de mensura pretii*. PUFEND. *de Off. H. ac C. L. I. C. XIV. §. 4.* ibique TITIUS *in observat.*

(h)

dam perpeffio, terræ frugalitas, humana vicinorum indoles, operis subtilitas, vel difficultas, celebratiffima artificis fama, illuftris auctoris progenies, & quæ funt generis ejuſdem alia, raritatis nomine breviffime enuntiantur. (b)

§. IX.

Officium hominum circa rerum pre- *De offi-*
tia fequenti præcepto includitur; *ITACIO CIRCA*
RES TUAS ÆSTIMA, NE ALIOS rerum
DECIPIAS, AUT OFFICIA HU- prætia.
MANITATIS NEGLIGAS, AUT TI-
BI IPSI SIS DETRIMENTO. Prius
regula juſti præcipit; alterum regula ho-
neſti & decori; tertium præcipue regu-
la prudentiæ. Sic injurius eſt in alterum,
qui virtutem rei, quæ non adefl, ſciens
commendat, ut pretium rei augeatur. In-
honeſtus vero atque indecorus foret, qui
egeſtate laboranti res ſuas carius vende-
ret. Eodem vitio contaminaretur, qui
res viliores, atque ubivis obvias, magni

Q 5

æſti-

(b) Conf. Dn. COCCEJI *Differt. de pretio affectionis & amœnitatis.* Dn. THOMAS: *Differt. de pretio in res fungib. non cadent.* Dn. GUNDL. *J. N. C. XXII. §. 12. 13.*

(1)

æstimaret, eo, quod suæ sunt. Hic enim pravis procul dubio adfectibus ducitur, adeoque merito inhonestus audit atque indecorus. Quid? quod hoc modo agens emptorem vix inveniret, adeoque & sibi ipsi imprudens detrimento esset. Sic & in regulas prudentiæ maximopere peccaret, qui ita inepte rerum cupiditate flagraret, ut statim, quod alter stolide postulat, stultus exsolvat.

§. X.

*De jure
homi-
num cir-
ca rer.
pretia.*

Quibus positis fundamentis quantum ad legem naturalem attinet, *jus cuique integrum est, rebus suis pretium statuendi*, idemque tandem conventionem cum aliis definiendi. Quinimmo, si solam justam regulam respicimus, nec is peccat, qui pretio affectionis, vel in rebus suis fungibilibus vilioribus indulget; quamvis, ubi rectam rationem exacte sequimur, atque adeo & regulas honesti, decori ac prudentiæ expendimus, intellectu sit facillimum, pretium affectionis in res fungibiles vulgares non cadere. (i)

§. XI.

(i) Conf. *cit. diff.* Dni. COCCEJI & THOMASII.

(a)

§. XI.

Quæ libertas uti in statu naturali debet esse illibata: ita tamen nullum quoque est dubium, quin in statu civili Imperantes eandem jure suo possint circumscribere. Unde oritur *pretium legale*, ad quod cives adeo sunt adstricti, ut vel minima læsio attendatur. Cessante pretio legali, & in civitate pretio *conventionali*, tum *communi*, tum *affectio- nis*, locus est relinquendus. Ceterum in potestate Imperantium ac rerum publicarum liberarum est positum, *nummi valorem definire*, eumque pro arbitrio *signare*. Quæ tamen libertas determinandi valorem nummi ita ex regulis honesti, decori ac prudentiæ est usurpanda, ut partim raritas materiæ, major, aut minor; partim commune civium judicium; partim aliarum gentium mores ob oculos versentur.

Applica-
tio ad
St. Nat.
& civ.

CAP. X.

DE OFFICIO AC JURE
CONTRAHENTIUM.

§. I.

Commercium ac rerum pretia variis quo-

Conne-
xio &

descri-
ptio con-
tractu-
um.

quoque contractibus locum fecere. Dicuntur autem *contractus ejusmodi conventiones, quibus commutatio rerum in commercium venientium peragitur.* (a) Interim tamen simul observandum est, inter pactum & contractum, quando a legibus Romanis abstrahimus, nil discriminis realis intercedere; sed contractus esse reapse species pactorum, singularibus, ob frequentiore usum, nominibus distinctas. (b)

§. II.

Divisio-
eorum.

Dividere possumus contractus in *principales & accessorios*: illos rursus in *beneficos & onerosos*. Porro contractus alius potest esse *simplex*, alius *compositus*, qualis est cambium, in quo plura ac varia pacta concurrunt. Subtiliores con-
tra-

(a) Vid. PUFEND. *de Off. H. ac C. L. I. C. XV.*
§. 1. it. *de J. N. ac G. L. V. C. II. §. 1. seqq.*

(b) VITRIARIUS quidem in *J. N. ac G. L. II. C. XII. §. 2.* quatuor adducit momenta, quibus pacta a contractibus reapse putat distingui. Verum ea ad forum juris civilis pertinere, rem accurate perpendenti facile patebit. Conf. TREVERUS *ad cit. loc. Pufend. it. WEBERUS ibid.*

(c)

tractuum divisiones, quas jurisprudentia Romana ficit, merito omittimus, quippe quas *singulares status Romani rationes produxerunt.* (c)

§. III.

Contractus beneficus est ejusmodi conventio, qua commodum aliquod alteri gratis conciliamus. In ejusmodi itaque contractu non æqualitas intenditur, sed potius *inequalitas.* Quod autem ab initio erat liberi arbitrii, id deinde, post promissum perfectum, fit necessitatis. Interea tamen *beneficium in promittentis damnari non est vertendum.* Denique hic notandum, quamvis beneficium *invito non possit obtrudi, nihil tamen ob-* stare,

(c) Perperam itaque KULPISIUS in *colleg. Grot. Libr. II. C. XII. Thef. I. not. (a)* has divisiones in doctrina juris naturæ ac gentium repetit & contra GROTIUM urget. Ceterum conf. PUFEND. de *J. N. ac G. cit. cap. §. 3. seqq.* ibique HERTIUS. Du. THOMAS. *Jurispr. div. L. II. C. XI. §. 57. seqq.* Adde, quæ BRENEYSENIUS de *inutilibus pactorum & stipulationum divisionibus* contra Ictos celeberrimos disputavit.

(d)

stare, quo minus *ignoranti* atque *absenti* fiat.

§. IV.

De officio hominum intuitu horum contractuum.

Cum itaque ex dictis pateat, contractus beneficos ad stabiliendam inter mortales amicitiam non parum facere, consequitur profecto, unumquemque ex regulis honesti, decori ac prudentiæ obligari, ut, pro viribus, occasione ejusmodi contractuum, aliis bene faciat, eosque hac ratione sibi obstrictos reddat. (d) Contra vero alterum, cui ejusmodi contractu bene fuit factum, gratum oportet animum demonstrare.

§. V.

De jure intuitu horum contractuum.

Quamvis vero ex dictis etiam sit manifestum, nullum alicui jus esse, alterum ad contractum beneficum cogendi; *post perfectum* tamen *contractum*, *acceptanti* omnino *jas est*, promittentem ad implendum promissum, vel vi in subsidium vocata, adigendi. Contra vero, cum nemini beneficium debeat damno esse, nec quisquam cum damno alterius locupletior

---

(d) Revocanda hic in memoriam, quæ supra de officiis humanitatis inculcavimus.

(e)

tior reddi, *jus quoque est promittenti, ob casum urgentis necessitatis promissum revocandi ; itemque impensas in promissi consummationem factas, ni eas diserte donaverit, repetendi.*

§. VI.

Contractus benefici in duas commo- Distin-
de classes distingui possunt. ctio con-
Aut enim dominus re sua alteri commodum vult tractu-
conciliare : quod fit in donatione, com- um be-
modato ac mutuo ; aut alter domino vel nefico-
custodia rerum, vel administratione nego- rum.
tiorum inservire studet : quod in depo-
sito cernimus ac mandato.

§. VII.

Inter contractus beneficos primum De do-
locum occupat donatio : (e) natior.
conventio, qua quis, liberalitate motus,
rem gratis in alterum transferendam pro-
mittit, vel debitum alicui condonat. Fun-
damentum ejus est liberalitas, ut ex de-
scriptione patet. Atque ita se res habet,
non solum in ea specie, quam simplicem

VO-

(e) Noli mirari, quod donationem in con-
tractuum classe colloco, apices juris civilis
his nil moratus.

(f)

vocant donationem ; sed & in remuneratoria ; cum alter me ad remunerandum cogere nullo jure queat. Qui vero liberalitate permotus valide promisit, atque animum donandi satis declaravit, perfecte deinde est obligatus , nisi ipse jam indigeat : adeoque & alteri jus cogendi est tribuendum. Regulæ tamen honesti, decori ac prudentiæ suadebunt, ne huic juri nimis indulgeat. Quod & in reliquis contractibus beneficis observandum.

§. VIII.

De mutuo.

Mutuum est contractus beneficus, quo agitur de re fungibili gratis ita in alterum transferenda, ut certa die res ejusdem generis ejusdemque qualitatis ac quantitatis restituatur. Consumptio, quam accipiens mutuum intendit, translationem dominii requirit : quapropter nec hanc in mutuo statuere, ullus dubito. (f) Quare & accipiens ad restitutionem obligatus erit ; licet rem mutuo datam

(f) SALMASIO hac de re lis fuit cum nonnullis Jctis. Vid. PUFEND. de J. N. ac G. L. V. C. VII. §. 5. ibique BARBEYRAC.

(g)

datam sine ulla sua culpa amiserit, nullumque ex ea fructum senserit; res enim tunc suo domino perit. Ad perfectionem autem hujus contractus ipsa *retraditio*, si solam sequimur legem naturalem, non est necessaria; quippe quæ potius ad consummationem est referenda. Simul ac igitur unus in hac conventionem valide promisit, alter acceptavit; illi obligatus est ad rem mutuo dandam; huic vero jus est cogendi. Re autem tradita, accipiens deinde obligatus est ad restituendum tantundem: quod ita temperandum, ne ullum mutuo dans damnum sentire cogatur.

(g)

§. IX.

Quamvis autem contractus mutui, in se spectatus, sit beneficus, non tamen in genere iniquum censeretur, ut mutuo dans, præter rei restitutionem id emolumenti sibi stipuletur, quod usurarum nomine venire solet. (h) Quemadmodum

R

Enim

(g) Dicendum hic, quomodo restitutio temperanda, quando nummi contigit mutatio. Conf. PUFEND. tit. cap. §. 6. 7.

(h) Quo tamen casu mutuum redditur contractus onerosus.

(i)

enim legi naturali non est adversum, ut ex aliis rebus fructus percipiamus; ita nulla afferri ratio solida potest, quare idem in pecunia non liceat. Permissæ itaque sunt usuræ, sive *compensativæ*, sive *lucrativæ* vocentur; (i) modo ita ex regulis honesti & decori temperentur, ne insignis inde in alterum molestia redundet. (k)

§. X.

(i) *Illa dicuntur*, quibus damnum aut lucrum cessans, quod ex pecuniæ nostræ absentia sentimus, pensatur; *hæ vero*, quæ respondent lucro, quod alter ex pecunia nostra percipit.

(k) Vid. GROTI. L. II. C. XII. §. 20. seq. Quæ tamen in eo erravit, quod usuras lege Mosaica ita prohibitas credidit, ut & Christianis, quippe ad majora virtutum specimina vocatis, illicitæ debeant cæteri; refutatus ea propter commentatoribus. Notandi hic etiam Pontificiorum MORALISTÆ & CANONISTÆ, qui ita turpiter ludunt, ut usque ad notam hæreseos usuras illicitas pronuntient; interea tamen lepidissimis commentis indulgeant, ac novis nominibus negotiis usurariis impositis, vel iniquissimis usuris, (v. gr. in annuis redditibus,) locum concedant. Quorum itaque stultitiam merito ridet LUDOVICUS MONTALTIUS in *epistolis provincialibus*, ep. VIII. Conf. SELDENUS de J. N. ac G. juxta discipl. Ebraeorum L. VI. C. IX. SAL-

§. X.

*Commodatum est conventio benefica, De com-
 qua rei nostræ usum alicui gratis concedi- modato.
 mus, addita conditione, ut, finito usu, ea-
 dem in specie restituatur. (1) In execu-
 tione hujus contractus non transfertur
 dominium, sed possessio tantum cum facul-
 tate usus definiti. Quare rem commo-
 dato accipiens exacta diligentia eam de-
 bet custodire. Nec decet rem in alios u-
 sus convertere, quam qui concessi sunt à
 commodante. Denique commodatari-
 us obligatus est, ad rem finito usu, restitue-
 ndam, prout acceperat; nisi quantum
 per ordinarium usum eidem decessit. Con-
 tra vero commodanti jus est, poscendi repa-*

R 2

ratio-

SALMASIVS de usuris. PUFEND. de ju-
 re N. ac G. L. V. C. VII. §. 8. seqq. ibique
 BARBEYRAC. HOCHSTETTERUS in
 Colleg. Pufend. p. 364. seqq. Dn. BUDD. in
 Theol. morali P. II. C. III. S. V. §. 28. seqq.
 GERARDVS NOODT de usuris ac feno-
 re. ABICHT diff. de usura licita. Dicen-
 dum hic etiam de montibus pietatis &
 Lombardis. De quibus vide MARPER-
 GERI montes pietatis &c.

(1) A precario, secundum jus naturæ solum,
 vix commodatum potest distingui. Conf.
 Dn. THOMASII diff. de jure precum juri-
 dicarum. (m)

rationem dānī, quod ex commodato quacumque commodatarii culpa sentit. Quid? quod & fas ipsi est, rem ante finitum usum repetere, si interea ipse eadem valde indigere cœperit. Quod si vero citra ullam commodatarii culpam res perit, commodans nullo suo jure ejus æstimationem poterit postulare; cum res eo casu pereat suo domino, quippe qui casum fortuitum ferre utique debet; nisi forte commodatarius, regula honesti & decori ductus, sponte aliquam damni partem in se suscipere velit, aut singulari promisso ad id sese obligaverit. (m) Jus autem commodatarii, posteaquam rem
com-

(m) PVFEND. *de Off. H. ac C. L. I. C. XV. §. 6.* minus accurate distinguit, *utrum res penes ipsum dominum quoque peritura fuisset, an minus*: notatus ea propter TITIO *in observat.* Nec illum juvant, quæ BARBEYRACIVS de pacto tacito adducit *not.* (2) *ad cit. §. it. ad opus de J. N. ac G. L. V. C. IV. §. 6. not. 9. 10. 11.* Frustra enim vir celeberrimus existimat, *commodatarium pacto tacito obligari ad restituendam vel rem ipsam, vel saltem ejus æstimationem; ejus tacitum, quod allegat, pactum hoc casu non possit demonstrari.*

(n)

commodatam accepit, in eo consistit, ut si forte culpa domini res usum promissum præstare nequeat, damni inde orti reparationem possit postulare; itemque ut impensas necessarias atque utiles, ultra eum modum, quem usus rei ordinarie poscit, in rem commodatam factas, repetere a domino queat.

§. XI.

Mandatum est conventio, qua quis alterius negotia, ipso requirente & committente, (n) gratis gerenda suscipit. Distinguitur in liberum, quando quis liberam agendi potestatem accepit, & restrictum, ubi certus agendi modus certique fines sunt præscripti. Utroque casu mandatarius ad exactam diligentiam ac fidem est obli-

R 3

ga-

(n) Quod & fieri censetur facto claro, quo dominus sciens negotium suum geri ab altero permittit. Unde *mandatum tacitum*. Quando vero quis alterius absentis atque ignorantis negotia gerit, speciatim dicitur *negotiarum gestio*. Ex qua dominus nihilominus gerentem, qui ipsius commoda, quantum in se fuit, promovit, indemnem servare tenetur; quamvis negotium ipsi non commiserit; cum nemo debeat locupletior reddi cum damno alterius.

(o)

gatus, cum mandatum non solum amicitiam & fiduciam peculiarem; verum etiam specialis operæ petitionem & promissionem includat. Hinc & *morte mandantis* mandatum creditur *expirare*. Quod si vero mandatum fuerit restrictum, cavere debet mandatarius omni modo, *ne fines mandati transgrediatur*: hoc enim ubi factum est, mandantem non habet obligatum, sed ipsi potius ad præstandum id, quod interest, erit obstructus. Qui tamen per *æquipollens* implevit mandatum, aut addidit *media ad finem necessaria*, terminos mandati migrasse non videtur. *Mandans contra*, quicquid ex ipsius mandato gestum est, ratihabere, ac mandatarium a sumtibus atque omni damno, quod ex causa mandati proprie profluxit, immunem debet præstare. Quibus ita *expositis*, facillimum de utriusque jure erit *judicium*.

§. XII.

De deposito.

Depositum est *conventio, qua rei, sive mobilis sive immobilis, custodia alterius fidei committitur, atque ab hoc gratis suscipitur*. (o) Si res custodienda sit litigiosa, spe-

---

(o) Inquirendum hic, utrum depositum possit dici

speciatim dicitur *sequestum*. Quando singulari quadam calamitate quis ad deponendum fuit incitatus, *depositum* vocatur *miserabile*. Quod si vero rei custodiendæ usus fuerit concessus, *irregulare* audit. *Depositarium oportet* rem alterius æque diligenter ac suam custodire, nec eandem sine consensu deponentis in usus suos convertere; domino vero, quocumque tempore repetenti, sine mora restituere, ac si forte sua culpa corrupta est, aut omnino periit, æstimationem præstare. *Deponens contra* obligatus ad illum indemnem servandum. De utriusque jure iterum ex dictis potest constare.

§. XIII.

Contractus onerosi sunt, quibus neuter alteri bene vult facere, sed sua potius quisque utilitati studet, atque adeo uterque æqualitatem intendit. (p) Hinc pro certa

R 4

spe-

---

dici species mandati. vid. GROTIUS. L. II. C. XII. §. 2. TREVER. ad Pufend. de O. H. ac C. L. I. C. XV. §. 7. not. (i)

(p) Conf. GROTIUS. L. II. C. XII. §. 11. 12. PUFEND. de J. N. ac G. L. V. C. III. ibique BARBEYRAC. Dn. JÆGERUS. *Observ. in Groz. p. 341. seq.*

(9)

specie interdum species aī a, interdum pro hac pretium, nonnumquam merces, pensio, salarium & similia præstantur. Interea tamen *æqualitas illa non nimis scrupulose æstimanda*, aut ad punctum Mathematicum redigenda. Hoc enim quo minus fieri possit, partim absconditæ sæpius rerum æstimabilium qualitates, partim varietate pretij vicissitudines impediunt. In genere autem nihilominus utriq; contractuum *ex regula justitiae* servanda est in his contractibus æqualitas, ne alterum lædat; atq; ex opposito unicuiq; etiam jus ad istam æqualitatem servandam est tribuendum. Quare & quævis læsio, quæ alicujus est momenti, quamque ex inæqualitate unus, sine sua ipsius culpa, sentit, ab altero est corrigenda, neque hic ad læsionem ultra dimidium respiciendum. (q) Quamvis forte casus vix contingere possit, ut nulla hic sit læsi culpa. (r)

§. XIV.

Inter contractus onerosos permutatio-
nem,

(q) Vid. *diff.* Dn. THOMASII *de æquitate cerebrina* l. 2. C. de rescind. venditione.

(r) Conf. GRIBNERI *Jurispr. nat.* L. I. C. VII. §. 6.

(r)

nem, velut antiquissimum, (s) primo loco collocamus. Est autem permutatio *contractus onerosus, quo agitur de re nostra vulgari in alterum pro alia equalis pretii commutanda. Aequalitas ex opinione paciscentium aestimatur. Qui prior suam transtulit, sub conditione dedisse censendus est, ut alter suum quoque praestet. Quod ni fiat, jus habet, alterum cogendi, ut sibi satisfiat. Periculum casuale rerum nondum praestitarum est utriusque contra-* hentis, ita, ut rem sibi promissam quis petere omnino possit; licet suam casu amiserit. Species enim alteri debita creditori perit, si nulla debitoris culpa intercesserit. Post introductum nummum, hodie rariores sunt permutationes. Quae autem hodie tales consentur, plerumque vel *reciprocae sunt donationes, vel mutuae emtionales venditiones.*

R 5

§. XV.

(s) Negavit quidem OSIANDER *ad Grot. L. II. C. XII. §. 3.* permutationem esse contractum antiquissimum; verum ipsi respondit JÆGERUS *in obs. in Grot. p. 336. seq.* Conf. TREUERUS *ad Pufend. de O. H. ac C. L. I. C. XV. §. 8. not. 1. it.* PUFEND. *de J. N. ac G. L. V. C. V. §. 1. ibiq.* BARBEYRAC.

(f)

§. XV.

De em-
tione
venditi-
one.

Permutationi jungimus emtionem ven-
ditionem, quippe quæ, introducto num-
mo, permutationem exceptit. Hæc est
contractus onerosus, quo res pro certo pretio
emptori relinquitur a venditore. Qui qui-
dem contractus perfectus est, simul ac con-
trahentes de re ac pretio valide consense-
runt, tractatusque ad finem perduxerunt.
Quo facto, *uterque est obligatus, uterque*
etiam jus mutuum acquisivit ad ea, quæ
utrimque fuere promissa. Quare alter
alterum potest cogere ad promissum im-
plendum. Neuter hic, invito altero; se
potest liberare præstando id, quod inter-
est, prout in genere fert natura pactorum.
Simplicissima emtionis venditionis speci-
es est, quando emptor statim pretium sol-
vit, venditor sine mora mercem tradit.
Sæpe vero etiam contingit, ut unum, aut
alterum, immo & utrumque differatur.
Quod si unus citra alterius consensum in
mora fuerit, damnum, quod alter inde sen-
tit, esse reparandum, ex supra dictis est
manifestum. Interea vero contingere
potest, ut *res emta ante traditionem pereat:*
quo casu controversia admodum est quæ-
stio,

stio, quis ferre periculum teneatur? Si uni culpa, vel mora potest imputari, hujus quoque sine dubio damnum esse debet. Sin casu mere fortuito perit, damnum ferre debet dominus. Dominus autem post contractum emtionis perfectum, (modo venditor transferre voluerit ac potuerit dominium,) evasit emtor, si solius rationis principia sequimur; quippe quæ traditionem ad transferendum dominium non requirant; sed in sufficiente voluntatis declaratione acquiescunt. (r) Quid? quod & casualis speciei debita intentus debitorem liberat ab obligatione.

§. XVI.

Emtioni venditioni saepe arrhae accedunt: quæ ex intentione contrahentium *De arrhis emtion.* dijudicandæ. Interdum enim melioris probationis gratia arrhae dantur, si forte metus adest, ne alter perfectionem contractus aliquando negare vellet: nonnumquam

(r) Quod si itaque appareat, venditorem sibi interea dominium servasse; res ipsi perit casu fortuito. Conf. GROTIUS, cit. cap. XII. L. II. §. 15. PUFEND. de J. N. ac G. L. V. C. V. §. 3. ibique BARBEYRAC. Frustra dissentit KULPISIUS in colleg. Grot. cit. cap. 2. c. 4. (u)

quam finem habent *majorem securitatem alterius*, & velut in locum ejus, quod interesse posset, succedunt, si forte arrham dans fidem fefellerit: Contingere etiam solet, ut *facultas pœnitendi* arrhis redimatur. Videndum itaque in primis, quid egerint partes. Quod si obscurum sit, & quissimum *in dubio* videtur, ut in casu mortis aut pœnitentiæ, qui dedit arrhas, easdem amittat; accipiens vero duplicatas restituere cogatur. (x)

§. XVII.

*De loca-
tione
condu-
ctione.*

His de emtione expositis, (x) ad locationem nos convertimus: *qua agitur de rerum usu aut operis pro certa mercede alteri concedendis*. Simulac partes de his rite consenserunt, contractus est perfectus, atque unicuique jus enatum, cui respondet alterius obligatio. Quod si *merces non sit specialius definita*, id quod in locatione operarum sæpe contingit, ex usu

(u) Conf. Dn. THOMAS. *dissert. de arrhis emtionum*. Idem in locatione conductione statuendum.

(x) Dicendum tamen velut in transcursu *de emtione per aversionem, de sectionibus publicis*, itemque *de emtione spei*.

(y)

usu communi res deinde est decidenda, ita tamen, ut & operarum habeatur ratio. Quemadmodum autem *locator rerum* eas ad usum promissum aptas sistere, atque conductori per integrum, quod definitum est, temporis intervallum ordinarie relinquere; (y) nec non impensas in rem necessario factas eidem restituere tenetur: pari contra modo conductor obligatus est, ut re, boni instar patris familias, utatur; mercedem tempestive solvat; damnumque, rei locatae a se, aut familia sua, illatum, reparet, nec ante dictam diem contractum deserat. *Quod si forte res locata casu perierit*, locator damnum omne solus sentit, nec mercedem conductor solvere tenetur, cum haec usui respondeat; quo deficiente, & merces expirat. *In rebus, quarum fructus sunt incerti*, abundantia conductori lucro est, sterilitas detrimento, nisi immodica fuerit. Optimum tamen est consilium, ut ea de re diserte partes paciscantur. *Operarum locator* fideliter conductori operas exhibere debet;

(y) Conf. BARBEYR. *ad Pufend. de Off. H. ac C. L. I. C. XV. §. 10. not. (r)* Ubi casus exceptos recenset, (z)

debet; alias enim ad id, quod interest, persolvendum tenebitur. Contingere vero etiam potest, ut casu fortuito impediatur, quo minus operas præstare queat; tunc nec mercedem jure suo postulare potest. Inhumanum tamen foret, si servis atque ancillis mercenariis, morbo vel alio casu impeditis, mercedem diminuere, atque alimenta interea temporis denegare vellemus. (z)

§. XVIII.

De societate. Sequitur societatis negotiatoriæ contractus: quo agitur de rebus, vel operis ita communicandis, ut lucrum damnumque fortuitum inter conferentes dividatur. Quoniam enim societatem animo donandi non inimus; repugnaret indoli hujus contractus, ut, unus solus damnum ferret, alter solus lucro gauderet. Interea modus, in partitione damni & lucri servandus, a conventionne sociorum potissimum pender. Quæ si defecerit, tum vero pro rata, tam ratione rerum, quam ratione operarum, distributio erit instituenda. Ceterum uti

(z) Conf. ad integrum §. GROTIJ. cit. cap. XII. §. 18. 19. PUFEND. de J. N. ac G. L. V. C. VI. (aa)

ti officii ratio a sociis, secundum regulam
 justi, poscit, ut æqualem pro virili industri-
 am quisque adhibeat, damnumque culpa
 sua datum refarciat, neque intempestive
 atque in fraudem socii e societate disce-
 dat: ita, *societate legitime soluta*, quilibet
 post distributum lucrum ac damnum,
 quantum intulit, recipit, nisi aliz adsint
 singularis conventionis leges. (aa)

§. XIX.

Inter contractus onerosos principales *De con-*
 nonnulli recensentur, aleam continentes. *tracti-*
 Qui uti *conditionem* vel disertam, vel ta- *bus alea*
 citam complectuntur, a casu fortuito pen- *obnoxiiis*
 dentem: ita, eadem impleta, jus oritur ab
 una, obligatio ab altera parte; modo bo-
 na fide actum fuerit, ceteraque pacti re-
 quisita sint observata. Quorsum referunt
 sponfiones, varia ludorum genera, Lo-
 tari-

(aa) Conf GROT. *cit. cap. §. 24.* PUFEND.

L. V. C. VIII. Interdum *communio* sine spe-
 ciali societatis contractu oritur, quæ *inci-*
 dens dicitur. In ea regula justi naturalis
 requirit, ut, quod nobis donatum non est,
 communicetur ac dividatur, sive rem prin-
 cipalem consideres, sive fructus atque alia
 accessoria.

(bb)

tariam, ollam fortunæ, assicurationes
(bb)

§. XX.

De spon-
sione.

Sponsio est conventio, qua eventus ali-
cujus, nondum utrinque cogniti, existen-
tiam alter negat, alter affirmat, certo u-
trinque premio definito, quod ei cedere
debeat, cujus assertioni eventus sit respon-
surus. Nec injusta est sponsio, licet alter
rei eventum certo jam sciverit; modo
certæ suæ scientiæ clara in sponsione indi-
cia panderit. Tunc enim alter sibi im-
putet, quod sponsione nihilominus con-
tenderit, atque adeo temeritatis suæ poenas
dederit. Quamvis certum etiam sit, re-
gulas honesti & decori alteri suadere, ne
facile temeritate alterius, velut lucri oc-
casionem, utatur; sed ut potius eandem alia
ratione corrigere studeat. Præterea &
vana ostentatio omnisq; affectuum impe-
tus, qui in sponsionibus sæpius cerni-
tur, iisdem regulis repugnat, sponsiones-
que reddit vitiosos. (cc)

§. XXI.

(bb) Conf. PUFEND. de J. N. ac G. L. V.
C. IX.

(cc) Conf. Du. LUDOVICI diss. de sponsioni-
bus. (dd)

§. XXI.

Ludorum varia sunt genera: in nonnullis *alea sola* cernitur, in aliis *max ingenium acumen, max alea praevalet.* Adest autem in omnibus *conventio, qua de certo pretio ludentes paciscuntur, quod victori cedere debeat.* Qualis quidem conventio in se nihil habet vitii. Quod si tamen animo perpendimus *fraudes, ambitionem, lucri cupidinem, turpe otium, scurrilem dicacitatem, execrationes, rixas, atque alia generis ejusdem vitia, regulis partim justis, partim honestis, decori ac prudentiae admodum adversa, quae ludos plerumque comitantur; non male, in eo quidem judicio, ratiocinantur, qui ludos, ob abusum fere inseparabilem, ab illicitis probe abesse arbitrantur.* (dd)

§. XXII.

Lottaria est *conventio, qua plures de rebus, collata pecunia redemptis, sorte detaria.*

S

inde

(dd) Vid. PLACÆI (Placette) *Tract. de ludis fortunæ (des jeux de hazard)* BARBEYRACII *Tract. ejusdem Them.* BEYERI *de lincatiōe J. N. C. XLII. §. 36.*

(ee)

inde decernunt, cui, vel quibus illa cedere debeant. (ee)

§. XXIII.

De olla Olla fortunæ dicitur, quando dejecto in fortuna. urnam certo tesserarum seu schedularum, partim inscriptarum, partim inanium numero, certo pretio facultas redimitur, easdem extrahendi, ita, ut extrahens accipiat, quod earum inscriptio præ se fert. Qualis iidem conventio in se non minus, quam præcedens, vitiosa est; quamvis ex circumstantiis vitium facile contrahere queat.

§. XXIV.

De affe- Affecuratio, seu contractus avertendi curatio. & præstandi periculi, est conventio, qua pro certa pecuniæ summa quis pericula in se suscipit ac præstat, quibus merces alio transportande sunt obnoxie; ita, ut, si has perire contigerit, affecurator earumdem pretium domino restituere teneatur. (ff)

§. XXV.

(ee) LETI discours sur les Lotteries. Reflexions sur les Lotteries par M^r. de CLERC. Confer. PLACÆUM ad BARBEYRACIUM. cit. tractat.

(ff) Conf. GROTI. cit. cap. XII. §. 3. n. 5. ubi hanc conventionem Romanis cognitam haud fuisse

§. XXV.

Contractus accessorii dicuntur, qui in *De con-*
 singulare unius emolumentum, altero *tracti-*
 consentiente, contractibus principalibus *bus ac-*
 adjiciuntur. (gg) Inter quos potissimum *cessoriis.*
 eminent: pactum commissorium; addi-
 ctio in diem; pactum de retrovendendo;
 pactum protimiseos; fidejussio; ac deni-
 que contractus pignoratitius.

§. XXVI.

Pactum commissorium est conventio, *De pacto*
 vi cuius, si alter v. gr. pretium, vel merce- *commiss-*
 dem statuto tempore non solverit, contra- *torio.*
 ctus principalis rescinditur.

§. XXVII.

Addictio in diem est conventio, qua *De ad-*
 partes decernunt, ut meliorem conditio- *ditione*
 nem intra definitum temporis spatium *in diem.*
 oblatam liceat acceptare.

§. XXVIII.

Pactum de retrovendendo est conven- *pactum*
 tio, qua ordinarie venditor sibi faculta- *de retro*
 tem stipulatur rem venditam, restituto *venden-*
 pretio, *do.*

S 2

fuisse putat, refutatus eapropter KULPI-
 SIO *cit. cap. thes. 6. not. (y).* Conf. GRO-
 NOV. & TESMAR, *ad cit. loc.*
 (gg) Conf. PUFEND. *de J. N. ac G. L. V. CX.*
 (hh)

pretio, redimendi. *Quamvis & emtor* pactum de retrovendendo ita adjicere queat, ut sibi liceat, rem emtam, si ita visum fuerit, post aliquod temporis spatium reddere, pretiumque recipere. Ceterum & priori casu hæc conventio certo tempore solet circumscribi.

§. XXIX.

*De pacto
protimi-
seor.*

Pactum protimiseos est conventio, qua decernitur, ut si forte emtori rem emtam rursus alienare placuerit, venditor jure præcipuo gaudere debeat; si easdem, quas alius offert, condiciones amplecti velit.

§. XXX.

*De fide-
jussione.*

Fidejussio est conventio, qua quis in majorem securitatem creditoris alienam obligationem in subsidium in se suscipit. (hb) Uti igitur se habet obligatio principalis; ita & accessoria. Quare & fidejussor *in majorem summam* non potest dici obligatus; quamvis in majorem creditoris securitatem *arctius* possit adstringi. Porro quia in subsidium duntaxat obligationi alienæ accessit; consequitur *de-
bitor*

(hb) Differt ab expromissione, de qua dixi supra C. V. §. 30. (ii)

bitorem principalem ante fidejussorem esse conveniendum, tentandumque prius, utrum hic satis creditori facere queat; nisi fidejussor huic ordini renuntiaverit. Quod si plures sint fidejussores, quorum singuli se in solidum non obligaverunt; unusquisque ratam tantum portionem solvit. Præterea fidejussori, qui pro debitore principali solvit, jus omnino est, solutum ab hoc repetendi; cum animum donandi non declaraverit. Ceterum quamvis fidejubendo quis regulam honesti & decori impleat; caute tamen ex regulis prudentiæ ea in re cuique est versandum. Verissima enim est, quæ vulgo circumfertur, sententia: sponde, noxa est præsto tibi. (ii)

§. XXXI.

Contractus pignoratitius est conventio, qua, in majorem securitatem creditoris, res æstimabiles ita obligantur, ut in subsidium inde eidem satisfiat. Quando in solis conventionum terminis negotium subsistit, *hypotheca* speciatim dicitur constituta; sin res obligata creditori

S 3

tra-

(ii) THALETIS MILESI hoc fuit proverbium. Vid. Dn. BUDDI *ethicam septem sapientum* §. 24. (kk)

tradita, *pignus* proprie dictum inde ortur. In rebus immobilibus quidem hypotheca plerumque sufficere potest; in mobilibus autem pignus majoris est securitatis; quod & nonnumquam in immobilibus e re videtur; quemadmodum & hypothecæ nomine res mobiles possunt ac nonnumquam solent obligari. Ceterum ut securitati suæ satis consulat *creditor*, ex regulis prudentiæ caveat, ne rem minoris, aut labilis admodum pretii sibi oppignorandam curet; neve ad pretium præteritum aut futurum incertum respiciat; aut pretio affectionis, cui alter indulget, locum incautus concedat.

§. XXXII.

De jure creditoris in pignore. Pignore proprie dicto constituto creditori non solum *jus possidendi* in majorem securitatem competit; sed & contingere potest, ut *jure antichretico* ob singularem conventionem gaudeat, seu ut loco usurarum fructus rei oppignorata percipiat. Denique si debitor in mora solvendi fuerit, *jus* quoque creditori esse debet, ex pignore sibi satisfaciendi; cum alias ipsi securo esse non liceat. Quod si itaque certa solutioni dies dicta, ac simul con-

conventum fuerit, ut, solutione non sequuta, pignus cedat creditori; vi hujus *pacti commissorii* creditor rem oppignoratam jure domini possidere incipit. Hoc enim pactum si ad solam legis naturalis normam exigitur, in se iniquum non est; modo ne fraudibus fuerit elicitum, aut in oppressionem debitoris miserabilis a creditore usurpetur. Illud enim regulæ justis; hoc regulis honesti & decori repugnaret. *Quod si autem lex commissoria diserte non fuerit addita*, in regulas justis naturalis non peccat creditor, nec debitori moroso injuriam facit, si pignus etiam pretiosius sibi vindicet: secundum regulas tamen honesti & decori melius agit, si pignus vendat, aut saltem aliorum, qui neutrarum sunt partium, æstimationi subjiciat, & lucrum abundans debitori restituat. Denique etiam creditori fas est *jus pignoris*, quo gaudet, *alii vendere*, sicubi forte pecunia indigeat. Retinet enim hoc casu debitor facultatem, pignus ab hoc æque redimendi, ac ab ipso creditore. Juri creditoris respondet *obligatio debitoris*.

§. XXXIII.

De jure
debito-
ris.

Debitori contra *jus* quoque esse debet, rem oppignoratam, soluto debito, definito tempore *reluendi*. Quod si vero *nulla dicta sit dies*, facultate hac pro lubitu uti potest, nisi creditor ipsum compellat. Ceterum & debitor jus *reluendi alteri cedere* jure suo potest. Juri debitoris rursus respondet *obligatio creditoris*.

§. XXXIV.

De pe-
riculo
rei oppi-
gnoratae.

Contingere vero potest, ut res oppignorata apud creditorem casu fortuito interierit: quo casu anceps est quaestio, quis jure naturali solo ferre periculum debeat? Mihi interea ita videtur quaestio definienda. Cum securitatem in pignore ita quaerat *creditor*, ut eam, deficiente relictione, suae potestatis faciat; ex solis rectae rationis principiis *instar domini* est, adeoque & *periculum ferre tenetur*. Quare regulae justae non videtur adversum, si debitor, ubi pignus restitui nequit, nec ad solutionem se credat obligatum. Regula tamen honesti & decori magis erit conforme, ut *utroque aequis partibus damnum* hoc ferat.

§. XXXV.

§. XXXV.

Quantum ad personas liberas, in statu naturali constitutas, resque publicas attinet, & his in contractibus ea *observanda* esse, manifestum est, *quæ indoles contractuum requirit.* Quare rationi repugnat, emtionem venditionem sine certo pretio, locationem conductionem sine mercede subsistere, si regibus ejusmodi contractus sint celebrati. (kk) Neque enim ita absurdum esse debemus, ut opinemur, principem posse efficere, ut contradictoria simul sint vera, atque ut emtio sit, quod non est emtio. Quibus ita in genere præmissis, quædam specialia notatu digna nunc sunt ponderanda. (ll)

Applicatio ad St. N.

§. XXXVI.

Inter quæ prima est quæstio de Principum donationibus. Quando donant *de rebus plene suis*, nullum est dubium, quin eorum donationes firmæ sint ac stabiles. Sin *de rebus regno propriis* donaverint,

De donationibus Principum.

S 5

vi-

(kk) Qualia docuit VASQUIUS *libr. II. controvers. illust. C. LI. n. 34.* refutatus GRO-TIO *de J. B. ac P. L. II. C. XIV. §. 15.*

(ll) Conf. Dn. GUNDL. *J. N. C. XXIII. §. 8. seqq.*

(mm)

videndum, quam libertatem populus concesserit. In dubio Regi libertatem donandi relictam censerem, si *probabili ratione* fuerit *permotus*; quod multo magis obtinebit, si manifesto appareat, donationem *in regni emolumentum* cessisse. Quæ vero legitime perfectæ fuere imperantium donationes, jus alteri parti ita tribuunt, ut sine alterius injuria non possint pro lubitu revocari. (mm)

§. XXXVII.

De mutuo atque usuris non est, quod *De com-*speciatim hic moneamus. De commo-
modato. dato autem observandum, si forte principes ac Republicæ liberæ *naves, tormenta similiaque* ad belli usum sibi invicem commodaverint, non posse eo casu commodantes postulare, ut res omnino illæ restituantur; cum ad usum periculi ac læsionis plenum eas concesserint; nisi forte culpa commodatario possit imputari, aut hic omne periculum in se susceperit.

§. XXXVIII.

(mm) Conf. GROTIJ, L. II. C. XIII. §. 12. 13.
PUFEND. *de J. N. ac G. L. VIII. C. X. §. 9.*
ibique HERTIUS.

(nn)

§. XXXVIII.

Mandati contractus inter Principes, li-^{De man-}berasque gentes est frequentissimus. A-^{dato.}gunt enim plerumque aliorum ministe-
rio. Horum itaque mandatum si *liberum*
fuerit, quacumque utili ratione eidem pos-
sunt satis facere, idemque adeo citam per
æquipollens implere: Sin *restrictum* fue-
rit, fines mandati accurate servandi. Ce-
terum evidentissimum est, *Principes obli-*
gari aliis ex ministrorum factis, qui man-
dato ipsorum instructi egerunt; si *vel ma-*
xime detrimento ipsis sit negativum, male
a ministro gestum; aut *licet hic fines se-*
cretioris mandati fuerit transgressus. Tunc
enim ejusmodi minister neglecti quidem
mandati juste pœnas dat, atque ad præstan-
dum id, quod interest, adstringitur; aliis
tamen, qui cum ipso ad mandati publici
formulam bona fide egerunt, jus ex con-
ventionione quæsitum sine injuria non po-
test auferri. Quid? quod omnes omni-
no conventiones inter liberas gentes ea-
rumque capita possent revocari; si viola-
ti secretioris mandati obtentus sufficeret.
(*nn*) §. XXXIX.

(*nn*) Conf. GROT. L. II. C. XI. §. 12. L. III. C.
XXII. §. 4. et. PUFEND. de J. Nac. G.

§. XXXIX.

De depo-
sito.

De deposito inter liberas gentes obser-
vandum, idem *indistincte reddendum esse*
deponenti; cum in statu libertatis vix possit
decidi, quis justiore habeat petitionem.
Quando autem ejusmodi *res* deponens
repetit, *quibus hostibus magnopere potest*
nocere, tunc hi omnino audiendi, æquissi-
mumque eo casu erit, ne ejusmodi *res*
bello medius restituat, donec bellum fue-
rit finitum.

§. XL.

De mo-
nopolis.

Occasione emtionis venditionis qua-
stio de monopolis incidit. Quæ uti in se
legi naturali non repugnant: ita nullum
est dubium, quin inter liberas gentes usum
habeant. Jure enim suo hæc sibi invicem
mercium certarum monopolium conce-
dunt: nec in promittentium arbitrio de-
inde positum est, parte altera invita, ejus-
modi *monopolia revocare*; nisi precarii
clausula fuerit adjecta. (oo)

§. XLI.

De loca-
tione.

Inter liberas gentes locatio *rerum rari-*
or

(oo) GROTIUS L. II. C. II. §. 24. it. C. XII. §.
16. ibique BOECLERUS, HENNIGES,
TESMARUS. Conf. PUFEND. de J. N. ac
G. L. V. C. V. §. 7. (pp)

or quidem est: interea tamen paucis ab-
hinc annis naves ad expeditionem belli-
cam a Regibus palam fuisse conductas
constat. Id autem moris est frequentissi-
mi, ut *militum operæ* locentur.

§. XLII.

Præter societatem *mercatoriam* inter *De soci-*
gentes quoque recepta est societas *navalis*. *etate.*
lis, quam Admiralitatem vulgo appellant.
Solent Principes resq; publicæ liberæ ejus-
modi societatem navalem adversus piratas
aliosque hostes communes inire, ita, ut
defensio ac plerumque etiam *præda* sit *com-*
munis. Quare naves æstimantur cum o-
mni suo apparatu, summaque deinde con-
ficitur, ut *damna*, quæ contingunt, (in qui-
bus etiam sunt vulneratorum impendia,)
a dominis navium merciumque, *pro rata*,
quam quisque in ea summa habet, parte,
ferantur, nisi alia sint singularis cautionis
momenta. (pp)

§. XLIII.

Contractus aleam continentes quin & *De con-*
inter liberas gentes, earumque capita u- *tracti-*
sur- *bus alea*
obnoxii-

(pp) GROTIUS L. II. C. XII. §. 25. ibiq. TES-
MARUS *in not.* LETI *in vita Philippi II.*
P. H. L. XVIII. CAMBDENUS *hist. Elisa-*
beth. LOCCENIUS *de jure maritimo* L. II.
C. II. §. 7. (qq)

furpentur, nullum cuiquam dubium esse jure potest. In *divisione* enim *principatum* ac *provinciarum* interdum *sorti locus* est. Quid? quod *bella & pugnae singulares* huc quoque certo modo referri possint. *Ludorum ac sponsonum* usus inter summos Imperantes frequentissimus. Porro observandum, & integram civitatem *de avertendo periculo* posse cavere, atque adeo *assecuracionis contractum* celebrare. (99)

§. XLIV.

De fidejussione.

Inter contractus accessorios *peculiaris* hic meditationem merentur *fidejussio ac pignus*. *Fidejussores* autem qui *civitatum ac Principum promissionibus* majorem fidem ac securitatem conciliant, *varii sunt generis*. Principes enim *liberique populi*, qui inter alios *paciscentes* fidem suam *interponunt*, seque effecturos promittunt, ut *pacificationes serventur*, *laesionesque reparentur*; *Guarandi* vulgo dicuntur. Qualis *fidejussio*, si vel maxime *id discrete factum non fuerit*, tamen *continet foedus de auxilio adversus publicam* con-

(99) LIVIUS L. XXIII. C. 49. L. XXV. C. 3.
BARBEYRAC: *ad Pufend. de J. N. ac G. L.*
V. C. IX. §. 8. (rr)

conventionis violatores ferendo. (rr)
 Nonnumquam ipsi paciscentes aliorum ta-
 men compaciscentium ratione habita,
mutua fidejussione pacem firmant. (ss) De-
 nique interdum seliguntur ejusmodi fide-
 jussores, qui ad certam pecuniæ summam
in eum eventum solvendam se obligant, si
 pacis condiciones quisquam violaverit.
 (rr)

§. XLV.

Sæpissime quoque inter liberas gentes De pi-
 ad firmandas promissiones pignora locum ^{gnore.}
 habent, in quibus & jura supra inculcata
 observanda. Ea autem sigillatim hic ex-
 plicanda est quæstio, *utrum luitioni pi-*
gnoris in statu naturali possit præscribi?
 Quam quidem plerique negant, ea ratio-
 ne, quod luitio pignoris sit res meræ fa-
 cultatis. Verum cum hoc fundamentum
 mi-

(rr) PUFEND. de J. N. ac G. L. VIII. C. VIII.

§. 7. ibique HERTIUS not. (a) Conf.
 OBRECHTI dissert. de sponsore pacis.

(ss) Vid. INSTR. PACIS WESTPH. Casar-
 reo - Svecicum art. 17. it. Casareo-Gallicum
 art. 114. 115. 116.

(tt) Exemplum occurrit in pace Cameracen-
 sis, qua inter Elisabetham Angliæ Regi-
 nam & Regem Galliæ ita fuit conventum.

(uu)

minus sit solidum; alia via hic est incedendum. Nempe *quandiu res oppignorata ut aliena possidetur*, atque vetus illa, qua debitum ac creditum fuit contractum, conventio subsistit, luitioni semper locus erit, si id praestetur, pro quo pignus fuit suppositum; cum diuturnum debitoris silentium causam possidendi in creditore non possit mutare. Quod si vero debitori, cum luere vellet pignus, a creditore sit contradictum; atque ille tum acquieverit longissimo temporis intervallo; nullum est dubium, quin jus relucendi pignus per tacitam derelictionem sit abdicatum. Pari modo se res habet, si debitum fuerit extinctum, pignusque nihilominus in manibus creditoris relictum, atque ab hoc ejusque heredibus, postea per longissima temporis spatia animo sibi habendi possessum. (uu) De eo quoque disceptatur, *utrum Imperanti liceat, imperii partem pignori dare?* Mihi quidem certum est atque evictum, id non licere Imperanti, nisi ex consensu populi. Non

---

(uu) GROTIUS, L. III. C. XX §. 60. ibique LIEGLERUS, GRONOVIVS, TESMARUS.

Non solum enim ex pignoris datione sequi alienatio potest; sed & populus, Impetrantem sibi constituens, ab ipso voluit gubernari, non a quovis alio. Pari modo & illicita ordinarie censeretur *partium regni aut Principatus oppignoratio.*
(xx)

§. XLVI.

Quod ad statum civilem attinet, specialis applicatio hic non videtur necessaria; cum ea, quæ supra ad calcem capituli de officio ac jure paciscentium adjecti, hic quoque sufficient; specialiaque momenta ad jurisprudentiam civilem sint rejicienda.

Applicatio ad St. Civ.

CAP. XI.

DE OFFICIO AC JURE CONJUGUM.

§. I.

SEquitur tertium insigne institutum, quod peculiare in disciplina nostra
T medi-

*Contra-
ria &
conjugii
discrim-
inis.*

(xx) GROTIUS L. II. C. VI. §. 9. GRONOVIVS ac TESMARUS. Conf. PUFEND. de J. N. ac G. L. VIII. C. 5. 10.

meditationes sibi vindicat. Est autem conjugium *arctissima maris & feminae consociatio, cum in finem potissimum contracta, ut honeste ac decore soboles procreetur atque educetur.*

§. II.

*De obligatione
Ad contrahendum
matrimonium
remotivè.*

Maximopere inter se contendere solent eruditi, sintne homines obligati ad contrahendum matrimonium, an minus? Qui ad *instinctum naturalem* hic provocant, seu mutuam sexus proclivitatem, rem acui profecto non tangunt. Naturalis enim instinctus tantum abest, ut obligationem mox producat, ut potius maximopere idem ad normam sit exigendus, atque regulis justis, honestis, decori ac prudentiæ temperandus, cum alias ad actiones non solum turpes atque imprudentes, sed & maxime injustas possit seducere.

§. III.

*Passivè.
1) intuitu
universi
generis
humani.*

Quare alia hic fundamenta collocanda. Nempe obligatio ad contrahendum matrimonium, de qua quaeritur, aut intuitu universi generis humani, aut intuitu singulorum hominum potest considerari. Intuitu generis humani in universum præceptum divinum, & quæ inde oriuntur

tur obligatio, sic potest commode ostendi. Deus, qui genus humanum condidit, nec potest non honestam ac decoram ejus conservationem intendere, atque adeo etiam velle, ut medium ad hunc finem necessarium mortalium genus sibi habeat commendatissimum. Quod medium cum sit matrimonium, honesta ac decoram sobolis procreationem atque educationem complectens; consequitur profecto, *regula honesti ac decori humani generis obligat*, ut in rem uxoriam se applicent.

§. IV.

Quod vero ad singulos mortalium at- ^{2) intuit-}
tinet, *comparativa tantum adest obligatio.* ^{tu singu-}
Melius enim est, uxorem ducere, aut nu- ^{lorum}
bere, quam uri ac vagæ libidini indulge- ^{homi-}
re. Hujus enim stimuli cum ita sint com- ^{num.}
parati, ut hominem ad actiones non solum inhonestas, indecoras atque imprudentes, sed & sæpe ad injustas, e. gr. thori alieni violationes, perducant; nemo sanus profecto sibi atque aliis persuadere poterit, talia felicitati humanæ ac voluntati divinæ convenire; cum potius utrique sint adversissima. Quare evidens est; & singulos hujus conditionis homines, vitan-

de (a) licentiationis gratia, regulis honesti ac decori obligari, ad occasionem conjugii amplectendam.

§. V.

Limitatio.

Interca tamen ista regula exceptionem patitur in iis, qui libidinis periculo non laborant, aut commoda conjugii contrahendi occasione destituantur. Illi enim, cum domo continentia gaudeant, vitam extra hanc societatem, jure, honeste, decore ac prudenter transigere, communique salutis melius studere possunt, quam uxorati; atque adeo sine violatione legis divina a conjugio sibi temperant. (b) His autem alia interim libidinis obstro coercendo remedia sunt quarēda, donec commoda conjugii occasio adsit. Uti enim omnes leges affirmativa occasionem requirunt: ita ad occasionem conjugii contrahendi spectatim requiritur facultas, honeste ac deco-

(a) Non, ut libidini magis indulgeant. Conf. Dn. THOMAS. *introd. ad Philos. moralem C. IV. §. 59.*

(b) Absurda itaque fuit hypothesis RABBINORUM, qua hominem peccato mortali contaminari statuerunt, ni, expleto vigesimo etatis anno, uxorem duxerit. V. SELDENUS *de J. N. ac G. juxta discipl. Ebr. L. V. C. III.* (c)

decore procreanda sobolis atque educanda, sanitas ac robur corporis, facultas se ac familiam alendi, resque oeconomicas curandi. (c)

§. VI.

Posita ad contrahendum matrimonium obligatione, non tamen hic *propere* ad- *Obligati- rioni hu-*
rum, aut cæco impetu in conjugium ru- *ic pru-*
endum. Sera juvenum venus atque in- *denter*
 exhausta pubertas sapientiæ studio ad- *satisfa-*
 modum conducit. Anticipata venus vi- *ciën-*
 tiis variis pabulum præbet, corporisque *dum.*
 pariter ac mentis vires debilitat. Ex-
 spectandum itaque est, ponderatisque pro-
 be potioribus negotii momentis, circum-
 specte hic in primis agendum. *Nec ta-*
men scrupulis de ducenta uxore in infini-
tum est indulgendam. Hoc enim partim
 regulis honesti & decori, partim prudentiæ repugnat. *Cavenda sunt extrema, ubi*
medium locum habet. *Medium te-*
nere beati. Ne itaque pulcherrimam
 ducas, nec deformem; nec divitiis ab-

3 undan-

(c) Conf PUFEND. de J. N. ac G. L. VI. C. I. §. 7. NB. Explicandum hic axioma: *Virum politicum debere carere uxore.*

(d)

undantem, nec cum egestate conflictantem; nec nimis dignitate superiorem nec vilem; sed mediam ac parem. Quod tamen medium, quæ paritas ad punctum mathematicum non possunt reduci. Ad *morum paritatem* imprimis respiciendum: ita tamen ut *morum* ad sapientiæ ac prudentiæ regulas formatorum ratio habeatur. Stultus enim si stultæ jungatur, *morum* paritas utriusque stultitiam magis irritabit, infelicissimumque producet conjugium. Optimæ itaque dotis loco sapientiæ ac prudentiæ uxoris collocanda, *Temperamenti paritas* non nimis hic urgenda: cum aliqua ejus in utroque conjugè disparitas, modo extrema non fuerit, magis profit, quam noceat; accedente imprimis sapientiæ ac prudentiæ. *Mores* quoque *parentum* circumspectè ponderandi. Cavendum vero est, *ne oculos tantum alienis hic videamus*, atque ab amicorum aut patronorum consiliis cœcè pendeamus. (d)

§. VII.

De conjugii sine speciali ex ante dictis facile

De sine
conjugii
proprio.

(d) Conf. Dn. THOMASII Prudent. consuet. C. VII. §. 3-21. (e)

facile poteris judicare. Hic vero est honesta ac decoram sobolis procreatio atque educatio. Quippe qui finis cum in nulla alia consociatione, quam in conjugali, possit obtineri; necesse profecto est, ut sit societati conjugali proprius. Non sine ratione dixi, honestam ac decoram sobolis procreationem esse finem conjugii. Promiscuam enim minusque honestam ac decoram sobolis procreationem ex libidinoso etiam cum scorto congressu, ceteris paribus, posse oriri, frequens passim experientia satis testatur. Nec frustra educationem procreationi junxi. Summum etenim numen non potest in eo acquiescere, ut infantibus orbis repleatur, instinctui mere naturali relictis, ut brutorum more vitam transigant. Vult potius, ut ad justis, honestis, decori ac prudentiæ normam actiones componant mortales. Quod cum, sine honesta, decora ac prudenti educatione infantum, fieri ordinari nequeat; quis, quæso dubitabit, utrum & hujus in meditatione de fine conjugii specialis mentio sit injicienda?

§. VIII.

Quicumque vero finis ita est compa- *De mu-
tuo ad-
ratus, jutorio.*

T 4

ratus, ut & extra societatem conjugalem possit obtineri, is non potest esse finis conjugio proprius. Atque ita se res habet cum mutuo, quod vulgo allegant, adiutorio. Quamvis enim amoris atque amicitiae vinculum, quo conjuges arctissime oportet conjungi, secum quoque ferat, ut in ferendis matrimonii oneribus mutuo sibi sint auxilio atque adiumento; amicum tamen istud auxilium, dulceque solacium, inter solutos quoque, firmissimo amicitiae foedere junctos, locum habere potest. Est itaque hic finis generalis omnis amicitiae consociationis; non conjugii specialis. (e)

§. IX.

*Causa
Marita.*

Qui itaque finem conjugii specialem, nempe honestam ac decoram sobolis procreationem, intendere omnino nequeunt, eos nec in societatem conjugalem coire oportet. Quare *impuberes* merito a societate matrimoniali arcentur; cum par-

(e) Argumenta, quae a dissentientibus produ-
cuntur, nullius sunt ponderis. Vid. e. gr.
STRYCKII junioris *Dissert. de fine matri-
monii*, qua hujus causae patrocinium ex in-
stituto suscepit. (f)

partim ob defectum animi, partim ob immaturam sanguinis dispositionem, honesta ac decora sobolis procreationi operam dare nequeant. *Castratorum conjugia* rationi pariter repugnant, suntque inhonesta, indecora ac imprudentia; cum spes procreandæ sobolis hic nulla supersit, atque libido in ejusmodi conjunctione magis excitetur, quam reprimatur, periculosusque admodum sit hujus confociationis eventus. (S) Quando vero spes adest, fore, ut, impedimento sublato, soboles procreetur; aliter, est pronuntiandum. Atque adeo & de conjugiiis *spadonum ac sterilium* mitius est sentiendum. Quod ad conjugia *senum ac vetularum* attinet; vel senes ac vetulæ matrimonio junguntur; vel senes & juvenculæ, aut juvenes ac vetulæ. Priori casu facilius quidem æquo istam conjunctionem animo ferre possumus, mutui solatii atque auxilii gratia firmatam. In tercia tamen certum est, si rem accurate

T 5

pon-

(S) Vid. HIERONYMI DELPHINI *conjugium Eunuchi*; ubi consilia Theologica & Juridica in utranque partem facientia, deprehendes.

(S)

ponderamus, reapse non tam conjugium, quam fœdus amicitiz arctioris, solenni tantum ritu nuptiali contractum, hic adesse. Posterioris autem generis consociationes conjugales inhonestæ omnino sunt, nec non indecoræ atque imprudentes. (g)

§. X.

De prohib. conjug. ob consanguin. & affinit.

Quamvis autem quis finem matrimonii primarium intendere queat; non tamen ea propter sine discrimine ipsi permissum erit matrimonium. Attendendum enim præterea est, annon forte facultas moralis deficiat. Quale quid in iis contingit, qui nimia consanguinitate, vel affinitate junguntur. Utrum vero hujus prohibitionis fundamentum in lege naturali deprehendatur; ea adhuc sub iudice lis est, atque doctores varia in medium proferunt. (h) Mihi interim hæc

(g) Du. THOMAS, F. J. N. ac G. L. III. C. II. §. 30. seqq.

(h) GROTIUS L. II. C. V. §. 12. seq. de J. B. ac P. PVFEND. de J. N. ac. G. L. VI. C. I. §. 28. seqq. VELTHUYSIUS de naturali pudore cap. de incestu. BEYERUS dissert. de dispensat. circa matrimonium intra gradus consanguinitatis & affinitatis prohibitos. &c. (i)

hæc hæret sententia, ejusmodi conjuncti-
ones matrimoniales non quidem repu-
gnare regulæ justæ naturalis; sed adver-
sari tamen castitati, atque adeo regulæ ho-
nesti & decori. Quod quidem cognitu
facillimum est, intuitu *lineæ rectæ*; cum
nemo cum parentibus aut liberis coltum
conjugalem sit appetiturus, nisi extreme
libidinosus, & qui omni honestati nunti-
um misit. Intuitu autem *lineæ collatera-
lis* major adest difficultas. Quapropter
& summum numen specialibus hanc rem
legibus explicatius definiivit. Quæ qua-
tenus regulis honesti, decori ac pruden-
tiæ naturalis conveniunt, merito ob-
ligationem universalem producere dicun-
tur. (i)

§ XI.

Præterea observandum est, & priorem *Dopoly-*
conjunctionem conjugalem posteriorem *gamia.*
certa ratione impedire, ut polygamia evi-
tetur. Loquimur autem de polygamia,
quam vocant, *simultanea*, non *successiva*.
Hæc enim, si cetera se recte habeant,
nil

(i) Conf. Dn. THOMAS. *Fund. J. N. ac G.*
L. III. C. II. n. 38. seq. it. Dn. GUNDL. *Jus*
Nat. C. XXV. §. 27. seqq. (k)

nit continet vitii. (k) Illa vel *muliebris* est, quæ & polyandria vocatur; vel *viridis* seu polygynia. De muliebri accurate rem ponderanti dubium superesse nequit, quin regulis honesti & decori repugnet; foemina quippe, pluribus nubens, libidinem satis manifesto prodit, nec honestam decoramque sobolis procreationem atque educationem unquam intendere potest. (l) Polygamia virilis tanta quidem fœditate non laborat: interim tamen inficias ire nemo poterit, virum polygamum minus esse castum, atque adco minus honestum, minusque decorum. Quid? quod & regula prudentiæ viris polygamiam non potest non dissuadere. Regulæ vero justæ naturalis polygamia nulla repugnat, nisi qua pactum forte conjugale prius violatur. Atque hæc explicandi sunt, qui polygamiam juri naturali non repugnare affirmant. (m)

§. XII.

(k) Quæ Patrum nonnulli objecerunt, nullius sunt ponderis, aut momenti.

(l) Quare nec ulla gens unquam polyandriam foeminis permisit.

(m) Conf. GROT. *cit. cap. §. 9.* PUFEND. *cit. cap. §. 15. seqq.* KULPIS, *coll. Grot. cit. cap.*

§. XII.

Post hæc notandum est, societatem conjugalem consensu utriusque partis perfici; atque adeo pactum ad formandam hanc societatem esse necessarium, quomas ac femina animum honeste ac decore sobolem procreandi sibi mutuo declarant.

De pacto conjugali.

§. XIII.

Quod pactum sæpe præcedunt tractatus sponsaliti, qui obligationem quidem non producant firmam ac stabilem; interea tamen in regulam honesti & decori peccat, qui turpi adfectu ductus ab his tractatibus temere recedit. (n)

De tractatibus sponsaliti.

§. XIV.

Simulac vero utraque pars mutuo consensu sibi fidem de adfectu conjugali dedit; matrimonium, ex principiis rectæ rationis, atim.

De consensu conjugali speciatim.

cap. theol. 6. Ubi & controversiam de polygama brevibus illustrat. De qua vid. quoque Dn. BUDDEI Theol. mor. P. II. C. III. S. VI. §. 9. in not. Add. HOCHSTETT. Coll. Pufend. p. 398 seqq. Dicendum hic etiam de litibus, quæ WILLEMBERGIO, Jcto Dantiscano, ob defensionem polygamiam, motæ fuerunt.

(n) Conf. Dn. THOMAS. *dissert. de tractat. sponsal.* (o)

tionis, est perfectum; cum *consensus in presens conjugium faciat nuptias*, non concubitus, non solemnia, quæ moribus accedere debent. Unde concludimus, hoc deficiente consensu nec conjugium adesse, si vel maxime de cohabitatione & concubitu constet. De hoc autem consensu eadem sunt statuenda, quæ in doctrina de pactis supra tradidimus. Quare & quæ de infantibus, furiosis, ebriis, dolo deceptis, metu compulsis, errore seductis, ibi inculcavimus, hic pariter sunt applicanda.

§. XV.

*De con-
dit. pa-
tri. con-
jugalis.*

Pacti conjugalis momenta potiora ad rectæ rationis ductum sequentia constituimus. 1) Ut utraque pars mutuam corporis usuram sibi concedat; id quod finis matrimonii omnino requirit. 2) Ut facultas præscindatur, hanc corporis usuram, durante matrimonio, aliis indulgendi: quod regula honesti ac decori suadet. 3) Ut ordinaria cohabitatione, quoad fieri potest, secum invicem confuescant; quod itidem partim finis matrimonii poscit, partim regula honesti & decori. 4) Ut maritus familiæ præsit, uxor-

uxorque ipsius moderamen admittat: quippe quod magis honestum est & decorum, quam si secus se res haberet. 5) Ut aliqua, saltem quoad usum, sit inter conjuges bonorum communio: quam pariter regula honesti & decori commendat, communiaque etiam matrimonii onera, mutuo auxilio ferenda, efflagitare videntur. 6) Ut perpetuo vinculo jungantur: quippe quod solidioris perfectiorisque amoris est indicium, adeoque & fini matrimonii nec non regulæ honesti ac decori exacte convenit. Quid? quod & regula prudentiæ vagam diluadet mutationem.

§. XVI.

Cave tamen existimes, eam hic intelli- *De di-*
gi-vinculi conjugalis perpetuitatem, ut *divortio.*
ne ullus unquam divortio locus relin-
quatur. Quamvis enim regulam justii
violet conjux, contra fidem datam a con-
juge secedens; quamvis etiam utraque
pars, ex animi levitate mutuo consensu
divortium faciens, in regulas honesti, de-
cori ac prudentiæ peccaret; nullatenus
tamen omne divortium est damnandum.
Justam vero oportet ejus adesse causam:
qua-

qualis, dictante recta ratione, adest, quoties finis matrimonii turbatur, fidesque pacto conjugali firmata violatur. Id quod contingit adulterio, malitiosa desertione; pertinaci conjugalis debiti denegatione; infidiis vitæ alterius conjugis structis; immo, si in solis rectæ rationis principiis subsistimus, quavis insigni unius conjugis turpitudine, moribusque omnino intolerabilibus, omne amoris conjugalis fundamentum plane subruentibus. (o)

§. XVII.

*De jure
conjugum.*

Quod tandem ad jus conjugum attinet, idem ex pacto conjugali est definiendum. Ad id enim cuique jus est proprie dictum, quod pacto conjugali eidem fuit promissum.

§. XVIII.

*De officio
conjugum.*

Atque hoc ut pars utraque sancte servet,

(o) Dicendum hic de SCHOLA SAMMÆANA atque HILLELIANA: quarum de divortio lites exposuit SELDENUS in *uxore Hebræica* L. III. C. 22, it. LIGHTFOOT in *horis Hebr.* Dicendum etiam de MILTONIO, qui Hillelianos sequutus, licentiam divertendi promiscuant maritis tribuit. Conf. PUFEND. *cit.* L. VI. C. I. §. 20. seqq. ibique HERT. ac BARBEYRAC. (p)

vet, regula justis præcipit. Præterea regula honesti, decori ac prudentis officia conjugum augent. Hæ enim volunt, ut arctissimo se invicem amore complectantur; advesaque adeo, non minus, quam prosperæ fortunæ sint socii; atque alter alterius calamitates solatio & auxilio, quoad fieri potest, leniter emolliantur; nec minus ut mores ad concordiam mutuamque tolerantiam prudenter componant.

§. XIX.

Mariti spectatum est, (p) prudenter cavere, ne imperio in uxorem abutatur. Meminisse enim oportet, uxorem esse sociam, non servam. Inter dominum & servam nulla potest firma esse amicitia; quæ tamen si fundamentum matrimonii fuerit, male profecto de re conjugali actum erit. Quare secundum regulas honesti, decori ac prudentiæ moderamen suum amore marito ita est temperandum, ut suam quidem libertatem modeste ab imperiosa uxore defendat; neq; tamen despotam

Spectatum mariti.

U

spotam

(p) De uxorum officio spectatum non addimus, cum non feminis, sed masculis scribamus. Conf. Dn. THOMAS prudenti consultat. cap. VII. §. 22. seqq.

(q)

spotam agat, aut motusum uxoris cen-
 forem castigatoremve. Prudenti itaque
 consilio regenda uxor, atque hac ratione
 ad decorum perducenda est obsequium.
 Nec spernendum est prudens uxoris con-
 siliium; neque eadem ab arcanis dome-
 sticis excludenda; nec innocentia mo-
 rum ipsius temere in suspicionem vocan-
 da; imbecillitates ejusdem patienter fe-
 rendæ, atque amica prudentique ratione
 corrigendæ. Hic enim agendi modus
 ad amicitiam conjugalem magis magis-
 que firmandam apprime facit, atque ad
 commune familia emolumentum per-
 quam conducit. Quod si tamen corrigi
 nullo modo queat uxor, moribusque o-
 mnino intolerabilibus ad extrema usque
 marito molesta fuerit, vel gravissimis
 ipsum injuriis affecerit; remedia tutiora
 ex regula prudentiæ ita eligenda, ne sui
 ipsius fama maritus magis noceat, quam
 consulat, neque liberis indelebilem adul-
 terinæ prolis maculam adspargat.

§. XXX.

De stu- pro ac fornicatione. His ita expositis, tandem quoque de
 conjugationibus honesta ac decoræ con-
 sociationi conjugali adversus est agendum.

Quo

Quo referimus primo loco stuprum ac fornicationem. *Stuprum* denotat concubitum cum foemina, quæ hæctenus honesta fuit habita, libidinis expletioni inservientem: qualis omnino regulæ honesti ac decori repugnat. Quodsi autem stuprum violentum fuerit, & regula justæ naturalis violatur. *Fornicatio* denotat concubitum libidinosum cum prostibulo, cui pudicitia est venalis; adeoque magis est inhonesta atque indecora.

§. XXI.

Cum neutra autem harum conjunctio-
 onum confundendus est concubinatus ^{De concubinatu.} proprie dictus. (q) Hic enim denotat conjunctionem cum foemina honesta, vagæ libidinis vitandæ gratia institutam, ita quidem, ut & sobolis procreandæ ratio habeatur; hæc autem justæ prolis conjugalis, ac mater justæ uxoris dignitate careat, viroque facultas divortii atque justæ uxoris ducendæ libera relinquatur. Qualis quidem conjunctio regulis justæ non est

U 2

ad-

(q) Peculiarem paucis abhinc annis *dissertationem de concubinatu* edidit Dn. THOMAS MASIUS, quæ non unius dissentientis opinionem exercuit.

(r)

adversa: interea tamen certum est atque evictum, eandem regulæ honesti & decori non exacte convenire.

§. XXII.

*De adul-
terio.*

Stuprum ac fornicationem sceditate superat adulterium; quippe quod non solum honesto & decoro, sed & regulæ justæ adversatur. Est enim adulterium violatio fidei conjugalis per conjunctionem conjugis cum aliis.

§. XXIII.

*De besti-
alitate.*

Denique & sceditimum bestialitatis, ut vocant, vitium hic notamus: quo abrepti homines cum aliis sui sexus, aut cum brutis turpissima libidine congregiuntur. Quales pudicitia legem adeo transgrediuntur, ut summo gradu inhonesti sint atque indecori.

§. XXIV.

*Applica-
tio ad
St. Nat.*

Eorum, qui in statu naturali vivunt, quanta etiam potestate ac dignitate polleant, matrimonia æque ad normam rectæ rationis ante expositam componi debent, ac aliorum, qui imperio civili subsunt. Quare & vitia, quæ polygamia, incestis nuptiis, stupro, fornicationi, concubina-
tui, adulterio, nec non yago divortio ad-
herere

hæere demonstravimus, manent talia etiam in conjunctionibus summorum imperantium. (r)

§. XXV.

Cave tamen cum concubinato confundas matrimonium ad morganaticam: quod verum est matrimonium, licet minus solemne. Est enim arctissima ac ratione intentionis perpetua maris ac feminae conjunctio, eum in finem contracta, ut honeste ac decore soboles procreetur atque educetur; *addita tamen conventionem, ne uxor ac liberi de dignitate mariti ac patris participant, nec successionis jure gaudeant; sed in portione sibi peculiariter assignata acquiescant.*

De matrimonio ad morganaticam.

§. XXVI.

Imperium, quod vocant maritale, nec in hoc statu majori potest instructum censeri potestate, quam quæ ante ex natura matrimonii fuit explicata. Princeps enim æqualem sibi feminam jungens, thori sociam nanciscitur, non subiectione civili sibi obnoxiam; nisi pacto res aliter sit definita. Quæ Principes in conjuges æ-

De imperio maritali.

U 3

quales

(r) Conf. Dn. GUNDEL. J. N. C. XXVI.

(s)

quales nonnumquam sine pacto edidere summæ potestatis documenta, multum profecto partim facti, partim superstitionis, sed parum juris habuere. Quid? quod in statu naturali singulari conventionē foemina eam sibi libertatem potest stipulari, ut imperium maritale omnino quiescat, communibusque familia considiis regatur. Quod uti regulæ justi nullo modo repugnat; ita si justa de causa, non pravorum adfectuum ductu, nec in societatis conugalī detrimentum, pactum ejusmodi fuerit adjectum; salva quoque sunt regulæ, honesti, decori ac prudentiæ. (s)

§. XXVII.

De ritibus nuptialibus. Ceterum uti personæ, in statu æqualitatis constituta, sine hierologia, aliisque, qui ex legibus privatis oriuntur, ritibus, nuptias celebrare possunt: ita evidentissimum quoque est, nil obstare, quo minus matrimonium *per procuratorem* consum-

---

(s) Conf. Dr. PALTHENII *dissert. de marito Regina*; ubi dubiis vulgaribus, quæ multorum animos hac in re, in primis ex male intellectis sacrarum litterarum locis, torquent, abunde est satisfactum.

(f)

summam queant. Ad matrimonii enim consummationem consensus in præsens conjugum & consecutio lecti genitalis sufficere videtur, licet copula carnalis differatur.

§. XXVIII.

Possunt quoque in hoc statu personæ *De di-*
zuales, posite iusta divortii causa, - suo *vortio.*
iudicio ab invicem discedere divortium-
que facere. (r) Interea tamen melius a-
gunt, si sup hoc in re iudicio non nimis
fidant, sed & aliorum hominum, qui pru-
dencia pollent atque neutrarum sunt par-
tium, consilia circumspecte admittant.)
Qui vero agendi modus non juris est, sed
consilii.

§. XXIX.

Quamvis vero arctissima debeatur esse *De com-*
confociatio conjugalis; non tamen impe- *muniore*
rii communionem producit; quippe que *imperii.*
singularem requirit utriusque conjugis
cum populo conventionem. (s)

U 4

§. XXX.

(r) Quod & Germaniæ Principibus, qui a pontifice Romano non pendent, jus hæcque censei debet.

(s) Rem illustrabimus ex historia Imperatorum Romanorum, & quoque Regum Francorum

§. XXX.

*De dote
ac dota-
litis.*

Quod denique ad dotem attinet atque dotalitium, uti in his voluntas paciscen-
tium omnium absolvit paginam; ita non
est, quod præterea de iisdem monea-
mus.

§. XXXI.

*Applica-
tio ad St.
Civil.*

Conjugiorum libertatem in civitate non parum circumferibi notissimum est. Id vero partim prudentia jussit, partim
supersticio, atque astutia efficit. Quod
in doctrina jurisprudentiæ civilis atque
ecclésiasticæ specialius ostendendum.

(*)

CAP. XII.

DE OFFICIO AC JURE

PARENTUM AC LIBERORUM.

§. I.

Conno-

Quando finis matrimonii primarius obstrictur, sobolesque in lucem pro-

corum ac Germanorum. Dicendum quoque de Rege magnæ Britanniæ Guilielmo III. ejusque conjugis. Addenda quædam de præsentis Suecorum Regina ejusque conjugis.

(*) Conf. interop. Da. GUNDE. y. N. C. XV/II. (a)

prodit; societas inde oritur inter parentes liberosque, maxime naturalis; cujus itaque rationes singulares jam sunt explicanda.

§. II.

Nempe soboles in lucem edita *alimen-* De offi-
tis indiget atque *institutione*, ad sui con- cio pa-
 servationem melioremque formationem. rentum
 Qua in re cum sibi recens nata soboles in libe-
 ipsa consulere nequeat; aliorum necesse ros.
 est opera atque auxilium accedant. Cum
 autem post Deum parentes effecerint, ut
 partus hac lucis usura fruatur, atque hic
 sit pars sanguinis parentum; consequitur
 profecto, & parentes præ ceteris *regula-*
honesti ac decori obligari, ut seriam edu-
 candi, seu alendi atque instituendi partus
 curam gerant. Quam si neglexerint,
 turpissimum edunt aut summæ avaritiæ,
 aut ambitionis, aut voluptuosissimæ ne-
 gligentiz documentum; atque adeo sum-
 mo gradu sunt inhonesti atque indecori.

§. III.

Ut autem bene formentur liberorum Quod
 mores, *mature* eorum *correctio* est *incha-* Speciali-
anda, nec cæco adfectu existimandum, in us expli-
 tenella ætate cuncta liberis esse indulgen- catur.

da. A teneris adsuescere multum est. *Laudibus* pariter ac *vituperio* prudenter utendum: uti enim intempestivæ laudes non possunt non corrumpere liberos; ita tamen perpetuum vituperium facit, ut ob-
brutescant. In educatione porro libero-
rum necesse est, ut aliquo modo educan-
tes eorum *se moribus captivique accommo-*
dent, aliosque alia ratione prudenter cor-
rigere tentent. Quare & *sibi sunt non-*
numquam relinquendi, ita tamen, ut quasi
aliud agendo eorum genium interea eo
melius investigemus. Ante omnia *vera*
in Deum pietate, quam supra delineavi-
mus, *imbuendi*. Cautè etiam agendum
in *vite genere* ipsis eligendo, ne vel co-
co ipsorum adfectui indulgeamus, vel ge-
nium atque aptitudinem omni no negli-
gamus, eo que ad vite genus, repugnan-
te Minerva, amplectendum adigamus. (a)

§. IV.

*De jure
paren-
tum in
liberos.*

Ex obligatione parentum ad educan-
dos liberos jus quoque eorum in liberos
est deducendum. Cum enim educatio sine
pote-

(a) Conf. Du. THOMAS. *Prudent. consuls.*
C. VII. §. 48. *Jeqq.* LOCKIUS *de educatio-*
ne infant.

(b)

potestate aliqua in liberos male moratos
 perfici nullo modo possit; consequitur,
 Deum, qui lege naturali finem parenti-
 bus injunxit, iisdem quoque potestatem
 liberorum actiones dirigendi, velut me-
 dium ad finem necessarium concessisse.
 Unde & evidentissime patet, origi hoc jus
*proxime ex ipsa lege naturali, atque utri-
 que parenti esse commune. (b)*

§. V.

(b) GROTIUS fundamentum hujus potesta-
 tis ipsam generationem statuit de J. B. ac
 P. L. II. C. V. §. 1. Quem KUEPISIUS in
 coll. Grot. cit. cap. thes. 1. lit. a) in nat.
 prolixè ob objectionibus defendit. Ve-
 rum si quis rem accurata lance pensave-
 rit, generatio tantum est hujus potestatis
 occasio, HOBBIUS de-cive Cap. IX. ita
 hac de re philosophatur, ut existimet, jus in
 infantem primum esse matris, quippe quæ
 eum prima habeat in sua potestate & ab hac
 demum transire idem in maritum vel ex
 conventionem, vel jure victoriæ. Cui philo-
 sophiæ non pauci contradixerunt. Vid.
 PUFEND. de J. N. ac G. L. VI. C. II.
 §. 2. seq. Da. BUDDIUS dissert. de com-
 parat. obligat. quæ ex divers. hominum stat.
 oriuntur, §. 16. Qui tamen nonnulla Mal-
 mesburiensi Philosopho tribuerunt, quæ
 ipse non statuit; prout notavit BARBEY-
 RAC, ad Pufend. cit. loc. Ipse quoque
 PUFEN.

§. V.

*Cujus
sint par-
tes poti-
ores.*

Quamvis autem jus in liberos utrique parenti commune esse dixerim; cum utriusque cura educationis incumbat; potiores tamen *ordinarie patris* esse partes ex iis elucescit, quæ ante de moderamine maritali demonstravimus.

§. VI.

*De ejus
limiti-
bus.*

Hujus, quam parentibus in liberos vindicavimus, potestatis limites facile ex fine presentis societatis licet metiri. — *Tanta enim parentes gaudent potestate, quantum honestæ, decoræ ac prudentis educationis ratio requirit.* Possunt itaque eosdem modice *castigare*; aliis *adoptandos dare*; par-

---

PUFENDORFFIUS, postquam Hobbesii fundamentum destructum ivit, minus deinceps accurate ad *consensum liberorum præsumtum* provocat §. 4. Præsumtum enim consensum proprie dictum nullius esse usus in juris prudentiæ naturali, supra jam demonstravimus. Si præsumtus consensus idem esse debet, qui tacitus audit; hic profecto ideo locum habere nequit, quod infantes recens nati, ab defectum rationis, facultate consentiendi omnino destituntur. Conf. Dn. THOMAS. *Jurisp. div. L. III. C. IV. §. 10. seqq. it. KULPIS. cit. l. lit. c.*

(c)

partem quoque educationis in *præceptores* prudenter devolvere; immo & urgente necessitate, liberos *oppignorare ac vendere* in servitutum tolerabilem, ut conservationi ipsorum aliqua saltem ratione consulatur. Summum autem in liberos *jus vitæ ac necis*, absolutamque *in eorum bona potestatem* parentes, qua tales, ex solis juris naturalis principiis, sibi tribuere nequeunt, cum educatio talia non requirat. (c)

§. VII.

Juri parentum in liberos horum re- *De offi-*
spondet obligatio peculiaris ad *obedienti-*
entiam. Non solum enim regula hone- *cio libe-*
sti & decori obligantur liberi, ut parentes *rorum.*
singulari *amore* atque *reverentia* prosequantur, adeoque & imbecillitates & vitia eorum patienter ferant, ac pro viribus ipsis auxilio sint atque solatio; sed & regula justæ præcipit, ut actiones suas, quam diu sunt in familia parentum, ad horum voluntatem, in rebus licitis, componant; ne legitimum jus ipsorum violetur.

§. VIII.

(c) Conf. PUFEND. *cit. l. §. 6. seqq.*

(d)

§. VIII.

De jure
libero-
rum.

Contra vero & liberis quædam tribui jura possunt, quæ violare parentibus nefas esse debet. Nempe jus ipsis est con-
natum, conservandi vitam, sanitatem, liber-
tatem, existimationem simplicem; item-
 que ubi maturitate judicii pollent, *jus se-*
quendi ductum rectæ rationis magis, quam
 voluntatem parentum, rationi adversam;
cognoscendique adeo veritatem, neglecto
 parentum errore; nec non *eligendi reli-*
gionem, pro ea, qua frui debent conscien-
 tiæ libertate; ut & *bona sibi acquirendi,*
 porro honestum *vitæ genus cum ratione*
amplectendi; ac denique decentem *con-*
jugii occasionem, ubi nullæ parentibus
 sunt, aut minus justæ dissentendi causæ,
opportune sequendi, atque *e familia paren-*
tum modeste egrediendi. Quodsi itaque
 parentes, potestate sua abusi, pravisque
 corrupti adfectibus, abortum procurare,
 aut infantes exponere, atque abjicere,
 aut ea liberis denegare vellent, quæ ad
 victum & amictum, ad sanitatem, nec
 non libertatem, atque existimationem
 conservandam sunt necessaria; itemque si
 reliqua, quæ recensui, liberorum jura tur-
 barent,

barent, non solum inhonesti sunt, atque indecori, certaue ratione imprudentissimi; sed & iniusti merito audiunt.

§. IX.

Societatem, qua parentes ac liberi ^{Quo pa-} continentur, 1) ^{Et societas par.} morte, tum parentum, ^{ac liber.} tum liberorum dissolvi, certum est. Quo casu tamen, qui officia parentum in liberis educandis deinde implent, tutores vel alii, & jus ac potestatem parentum nanciscuntur, si sola recte rationis principia sequimur. 2) *Bona utriusque partis gratia legitimoque consensu.* (d) 3) *Iusta liberorum immorigerorum abdicatione.* Quando enim hi nulla ratione in ordinem redigi queunt; nec est, quod de injuria querantur, si vel inviti e domo parentum ejiciantur. 4) *Denique & imvitis parentibus secedere liberi juste possunt, si intolerabilis sit illorum savitia; vel*

(d) Quod & contingit in adoptione, qua parentes liberos non dissentientes aliis adoptandos permittunt. Quales liberi adoptivi deinde secundum pactum adoptioni adjectum, vel ad normam legum civilium tractandi.

(e)

vel alias injuriola omnino cum liberis agendi ratio; nec non, si matrimonium separatumque oeconomicam appetentibus modeste rogatum consensum sine ulla justa causa denegaverint. Quod si vero iusta ipsis suppetant dissentienti causa, injustus utique est talis liberorum secessus. (e)

§. X.

Qua dissolutione peracta, officia ac jura parentum ac liberorum, ex consociatione ista singulari deducenda, vanescunt, liberique sui juris evadunt, *salvo utrimque officio mutui amoris.* Liberorum speciatim est, reverentialem parentum numquam non amore complecti ac beneficium educationis grata mente agnoscere, immo, si fieri potest, & conditio parentum hoc

*Quid
postea
juris.*

(e) Quare evidens est, matrimonium, quod liberi, in potestate parentum constituti, his invitis, iustaque de causa dissentientibus, contrahunt, jure naturali irritum ac nullum esse pronuntiandum; quippe cum juris parentum legitimi violatione conjunctum. Utrum autem prudenter agant parentes, jus suum hoc casu nimis urgentes, ea alia est questio. Conf. GROTI. L. II. C. V. §. 10. PUFEND. cit. cap. §. ult.

hoc requirit, ipso opere pensare. Quod liberorum officium ex lege gratitudinis, quam regula honesti & decori completitur, recte deducimus. (f)

§. XI.

Quæ de officio ac jure parentum, nec non liberorum diximus, in statu naturali utique locum habent. Contingere tamen interdum potest, ut in hoc statu ^{Applicatio ad statum naturalem.} *potiores potestatis in liberos partes ad matrem spectent*, ob singularem conventionem, aut personæ imperio civili instructæ conditionem. (g) *Utrum autem in hoc statu pater, qua caput familiae, jure vitæ ac necis gaudeat*, ea disceptari solet quaestio. (h) Ego quidem patri, tamquam capiti fami-

X

fami-

(f) Quare opus non est, ut ad pactum tacitum, quod perspicue demonstrari nequit, hic provocemus; quod, quantum ad honorem parentibus post emancipationem debitum, fecit HOBBIUS *de civitate Cap. IX. §. 8.*

(g) Quod fluit ex illis, quæ *cap. præced. §. 26.* diximus. Conf. PUFEND. *de J. N. ac G. L. VI. C. II. §. 5.*

(h) Quam affirmavit HOBBIUS *de Civitate cap. IX. §. 8.* familiam cum civitate confundens, summamque patri, quod Principi competit, imperium in familiam tribuens. Quem secutus est ROBERTUS FILMER,

An-

familiæ, jus vitæ ac necis in filium immo-
 rigerum tribuo; sed per modum belli de-
 fensivi exercendum. Potest enim pater
 filium ejusmodi e familia ejicere: quo
 casu si filius in patrem insurgat, vi bellica,
 quæ jus vitæ ac necis complectitur, pot-
 est repelli. Majorem potestatem pater,
 qua caput familiæ, in statu naturali sibi
 vindicare nequit. Quod si autem pater
 simul sit caput civitatis, atque adeo & sum-
 mo in liberos imperio civili instructus;
 tunc nullum est dubium, quin, justa de
 causa, & jure vitæ ac necis per modum
 pœnæ in liberos uti queat. (1)

§. XII.

Applica-
 tio ad
 St. Civ.

Officium parentum etsi supra ex regu-
 la honesti ac decori deduximus; in statu
 tamen

Anglus libro, cui titulus: *Patriarcha*. Ve-
 rum hanc hypothesein ex instituto refuta-
 runt ALGERNON SIDNEY, & JOAN-
 NES LOCKIUS, uterque libro *de regimi-
 ne civili*. Summam argumentorum vi-
 dere licet apud BARBEYRACIUM *in not.
 ad Pufend. de J. N. ac G. L. VI. C. II. §
 10. Not. (2)*

(1) Conf. Dn. GUNDL. *J. N. C. XXVIII. §. 3.
 seqq.* Qui provocat ad exemplum Philippi
 II. Regis Hispaniarum.

(4)

tamen civili nullum est dubium, quin *per leges pœnales parentibus onus alendi atque educandi liberos eo modo possit imponi*, ut deinceps ex regula justî sint obligati, atque neglecti hujus officii pœnas luant promeritas. Interest enim reipublicæ, ne cura alendi atque educandi liberos ab arbitrio parentum, sæpe obligationem internam, cum reipublicæ detrimento, negligentium, suspendatur. Præterea & *potestas parentum* in liberos a civili imperio ita pendet, ut in communem Reipublicæ utilitatem *limites* ejusdem legibus civilibus specialius utique possint ac soleant definiri. Quare uti non injustum est, ut civitas *jus vitæ ac necis* in liberos, justa de causa, vice magistratus, exercendum permittat: ita tamen regulæ prudentiæ magis conducit, ut hoc jus potius ipsi magistratui relinquatur, ne parentes, vel crudelitate, vel indulgentia nimia moti, eodem abutantur. (k) *De officio ac jure*

X 2

re

(k) Sic *Romani*, qui olim *jus vitæ ac necis* parentibus indulserant, rem deinde non sine ratione mutarunt. De *Germanis* idem affirmandum. Apud *Ebraeos* quoque *jus hoc vitæ ac necis* in usu fuisse, testis est BODINUS.

re liberorum leges civiles itidem recte hoc modo statuunt, ut nonnulla specialius declarent, in ceteris autem præcepta legis naturalis confirmant. (1)

CAP. XIII.

DE OFFICIO AC JURE DOMINORUM & SERVORUM.

§. I.

De origine servitutis.

Orto distincto rerum dominio, multiplicatisque in terrarum orbe familiis, & servitus pedetentim est introducta. Deus enim ac natura homines in hac statione liberos collocavit; quorum deinde non pauci facto suo atque aliorum in servitutem sunt redacti. (a) Quoniam enim non pauci mortalium, partim

avarit-

NUS *de Republ. L. I. C. IV.* Verum hunc deceptum esse patet ex *Deut. XXI. 18. 19.*

(1) Conf. ad integr. §. PUFEND. *cit. cap. §. II.* it. Dn. GUNDL. *J. N. C. XXIX.*

(a) Notandus itaque HORNIUS, qui *L. I. C. III. de Civit.* potestatem heri in servos a DEO proxime deduxit. Notandi itidem ARISTOTELICI, qui de *servis natura talibus*

avaritia atque *ambitione* permoti, plura acquirendi cupidine flagrabant; partim *voluptate* ducti segnius commodiusque vitam transigere gestiebant; alii vero *stupiditate* atque *indigentia* laborabant; factum est, ut servitus ingenuitatem invaserit. Accessit moribus gentium nova servitutum occasio ex *bellorum frequentia*. Posteaquam enim inhumanum minusque proficuum videbatur rigorosum victoriae jus, quo victores victos occidere solebant; mos invaluit inter gentes, ut captis vita condonaretur, ea conditione, ut in perpetuam concederent servitatem. (b)

X 3

§. II.

libus minus accurate verba faciunt. Quae doctrina etiam Pontificii non pauci abusi sunt. Notandus etiam PROELEUS, qui *in notis ad Pufendorff. de Off. H. ac. C. L. II. C. IV. §. 1. p. 267.* existimat, DEUM velut lege quadam naturali *praecipisse, ut sapiens imperet insipienti.* Nam profecto a sapientia ad jus, insipientem instar servi habendi, non valet conclusio. Conf. TREUERUS *ad cit. §. Add. PUFEND. de J. N. ac G. L. VI. C. III. §. 2. seqq.*

(b) Quando vero quis ex dictis concludit, *jure gentium servitatem esse introductam;* (vid. ex §. LENTGRAV. *de jure Gent. Artic.*

§. II.

*Finis so-
cietatis
herilis.*

Societatis herilis finis est *utriusque partis utilitas*. Heri quippe scopus est, ut operis servi utatur, in opum acquisitione, vel administratione, itemque ad vitam commodius decentiusque transigendam; servi autem, ut victum atque amictum a domino accipiat.

§. III.

*Funda-
mentum
hujus so-
cietatis.*

Occasione societatis herilis exposita, indicatoque ejus fine, fundamentum quoque introductæ servitutis genuinum est ostendendum. Hoc vero *factum* est, quo uterque consensum suum in hanc societatem declarat; & quidem vel disertis verbis, vel ipso facto; quod posterius ple-
rum-

Artic. VI, §. 6. p. 247.) verba cum grano salis sunt accipienda, ita, ut per jus gentium mores duntaxat gentium arbitrarios, non legem præcipientem intelligamus. Non enim servitus lege est præcepta, sed tantum permissa. NB. Inquirendum hic etiam, *qua de causa servitus bellica inter Christianos fuerit sublata*. Vid. HUBER *de jure Civit. L. II. S. I. Cap. VI. n. 25. seqq.* Dn. THOMAS. *Dissert. de hominibus propriis*. HERTIUS *ad Pufend. cit. libr. VI. C. III. §. 10.* TESMARUS *ad Gro-
tium L. II. C. V. §. 27.*

(c)

rumque in servitute bellica factum. Uti enim quilibet jure connato gaudet, libertatem naturalem conservandi; ita sine hujus consensu alter in ipsum potestatem herilem sibi non potest vindicare, nisi cum manifesta regulæ justæ violatione. Et quamvis justo bello capti de injuria queri non possint, quod victor ipsos in servitutem redigere velit; ante tamen consensum suum servi non fiunt; sed hostes manent, a quibus hostilia expectanda, in probe custodiantur.

§. IV.

Pacto hoc rite perfecto, jus inde domino enascitur in servum, quod imperii herilis nomine venit. Vi cuius herus in genere gaudet facultate servorum operis in suam utilitatem utendi. *De imperio herili.*

§. V.

Ceterum, quod ad specialia hujus potestatis capita potiora attinet, operæ pretium est, in diversam servorum conditionem prius inquirere, quam illa recensere. *De diversâ servorum conditione.* Sunt enim servi, qui in certum duntaxat temporis spatium ad operas, quas locarunt, heri sunt obligati. Alii vero in

perpetuam consenserunt *servitutem*, ac durissimam mancipiorum conditionem subierunt.

§. VI.

*Distin-
cta ser-
vutis
descri-
ptio.*

Unde & distincta servitutis descriptio oritur. Nempe posterior servitutis species, quæ perfecta aliis audit, est ejusmodi hominis conditio, qua potestati heri in perpetuum, atque absolute, quantum per rationem fieri potest, subjectus redditur. Prior vero, quam imperfectam vocant servitutem, est ejusmodi hominis conditio, qua imperio heri, intuitu operarum, contractus locationis diserte aut tacite promissarum, obnoxius existit.

§. VII.

*De pote-
state in
manci-
pia.*

Pensitata distincta servorum conditione, primo nunc loco investigandum, quanta herus in mancipia potestate gaudeat. Hanc autem, si quis absolutam, quoad recta ratio permittit, pronuntiaverit, is profecto meo quidem iudicio non errabit; nisi mancipium singulari conventionione eam ante limitaverit, quam durum servitutis jugum suscepit.

§. VIII.

*De jure
alienan-*

Quapropter & hero *jus vendendi* mancipi-

cipium tribuere nullus dubito. Quam-^{di man-}
 vis enim res vendi dicantur, non personæ; ^{cipia.}
 nihil tamen obstat, quo minus jus regen-
 di servum, eique imperandi, atque operis
 ejus utendi, certo intercedente pretio,
 quod jura nostra hujus generis omnino
 admittunt, in alium transferre queamus.
 Neque *distinctionem* hic admitto *inter ser-*
vum bello captum, & eum, qui sine violen-
tia bellica in perpetuam servitutem est re-
ductus; (c) cum utrinque eadem sit ratio,
 nisi servus singulari pacto stipulatus fue-
 rit, ne alii, quam huic domino servire
 umquam teneatur. Unde quoque con-
 sequitur, servum & *permutari*, aut *in usum-*
fructum dari, aut *locari* posse, ut operis
 ejus alter utatur, fruatur. Quod si do-
 minus servum *in durio rem conditionem a-*
lienaverit, ubi pactum deficit, injurius
 quidem in servum non existit, in regulas
 tamen honesti & decori utique peccat.

§. IX.

Id vero *ad scopum hujus societatis an-* *De jure*
tea expositum non conducit, ut herus jure *vita ac*
vita ac necis, per modum pœnae, in man- *necis.*

X 5

cipium

(c) Quæ Pufendorffii est distinctio.

(d)

cipium fruatur. Quodsi enim dominus finem, quem jure suo intendit, ob deperditos mancipii mores, nulla ratione consequi potest; *sufficiet profecto ejectio e familia ad molestiam amoliendam.* Sin servus vim expulsionis opposuerit, *per modum belli* herus ejus violentiam repellere potest, & quidem ubi necesse fuerit, etiam ad internecionem usque. *Nec in mancipia bello capta* aliud jus vitæ ac necis herus jure naturali sibi potest vindicare. (d) Licet enim jure victoriæ, ceteris paribus sine injuria hostis potuisset olim occidi; sublato tamen per pactum belli statu, jus occidendi exspiravit; *quamvis mancipium in jus vitæ ac necis consensisset.* Quæ enim quæso ratione solida demonstrabis, hominem, qui ipse arbitrio in vitam suam destituitur, idem alteri consensu suo posse permittere?

§. X.

(d) Quod tamen affirmat PUFEND. *de Off. H. ac C. L. II. C. IV. §. 3. 4.* verbis finalibus. Recte GROTIUS *de J. B. ac P. L. II. C. V. §. 28.* herus negavit jus vitæ ac necis, cumque eo BOECLERUS, FELDENUS KULPISIUS, TESMARUS, reliqui Conf. GUNDL. *J. N. C. XXX §. 6. seqq.*

(e)

§. X.

Ceterum ea non parum agitata est quaestio, utrum jure naturali herus eadem, quam ante adstruximus, potestate in liberos quoque servorum perpetuorum gaudeat? Quam licet nonnulli negaverint; (e) non tamen existimandum est, *mores gentium*, qui & liberos mancipiorum heri potestati obnoxios reddidere, juri naturae absolute repugnare. Non enim injuria fit ei, quem quis aluit atque educavit, si ad perpetuas deinde operas mercenarias adhibeatur. Nec pater potuit generare liberiores, quam ipse erat. (f)

§. XI.

Quibus ita expositis, observandum est, melioris omnino conditionis esse servos mercenarios, ad operas temporarias conductos. Non enim durius ipsis jugum herus potest imponere, quam *contractus leges*

(e) Dn. BUDDEUS *Philos. praest. C. IV. S. XII. §. 5. C. V. S. VI. §. 12.* PROELEUS, nec non TREUERUS *ad Pufend. de Off. H. ac C. L. II. C. IV. §. 6.*

(f) Conf. GROTIUS *de J. B. ac P. L. II. C. V. §. 29.* ibique ZIEGLER. PVFENDORFF. *de J. N. ac G. L. VI. C. III. §. 9.* Dn. GUNDEL. *cit. l. §. 14.*

leges permittunt. Interea tamen potestas huic competit, servo tali *debitas operas imperandi*, segnius opus facientem *modica coercitione* in ordinem redigendi, denique plane *immorigerum e familia ejiciendi*.

§. XII.

De officio servorum.

Juri domini respondet obligatio atque officium servorum. Hoc autem in eo consistit, ut servi *operas debitas*, heroque *reverentiam* atque *obsequium*, quæ consensus in subjectionem vel tacite completitur, exacte præstent. Atque hæc regula justî præcipit. Præterea vero regulæ honesti, decori, ac prudentiæ servis inædant, ut non solum servitia debita *sponte atque hilari fronte faciant*; sed & præterea *utilitatem heri* quavis occasione, quoad honeste fieri potest, *vel non jussi, promotum eant*. Hac enim agendi ratione amorem heri sibi conciliant, atque etiam commodis suis optime consulunt.

§. XIII.

De officio heri.

At enim vero & dominus jure suo eum in modum uti debet, ne officii rationes negligantur. Est enim & hic *regula justî* obligatus ad perpetuum victum & ami-

amicum servo perpetuo præstandum; mercenario autem temporario ad ea, quæ contractu locationis conductionis ipsi promisit. Præterea ad ejusdem regulæ normam ita cum servo ipsi agendum, ne hujus jura connata, quibus non est renuntiatum, violet. Deinde *regulis honesti, decori ac prudentiæ obligatur* herus, ut pro cujusque viribus servitia ac ministeria distribuatur; a via recta aberrantes amicis primum mediis corrigere tentet, atque imprimis bono exemplo præluceat; itemque ut non nullos, ob singularia bene merita, majori præ ceteris benevolentia complectatur, præmiisque promeritis ita afficiat, ne virtutis ipsos tædium corrumpat, in ipsius heri detrimentum.

§. XIV.

Quibus ita constitutis, tandem con- *De jure*
cludimus, & servis utriusque generis jus *servo-*
quoddam proprie dictum, intuitu heri, *rum.*
esse tribuendum. Jus enim ipsis est *ad*
ea, quæ herum ex regula justitiae his debere
ante demonstravimus. Quare evidens est,
violato hoc jure, *herum utique in servum*
esse injurium. (g) Quod v. gr. contin-
git,

(g) Male HOBBIUS *de Civitate*, VIII. §. 7.
nega-

git, si victum & amictum debitum, vel promissam mercedem deneget; nimia in servum savitia, usque ad sanitatis membrorumve corruptionem, aut vitæ plane interitum, utatur; si denique libertatem conscientiæ legitimam, & quæ sunt generis ejusdem, injuste pessumdet. Quapropter, si immanis sit heri savitia, nullum est dubium, quin *servus fuga sibi juste consulere*; aut domino, hoc injusta violentia prohibenti atque extrema minanti, vi etiam in subsidium vocata *resistere* queat. (b)

§. XV.

---

negavit, heriun posse in servum esse injuriam; cum hic voluntati ejus ita se subjecerit, ut, quæcumque voluerit herus, & servus voluisse censendus sit. Qui enim alterius potestati se subjecit; licet ad perpetuam servitatem; immo licet extrema necessitate permotus; homo tamen manet, qui & jura, omnibus hominibus competentia, sibi facta tecta conservare voluisse intelligitur, licet diserte ea de re pactus non fuerit. Quæ enim per se patent, singulari pacto opus non habent. Conf. PUFEND. de J. N. ac G. cit. cap. §. 8.

(b) HOBBIUS *cit. cap. VIII. §. 4.* jus fugiendi.

§. XV.

Durum servitutis jugum variis modis *De mo-*
 licet evadere: 1) *manumissione*, qua he-^{dis sol-}
 rus servum consentientem e potestate ^{vendi}
 sua dimittit: 2) *ejectione* e familia, qua ^{fac. he-}
 dominus servum, vel invitum, iusta de
 caus-

endi, dominoque resistendi tantum tribuit
 illis *servis*, cum quibus pactum non est;
 sed qui vinculis atque ergastulis, ut *hostes*,
 includuntur. Cui adstipulatur HUBERUS
de jure Civit. L. II. S. I. C. VI. §. 14. seqq.
 Ubi quoque existimat, *bello captis, postea-*
quam pacto in servitutem sint redacti, fa-
cultatem resistendi omnino esse denegandam
 cum huic subjectioni *tacitum* intercedere
 pactum videatur, quo servus ad patiendum
 obligetur. Verum obligatio ad patiendam
 quamvis injuriam, extremamq; etiam *sævi-*
tiam, tanti est momenti, ut pacto deserto ad
 eam stabilendam opus mihi videatur.
 Quo deficiente, factum subjectionis, quoad
 hoc momentum, non tam est perspicuum,
 ut sine hæsitatione inde liceat concludere,
 juri resistendi, ac repellendi vel extremam
 injuriam, omnino esse renuntiatum. Lo-
 quor de *regula justæ*. Nam alia deinde
 questio potest institui, quid servo *regula*
bonestæ, decori ac prudentiæ suadeant. Hæ
 enim, pro ratione variorum momentorum,
 patientiam magis, quam violentiam com-
 mendabunt.

(5)

caussa expellit: 3) Si servus fuga sibi iuste consulat: 4) domino sine herede mortuo: 5) temporis lapsu: 6) morte servi.
(i)

§. XVI.

Applica-
tio ad St.
Nat.

Quæ hæcenus exposui de servis ac dominis, in statu naturali utique locum habent. In quo præterea contingere quoque potest, ut *integer populus* in servilem conditionem detrudatur. (k)

§. XVII.

Applica-
tio ad
St. Civ.

In civitate autem summi imperantes jura dominorum statumque servorum *specialius definiunt*, caventque merito, ne potestate in servos heri abutantur. Quæ momenta specialia ex variis civitatum institutis optime addiscuntur, ac passim in juris prudentia civili exponuntur. (l)

PARTIS

(i) Conf. HOBBS. *cit.* cap. §. 9. it. PUFEND. *de J. N. ac G. cit. l. §. ult.*

(k) Exempla GROTIUS *L. II. C. V. §. 31.* suppeditavit, ibique TESMARUS. Conf. PUFEND. *de J. N. ac G. L. VIII. C. V. §. 1.* Dn. GUNDL. *J. N. C. XXI.*

(l) Conf. Dn. GUNDL. *J. N. C. XXXII.*

(s)

PARTIS SPECIALIS

SECTIO II

DE JURISPRUDENTIA PUBLICA UNIVERSALI.

CAP. I.

DE

NATURA AC NEXU CI- VITATIS.

§. I.

IN fine partis generalis jurisprudentiam *Conne-*
naturalem distinximus in privatam ac *xto; it*
publicam. Posteaquam itaque secti- *descr.*
one prima illius capita potiora exposui- *juris*
mus, ordo poscit, ut tandem & in hanc *publ.*
mentis aciem convertamus. Est autem *univers.*
hic nobis jurisprudentia publica universa-
lis pars jurisprudentiae naturalis, qua nexu
civitatis, juraque atque officia Imperanti-
um ac subjectorum explicantur. (a)

Y

§. II.

(a) Conf. Dn. BOEHMERI *ius publ. univers.*
part. gener. cap. II. seq.

(b)

§. II.

Descriptio civitatis.

Civitas (b) est coetus multarum familiarum, sub communi imperio arctissimo nexu junctarum, communis potissimum securitatis ac sufficientiæ gratia.

§. III.

Finis.

Finem civitatis, ut ex descriptione patet, *communem securitatem ac sufficientiam* constituimus: quippe qui finis, extra confociationes civiles, multiplicato genere humano, obtineri amplius non posset. Neque alium finem legitimum, si rectæ rationis ductum sequimur, ostendere possumus; quamvis inficias ire nequeamus, sæpe Imperantes æque, ac subiectos alium habuisse scopum præfixum.

(c)

§. IV.

*Qui plurimum re-
quirit
conjunctionem.*

Qui finis ut obtineatur, confociatio plu-

(b) Homonymiam ac synonymiam civitatis explicat HERTIUS *in prudent. civili P. I. S. II. §. 2. 3.*

(c) Conf. HERT. *cit. l. S. IV.* Prima certe imperia a scopo aberrarunt, quippe quæ primario ambitionis atque avaritiæ expletionem intenderunt. Add. Dn. BOEHM. *cit. loc. part. spec. L. I. C. III. §. 3. 4.*

(d)

plurium familiarum utique requiritur. Certus autem definiiri numerus vix potest. Quæ enim de *quindecim hominum numero* nonnulli in medium protulerunt, (d) inania profecto sunt somnia. Nec majoris sunt momenti quæ alii disputarunt, an *sive familiis conjungi civitas queas.* (e).

§. V.

Ista autem, de qua diximus, plurium consociatio ut perficiatur, opus omnino est *pactis*, sive violentia consociationi civili ansam dederit, sive placida multorum deliberatio. Pacta requirunt *consensum*: qui tamen & hic vel *disertus esse potest*, vel *tacitus*. Oportet autem hic plures consensisse, ut una vivant, deinde ut commune imperium agnoscant, denique ut imperii formam designent. (f)

Qua ratione has perficiantur?

Y 2

§. VI.

(d) Nempe APULEJUS ac BODINUS. Vid. OBSERVAT. HALENS. SELECT. T. IX.

obs. I. Ubi & aliorum errores refelluntur.

(e) Vid. e. gr. HUBERUM, qui *de jure civit. L. I. S. II. C. II. n. 5.* contra BODINUM, questionem negantem, disputat. Sed conf. quæ Dn. THOMASIIUS ibidem annotavit.

(f) PUFEND. *de off. H. ac C. L. II. C. VI. tit. de J. N. ac. G. L. VII. C. II.* Dn. BOEHM. *cit. J. P. V. Part. Spes. L. I. Cap. II.* (g)

§. VI.

De caus-
sa im-
pulsiva
civita-
tum.

Juvat vero etiam in causam impulsivam constitutarum civitatum inquirere. Oportet enim homines singulari ratione motos esse ad deserendam naturalem libertatem. Quod si finem civitatis primarium, nempe communem securitatem animo volvimus, ac simul ponderamus, quod supra jam ostensum, (g) statum naturalem esse minus securum; non male profecto rationes subducunt, qui ad *mutuum metum* hic provocant. (h) Quod tamen ita deinde explicandum, ne *ambitio* atque *avaritia* excludantur. Docet enim historia, homines turbulentos, vaga imperandi ac plura acquirendi cupidine ductos, circumerrasse, aliosque sibi subiectos violentia reddidisse. (i) Ex quibus con-

(g) Part. gen. cap. V. §. 6.

(h) Ut HOBBIUS, PUFENDORFFIUS, multique alii. Quam hypothesein & antiquis arrisisse Philosophis, ex CICERONIS SENECÆQUE scriptis apparet. Vid. Dn. BOEHM. cit. J. P. V. P. Spec. L. I. C. I. §. 10.

(i) Originem primarum civitatum a violentia repetiit potissimum BODINUS de republ. non uno in loco. Et quamvis ipsum non pauci refutarint; causam tamen ejus defen-

consequitur, nec in statu integritatis res-
publicas concipi posse; (k) nec preceptum
legis naturalis causam impulsivam con-
stitutarum primo civitatum fuisse; (l)
nec homines natura in societates civiles
ferri; (m) nec easdem naturali ac neces-
saria ex societatibus simplicibus consecutio-
ne ortas esse. (n)

§. VII.

Quibus ita expositis, natura atque in- De indo-
doles le civi-
tatis.

Y 3

defendit FORSTNERUS ad Tacit. *Annal.*
p. m. 212. seq. it. Dn. THOMAS. *Dissert. de*
contem. mor. cum jur. script §. 14-22. Conf.
OBSERV. HALLENS. SELECT. Tom.
VII. obs. 6. it. Dn. BOEHM. *J. P. U. cit.*
cap. I. §. ii. seqq. Conf. BARBEYR. ad Pu-
fend. de *J. N. ac G. L. VII. C. I. §. 7.*

(k) Quod tamen existimavit ALBERTI in
compend. J. N. P. II. C. XIV. p. 209. & BOE-
CLERUS ad *Grot. L. I. C. III.*

(l) Quæ BOECLERO quoque sententia hæ-
sit.

(m) Qui ARISTOTELICORUM error fu-
it, refutatus jam HOBBSIO de *Civ. C. I.*
§. 2. PUFEND. de *Off. H. ac C. L. II. C. V.*
§. 2. seqq. it. de *J. N. ac G. cit. cap. §. 3. 4.*

(n) Ut non pauci censuerunt Politici Vid. e.
gr. HORNIUS de *cris. L. I. C. IV. §. 6.*
Conf. PUFEND. de *J. N. ac G. cit. cap.*
§. 5.

(o)

doles civitatis facile potest ostendi. Nempe hæc consociatio civilis ex pluribus personis *unam efficit personam moralem, unumque corpus* morale pluribus membris, uni imperio, velut capiti, subjectis, constans. Qui itaque ante libertate naturali gavisi sunt, post hanc subjectionem libertatis imminutionem patiuntur; nec amplius libero fruuntur arbitrio, faciendi ad sui conservationem, quod ratio in statu naturali permittit. Contra vero, qui imperio pollent in civitatibus, non solum libertate fruuntur; sed & jus ex pacto consequuntur, in communem reipublicæ salutem, media ad finem necessaria eligendi atque applicandi: cives autem oportet eundem in finem obedientiæ gloria eminere. (o)

CAP.

(o) *Jus libertatis ac jus imperii, quæ Imperantibus tribuuntur, conjuncta quidem sunt, sed tamen distincta, diversoque modo exercenda. Conf. Dn. BOEHMERI cit. J. P. U. Part. Spec. L. I. C. IV. §. 2. seqq. Ubi & confusionem utriusque juris notat in subjectis observationibus.*

(e)

CAP. II.

DE MAJESTATE ATQUE
OFFICIO IMPERANTIUM.

§. I.

JUS illud, quo imperantes in civitate in-^{Maje-}structos demonstravimus, ^{statis} ^{descri-} ^{ptio.} Majestatis axiomate exprimere solemus. (a) Est autem Majestas *summa potestas regendi civitatem cum omnibus suis partibus, in communem salutem.*

§. II.

Oritur majestas proxime ex pacto cum ^{Oritur} ^{proxime} ^{ex pacto.} populo, libertati suæ renunciante, ac summum alteri imperium, seu majestatem, conferente. Atque hoc pactum est verum fundamentum, ex quo majestatem præcipue oportet æstimare. Cui enim ex pacto sive diserto, sive tacito, ipsum jus, vis ac potestas summi imperii competit, is & vera Majestate fruitur. Alia enim

Y 4

enim

(a) Summæ potestatis civilis synonyma explicat HERTIUS *in elementis Prud. civil. P. I. S. VI. §. 2.* Nonnulli autem minus concinne vocabula jurisdictionis ac meri imperii, nimio juris Romani studio ducti, huc traxere. (b)

enim momenta, v. gr. administratio imperii, tituli, insignia, reliqua externa non raro incautos fallunt, (b)

§. III.

Appro-
bante
DEO.

Hæc tamen non obstant, quo minus & a Deo Majestas esse dicatur. Que enim hominum consensu ita constituuntur, ut ad totius humani generis felicitatem conducant, ea profecto Deus non potest non comprobare; (c) quamvis vitiosus constituendi modus, quo potentiores violentia injusta consensum aliorum in subjectionem extorserunt, eidem displicuerit. Qui autem Majestatem proxime a Deo constitui existimant, errorem certe produnt manifestissimum. (d)

§. IV.

(b) Conf. HERT. cit. Sect. VI. §. 13.

(c) GROTIUS de J. B. ac P. L. I C. III. PUFENDORF. de J. N. ac G. L. VII. C. III. §. 2.

(d) Ante GROTIUM, HOBBIUM ac PUFENDORFIUM hæc fere constans ple-
torumque opinio fuit. Quid? quod &
inter ethnicos, qui imperio pollebant, om-
nem moverunt lapidem, ut, Deorum au-
ctoritate id sibi proxime concessum esse, o-
pe sacerdotum populo persuaderent. Or-
tis tandem inter summos Imperantes Chri-
stianos Pontificesque Romanos, jus confe-
rendi

§ IV.

Majestas, sive eam intuitu subiecto-
rum, sive intuitu exteriorum considera-
veris, velut substantia quaedam moralis
concepitur; qualem oportet suas habere
proprietates atque affectiones.

Y 5

§ V.

rendi Majestatem sibi vindicantes, dissidiis;
Laici primum in Gallia ac Germania do-
cuerunt, Majestatem proximè ab ipso sum-
mo Numine deferri. Quæ postea & ipsi
Clero Pontificio arrisit sententiæ. Nec defu-
ere inter *Lutheranos*, qui eidem faverunt;
eam valde salutarem reipublicæ esse, mul-
tumque ad securitatem Imperantium face-
re, arbitrati. Quod imprimis demonstrat
MASII, Theologi quondam Hafnienſis,
tractatus de interesse Principum Evangel.
Cui tamen satisfecit Dn. THOMASIVS.
Vid. ejus *Jurispr. div. L. III. C. VI. §. 66.*
seqq. it. Fund. J. N. ac G. cit. cap. n. 9. 10.
Conf. PUFEND. de *J. N. ac G. cit. cap. III.*
L. VII. §. 3. seq. it. BUDDI tract. de con-
cordia relig. Christ. statusque civilis C. V. §.
5. seqq. p. 174. seqq. Duplici autem ratio-
ne hæc passim doctrina proponitur. Non
multi enim inter ipsam *Majestatem* ejusque
collationem distinguunt, ac Deum quidem
proximam ipsius *Majestatis* causam pro-
nuntiant; simul tamen fatentur, eam inter-
cedente populi consensu certo subiecto con-
ferri. Sic cum aliis docuit CONRINGI-

US

§. V.

1) *Est summa.* Primo eam oportet esse summam, seu nemini mortalium ita obnoxiam, ut imperans ad rationes gesti Imperii sanctione poenali sit adstrictus; vel ejusdem actus ab aliis pro imperio possint irriti declarari. Est enim mera contradictio, Majestate pollere, ac nihilo minus, instar subiecti civilis, eo, quem indicavi, modo ab aliis pendere.

§. VI.

2) *una.* Præterea ut regularis sit reipublicæ status, una esse debet Majestas, uni subiecto, sive physico, sive morali, indivisa atque indivulsa inhærens. Minus enim rationi convenit, unum corpus civile pluribus regi capitibus, potestate civili inter se divisa gaudentibus; quippe quo rerum statu salutis Reipublicæ periculum confuditur, motibusque intestinis inter plures ejusmodi coimperantes oriundis via paratur.

§. VII.

US de Majestate civili, §. 14. Alii vero eo usque errore trahuntur, ut statuant, & proxime a Deo majestatem conferri, populumque designare tantum speciale subiectum, cui illa divinitus quasi infundatur. Quem stupendum errorem tuetur etiam HORNIUS, de civitate L. II. C. I. (e)

§. VII.

Porro & perfecta sit Majestas necesse est. ^{3) perfecta,}
 Unde consequitur, (1) Imperanti tribuenda esse cuncta jura majestatica, ad salutem reipublicæ necessaria; neque quemquam exterorum, ne quidem sub obtentu sacri imperii, (e) ullum eorum, excluso legitimo Imperante posse in hujus civitate exercere. (2) Summam Imperantis potestatem cuncta complecti, quæ civitate continentur, sive sint bona, sive actiones subjectorum externæ; in quantum nempe legitimus civitatum finis eorum moderamen requirit. (3) Imperantem debere facultate pollere, civium libertatem tum magis circumscribendi, tum laxandi, si necessitas, vel utilitas reipublicæ hoc, vel illud jubeat. (4) Summam tamen potestatem non ulterius esse extendendam, quam legis naturalis principia, ac speciatim finis civitatis, aut pacta fundamentalia permittunt.

§. VIII.

Denique & ratio dicitur, Majestatem ^{4) sancta atque inviolabilis.}

(e) Quale Pontifex Romanus adfectat, cum insigni civitatum ipsi obnoxiarum detrimento.

sanctam omnino esse atque inviolabilem. Id quod finis civitatum primarius, communis nempe securitas, luculenter requirit. Hæc enim nulla ratione defendi posset, si civibus permissum foret, ob læsiones, ab Imperante sibi illatas, in hunc armis insurgere. (f) Quod si autem auctoritate judiciali, ad eundem coercendum, injuriamque vindicandam, uti velent, ex summo Imperante redderetur subiectus civium; quæ stupenda foret contradictio.

§. IX.

*Error
Monar-
choma-
chorum.*

Quæ cum ita sint, quam luculentissime patet, detestandum esse Monarchomachorum dogma, quo *Imperantes populi judicio subjiçendos* censuerunt; distinctione inter *Majestatem realem ac personalem* perperam inventa, quarum illam populo, hanc *Principi* tribuerunt. Civibus enim, qui summo Imperanti in omnibus,

(f) Hæc est regula. Utrum vero per modum exceptionis a regula subiectis liceat, ab injuriis Imperantium vi se defendere eam infra definiemus *questionem, cap. de officio ac jure civium.*

(g)

bus, quæ ad salutem reipublicæ pertinent, se submiserunt, nulla profecto competere Majestas potest. Nec summorum Imperantium Majestas isto axiomate digna foret, si a superiore populi potestate penderet. (g)

§. X.

Quas autem in præcedentibus demonstravimus, Majestatis affectiones intelligendæ tantum sunt de illis, qui legitimo pollent imperio. Violentis enim invasoribus atque usurpatoribus potestatis civilis, quam diu tales sunt, quin jure resisti queat, nullum cuiquam, recte rationes subducenti, dubium superesse potest. (gg)

§. XI.

(g) Præcipuos auctores, qui pro Monarchomachis habentur, eorumque scripta recenset Dn. BUDDEUS in *hist. jur. nat.* §. 52. Conf. *historia sectæ Machiavellistarum & Monarchomachorum* in OBSERV. SELECTIS HALLENS. T. VI. obs. I. GROTI. de *J. B. ac P. L. I. C.* III. §. 8. 9. PUFEND. de *J. N. ac G. L. VII. C. VI.* §. 3. seqq. Negari tamen nequit, universum nonnunquam populum Majestate vera pollere; quod a singulari civitatis forma, inferius explicanda, oritur.

(gg) PUFEND. de *J. N. ac G. L. VII. C. VIII.* §. 8. seqq.

(b)

§. XI.

*Maje-
stas alia
absolu-
ta, alia
limita-
ta.*

Neque ea, quæ de summa Imperantium potestate diximus, ullo modo obstare possunt, quominus Majestas certis obligationibus, quæ subjectionem proprie dictam non involvunt, possit circumscribi ac temperari. Quare & majestas recte distinguitur in absolutam, quando Imperantes *solo suo arbitrio* civitatem regunt; ac limitatam, quando imperii administratio *ad certas leges, quas vocant, fundamentales* est adstricta. (b)

§. XII.

*Utrum
vasallus
gaudeat
Majesta-
te?*

Unde etiam consequitur, Imperantem, qui nexu beneficiario alteri ad singularem fidem est obligatus, nihilominus Majestate posse gaudere; cum nec istud vinculum mox subjectionem civilem involvat. (c)

§. XIII.

*An cli-
ens?*

Idem & de inæqualiter foederato dicendum, qui in potentioris clientelam cum sua civitate concessit, atque Protectoris Majestatem comiter tenetur colere ac

(b) Quæ de re specialius dicetur infra, *capite de varia rerum publicarum forma.*

(c) GROTI. L. I. C. III. §. 23. it. L. II. C. VI.

§. 9.

(k)

ac revereri, modo ne foedus conjunctum sit cum imminutione imperii. (k)

§. XIV.

Nec aliter pronuntiandum de Imperante, qui certum quid alteri pensat, aut ad redimendas vexas, aut ad tutelam aliam quam comparandam. Quia nec ejusmodi tributum, in se spectatum, imperandi potestati quidquam demit. (l)

§. XV.

Majestatem varie solent distinguere. Nam (1) aliam esse absolutam, aliam limitatam, in precedentibus est ostensum. Præterea vero (2) alia regularis audit, alia irregularis. (3) Alia ordinaria, alia extraordinaria. (4) Alia usufructuaria, alia patrimonialis. (5) Alia perpetua, alia temporaria. (m)

§. XVI.

Majestas regularis est, quæ integra uni subjecto, sive physico, sive morali inhaeret; irregularis autem, quæ inter plures est divisa ac divulsa.

§. XVII.

(k) GROTIUS. L. I. C. III. §. 21. it. C. XV. §. 7.

PUFENDORF. L. VIII. C. IX. §. 4.

(l) GROTIUS. L. I. C. III. §. 22.

(m) Conf. HERTZ. elem. prud. civ. P. I. S. VI. §. 4. seqq. (n)

§. XVII.

Quæ or-
dinaria,
vel ex-
traordi-
naria?

Majestas ordinaria dicitur, quæ versatur circa negotia status ordinaria; ea vero potestas, qua Princeps ob singularem Reipublicæ necessitatem, vel utilitatem, in res, jura atque actus subjectorum, ultra modum solitum, utitur, Majestas audit extraordinaria. (n)

§. XVIII.

Quæ u-
suf-
tuaria,
vel pa-
trimoni-
alistæ?

Usufructuariam appellant majestatem, quando quis imperio præest civitati, quo in dies vitæ tantum uti potest, sine facultate alienandi; (o) Patrimonialem autem quan-

(n) GROTIUS *de J. B. ac P. L. I. C. I. §. 6.* vocat *jus eminentis*, quod continet dominium eminentis, de quo pluribus infra agendum.

(o) Tertium tamen comparationis hic accurate observandum. Neque ex ista appellatione concludendum, populum intuitu majestatis pollere *jure proprietatis*, Principem vero tantum *jure usufructus*. Quare & alii *fiduciarium* vocant ejusmodi imperium, comparatione desumpta a jure, quo heres fiduciarius gaudet in hereditate, post mortem ipsius fidei commissario relinquenda. Nonnulli imperium, quod usufructuaria vulgo dicitur, cum *dominio revocabili* comparant. Vid. HUBER. *de jure civis. L. I. S. III. C. II. n. 24. seqq.*

(p)

quando Imperans facultate dividendi atque alienandi regni, deque successione pro arbitrio disponendi pollet. (p)

Z

§. XIX.

(p) Patrimonialis majestas sine pacto singulari, eoque deserto, cum populo concipi nequit. Quare summopere deceptus est HOBBIUS, qui non uno in loco absolutam Monarchæ sui potestatem, eo usque extollit, ut ei in universum quoque liberissimam de imperio disponendi facultatem largiatur. Quo ipso fundamentum distinctionis supra explicatæ omnino est rejectum. Eandem tamen distinctionem, (quam GROTIUS de J. B. ac P. L. J. C. III. §. 12. seq. it. L. II. C. VI. &c. primum stabilivit, PUFENDORFIUS verb. aliique repetierunt,) nonnulli alia de causa in dubium vocant. Sunt enim, qui existimant, post pactum Ægyptiorum cum Pharaone, exemplum regni patrimonialis genuinum haud extare; adeoque ob defectum exempli, eam de qua sermo est, distinctionem, nullius esse momenti. Alienationes autem imperiorum, Grotio aliisque adductas, aut effectu caruisse, aut consensu populi fuisse susceptas, aut etiam vi magis, quam jure fuisse defensas. Vid. Dn. COCCEJI *diff. de Testam. Princip. C. II. it. THOMAS. ad Haber. de jure civit. cit. cap. n. 19. lit. (k) p. 69. seq.* Interea tamen Dn. GUNDLINGIUS in J. N. C. XXXVI. §. 24. ad exemplum Imperatorum Sinesium provocat, atque

§. XIX.

*Quæ
perpe-
tua, vel
tempo-
raria?*

Perpetuam denique Majestatem vo-
cant, quæ alicui per integrum vitæ spati-
um competit; temporariam autem, quæ
certi temporis intervallo finitur. *Utram
autem hæc veræ Majestatis axiomate di-
gnæ sit, ea adhuc sub judice lis est.* Verum
cum ad naturam Majestatis duratio pro-
prie non faciat; quamvis splendorem ejus
reddat illustriorem; consequitur profe-
cto, & Monarcham temporarium inaje-
state posse pollere, dummodo cetera, quæ
supra exposuimus, momenta in ipso de-
prehendantur. (9)

§. XX.

que hos non tantum e demo, regnatrice,
quem volunt, futuro imperio destinare; ve-
rum etiam, si dignus in ea non repertatur,
alium e suis successorem pro lubitu nomi-
nare posse, testatur. *Rufforum Imperatori
eandem novantuli tribuunt potestatem; quæ
tamen forte altioris adhuc est indaginis.*

(9) BODINUS *de republ.* ejusque sectatores
negant, summam potestatem certo includi
posse tempori. GROTIUS autem *de J.
B. ac P. L. I. C. III. §. II.* in contrariam ivit
sententiam, *dictatores Romanos* huc tra-
hens. Quod quidem factum non fuisse
optavit BOECLERUS *ad cit. locum*, nec
non PUFEND. *de J. N. ac G. L. VII. C. VI.*

§. 15.

§. XX.

Majestatis finis est idem, quem civitatis esse paullo ante demonstravimus: nempe communis securitas atque sufficientia. *Finis majestatis.*

§. XXI.

Quare & officii ratio ab Imperante utique poscit, ut hunc finem præfixum habeat, atque ad eum consequendum, ea, qua pollet, potestate, pro viribus utatur. Summa vero officii, de quo agimus, hoc præcepto legis naturalis continetur: *De officio imperantis.*
Salus

Z 2

§. 15. Quibus tamen respondet HERTIUS in elem. prud. civil. cit. S. VI, §. 8. p. 128. seq. it. in not. ad cit. locum Pufendorff. DIONYSII HALICARNASSEI, POLYBII, CICERONIS, aliorumque testimoniis fretus; quibus facile posse demonstrari existimat, vere summam fuisse Dictatorum potestatem. Quæ & de tutoribus regni in medium protulit GROTIUS cit. loc. ut ut dicam eo nomine ipsi scripserint BOECLERUS, ZIEGLERUS alique; non de quibusve, sed de iis tantum tutoribus, qui summam a populo potestatem acceperunt, intelligenda esse, ostendit, remque etiam exemplis illustrat ante laudatus HERTIUS. Conf. TESMAR, ad Grot. cit. l.

lus communis suprema lex esto. Quod præceptum non solum regulæ honesti, decori ac prudentiæ commendant; sed & regulæ justæ adversatur Princeps, atque in populum est injurius; (r) qui salutem communem flocci facit. Jus autem, quo populus hic gaudet, ex pacto discreto vel tacito est derivandum. Prius adest, quando Imperanti certæ leges, quas vocant, fundamentales proponuntur, ad quarum normam ipsi salus communis est promovenda. Quibus deficientibus, posterius ex fine reipublicæ, ipsaque imperii acceptatione manifesto satis colligitur. Populus enim, Imperantem sibi constituens, eique majestatem tribuens, salutem communem, quam ratio quærere jubet, eo ipso quoque intendisse facile intelligitur, ut ut nihil ea de re discrete enuntiaverit. Nec minus Imperantis est, ductum rationis sequi, atque in acceptatione imperii legitimum istum finem præfixum habere.

(r) Profligandus itaque error eorum, qui nullam subiectis ab imperante injuriam fieri posse statuunt cum HOBBSIO *de cive cap. VII. §. 14. aliique.* Conf. PVFEND. *de J. N. ac G. L. VII. C. VIII. §. 2. seqq.*

bere. Unde consequitur, ipsa illa acceptatione imperii, velut facto obligatorio maxime perspicuo, eundem ad communem salutem pro viribus conservandam sese adstrinxisse; si vel maxime diserta promissio deficiat. Neque sinistra imperium suscipientis intentio, negotii scopo æque, ac ipsi rationi adversa, quidquam operari potest, ut a legitima obligatione immunis præstetur.

§. XXII.

Quibus ita demonstratis, paucis quoque de partibus summi imperii est agendum. Non enim recte videntur rationes subducere, qui adeo indivisibilem pronuntiant majestatem, ut partibus eam carere opinentur; cum tamen majestas denotet plurium imperii jurium complexum, atque sit totum atiquod morale & impositum, suis utique constans partibus, quæ jura majestatica vocantur. (s) Quas quidem partes, ut regularis sit reipublicæ forma,

De partibus majestatis.

Z 3

forma,

(s) Dicuntur etiam *regalia*. Quæ tamen vox multiplici atque ambigua Actorum interpretatione maxime contorqueri coepit, rectissime observante HERTIO in *elem. prud. civ. P. I. S. VI. §. 17. Conf. ZIEGL.*

forma; arctissimo nexu in eodem subjecto oportet esse conjunctas. (t)

§. XXIII.

Unde cognoscantur jura imperii? Ceterum, quænam sint istæ partes, quænam ista jura imperii, & qua ratione demonstrantur, ea de re non omnes consentiunt. Nonnulli ad DEI potestatem provocant, atque inde humanæ potestatis, quæ majestatis divinæ vices in terris subeat, mensuram minus circumspicte capiunt. (x) Hi vero, uti ex primo falso, quod majestas proxime a Deo oriatur, ratiocinati sunt; ita præterea non cogitarunt, summi numinis potestatem in homines esse omnino insitam, qualem imperantibus nostris sine manifesta falsa ratiocinationis late tribuere nequimus.

Atten-

ZIEGL. de juribus majestaticis, aliique, qui hoc thema ex Instituto pertractarunt; SIXTINUS, BOCKERUS, ab EINSIDEL, de JEHNA, reliqui, cum grano salis evolvendi.

(t) Conf. PUFEND. de O. H. ac C. L. II. C. VII. It. de F. N. ac G. L. VII. C. IV.

(x) Velut HORNIUS de Civit. L. H. C. IV. §. 20. aliique. Quibus recte dicam scripsit HERTIUS jamjam cit. loc.

(x)

Attendendum itaque ad finem civitatis ac majestatis legitimum, quem ante indicavimus, nempe securitatem ac sufficientiam. Quæcunque enim ad hunc finem obtinendum conducunt jura, ea ad partes majestatis recte referimus.

§. XXIV.

Jura autem imperii, quæ hunc in finem ab Imperante usurpantur, vel *in ipsos sub-* *Distin-*
ctio eor-
rum.
jectos intra fines civitatis exercentur; vel extra fines nostros *cum aliis Principibus rebusque publicis.* Illa dicimus jura majestatica immanentia; hæc transeuntia.

(x)

§. XXV.

Ad immanentia referimus 1) pote- *De im-*
manen-
tibus.
statem legislatoriam; 2) jus constituendi ministros, magistratus inferiores atque officiales; 3) potestatem judicariam; 4) jus distribuendi præmia ac poenas; 5) jus in existimationem atque honores

Z 4

civi-

(x) Distinctionem regalium vulgarem in *majoris ac minora*, velut obscuram ac nullius usus negligimus. Vid. Dn. THOMAS, *ad Huber. de jure civitat. L. I. S. III. C. VI. lit. (x)* Conf. SCHEFFERI, *Prof. Tub. dissert. de regalibus* nuperrime editam.

(a)

civium; 6) jus in bona civium: 7) jus in collegia civitatis; 8) jus circa sacra & studia.

De transeuntibus.

§. XXVI.

Transeuntium classe complectimur 1) jus belli; 2) jus pacis; 3) jus foederum; 4) jus legationum.

CAP. III.

DE POTESTATE LEGISLATORIA.

§. I.

Descriptio.

ORdinem itaque ante indicatum sequuntur, primo loco de potestate legislatoria agimus: quæ est legitima facultas, summo Imperanti competens, subiectis præscribendi normam, ad quam horum actiones in salutem civitatis componenda. Qualis norma legis civilis nomine venit.

Necessitas.

§. II.

Quemadmodum autem normæ necessitatem in universum supra jam demonstravimus: (a) ita & legum civilium necessitas

(a) Part. I. C. II.

(b)

nitatem facile possumus ostendere. Quoniam enim tanta est non paucorum mortalium corruptio, ut sola lege naturali, metuque poenarum divinarum, transgressionem illius manentium, in ordinem haud redigantur; necesse profecto est, ut Imperantes legibus civilibus tum jus naturale confirmant, tum multa negotia specialius definiant, licentiamque subditorum astrictioribus vinculis constringant.

III.

Hæc potestate gaudent duntaxat *legitimi imperantes*. Cives enim suam voluntatem in negotiis, ad salutem civitatis facientibus, imperantium voluntati submiserunt. Utrum autem soli imperantes, an vero non, nisi *et omnium consensu* muniti leges condant, ex peculiari cuiusque reipublicæ statu est dijudicandum. (b) In universum autem consensus populi in leges civiles non requiritur.

Z §

§. IV.

(b) Dicendum hic de modo condendi leges, qui apud Romanos, tempore liberæ reipublicæ, obtinuit. Addenda quædam de Germania nostra, Anglia, Polonia &c.

(c)

§. IV.

*Exerce-
tur l.
immedi-
ate l.
mediate.* Ceterum non solum ipse Imperans hanc potestatem proxime seu immediate, ut loquuntur, potest exercere, sed & mediate. Quod posterius contingit, 1) consuetudines, quæ longo usu invaluerunt, approbando; 2) legibus peregrinis vim obligandi indulgendo; 3) quando judicia nonnulla, vel collegia Jctorum tanta auctoritate instruxit, ut sententiæ ac responsa eorum instar legum valeant; 4) quando civitatum municipalium collegiorumque statutis vim legum tribuit.

§. V.

*De par-
te dispo-
sitiva.* Perfectæ cujuscunque legis duas esse partes, supra jam ostendimus: (c) unam dispositivam, alteram vindicativam, seu sanctionem poenalem. Id quod jam ad leges civiles specialius applicandum. Pars autem definitiva legum civilium continet *normam ipsam seu regulam*, subjectis voluntatem imperantis *de agendis atque omittendis* explicantem. Regula eiusmodi aut *naturalis* est, novo imperantis præcepto illustrata, munita, confirmata;

(d)

(c) P. I. C. II. §. 9.

(d)

(d) aut *positiva*, seu arbitraria, quæ specia-
liori significato lex civilis audit.

§. VI.

Cum autem sola norma, quæ multo-
rum hominum est malitia, ad finem con-
sequendum non sufficiat; sanctione poe-
nali legibus ab Imperante latis pondus
est addendum, terrorque immorigeris
incutiendus, ut sciant, se impune leges
non esse violaturos. Quæ vel *generalis*
est, poenæ comminationem indefinitam
continens; vel *specialis*, hoc, vel illud
poenæ genus, v. gr. poenam nullitatis,
corporis afflictivam, capitalem, pecunia-
riam, & quæ sunt generis ejusdem aliæ,
speciatim dicitans. Generalis, quamvis
non exprimat, omni tamen lege *tacite*
continetur.

*De san-
ctione
poenali.*

§. VII.

Verfantur leges civiles circa *subjecto-*
rum, five perpetuorum, five temporario-
rum actiones, quatenus sunt voluntatis mo-
tus externi, atque nexum cum fine civi-
tatis habent. Uti enim *intellectus opera-*
tio-

*De obje-
cto lo-
gum ci-
viliū.*

(d) Qualis regula dicitur *lex civilis*, non ra-
tione originis, sed auctoritatis.

(c)

tiones legibus non subsunt: ita nec *internos voluntatis impulsus* licet legibus civilibus in ordinem redigere: neque talia finis rerum publicarum requirit. Respiciunt quoque ordinarie actiones *futuras*; cum præteritis norma statui vix queat.

§. VIII.

De obligatione earum.

Leges civiles, tam generales, quam speciales, rite conditas atque in notitiam subjectorum deductas, hos utique obligare manifestum est. (e) Cum enim jus ferendi leges imperans ipso consensu subjectorum acceperit; necesse quoque est, ut isti juri horum respondeat obligatio. Utrum autem hæc tantum externa sit, *an vero etiam interna*, quaeritur ac disceptatur. Mihi distincte respondendum videtur. Ipse *imperans* obligationem *internam*

(e) Modo non repugnent manifesto legis naturalis præcepto. Alias enim nullum est dubium, quin DEO magis obediendum, quam hominibus. Quod vero HOBBS, de cive C. XIV. §. 10. existimat, impossibile esse, lege civili quidquam juberi contra legem naturæ, oppido est falsissimum. Conf. PUFEND. de J. N. ac G. L. VIII. C. I. §. 2.

(S)

ternam optare quidem potest; non vero civibus imperare; cum hanc nec finis civitatis requirat, nec imperii auctoritate liceat inculcare. Hic itaque acquiescere debet, modo cives actiones externas, reluctantem licet intra pectus voluntate, ad normam componant. *Subiectos* autem, quibus legis naturalis auctoritas curz est cordique, utique decet, leges etiam civiles interno cordis adfectu amplecti. Secus qui faciunt, non quidem iniusti sunt, in regulam tamen honesti ac decori omnino impingunt.

§. IX.

Qui potestate leges ferendi pollet, jure quoque gaudet, leges obscuras pro imperio, seu *authentice, interpretandi*; item *dispensandi*; nec non *privilegia largiendi*; ac denique leges in universum *mutandi*, ita, ut vel diserte contraria edicat, vel eas in desuetudinem abire permittat. (f)

*Jura
conjun-
cta pot.
legislat.*

§. X.

Exposito imperantium jure, quantum ad leges civiles attinet, nec omittendæ sunt

*Que hic
impe-
rantis
officia.*

(f) Quæ mutatio tacita etiam intelligitur, mutato reipublicæ statu. (g)

sunt officii rationes. Qui enim in verum reipublicæ detrimentum, aut neglectis omnino legibus fundamentalibus potestate legislativa abutuntur, *in regulam justæ impingunt.* (g) Præterea *regula honesti, decori ac prudentiæ* hic non nulla præcipiunt. Ad ductum quippe illarum primo ea ratione ferendæ leges, ut obsequium facile possit obtineri. Cavendum itaque, ne statui reipublicæ genioque populi sint adversæ, ac reprimendis vitiis parum aptæ, aut in superfluis minusque utilibus occupentur, aut peregrinitate, prolixitate, obscuritate, multitudine, fucatisque prologis ac ratiociniis arceant. Præterea nemo temere a legum obligatione eximendus, nec privilegia facile concedenda, legesve omnino mutandæ. Denique consultum est, ut imperantes, quantum fieri potest, ipsi ad leges a se latas actiones instituant, cum Regis ad exemplum totus fere orbis componatur.

CAP.

(g) Conf. quæ demonstravi *cap. prævid.*
§. 21.

(a)

CAP. IV.

DE

JURE CONSTITUENDI MI-
NISTROS, MAGISTRATUS AT-
QUE OFFICIALES IN-
FERIORES.

§. I.

Quoniam imperii moles tanta est, ut *Ejus ne-
cessitas.* soli eam ferre summi imperantes nequeant, necesse profecto est, ut ministri atque inferiores constituentur magistratus variique officiales, qui in sustinendis imperii oneribus auxilio esse queant.

§. II.

Supremum vero jus, constituendi ejus- *Cui commo-
petat?* modi ministros ac magistratus atque officiales, uti omnino summo imperanti vindicandum: ita tamen & pro reipublicæ statu, civibus jus aliquod dependens potest esse quæsitum, eligendi, præsentandi aliave ratione in constituendis quibusdam magistratibus atque officialibus concurrendi.

§. III.

Vi supremi illius, quod indicavimus, *Jus im-
juris perantis*

*Speciali-
us ex-
plic.*

juris summus imperans non solum pote-
state gaudet, volentes ad ejusmodi mune-
ra promovendi, sed & si necessitati atque
utilitati publicæ conducit, vel invitos
cogendi; quædam etiam jure heredita-
rio concedendi; alia idoneis vendendi;
officialibus non solum ordinaria, sed &
extraordinaria negotia committendi;
non solum indigenas, sed & peregrinos ad-
mittendi, nisi leges obstant fundamenta-
les; denique & magistratus atque officia-
les, ceteris paribus, suspendendi atque o-
mnino removendi.

§. IV.

*De offi-
cio Im-
peranti-
um.*

Ut vero ad ductum rectæ rationis &
hac potestate Imperantes utantur, nec hic
officii rationes sunt negligendæ. *Regula
justi* itaque obligantur, ne contra leges
fundamentales, aut in verum reipublicæ
detrimentum Ministros, Magistratus atque
officiales inferiores constituent, aut tale
quid haud promeritos contra fidem datâ
postponant, aut ab officiis removeant.
*Præterea regula honesti, decori ac pruden-
tiæ* præcipiunt, ut magis fidi, magisque
idonei, meritisque majoribus eminentes,
aliis præferantur; ut a muneribus cum
digni-

dignitate præcipuoque honore conjunctis viliores & sordidi homines arceantur; ne tamen ingenui, virtutibus præstantes, licet genere non nobiles, nec opibus abundantes, temere postponantur; ut indigent, si cætera recte se habeant, peregrinis præferantur; ut ætatis, temperamenti, genique discrimen, pro ratione officiorum, caute ponderetur; ne justo plures, neve pauciores constituantur ministri ac magistratus; ut per gradus ad munera ac magistratus cives evehantur; ut ad declinandam invidiam inter plures idoneos electio nonnunquam forte temperetur; ne munera ac magistratus temere vendantur; ut sua quidem ministris ac magistratibus concedatur conserveturque auctoritas; ne tamen in ipsam Imperantium aut reipublicæ perniciem, modum excedat; ut illis, qui a consiliis sunt, facultas libere sententiam dicendi concedatur; ut in muneribus publicis crebrior quidem personarum mutatio vitetur; nec tamen officia, quæ multum auctoritatis atque imperii continent, cum periculo civitatis temere in perpetuum concedantur; denique ne fidi atque idonei mini-

A a

stri,

ftri, magistrarus atque officiales, licet singulari ex pacto jus ipsis non sit (a) quaesitum, temere dimittantur.

CAP. V.

DE POTESTATE JUDICIALIA.

§. I.

*Necessitas
iudiciorum.*

AD conservandam reipublicæ tranquillitatem nihil magis est necessarium, quam ordo iudiciorum; quo controversiæ subjectorum cognoscuntur, ac sententia ad normam legum concepta definiuntur, accedente, ubi opus fuerit, violenta illius executione. Si enim cuique libera in civitate facultas concederetur, sibi ipsi jus dicendi; communis securitas non posset non infinitis modis turbari.

§. II.

*Quis ea
constituat.*

Unde concludimus *summo Imperanti,*
cui

(a) Hoc enim si fuerit, injuria proprie dicta afficerentur ejusmodi dimissione; quod & contingeret, si ignominiosa usurparetur remotio, non honesta duntaxat dimissio.

(a)

cui communis tranquillitas curæ cordique esse debet, legitimam quoque hunc in finem esse potestatem, judicia constituendi, eademque juris dicendi facultate subordinata instruendi. Fieri enim non potest, ut Imperans supremam, qua pollet, juris dicendi potestatem ipse per omnes reipublicæ tractus, atque in omnibus subditorum controversiis proxime exercent. Pro singulari tamen reipublicæ statu in constituendis judiciis *cives certa nonnunquam ratione concurrere posse*, nullum cuiquam dubium esse potest.

§. III.

Hæc summi Imperantis potestas judiciaria jus quoque complectitur, constituta judicia certis limitibus circumscribendi; certos ipsis tractus certasque causas, boni ordinis gratia, assignandi; alia aliis subordinandi; ordinem judiciorum præscribendi; supremam vero etiam juris dicendi potestatem sibi factam ubique rectamque conservandi; atque adeo & extra ordinem certas causas judicibus delegatis committendi; acta a judicibus inferioribus avocandi; querelas denegatæ justitiæ appellationesque

Jus Imperantis specialius explicatur.

audiendi, nec non sententias iudicum inferiorum reformandi; denique ob singularem reipublicæ salutem nonnumquam legum civilium auctoritatem negligendi, atque aliam, quam hæc jubent, sententiam pro imperio pronuntiandi.

§. IV.

*Conse-
taria.*

Quibus ita demonstratis, consequitur, 1) magistratum inferiorem non suo jure, sed potestate duntaxat delegata, ac nomine summi Imperantis, jurisdictionem exercere; 2) neminem civium sibi ipsi juris dicendi facultatem sumere posse; sed quemlibet concessione Imperantis indigere; 3) neminem quoque hanc facultatem, sine summi Imperantis consensu, in alios posse transferre; 4) non contemnendam esse magistratum inferiorum auctoritatem; 5) eum, qui in aliquo territorio supremam potestatem judicariam suo jure ac nomine exercet, non esse magistratum inferiorem proprie dictum; sed coimperantem, licet, ob fœderis systematici nexum, inæqualem; 6) in bene ordinatis civitatibus subjectos non polle-
re facultate, sibi ipsis jus dicendi, controversiasque suas, vi in subsidium voca-

ta,

ta, decidendi; 7) in casu tamen necessitatis, ubi periculum in mora est, copiaque judicis haberi nequit, vel judiciorum cursus turbulento reipublicæ statu omnino est interruptus, licitam utique esse violentam sui futuramque defensionem; 8) integrum ordinarie esse subjectis, controversias suas, quibus de privato duntaxat commode disceptatur, amica non solum compositione, sed & conventionali arbitrorum sententia finiendi.

§. V.

Quantum ad officium Imperantis attinet, si ad *regulam justitiae* respicimus, eadem hic repetenda, quæ ante inculcavimus, nempe suprema potestate judiciaria Imperanti nec contra legum fundamentalium normam, nec, illis licet deficientibus, in manifestum reipublicæ detrimentum, singulorumque civium oppressionem esse abutendum. Præterea *regulis honesti, decori ac prudentiæ* potissimum obligatur, ut planum non minus, quam brevem, quoad commode fieri potest, controversias finiendi modum atque ordinem præscribat, missis tricis subtiliori-

De officio Imperantis.

bus noxiisque ambagibus; ut caveat, ne nimii sumtus in lites sint impendendi, neve pauperibus de justitia sibi denegata querendi necessitas imponatur; Porro Jctorum responsa atque consilia prudenter usurpanda; controversiæ magni momenti, & e quibus reipublicæ aliquod periculum imminet, non temere judici inferiori permittendæ; provocationum denique usus prudenter temperandus. (*)

CAP. VI.

DE JURE POENAS AC PRAEMIA DISTRIBUTI.

§. I.

Necessitas juris puniendi.

Quoniam supra jam necessitatem sanctionis poenalis demonstravimus; inde quoque facillime ad juris puniendi necessitatem possumus concludere. Quid enim quæso juyaret, legibus in terrorem subjectorum sanctionem poenalem adjecisse,

(*) Conf. Dn. THOMAS. *commentat. ad Testament Dn. ab Offe.*

cisse, nisi hæc in actum unquam foret deducenda poenaeque in transgressores statuenda?

§. II.

Pœna autem hic denotat quævis incommoda, (a) quibus subjecti ob delicta (b) afficiuntur a superiore, qui imperio in ipsos pollet. (c)

Pœna descriptio.

§. III.

Jus itaque poenam infligendi ad eos duntaxat spectat, qui justo in alios imperio sunt instructi. Quemadmodum enim hi legitima gaudent potestate, leges, in utilitatem communem servandas, subjectis promulgandi: ita quoque rationem, quare quis subjectorum leges violaverit, poscere, ac transgressionem poena vindicare possunt. Cui vero leges ferendi fa-

Jus puniendi est pars imperii.

A a 4

cultas

(a) Quæ vulgo per *malum passionis* in descriptione exprimuntur, cum GROTIUS, vocabulo late accepto, ita, ut & actiones molestas complectatur.

(b) Quod *malum actionis* vulgo vocant.

(c) Ultimum hoc momentum eo magis inculcandum, quo facilius, hoc neglecto, in errorem mox notandum incidimus.

(d)

cultas non est; is profecto nec nullo, nisi a legislatore sibi concessio, jure gaudet, contemptum illarum pœnis coercendi. (d)

§. IV.

(d) Notandus hic error GROTHII, qui de *J. B. ac P. L. II. C. XX. §. 3.* docuit, *facultatem puniendi omnibus, qui paribus delictis non sint contaminati, competere.* Quæ & nonnullorum commentatorum est philosophia, nec non LOCKII de *regimine civili*, quem sequitur BARBEYRACIUS ad *Pufend. de J. N. ac G. L. VIII. C. III. §. 4. not. 3.* Hæc vero hypothesis eo magis vitanda, quo certius est, eam bello omnium in omnes locum facere; cum ad ejus ductum quilibet, qui se satis innocentem virtutibusque præstantem æstimat, alios, obtentu vitiorum enormium, invadere, horumque jura variis modis lædere queat. Quando enim homines, vitii licet dediti, jura nostra non turbant; jure suo possunt postulare, ut pacem cum ipsis colamus. Justa autem, quæ ob injuriam in statu naturali locum habet, defensio, aut vindicta bellica cum pœna non est confundenda. Conf. PUFEND. *cit. loco.* it. JO. SCHMIDII *dissert. de bello punitivo. Lips. 1714. hab.* Notandum vero hic simul est, pœnam interdum denotare *reprehensionem verbalem*: quo sensu accepta pœna, quin & inter pares locum habere queat, nulli profecto dubitamus. Quod & de *castigationibus patris*

§. IV.

Jus hoc complectitur facultatem, 1) *Juris* singulares delictis pœnas statuendi; 2) *hujus* jurisdictionem criminalem aliis concedendi; 3) *partes.* judicia criminalia exercendi, quæ statutas pœnas applicent atque exequantur; 4) statutas denique pœnas, pro ratione variorum, quæ delicta comitantur, momentorum, vel exasperandi, vel minuendi, vel omnino remittendi.

§. V.

Non autem eum duntaxat in finem hoc *Finis e-* jus usurpandum, ut ægre fiat delinquenti; *ius.* quippe quæ mera foret crudelitas; sed bonum potius futurum est spectandum. Hoc bonum futurum in primis est *publi-* *ca securitas.* Omnis quippe aut saltem primarius pœnarum finis huc redit, ut caveatur, ne tranquillitas reipublicæ communis similibus delictis in posterum turbetur. Qui finis obtinetur, si delinquens vel emendetur, vel morte, carcere aliaque ratione impediatur; itemque, si ceteri ci-

Aa 5

ves

• *nis & disciplinaribus* facile largimur; si per æquales intellexeris, quorum neuter in alterum imperio civili pollet.

(e)

ves poenarum exemplis terreantur. Atque sic facile patet, fini primario poenarum posse deinde & *delinquentis* atque *aliorum civium emendationem* certa ratione subordinari. (e)

§. VI.

*De jure
vitæ ac
necis.*

Unde consequitur, ubi reipublicæ securitati alia ratione satis consuli nequit, etiam jus esse Imperanti poenis capitalibus ad istum finem contendendi, atque adeo & jus vitæ ac necis in cives immergeros usurpandi. Quamvis enim hoc poenarum genere delinquens impediatur, quo minus emendationis edere specimina queat, sufficit tamen, securitatem civilem ejus sublatione defendi, aliosque terrore incusso a paribus delictis abstrahi.

(e) Conf. GROTIUS. *cit. cap. §. 6. seqq.* PUFENDORF. *L. VIII. C. III. §. 8. seqq.* Dn. THOMAS. *Jurispr. div. L. III. C. VII. §. 15. seq.* Solent quidem plerique expiationis etiam hic mentionem facere, atque adeo & hunc poenarum finem statuerent, ut læsæ justitiæ satisfiat. Verum cum ratio sibi relicta hunc finem ignoret, quem Theologi in doctrina de poenis divinis inculcant; merito eundem in doctrina legis naturalis omitterimus.

(A)

hi. Uti igitur errant, atque intempestive mites sunt, qui omnes pœnas capitales damnant; ita tamen profecto & manifesta crudelitatis edunt documenta, qui iudiciis capitalibus, ubi mitior sufficeret pœna, promiscue indulgent. (f)

§. VII.

Ex ante dictis quoque patet, non nisi *Qui pu- delinquentes, quibus delictum imputari pot- niendi?* est, esse puniendos. Qui enim pœnis in innocentes sœvire vellet, is profecto foret injustissimus. Cavendum tamen est, ne pœnæ proprie dictæ loco censeamus *ma- tum necessarium, quod interdum innocen- tes ex pœnis delinquentium sentiunt.* Quando enim universitas delinquens juribus suis in pœnam delicti spoliatur; & in membra innocentia incommodum inde redundat; quod tamen non pœnæ proprie dictæ, sed damni fatalis rationem habet. Idem observandum, quando, bonis parentum, ob horum delictum, fisco addictis, innocentes liberi ad paupertatem rediguntur. (g) §. VIII.

(f) Conf. GROTIJ. *cit. cap. §. 11. 12.* ubi Anabaptistarum argumentis respondet.

(g) Conf. GROTIJ. *L. II. C. XXI.* quod de communicatione pœnarum agit.

(b)

§. VIII.

*Quæ de-
licta pu-
nienda?* Existimandum tamen non est, ob quævis delicta subjectorum pœnis civilibus locum esse debere. Jus enim puniendi ad ista tantum delicta applicari potest, *quæ securitatem reipublicæ turbant.* Quare etiam patet, pœnis civilibus non subjacere pravos adfectus internos; nec vitia externa, quibus nullius jura violantur; multo minus errores intellectus, quos bonus cetera civis, sine vera reipublicæ turbatione, fovet.

§. IX.

*De offi-
cio lin-
peranti-
um.* Quibus de jure puniendi demonstra-
tis, & in obligationes est inquirendum. Obligantur vero Imperantes *regula justis;* ob pactum, si non speciale, saltem generale, ad puniendum, quoties reipublicæ securitas id requirit; item ne pœnis innocentes affligant, quippe qui hac ratione injuria afficerentur; denique ne normam legibus fundamentalibus præscriptam temere postponant. *(b) Regularum quoque honesti, decori ac prudentiæ in pœnis*

(b) Id certum est, *leges pœnales Mosaicæ, aut talionem,* non esse normam pœnarum universalem. (i)

pœnis distribendis habendaratio. Quare proportio inter pœnā & delictum servanda. (i) Cavendum in primis, ne in lapsus quosque, ac vel in singulares hominum sententias sæviamus, licet nihil inde periculi in civitatem redundet. Interdum & delicta graviora dissimulanda, aut gratia delinquentibus indulgenda, si absque civitatis detrimento pœnz sumi nequeant. Magistratibus tamen inferioribus non temere concedenda facultas mitigandi pro lubitu pœnas aut omnino remittendi. Quem in finem juvat etiam, pœnas legibus, quoad fieri potest, definire. Non tam hominibus, quam delictis irascendum. In delictis multitudinis in primis puniendi auctores; ceteris, quantum salus rei publicæ permittit, parcendum. Pœnz capitales non, nisi urgente necessitate, usurpandæ. In executione pœnarum sæpe quoque temporis ac loci singularis ha-

---

(i) Conf. quæ P. I. C. II. § 13. de diversa actionum humanarum quantitate exposui. Add. PUFEND. L. VIII. C. III. §. 18. seqq. it. Dn. THOMAS. Jur. Div. L. III. C. VII. §. 120. seqq.

(k)

habenda ratio, ne forte, his neglectis, periculorum tumultuum occasio enascatur. Adversus mala denique inveterata non uno impetu agendum, sed consiliis, ut sensim imminuantur ac tandem extirpentur.

§. X.

*De jure
aggratiandi.*

Quemadmodum itaque Imperantes ad puniendum obligari demonstravimus, quoties salus reipublicæ id requirit: ita tamen etiam ostendimus, ex eadem ratione non numquam & delinquentibus veniam delicti esse concedendam. Quare evidens est, jus, quod vocant, aggratiandi, seu poenas promeritas ob salutem reipublicæ remittendi jure naturali in cujusque generis delictis locum habere; honeste tamen, decore ac prudenter usurpandum. (k)

§. XI

*De obligatione
rei ad
poenam.*

Denique & hoc loco investigandum, an delinquens ad poenam obligetur? cum

con-

(k) Quæ Stoici objecerunt, GROTIUS cit. Cap. XX. L. II. §. 21. seqq. confutavit. CONF. PUFEND. cit. cap. §. 15. seqq. it. Dn. THOMAS. diff. de jure aggratiandi Principis Evangelici in causis homicidii.

(l)

constet, ea de quaestione eruditos inter se contendere. (l) Id certum est, atque evictum, *reum non obligari, ut delictum sponte confiteatur, ac se ipsum ad pœnam offerat*; cum talis obligatio non possit demonstrari. Primo enim in neminem est injurius, dum jure tantum se ipsum conservandi utitur, salvumque cetera jus puniendi, quod Imperantis est, relinquit, nec idem ulla ratione invadit, turbatque. Quid? quod & interdum jus esse potest, cui non singularis in altero obligatio respondeat. (m) Multo minus in regulas honesti, decori ac prudentiæ peccat; cum
 . amor

(l) JURIS CIVILIS INTERPRETES vulgo quaestionem affirmant. PUFEND. *cit. cap. §. 4.* eam negavit. Hujus argumentis sua opposuit Dn. THOMAS. *in For. Div. L. III. C. VII. §. 67. seqq.* Conf. BARBEYR. *ad cit. loc.* Pufendorffii vero patrocini-um suscepit PALTHENIUS, Profess. Gryphifw. *diff. de obligatione rei ad sanctionem pœnalem.* Vid. tamen Dn. THOMASII *Fund. J. N. ac G. cit. cap. §. 11. seqq. edit. noviss.*

(m) Sic naufragii periculo expositi omnes jure gaudent se conservandi; alter tamen alteri speciatim non obligatur.

(n)

amor rationalis sui conservationem commendet, ac prudentia eam, quæ ad hunc finem maxime conducit, viam eligere suadeat. Sufficit itaque hoc casu, peccantem se emendare, ac damnum forte delicto occulto datum tutissima ratione reparare. *Ad pœnam autem patiendam convictus reus utique certa ratione obligatur.* Quemadmodum enim stultus est, qui vi, dolores agente, ad supplicium vult trahi, ubi nulla patet via evadendi: ita si quis hanc sibi aperire velit violentia in magistratum, vel executores pœnarum usurpara, aut homicidio, adulterio similibusque criminibus, is profecto novum injustitiæ documentum ederet. Quod si vero carceres effregit reus, aufugitque, non magis peccabit, quam si sponte delictum non confessus fuerit, aut alia ratione ipse sibi pœnarum dolores non acceleraverit.

§. XII.

*De jure
distribuen-
di
præmia.*

Postquam autem ab immorigeris civibus salutem rei publicæ pœnis vel acutissimis defendendam esse, pro instituti ratione satis demonstravimus, addendum etiam est, eandem civitatis salutem quoque poscere

poscere, ut summi Imperantes bene meritos præmiis afficiant, quo ad meliora virtutum specimina in commune bonum excitentur. Quare & singulare Imperantibus jus est, præmia inter cives hunc in finem distribuendi.

§. XIII.

Quod, ut ad ductum rectæ rationis fit *De officiis*, primo ejusmodi præmia sunt eligenda, *civ.* quæ accipienti grata sunt, ac reipublicæ minus onerosa; deinde cavendum, ne ea, quæ præmiorum nomine distribuuntur, nimis vilescant; denique & gradus meritorum ponderandi, atque pro diversa horum ratione præmia temperanda. Quæ quidem *regulæ honesti, decori ac prudentiæ* inculcant. Regula autem justæ peculiarem hic obligationem non producit: cum Princeps, præmia negligendo, aut minus caute applicando, nec in rempublicam, nec in cives bene meritos injurius possit pronuntiari.

CAP. VII.

DE JURE IMPERANTIIUM
INTUITU EXISTIMATIONIS
ATQUE HONORUM
CIVIUM.

§. I.

*Conne-
xio.*

Quemadmodum capite præcedenti in-
ter alia vidimus, jus Imperantibus
certa ratione & in vitam subjectorum esse;
ita non minus est necessarium, ut, in sa-
lutem reipublicæ, iisdem peculiare quo-
que jus intuitu existimationis ac honoris
civium tribuamus.

§. II.

*Jus in-
tuitu
existi-
matio-
nis.*

Intuitu existimationis simplicis Impe-
rans facultate pollet, his, qui vel ob le-
gitimorum natalium defectum, vel ob
sordidum vitæ genus, vel alia de causa, in-
tegra existimatione simplici non gaudent,
famæ integritatem largiendi; & contra
alios infames declarandi.

§. III.

*De offi-
cio.*

Qua in re tamen non absolutum Impe-
rantis esse debet arbitrium. Uti enim
in

in priori hujus juris parte ad ductum *regularum honesti, decori ac prudentiæ*, ipsi ita versandum, ne sordidos quosque homines promiscue famæ integritate mactet: ita *injustus* utique foret, si cives innocentes bonæ famæ dispendio plectere vellet.

§. IV.

Intuitu honorum ac dignitatum ea <sup>Jus in-
tuitu ho-
norum.</sup> summo Imperanti potestas competit, ut singulares in civitate honores ac dignitates definire, iisdemque diversum statuere valorem queat. Potest itaque varios status introducere, aliamque fervorum statuere conditionem, aliam liberorum; aliam ignobilium, aliam nobilium; ac varios rursus nobilitatis ordines constituere. Potest porro honores alios in brevissimum temporis spatium, alios in dies vitæ, alios denique in heredes transituros concedere. Potest denique & cives honoribus, quibus fulgent, justa de causa spoliare. (n)

Bb 2

§. V.

(n) Conf. PUFEND. de J. N. ac G. L. VIII. C. IV. it. Dn. THOMAS. Diff. de existimatione, famâ ac infamia. Adde EYBENII Dissert. de titulo nobilis. PALTHENIE Dissert. de nobilitate. HERTII elem. prud. civ. P. I. S. V. §. 12. &c.

(e)

§. V.

De officio.

De officii rationibus non est, quod hic speciatim agam; cum sufficiat, ea, quæ tum capite præcedenti, de distributione præmiorum; tum alio capite de jure constituendi Ministros, nec non Magistratus atque officiales inferiores, quantum ad officii rationes, exposui, in memoriam revocare.

CAP. VIII.

DE

JURE IMPERANTIUM IN
BONA PUBLICA AC
PRIVATA.

§. I.

Necessitas ejus.

CUM salus reipublicæ etiam a legitimo honorum usu pendeat; necesse quoque est, ut peculiare Imperantibus jus illorum intuitu tribuamus.

§. II.

Bonorum distinctio.

Bona autem, quæ civitate continentur, non unius sunt generis. Alia enim sunt civitatis & publica, alia civium, & privata. Illa dicuntur, quæ in publico civi-

civitatis sunt dominio. (o) Hæc vero, quæ in privatorum sunt patrimonio.

§. III.

Bona civitatis rursus distinguuntur. *De bonis*
 I) Alia sunt *bona principatus*, (p) ad su- *civita-*
 stentationem ac splendorem Regis ejus- *tis.*
 que familiæ destinata; 2) alia *reipubli-*
cæ bona in sensu specialiori, publicis, qui
 ad rempublicam bene administrandam
 requiruntur, sumtibus dicata; 3) alia de-
 nique consistunt *in rebus omnibus extra*
dominium privatarum, sive singulare, sive
 commune, *positis.*

§. IV.

Quantum ad *prioris generis bona* atti- *De jure*
 net, Imperantibus non solum facultas *Impe-*
 utendi fruendi, deque fructibus pro *rant. in-*
 arbitrio statuendi, competit; sed & ur- *tuitu ho-*
 gente reipublicæ necessitate, aut singu- *rum.*
 lari ejusdem utilitate suadente, eadem si-
 ne dubio libere poterit alienare, ni pecu-
 liares obstant conventiones. *Secundi*

Bb 3

vero

(o) Quod locum habet intuitu omnium, quæ
 privatorum non sunt.

(p) Cave tamen, hæc bona cum Principis
 patrimonio confundas.

(9)

vero *generis bona* ab Imperantis duntaxat administratione ac moderamine ita pendent, ut in reipublicæ usus, quibus destinati sunt, eadem possit impendere: fructus vero eorumdem sibi non lucratur: tantum abest, ut ea pro arbitrio alienandi facultate gaudeat. In *tertii generis bona* ea Imperantes facultate pollent, ut aut communem eorum usum civium arbitrio permittere, aut contra hos a libero isto usu, in salutem Reipublicæ, excludere, ac res ejusmodi publicis usibus vindicare queant. Hinc jus oritur in agros nondum occupatos, in metalli fodinas, in feras bestias, in flumina omnesque aquas publicas, & quæ sunt generis ejusdem.

§. V.

*De bonis
privatorum.*

Ad bona privatorum ea omnia in casu dubio referenda, *quæ privati*, sive singuli, sive in universitates collecti, *sibi possident*. Cum enim dominia privata fuerint omnino antiquiora; sine dubio subiecti, in civitatem coeuntes, sua sibi dominia facta tecta conservarunt. Quod si etiam casum ponamus, quo multitudo sub ducis cujusdam auspicio, ut haud semel

semel contigisse constat, magnos terræ tractus occupavit, atque universo coctui acquisivit; ordinarie tamen terrarum atque aliarum rerum occupatarum particulæ inter privatos ita sunt distributæ, ut & privatis rerum dominiis locus fuerit relictus. Quare rerum a privatis possessorum dominium ipsis tam diu debet esse illibatum, donec contrarium demonstratur. (q)

Bb 4

§. VI.

(q) Interdum vero demonstrari potest, cives bona non aliò possidere jure, quam quo servi quondam Romani sua peculia tenebant. Sic *Ægyptios* in eam quondam conditionem redactos novimus *Genes. XLVII. 13. seqq.* De *Indis* veterum testimoniis ostendit PUFEND. *de J. N. ac G. L. VIII. C. V. §. 1* totam eorum regionem fuisse Regis. Addit deinde, idem adhuc hodie in regna *Magni Mogolis*, nec non in regno *Congo* obtinere. Quibus HERTIUS not. (c) exemplum regni *Siamensis*, atque Imperii *Habessinorum*, itemque *insule Ceylon*, adjecit. In his itaque regnis quicquid juris habent subjecti in bona, id ab indultu ac concessione Regum, absoluta de universis bonis disponendi potestate gaudentium, pendere testantur. Qua occasione notandus HOBBIUS, qui *de Cive C. VI. §. 15. C. XII. §. 7.* tantam in genere Monarchæ suo

§. VI.

*Triples
jus in
bona
privata.*

Quo privatorum dominio salvo, hoc tamen a suprema Imperantium potestate, in securitatem ac sufficientiam communem, pendere debet. Quare triplex Imperantibus jus in bona subjectorum merito vindicamus. I. Ut acquisitionem, possessionem, usum ac translationem eorum legibus in salutem reipublicæ dirigere queat. II. Ut facultate gaudeat, iisdem publica in communem salutem onera imponendi. III. Ut jure quoque domini eminentis fruatur.

§. VII.

*Primi
partes
Special.*

Vi primi illius juris, Imperantibus integrum esse debet, 1) modos acquirendi, conservandi atque alienandi bona specialius definire; 2) legibus sumptuariis subjectos ad frugalitatem, quoad fieri potest, perducere; 3) commerciorum cursum ita ordinare, ut sufficientia communis promoveatur, & contra occasio civibus præscindatur, inutilibus, noxiisque commerciis

---

suo potestatem tribuit, ut bona subjectorum in universum peculii profectitii naturam referre ipsi videantur.

(r)

merciis opes ad externos transferendi; 4) rebus, ubi expedire videtur, pretia statuere; 5) mēsuras rerum in commercium venientium, ac pondera imperrare; 6) nundinas cum juribus affinibus indulgere; 7) rei quoque cursoriæ curam gerere; 8) supersticiosos etiam bonorum abusus corrigere, & quæ forte sunt alia generis ejusdem.

§. VIII.

Ad secundi, quod indicavimus, juris partes referimus *Secundi partes.* 1) jus indicendi tributa; 2) vectigalia mercibus, tum invehendis, tum evehendis statuendi; 3) jus deductionis intuitu civium, e reipublicæ territorio migrantium; 4) jus denique ab ejusmodi oneribus nonnullos, juxta de causa, immunes declarandi.

§. IX.

Dominium autem eminens, quod tertio loco posuimus, *Tertii uberior explicatio.* facultatem complectitur, *urgente reipublicæ necessitate, bona subjectorum perdendi, aut etiam in usus publicos, vel cum detrimento subjectorum, applicandi.* Quemadmodum enim quilibet civium obligatus est ad salutem communem pro viribus promovendam: ita

jus quoque Imperantibus esse debet, me-
 dia non solum ordinaria sed & extraordi-
 naria, ad istum finem necessaria, adhi-
 bendi, atque adeo, premente necessitate,
 plus oneris nonnullis imperandi, quam
 alias pro rata sua portione conferre so-
 lebant. Ipsa itaque imperii civilis in-
 doles ac rerum publicarum finis dominiū
 eminentis satis superque fulcit; singula-
 ris autem reipublicæ necessitas occasio-
 nem præbet, id ipsum in actum deducen-
 di. Cessante vero ejusmodi necessitate,
 æquum est, ut damnum, quod nonnulli
 civium ea occasione in communem uti-
 litatem passi sunt, pensetur. Tantum
 itaque abest, ut domini eminentis voca-
 bulo *licentiam* Imperantibus tribuamus,
primarium rerum privatarum dominium
adfectandi, eademque pro arbitrio in
suos usus convertendi. (r)

§. X.

(r) Conf. GROTIJ. *de J. B. ac P. L. I. C. I. §.*
6. it. L. II. C. III. §. 4. ZIEGLERUS equi-
 dem in *observat. ad priorem locum* domi-
 nium eminentis *licentiaris politica inventum*
 appellavit. Quid? quod & aliis eodem
 sensu displicet. Sed, qui ante dicta probe
 ponderabit, facile intelliget, rem ipsam, no-
 vis quidem vocabulis expressam, esse tamen
 anti-

§. X.

Istis autem, quæ exposuimus, juribus, *De officio.*
 ad ductum rectæ rationis, ut ceteris, u-
 tendum esse Imperanti, per se patet. *Re-*
gula itaque *justi* hic pariter obligatur,
 ne potestate concessa, neglecto pacto,
 vel generali, vel speciali, in verum rei-
 publicæ detrimentum, civiumque singu-
 lorum deprædationem, abutatur. Præ-
 terea vero ad ductum *regularum honesti,*
decori ac prudentiæ usus bonorum publi-
 corum ita temperandus, ne turpi prodi-
 galitati aut avaritiæ locus relinquatur;
 sed ut potius decenti ratione Princeps sibi
 ac reipublicæ, tum inter cives, tum inter
 externos amicos pariat, ac suam non mi-
 nus, quam reipublicæ utilitatem prudenter
 pra-

---

antiquissimam, rectæ rationi finique rei-
 publicæ concinnam, ac nulla iniquitate la-
 borantem; quamvis æque, ac alia jura le-
 gitima, Imperantium abusui obnoxiam.
Conf. BOECLERI dissert. de dominio e-
minente. GUILIELMUS LYSERUS,
Dissertatione pro imperio contra demini-
um eminentis, rem non valuit impugnare,
 nomen ferre non potuit, adeoque integra,
 quam movit, controversia in logomachi-
 am resolvitur.

(5)

promoveat. Quibus positis, eo laborandum, ut reditus publici honesto quovis modo augeantur; multo magis, ut decrementis tempestive obviam eatur. Civium ea hic curâ gerenda, ut sufficientia inter ipsos, quoad fieri potest, vigeat. Quare non solum leges sumptuariæ prudenter ferendæ; sed & opera danda, ut commercia atque opificia itemque agricultura inter cives quam optime floreat. Tributa porro ac vectigalia ita temperanda, ut multum inde commodi Imperantibus, parum oneris, aut odii atque invidiæ inter cives enascatur. Hinc & occasione prudenter inserviendum. Mercibus, quæ ad luxum faciunt, graviora onera imponenda; iis vero, quæ ad necessaria vitæ subsidia faciunt, parcendum. Cavenda etiam frequens onerum receptorum mutatio, aut novorum, præter illa, inventio. Nec temere quisquam ab oneribus publicis eximendus. Cavendum quoque, ne tributa ac vectigalia publicanis promiscue elocentur.

CAP. IX.

DE

JURE IMPERANTIUM IN
COLLEGIA.

§. I.

Collegium est plurium personarum, Collegis ad certum finem unitarum, societas *descri-* æqualis, media inter familiam ac magnam *ptio.* societatem civilem.

§. II.

Uti vero ante conditas civitates libe- *Funda-* ra fuit facultas, formandi collegia: ita, *mentum* his deinde ortis, collegia non omnino *juris in-* illicita esse coeperunt; cum hæc, velut *dicati.* societates æquales, imperio civili com- mode possint subordinari. Interea ta- men salus reipublicæ non permittit, ut plenissima sit collegiorum libertas; sed requirit potius, ut *jure supremi modera-* minis Imperans in omnia civitatis; sue col- legia æque polleat, ac in cives singulos. Col- legia enim ex civibus coalescunt: qui uti singuli imperio sunt subjecti; ita nul- la solida reddi potest ratio, quare colle- ctive sumti ad plenissimam adspirare liber- tatem

tatem debeant. Quid? quod & cives, si collegia omnino essent libera, hoc clypeo tuti, infinitas in detrimentum reipublicæ turbas impune possent moliri.

§. III.

*Ejus
partes.*

Quo posito fundamento juris Imperantium in suæ civitatis collegia, ejusdem partes paullo specialius explicanda. Nempe ex principiis rectæ rationis legitima Imperantes facultate gaudent, 1) collegia certa, quæ fini civitatis adversa sunt, prohibendi, eademque dissolvendi; 2) cavendi, ne alia tolerentur in civitate a magistratibus inferioribus quam publice approbata; 3) nova collegia formandi; 4) his non minus, quam ceteris, leges limitesque singulares præscribendi, ac privilegia largiendi; 5) subjectos, ceteris paribus, cogendi, ut in collegia, ob singularem forte reipublicæ securitatem ac sufficientiam formata, se conferant, atque in iis munera sibi adsignata pro viribus obire teneantur; 6) prospiciendi, ne statuta collegiorum reipublicæ noceant, atque adeo & edicendi, ne sine publica confirmatione usurpentur; 7) Denique etiam nullum est dubium, quia & Princeps

ceps ipse socium hujus, vel illius collegii agere queat. (s)

§. IV.

Intuitu collegiorum Imperans *regula De off. just.* obligatur, ne in verum reipublica *cio.* detrimentum, aut contra leges fundamentales, collegia vel formet, vel in usu jurium suorum turbet, vel dissolvat. Deinde vero *regula honesti, decori ac prudentia* precipiunt, ut eorum commoda, decentemque libertatem, prout par est, promoveat; simul tamen opportune caveat, ne hæc in licentiam nimiamque auctoritatem reipublica periculofam, possit degenerare, aut unum alterius commoda perperam impedire.

CAP.

(s) Quatenus autem imperans membrum ejusmodi collegii agit, Imperantis personam tantisper deponit. Collegia enim sunt societates æquales, in quibus membrorum unum, qua tale, nullo in alterum Imperio pollet. Quapropter & hoc respectu status collegiorum, boni ordinis gratia firmatis, cum se subicere oportet: quemadmodum juribus eorum una cum ceteris sociis frui cupit. Conf. Dn. BOEHMERI *jus publ. univers. Part. spec. L. II. C. IV.*

(s)

DE
**JURE IMPERANTIUM IN RE-
 LIGIONEM AC STUDIA.**

§. I.

*Necessa-
 ria reli-
 gionis
 directio.*

AD finem reipublicæ non parum con-
 ducere constat, ut legitimam religi-
 onis curam gerant Imperantes. Quam-
 vis enim reipublicæ commoda neuti-
 quam primarium, multo minus unicum
 (t) veræ religionis finem constituent;
 nec civitates religionis gratia sint condi-
 tæ; (u) nemo tamen inficias ire potest, re-
 ligionem, si recte dirigatur, ad securita-
 tatem ac tranquillitatem reipublicæ mu-
 tum conferre, atque adeo legitime tem-
 peratum ejus in civitate moderamen eo
 magis

(t) Ut adeo inania sint MACHIAVELLI-
 STARUM somnia, religionem pro domi-
 nandi instrumento venditantium.

(u) Religio enim ante conditas civitates jam
 viguit; ortisque civitatibus, magis indies
 magisque corrupta fuit, vitio non minus
 imperii, quam sacerdotii.

(x)

magis esse necessarium, quo certius constat, saepe homines perditissimos, religionis obtentu respublicas motibus periculosissimis implicasse. (x)

§. II.

Hoc vero religionis moderamen juris circa sacra nomine venire solet; quod est legitima summorum Imperantium facultas, regendi auctoritate Imperii ecclesias particulares, quae sunt in republica, eum in finem, ut tum reipublica, tum ecclesiae salus promoveatur.

§. III.

Cujus juris fundamentum est ipsa lex naturalis. Haec enim omnem summis

Cc

Im-

(x) Conf. GROTIUS de jure summarum potestatum circa sacra. PUFEND. de habitu relig. ad republ. Christ. it. de Monarchia sedis Romana, cum not. Dn. THOMASII Cujus etiam tract. de jure Principum Evangel. in controvers. Theol. huc pertinet; it. dissert. de jure Princ. circa adiaphora, nec non meditationes de jure summarum potestatum circa sacra, cap. XVII. in capitelis circa praecognita Jurispr. Eccles. ca. Add. Dn. BUDD. Tract. de consortia relig. Christ. statusque civilis. REINHARDI Meditationes de jure Principum circa sacra. &c.

Imperantibus tribuit potestatem, quæ rectæ rationi non repugnat, & ad salutem reipublicæ conducit; qualis etiam est potestas dirigendi religionem. Et quemadmodum ecclesia est collegium æquale, religionis gratia formatum: ita, quatenus in hac, vel illa republica subsistit, summo quoque Imperanti, qui caput est reipublicæ totius, & in ejusmodi collegium ecclesiasticum inspectio quædam generalis est vindicanda. (xx)

§. IV.

*Est pars
civilis
imperii.*

Cum itaque in fundamento hujus juris, ex lege naturali eruendo, finem civitatis simul ob oculos versari oporteat; consequitur profecto, jus circa sacra esse partem civilis imperii, atque adeo Imperantem, qua talem, non qua Episcopum, (y)

aut

(xx) Quare nec absurdum nec impium est, *Principem caput ecclesiæ particularis*, quæ est in republica, appellare, quod Anglis est solenne.

(y) Quod est multorum commentum. Conf. in primis Dn. BOEHMERI *diff. de jure Episcopali Principum Evangelic.* qui falsæ hujus hypotheseos Patronos prolixè recensuit ac solidissime confutavit.

(z)

aut primarium Ecclesiæ membrum, (z)
aut vi singularis conventionis, (a) co-
dem pollere.

§. V.

Verfatur autem hæc potestas circa mo- *Respicit*
dum externum colendi Deum in civi- *cultum*
tate *arbitrarium*. Veritates enim Theo- *exter-*
logicæ, nec non cultus Dei internus, qui *num.*
amore reverentiali absolvitur, nulla certe
imperii autoritate possunt inculcari. Ne-
que cultus Dei externus naturalis, quem
supra exposui, (b) coactioni civilis im-
perii cum ratione potest obnoxius reddi;
cum istiusmodi actus externi non sint a-
ctus arbitrarii, sed naturalia ac necessaria
interni affectus documenta: in his enim
quilibet civis sua debet frui libertate,
modo ne reipublicæ tranquillitatem tur-
bet. Quæ autem religionis gratia for-

Cc 2

mantur

(z) Quod post plures alios nuper etiam de-
fendit JÆGERUS *tract. de jure supremar.*
potest. circa sacra, cap. III. p. 44. seqq.

(a) Qui communis est error omnium, qui jus
circa sacra ex jure Episcopali deducunt, ac
simul ad pacificationem religiosam &
Westphalicam oculos convertunt.

(b) *P. II. S. I. C. I. §. 10. De arbitrario vid.*
§. seqq.

(c)

mantur in republica societates, quasque ecclesias vocamus, variis ritibus, formulisque solennibus arbitrariis ad cultum externum uti solent. De ejusmodi itaque adiaphoris nullum cuiquam dubium esse potest, quin statuendi potestas Imperantibus competat.

§. VI.

*Partes
hujus juris
special.* Vi hujus quidem potestatis Principi omnia in universum in sacris permittuntur, quæ nec rectæ rationi, nec veræ revelationi divinæ repugnant: (c) juvat tamen partes juris circa sacra potiores specialius recensere. Pertinet huc 1) jus recipiendi, tolerandi ac protegendi ecclesias, easdemque in plures conciones particulares, boni ordinis gratia, distinguendi, singulasque suis juribus ac privilegiis muniendi. 2) Jus reformandi, seu ritus adiaphoros melius formandi, atque abusus tollendi. 3) Jus præscribendi ordinationes ecclesiasticas, aut eas, quæ ab ipsis collegiis ecclesiasticis conditæ sunt, emen-

(c) Quæ regula ita est comparata, ut in ea tuto acquiescere queamus. Qui enim ad exceptiones a regula provocat, onus probandi in se devolvit. (d)

emendandi ac confirmandi. 4) Jus dirigendi constitutionem ac remotionem Episcoporum aliorumque Ecclesiae ministrorum. 5) Jus in controversiis Theologicis, quibus reipublicae tranquillitas turbatur, pacem utrique parti, salva veritate, imperandi. 6) Jus, perversum in ecclesia docendi modum corrigendi, aliosque officii abusus in ministris Ecclesiae impediendi ac tollendi. 7) Jus dirigendi acquisitionem, administrationem atque usum bonorum ecclesiasticorum. 8) Potestas jurisdictionis ecclesiasticae, tum intuitu personarum, tum rerum, tum etiam causarum ecclesiasticarum. 9) Jus convocandi ac dirigendi concilia, eorumque decretis, quae adiaphora respiciunt, (d) ubi opus fuerit, pondus addendi. 10) Jus, certae religioni addictis, quos ferre

C c 3

non

(d) Ea enim conciliorum decreta, quae veritates respiciunt formulasque fidei, nemini, auctoritate imperii, cum ratione possunt obtrudi; sed libero cujusque arbitrio, adhibitis remediis suavoriis, sunt permittenda. Conf. quae de conciliis dixi in *Instit. jurispr. eccles.* L. I. C. IX. Ubi §. 7. & §. 8. speciatim de jure majoris partis in Conciliis, nec non de affectata horum auctoritate dixi.

(e)

non juvat, emigrationem sine injuria imperandi. (e)

§. VII.

De fine. Finem juris circa sacra in descriptione
hujus juris. ita expressi, ut *salutem reipublicæ atque*
ecclesiæ non sine ratione conjunxerim.
Securitati enim reipublicæ ita consulendum, ut & bene sit ecclesiæ, quæ illa continetur; cum saluti communi salus singulorum civium atque collegiorum sit subordinanda. (f)

§. VIII.

De officio Imperant. Exposito jure circa sacra, addenda quoque nonnulla de officio Principis circa
circa sacra. Nempe *regula justæ* Princeps obligatur, ne jure circa sacra contra pactum generale, vel speciale, quo suæ reipublicæ est obstrictus, abutatur; vel obtentu illius imperium in conscientias affectet, injustissimum non minus, quam absurdissimum. (g) Præterea ad ductum regula-

runt

(e) Conf. Dn. BOEHM. *jus publ. univers. Part. spec. L. II. C. V.*

(f) Conf. Dn. BOEHM. *Dissert. prælimin. de suprema lege eccles. quam L. I. Juris Eccles. Protest. præmisit.*

(g) Libertatem conscientiz, velut, jus hominis

rum honesti, decori ac prudentiæ curandum est principi, ut, quantum in ipso est, veræ religionis ac pietatis cursus promoveatur potius, quam impediatur, sacræque in hunc finem cerimoniarum ordinentur. Quæ tamen cura ad religionis indolem prudenter temperanda. Nam religio ac pietas doctrina, monitis atque exemplis propaganda, non legibus pœnalibus; quamvis bona fide promulgatis. Neque stupide ac superstitiose existimandum est, Principem summi Numinis gloriam promovere, si zelo intempestivo, Cleri forte persuasione excitato, religionis emolumentis,

Cc 4

vel

nis conatum, intuitu religionis, jam supra demonstravi *P. II. S. I. C. I. §. ult.* Neque huic juri homines, si vel maxime vellent, renuntiare valide possunt; quippe quod cum officio erga Deum arctissime est conjunctum. Quis igitur, quæso; nisi insanus, de veritate, fide in Deum, ejusque amore reverentiali ita posset pacisci, ut in his absoluto alterius arbitrio coecus vellet pendere? Et quis quæso homo sanæ mentis ejusmodi pactum, quod rationi omnino repugnat, validum pronuntiaret? Quare absurdissima est HOUTYNI aliorumque ratiocinatio, *sub absoluta populi submissione etiam jus in conscientias latere somniantium.*

(b)

vel cum summo tranquillitatis publicæ pe-
 riculo, consulere studeat. Tolerandi ita-
 que sunt dissentientes, qui bonorum civi-
 um officia explent, tranquillitatemque
 reipublicæ nulla sua culpa turbant. To-
 lerandi quoque interdum ritus supersti-
 tioni inservientes, si absque periculosis
 reipublicæ motibus reformari nequeant;
 atque opportunior rei exsequendæ occa-
 sio prudenter expectanda. Curandum
 tamen est, ut populus placida ac salutari
 doctrina, tum de interna veræ religionis
 virtute, tum cerimoniarum indole certi-
 or reddatur, ac suæ simul superstitionis
 convincatur. Quæ posita rituum sacro-
 rum tolerantia, vel repurgatione, omni-
 bus tamen ac singulis libera conceden-
 da facultas, iisdem utendi, vel non utendi,
 modo in eisdem non sint injurii; cum in
 causa religionis non tam libertas civitati
 noceat, quam nimia ejusdem restrictio.
 Quem in finem & ejusmodi doctores at-
 que antistites ecclesiis præficiendos curet
 Imperans, qui pacem amant, ac dissentien-
 tes, salva veritate, ferre possunt. Non
 tamen officii ratio, nisi speciali pacto ob-
 ligetur, ab Imperante poscit, ut sectam
 toleret,

toleret, quæ imperium civile vere respuit
 atque contemnit, aut Monarchas, postea-
 quam hæreseos aliorumque vitiorum ac-
 cusati sunt, de solio dejici, vel interfici
 posse existimat; aut sacris diis devoto
 Principi non esse obediendum clamat;
 aut alia ratione tranquillitati publicæ pa-
 lam aversatur. (b) Qua in re tamen, uti
 primis statim principiis est resistendum:
 ita, ubi hoc neglectum fuerit, caute dein-
 de est agendum, ne sibi Princeps æque,
 ac reipublicæ, violenta talium hominum
 ejectione, magis noceat, quam profit.
 Cavendum etiam, ne nimiam doctores
 ecclesiæ potentiam, nimiasque cum da-
 mno reipublicæ opes acquirant, easdemque
 ab oneribus publicis sine discrimine im-
 munes possideant; ubi vero iste nervus
 civitatem jam corruptit, idem tutissimis
 remediis in utilitatem reipublicæ atque
 ecclesiæ corrigendus.

§. IX.

Quantum denique ad studia, nec non *De jure*
 formatas in civitate eorum gratia scholas *atque of-*
 Cc 5 *ficio Im-*
 atque *per an-*

(b) Sed cavendum etiam, ne sectæ falso impu-
 tentur, quæ pauci tranquillitatis turbato-
 res statuunt. *studia.* (i)

atque Academias, aliasque eruditorum societates publicas attinet; uti nemo facile dubitabit, quin & suprema in has Imperantibus inspectio sit tribuenda; ita non est, quod de hac specialius dicamus; cum ea, quæ de jure atque officio Imperantis intuitu religionis exposuimus, huc facile possint trahi atque applicari.

CAP. XI.

DE

JURE BELLI AC PACIS.

§. I.

*Conne-
xio.*

Jura majestatica cum supra in immanentia & transcuntia distinxerimus; ordo poscit, ut, expositis illis, & de his tandem specialius agamus. Considerandum sitque nunc ordine suo jus belli ac pacis, nec non jus foederum, ac denique jus legationem. Quippe quæ ad finem reipublicæ æque requiruntur, ac immanentia.

§. II.

*Bellum
quid?*

Bellum est status per vim certantium, qua tales sunt. (i)

§. III.

1) GROTIUS, de J. B. ac P. L. I. C. I. §. 2.

(k)

§. III.

Qui quidem status, uti ad conservatio- *An licitum?*
nem jurium suorum, in statu naturali, ubi
communia judicia deficiunt, in subsidi-
um utique est necessarius; ita nullum est
dubium, quin lege naturali bellum tan-
dem gerere liceat. (k) Quam permissi-
onem nec ulla sustulit sive veteris sive
novi foederis revelatio. (l)

§. IV.

Ut autem bellum licitum pronuntiarum *De justa belli causa.*
possit, oportet justam ejus adesse causam.
Hæc vero nulla alia esse potest, quam *in-*
causa.
juriam, (m) sive *imminens*, sive jam *illata*,
quarum illa bello avertenda, hæc repa-
randa.

§. V.

(k) vide, quæ de jure violentæ defensionis
supra dixi ac demonstravi P. II. S. I. C. II.

§. 2. seqq.

(l) GROTIUS *de jure B. ac P. L. I. C. II.*
Cujus tamen error notandus, quando no-
vam legem Christi in hac materia allegat,
jusque belli gerendi ac puniendi confun-
dit.

(m) GROTIUS. *L. II. C. I. §. 2. n. 2.* tres allegat
justas belli causas (1) *defensionem*, (2) *re-*
parationem, (3) *punitionem*. Verum hic
repetenda sunt, quæ de bello punitivo no-
tavi *hujus Sect. C. VI. §. 3. not. (d)*

(n)

§. V.

De caus-
sa justi-
fica &
suasoria.

Quæ itaque injuriam respicit belli caus-
sa, atque adeo *sub ratione justæ movet*,
justifica dici solet, ac distingui a suasoria,
quæ *sub ratione utilitatis* impellit. (n)
Ut autem recte bellum geratur, causam
justificam cum suasoria oportet esse con-
junctam.

§. VI.

De inju-
stis belli
caussis.

Quotiescunque vero nulla injuria ad
bellum movet, injusta semper adest belli
caussa, bellumque ipsum generatim in-
justum est pronuntiandum. (o) Interea
tamen bellum, intuitu causarum moven-
tium, multiplici ratione injustum esse pos-
se, facile concedo. (p) Varia autem,
quæ in medio alibi proferuntur, momen-
ta, ad duas commode classes revocamus.

Aut

(n) GROTIUS. *cit. cap. I. L. II. §. 1.*

(o) Verum in applicatione speciali quæstio
sepius difficillimæ est decisionis. Conf.
Dn. GUNDEL. *dissert. de efficientia motus C.*
II. §. 12. 14. 15. Adde, quæ supra dixi de
metu injusto. P. II. S. I. C. V. §. 48.

(p) Grot. L. II. C. XXII. Pufend. de O. H. ac
C. L. II. C. XVI. §. 4. it. de J. N. ac G. L.
VIII. C. VI. §. 5.

(9)

Aut enim injustæ belli causæ sunt *aperre tales*; nempe quando nil, nisi manifesta avaritia atque ambitio, (g) ad bellum impulit; aut quodam *colore tinctæ*: v. gr. 1) Sola utilitatis ratio; 2) negatum matrimonium, vel alia eorum denegatio, quæ jure suo nemo potest postulare; 3) studium quærendi sedes meliores; 4) rerum ab improbis ac barbaris possessorum ad usus meliores destinatio; 5) studium, in ordinem redigendi servos quos vocant, natura tales; 6) titulus universalis domini in totum terrarum orbem, quem alii Imperatoribus, alii Pontificibus Romanis tribuerunt; 7) Voluntas, implendi vicini-
 cinia divina; & quæ sunt generis ejusdem. De eo autem disceptari novimus, utrum *metus crescentis potentie vicini* injustis quoque belli causis sit accensendus? (r) Mihi quidem distinguendum videtur, an
 vanus

(g) Quæ veræ sæpius sunt bellorum causæ, quamvis aliæ obtendantur. Unde & recte cum GROTIUS *veras discernimus causas a bellorum pretextibus.*

(r) Quam quidem questionem plerique cum GROTIUS affirmant. Conf. PUFEND. *cit. loco cit. de J. N. ac G. L. II. C. V. §. 6. ibique*

vanus fuerit ejusmodi metus; an vero justus, solidisque rerum argumentis munitus.

§. VII.

De causa dubia.

Quod si causa belli dubia fuerit, adeoque Imperans hæsitet, sitne bellum justum, an injustum, cum ex utraque parte probabilia adlint argumenta; regula, quã de intermittenda tantisper ob conscientiam dubiam, actione inculcare solemus, & hic erit observanda; nisi urgens aliud requirat necessitas.

§. VIII.

Belli partitio.

Bellum, ut ex antecedentibus patet, 1) recte vel *justum* dicitur, vel *injustum*; 2) aliud *defensivum* audit, quo nempe injuria imminens repellitur; aliud *offensivum*, quo injuriam illatam reparamus; (s) 3) aliud *solemnè*, quod utrimque ab iis geritur,

---

que HERTIUS *not.* (b) Add. Dn. GUNDL. *J. N. C. VIII. §. 11. 12.* it. quæ prolixius in *Gundlingianis* ea de re differuit *Part. V. Observ. I.*

(s) Non itaque omne bellum offensivum dici potest injustum. Controversiam hac de re motam, ego quidem puto in meram abire logomachiam. Conf. OBSERV. SELECT. HALLENSES T. IV. *observ. VIII.*

(r)

tur, qui summo pollent imperio, & quidem præcedente indictione; aliud *minus solenne*, in quo momenta jamjam exposita, non deprehenduntur. (t)

§. IX.

Jus belli gerendi in statu quidem naturali cuique læso competit: (u) in civitatibus autem, communis securitatis gratia, illis tantum tribui potest, quibus imperium est delatum. Quare nec inferiores magistratus, sine jussu summi Imperantis, istam exercere facultatem possunt, nisi quatenus hostem ingruentem a finibus repellere necessitas efflagitat.

§. X.

Imperantes autem ceteris paribus, non solum *pro se ipsis*, sed etiam *pro aliis* libere bellum movent. (x) Nempe 1) pro subjectis; 2) pro sociis; 3) pro amicis; 4) pro hominibus quibuscumque, injuria adse-

(t) GROTIUS. L. I. C. III. PUFEND. de J. N. ac G. L. VIII. C. VI. §. 39.

(u) Vide, quæ demonstravi supra P. II. S. I. C. II. §. 13. 19. Add. PUFEND. de J. N. ac G. L. VIII. C. VI. §. 10. 11.

(x) GROTIUS. L. II. C. XXV. PUFEND. cit. cap. §. 12. 14.

(y)

adfectis; adeoque 5) & certa ratione pro civibus alius reipublicæ, quos hostiliani- mo ipsorum Imperans injustissime perse- quitur.

§. XI.

*Finis
belli.*

Finis bellorum, qui rectæ rationi pro- betur, nullus alius allegari potest, quam *ut injuria vel avertatur, vel reparetur*, at- que in futurum etiam *securitati nostræ* melius consulatur.

§. XII.

*De officio
bellige-
ranti-
um.*

Quem quidem finem, uti ob oculos habere belligerantes, neminemque, ubi injuria deficit, bello adoriri, *regula justæ* jubet: ita pariter præcipit, ne quis Impe- rantium, altera parte non audita, aut con- tra pactum, quo reipublicæ suæ obligatur, præcipiti consilio ad arma prolabatur; itemque, ne male ordinato apparatu mi- litari cives fidissimos iniquissime adfligat. Præterea & *regula honesti, decori ac pru- dentia*, posita licet injuria, studium pacis potius quam belli, atque adeo leniorem controversiæ per colloquia, per arbitros, aut per sortem componendæ viam, ordi- narie commendant. Quod si autem tu- to bellum negligere non liceat, in eo ta-
men

men ita verſandum eſſe dicunt, ne aut avaritiæ, aut ambitioni, turpique, quæ inde oritur, crudelitati ac vindictæ cupidini indulgeamus, neque rem coecæ alex, ubi conſiliis tutioribus agendum erat, imprudentes permittamus. (y)

§. XIII.

Quibus ita expoſitis, facile decidi quaeritio poteſt, utrum *ex legis naturalis præcepto* bellum præcedere debeat indictio ſolemniſ? Ego quidem ex dictis concludo, eum, qui ſe læſum exiſtimat, ad bellum conditionate indicendum omnino obligari, quo alterum adhuc ſemel moneat, t ſibi ſatisfaciat, aut bellum expectet. (z) Quod multo magis locum habebit, quando injuria nondum illata eſt, ſed duntaxat metuitur. Ut autem ſolenni ritu, & per ſeciales belli indictio perficiatur, id quidem lex naturalis non præcipit, ſed gentium arbitrio relinquit. (a)

*De indi-
ctione
belli.*

D d

§. XIV.

(y) Conf. dicta P. II. S. I. C. II. §. 9. ſeqq.

(z) Quod tamen ita limitandum, niſi læſio eo modo continuata fuerit, ut deſenſio ſine mora ſit ſuſcipienda.

(a) GROTI. L. III. C. III. Conf. Dn. BUD-
DEI

§. XIV.

De re-
pressa-
liis.

Cum ad belli præludia, & repressaliaz, quas vocant, referantur, de his quoque brevibus hic agendum. Non male autem, meo quidem judicio, illaz describuntur per actus bellicos, qui auctoritate summorum Imperantium ea ratione exercentur, ut, ob malitiose denegatam vel protractam justitiam, ledentis reipublicæ cives eorumque res capiantur ac detineantur, donec læsio reparetur. Requiritur vero causam liquidam eamque alicujus momenti; nec non defectum medi ordinarii, quo jus nostrum persequi queamus. Homines capti instar obsidum detinendi, non autem interficiendi; cum hoc finis repressaliarum non requirat. Bona autem si lædens civitas satis nobis facere pertinaciter nolit, aut læsio dari, aut justo pretio vendi sine dubio poterunt; ita tamen, ut, quod abundat, priori domino reddatur. Cui præterea integrum esse debet, damni, quod ea occasione patitur, reparationem a sua republica postulare. Quibus pos-

tis,

DEI Jurispr. histor. specimen §. 31. seqq.
in select. J. N. ac G. p. 806. seqq.

(6)

res, nec huic possunt imputari. Multo magis inde concludimus, pro ratione finis indiguitati, tum *verbis* tum *factis*; tum *vi aperta*, tum *strategematibus* hostem laedi posse. Quibus ita expositis, si jungantur ea, quæ de officio belligerantium paullo ante dixi; specialiores, quæ passim proponuntur, quæstiones de licentia bellica tum *in personas*, tum *in res hostium* sacras vel profanas nec non *usum certis generis armorum*, non difficile est explicare.

(c)

§. XVI.

De ac-
quisitio-
ne belli-
ca.

Ad effectum belli refertur acquisitio bellica, qua partim res hostium, partim imperium in victos acquirimus. Quantum *ad res hostium* attinet, eas non posse censei nullius, quæ cedant occupanti, jam supra demonstravi. (d) Posita vero *justa belli causa*, pro ratione finis legitimi, quem belligerantes præfixum habere debent, integrum quoque his est, res ho-

(c) Prolixe hac de re GROTIUS agit *Libro III. non uno capite.* Add. PUFEND. *cit. loco. §. 16. seqq. it. Dn. COCCEJI diff. de armis illicitis.*

(d) S. I. C. VIII. §. 13.

(e)

ant; id a conventione potissimum pendet. Qua deficiente, regulæ honesti, decori ac prudentiæ sunt consulendæ. (g)

§. XVII.

*De jure
postlimi-
nii.*

Cum itaque certum sit, atque evictum, in bello capta jus demum stabile ex pacto acquiri; consequitur etiam, hoc deficiente, res ac personas captas, ad limina nostra aut amicorum redeuntes, jure quoque postliminii gaudere, seu priorem statum recipere. (h)

§. XVIII.

*De his
qui in
bello me-
dii sunt.*

Quemadmodum autem hostem, ut ostendimus, lædere, in universum nefas non est; ita tamen a læsionibus immunnes esse debent, qui neutrarum sunt partium, quamdiu in eo statu manent. Hunc statum ita vulgo distinguunt, ut alium dicant *neutralitatem generalem*; aliam *speci-*

(g) Conf de acquisitione bellicæ a GROTIUS. L. III. C. VI. VII. VIII. XIII. XIV. XV. PUFENDORF. cit. loc. §. 20. seqq. Dn. BUDD. cit. cap. V. §. VI. §. 1° 24.

(h) GROTIUS. L. III. C. IX. et XVI. PUFENDORF. cit. loca. §. 25. seqq. Dn. BUDD. cit. loc. §. 25. seqq. Sed conf. quoq. Dn. THOMAS. ad Huber. de J. G. L. III. S. IV. C. V. n. 2. not. (p) pag. 741. seqq.

specialem: illa est, quæ sine pacto servatur; hæc est, quando quis singulari pacto ad conditionem mediam est obligatus. Hujus itaque pacti conditiones ab utraque parte quam sanctissime sunt implenda. Deficiente vero singulari conventionem, ita tamen se gerere debent bello medii, ne uni parti magis faveant, quam alteri. Sin hos limites migrarint, atque hosti sint auxilio, vel merces, quibus potentior atque audacior redditur, eidem suppeditent; ægre ferre nequeunt, si arma & in ipsos convertantur. (i)

§. XIX.

Id vero adhuc inculcandum, statum *De fide belli non efficere, ut in pactis cum hoste fir-* *bestibus* *servan-*
mandis eundem fallere, fidemque rite da- *da.*
 tam violare liceat. Quando enim cum hoste paciscimur, animus hostilis tantisper, quoad hunc actum, deponitur. Quid? quod, si fidem hosti datam, migrare liceret, nullum bellorum finiendorum medium superesset. Servanda itaque fides no-

D d 4

VO

(i) GROTIUS. L. III. C. XVII. Add. C. I. §. 5.
 Conf. HORNIUS *ad Pufend. cit. cap. §. 7.*
not. (c) it. Dn. BUDD. cit. loc. §. 36. seqq.

(k)

vo pacto firmata hostibus cujuscumque generis; non exclusis *piratis, transfugis, rebellibus &c.* (k)

§. XX.

De induciis.

Ad conventiones bellicas referimus etiam inducias. Quæ cum ipsam pacem sæpe præcedant, ab hac tamen sint distinguendæ; singularem sine dubio meditationem merentur. Sunt vero induciæ ejusmodi *status belligerantium, quo, manente bello ejusque causa, a bellicis actibus ex conventionione, (l) ad tempus est abstinendum.* Harum alia sunt *breviores, manente utrimque bellico apparatu; (m)* alia *longiores, plenæ pacis faciem præ se ferentes; quibus adparatus bellicus utrinque in longius temporis spatium dissolvitur, causa tamen belli manente. (n)*

§. XXI.

(k) GROTIUS. L. III. C. XIX. *seqq.* PUFENDORF. *de J. N. ac G. L. VIII. C. VII.* Dn. BUDD. *cit. cap. V. S. VII.*

(l) Quando enim actus bellici suspenduntur sine conventionione, *apparentes tantum ad sunt induciæ, nullam obligationem continent.*

(m) Quales nonnulli speciatim *armistitii* nomine compellant.

(n) GROTIUS. L. III. C. XXI. PUFENDORF. *cit. cap.*

§. XXI.

Pace autem proprie dicta bellum tan- *De pace.*
dem ita extinguitur, ut *ejus causa ob-*
livioni tradatur. (o) Pacis jus cum jure
belli est conjunctum: atque eodem, quem
de hoc paullo ante exposuimus, modo, ad
normam regularum justitiae, honesti, decori
ac prudentiae est exercendum. Pacis
conditiones uti partes cum ratione defini-
unt: ita, easdem integra fide esse imple-
ndas, ex natura pacti per se patet. Paci
pangendae saepe majoris securitatis gratia,
obsides ac pignora nec non *jusjurandum*
interveniunt. Nonnumquam etiam sin-
gulares *pacis conciliatores* adhibentur.
Nec minus obtinet, ut & *sponsores* (scu Gua-

Dd 5

ran-

cap. VII. §. seqq. Dn. BUDD. cit. S. VII. §.
14. seqq. Add. Dn. GUNDL. 7. N. C. XXXV.
§. 123. seqq. NB. Extra inducias nullum est
jus commendi, nisi per modum singularis
concessionis. Solet autem *jus commeatu*
tum *hominibus*, tum *rebus* concedi; ut si-
ne offensione & damno eant ac redeant.
Rem optime illustravit HERTIUS *diff. de*
litteris commeatu; it. *de commeatu litte-*
rarum.

(o) De obligatione ac jure ad restaurandam
pacem supra dixi S. I. C. III. §. 15.

(p)

randi,) accedant, qui de pacis legibus servandis fidem suam interponant, auxilio ei, qui pacis violatione laesus fuerit, promisso. Pacis servandae obligatio perdurat, donec ab altero *rupta* fuerit, quod duplici modo contingit: *primo*, si alter singulares pacis conditiones migraverit; *deinde* si alia ratione jura nostra turberit. (p)

CAP. XII.

DE

JURE FOEDERUM.

§. I.

Connexio.

Quemadmodum bello non minus, quam paci inserviunt foedera: ita & neminem, opinor, dubitaturum esse, quin
jus

(p) GROTIUS, L. III. C. XX. XXV. PUFENDORF. L. VIII. C. VIII. DUNHAM, BUDD, cit. S. VII. §. 5. seqq. Add. OBRECHTI *diff. de sponsor. pacis*. NB. Contingere vero interdum potest, ut *pena conventionalis* addatur; *qua soluta*, obligatio servandae pacis perdurare debeat; licet alter conditiones migrarit

(9)

Jus pangendi foedera inter partes summae potestatis hic sic collocandum. (q)

§. II.

Est autem foedus *duorum vel plurium Foederum summorum Imperantium*, aut duarum vel plurium rerum publicarum *consociatio*, ^{scriptio} *singularis commodi gratia pacto firmata.*

§. III.

Foederum non una est ratio. Alia *Foederum* enim 1) dicuntur *vulgaria*, quibus earum *distinctio* duntaxat nova promissione firmanur, quae jure naturali jam debebantur; alia *singularia*, quae officii legis naturalis aliquid superaddunt. 2) Alia sunt *equalia* vel ratione praestationum, vel ratione conditionis utriusque foederati; alia vero *inequalia*, quando vel inaequales foederatorum sunt praestations, vel alter deerioris est conditionis, atque alterius majestatem comiter tenetur colere ac revereri. 3) Alia sunt *belli*, alia *commerciorum*;

(q) GROTIUS. L. II. C. XV. PUFENDORF. *de off. H. ac C. L. II. C. XVII. it. de J. N. ut C. L. VIII. C. IX.* D. THOMAS. *J. D. L. III. C. VIII.*

rum causa perfecta. 4) Alia sunt *personalia*, quæ Principes intuitu suarum duntaxat personarum firmarunt; alia *realia*, quæ civitatum nomine contrahuntur, atque adeo & omnes successores obligant, licet non sint antecessoris heredes.

§. IV.

De officio circa foedera.

Fidem foederibus firmatam violare, uti *regula justi* prohibet: ita eadem quoque præcipit, ne contra pactum generale vel speciale, quo Imperans suæ reipublicæ obligatur, aut in oppressionem innocentium, pangantur. Præterea non temere incunda cum pluribus aut longe distantibus sociis; aut nimia potentia sua suspectis; aut longe diversum a nostris rationibus scopum præfixum habentibus; aut cum atheis similibusque aliis; Curandum, ut verbis claris ac perspicuis concipiantur, ac ne quid desit, quod ad eorum firmamentum facere queat; fugienda quoque foedera perpetua: quæ partim *prudencia*, partim *regula honesti & decori* commendat.

§. V.

Modi dissolvendi.

Foedera dissolvuntur 1) *morte*, si fuerint *personalia*; 2) *lapsu temporis*, in quod

quod concepta erant; 3) *cessante* singulari eorum *sine*; 4) alterutrius partis perfidia; 5) *mutato* omnino rerum *statu*.

§. VI.

Ad fines foederibus sunt *sponsiones*: De *sponsione* sunt *pac̄ta ministrorum summae potestationibus, statis, de negotiis ad hanc spectantibus, sine tamen hujus mandato, celebrata*. Quae quidem summam Imperantem non obligant, nisi eadem rata habuerit, aut in singularem reipublicae utilitatem sint concepta. Quod si secus se res habeat, ac minister absolute contraxerit; ipse curet, quomodo satisfiat illis, qui ipsius fidem sequuti fuerunt. (r)

CAP. XIII.

DE

LEGATIONUM JURE

§. I.

Cum belli pariter ac pacis causa, nec *Conn-*
non *xio*.

(r) Doctrinam de sponsionibus duabus *dissertationibus Lipsiensibus* illustravit Dn. THOMAS, altera *de sponsione Romanorum Caudina*, altera *de Numantina*. Conf. STRYCKII *diff. de obligat. Principis ex factis Ministri*. it. Dn. WILDVOGELII *diff. de negligentia Ministri; Principem non obligante*. (a)

non speciatim in foederibus conciliandis, insignis sit legatorum usus; operæ pretium omnino erit, & de his nonnulla, ad jus naturæ ac gentium facientia, in medium proferte.

§. II.

*Legati
qui, &
quotu-
plices?*

De ejusmodi autem legatis præcipue hic sermo est, quos mittunt, qui *summæ imperio* aut *saltem analogico* (a) sunt instructi; quales legati sunt *Mandatarii Imperantium*, ad *negotia publica*, horum nomine apud alias Respublicas peragenda, missi. Qui vel *primi* sunt, vel *secundi* tantum ordinis.

§. III.

*De Lega-
tis
primi
Ordinis.*

Legati primi ordinis faciem Reipublicæ mittentis præ se ferunt, ac propterea eodem, quo mittens, honore sunt prosequendi, nisi qua mos ac ratio refragantur.

§. IV.

(a) Huc pertinent status Imperii Germanici. Vid. KULPISII *Comment: de Legationibus Stat. Imp.* et WICOVEFORT, FURSTENRIUS, PRESBEVTA. *Add. Artic. III. Cap. Carolina noviss. Provinciales autem ac municipales legati jure privatorum reguntur.*

(b)

§. IV.

Secundi vero ordinis Legati representatio characteris atque ejusdem splendore destituuntur, missi propterea, ut sum-^{It. Secundi Ord.} tibus parcat, ac negotia facilius ad exitum deducantur, nullis ceremoniarum tricis obstantibus. (b)

§. V.

Utrique sunt vel *ordinarii*, seu assidui, ^{De ordi-} perpetua fungentes legatione; vel *extra-*<sup>nariis & extra-
ord.</sup> *ordinarii* seu temporarii, ad certa tantum negotia celerius perficienda missi. Quare omnino falluntur, qui temporariis legatis majorem præ ceteris auctoritatem, præcipuaque jura tribuere conantur. (c)

§. VI.

Ex utroque porro ordine nonnulli ^{De Ple-} sunt, quibus plena seu libera omnino ne-^{nipoten-} gotia tractandi potestas est concessa, ^{tariis.} *Pleni-* *potentarii* ob id appellati. Quod nomen qui præcipue dignitatis indicium esse existimant, erroneam profecto sententiam æque sovent, ac prius notati. (d)

§. VII.

(b) HERT. *Prud. civil. part. 1. Sect. IX. §. 7.*

(c) KULPIS. *cit. tract. cap. II. §. 6. 7.*

(d) KULPIS. *eod. cap. II. §. 2.* HERT. *cit. loc.* FURSTENERIUS *de suprematu &c. cap. 6.* (e)

§. VII.

De honore legatorum. His quidem omnibus aliquis, ex regulis honesti ac decori, *honoris* debetur: quæ autem cuique signa honoris sint demonstranda, certe res est ambigua disceptationis, nisi partim ad singulares cujusque civitatis *mores*, partim ad specialia *pacta* confugere velis. Quapropter his ommissis duo de legatis momenta, quæ potiora sunt, ad generalia juris naturæ ac gentium principia revocabimus nempe eorum admissionem atque inviolabilitatem.

§. VIII.

De eorum admissione. Admissio in genere spectata, voluntatis est, non necessitatis, *pendetque* tota hæc quaestio a *regulis honesti, decori atque prudentiæ*. Quemadmodum enim sine pacto nemo cogi potest, ut legatum alteri mittat; ita & nemo per se proprie obstringitur, ut legatum accipiat, neque injuriæ loco haberi potest, si legatus non fuerit admissus. (e) Multo minus ægre ferre potest

---

(e) Si vel maxime sine justa causa rejiciatur, modo omnis absit contumelia. GROTIUS *de jure Belli ac Pacis* libr. II. cap. XVIII. §. 3. existimat quidem, *jus gentium præcipere*, ut admittantur legati, nisi justa adfuerit rejectionis causa: Sed ni hæc cum grano

potest imperans, si legatus assiduus, a se
missus, non fuerit ab alio receptus. (f)

§. IX.

Posteaquam Legatus est admissus, sal-^{De}tem tacite ipsi quoque *securitas* seu invi-^{rum}olabilitas est promissa. Quæ summariim^{securi-}consistit in defensione ab injuriis, in liber-^{tate.}tate sermonis, in immunitate a foro.

§. X.

Defensio quidem ab *injuriis* nemini, ^{De}tranquillam in Republica vitam transi-^{sensione}genti, est deneganda: verum legatis, co-^{ab inju-}rumque comitibus, velut sub publica fide^{riis.}venientibus, majori profecto ratione de-
betur.

E c

betur.

grano salis acceperis, vix ab errore te im-
mune præstabis. Neque agnoscimus jus
gentium, voluntarium, quod & in hæc
questione maximo crepat opere Grotius.

(f) GROTIUS *cit. loco* in genere existimat
optimo jure rejici posse, quæ nunc sunt, le-
gationes assiduas; quibus quam non sit
opus, doceat mos antiquus, cui illæ ignora-
tæ. Verum KULPISIUS *cit. comment.*
Cap. II. §. 14. in contrariam ivit sententi-
am; quam rationibus, a consensu genti-
um per duo secula petitis, potissimum con-
tra Grotium stabilivit. Quæ quidem con-
troverfia facili negotio ex dictis potest com-
poni.

(g)

betur. Quare nec litteræ, quas mittunt legati, vel quæ ad ipsos mittuntur, sine injuria possunt aperiri, nec eorum cursores violari. Ejusmodi securitas durat, etiamsi bellum inter Rempublicam, in qua degit legatus, ejusque dominum oriatur ob securitatem generatim concessam: nihil tamen obstat, quo minus tali in casu possit dimitti.

§. XI.

De libertate sermonis.

Libertas sermonis eo minus legato est deneganda, quo magis interest, ut mandata sua exponat, quod sine ista facultate fieri non posset. Quæ tamen libertas deore est usurpanda, nec in licentiam, quævis ebuccinandi, mutanda. Quamvis vitio verti legato nequeat, quod causam Domini ferventius tueri studeat.

§. XII.

De immunitate à foro loci.

Immunitas à foro loci eo ipso legato quoque est permessa, quod tamquam alienæ Reipublicæ Administer est receptus, in quem recipienti ullum competit imperium, nec nulla, quæ inde oritur jurisdictionis, sive civilis dicatur, sive criminalis.

§. XIII.

§. XIII.

Quare si delictum a Legato est admis-^{Eriam}
sum, per certos gradus est eundum. Si ^{in deli-}
enim delictum ejus est generis, ut ^{ctis.} *contem-*
ni posse videatur, aut diffimulandum erit,
aut legatus e finibus Reipublicæ nostræ
excedere jubendus. Sin *atrocis* est cri-
men & ad malum publicum spectans,
permittendus est legatus domino suo, ut
eum vel ipse poena afficiat, vel dedat.
Quod si *periculum ex mora* oriatur, sine
dubio potest retineri legatus atque inter-
rogari. Sin ipse *vi armata* in nostram in-
furgat Rempublicam, licebit eum occi-
dere, non per modum poenæ, sed per mo-
dum bellicæ defensionis: quippe quod
& in ipsum, si adesset, dominum liceret.

(g)

E e 2

§. XIV.

(g) Errat itaque FURSTENERIUS, qui le-
gatos inviolabiles pronuntiat, licet hosti-
um induant personam. Interim tamen re-
gulæ prudentiæ & hoc in casu sunt attenden-
dæ. Conf. Dn. COCCEJI *dissert. de lega-*
to sancto, non impuni. it. *Remmerichs*
Grund-Sätze des Völker Rechts von der Un-
verletzlichkeit der Gesandten 1710. it. ANO-
NYMI *Beweis, daß es nicht wider das Völ-*
ker-Recht seye, bey gewissen Umständen einen
fremden Gesandten zu arrostiren. 1717.

(b)

§. XIV.

Utrum jus talionis hic locum habeat? Post hæc & ea jam excutienda quæstio est, utrum *jure talionis interfici possit legatus, vel aliis modis male mulctari?* Quæ quidem quæstio omnino neganda erit, nisi ipse legatus facinoris particeps fuerit: quippe quo casu de injuria queri non potest. Extra hunc vero casum, ex admissione jus habet ad securitatem postulandam.

§. XV.

De eorum familiarumque vasibus. Quantum ad *familiam* Legatorum, eorumque *vasa* attinet, hæc sancta sunt accessorie. Quare nec res eorum pignoris causa, vel alio modo occupare licet iudicibus, aut scrutari vestigatoribus civitatum; nec ob delicta eorum, qui ad familiam pertinent, alio potest modo agi, quam ut delinquentes dedat legatus: quod si id facere nolit, eadem sunt observanda, quæ paullo ante de ipso legato delinquente in medium sunt prolata. Quando autem jure Gentium legatis *ius asylo* in suis ædibus tribuitur, id sine limitatione non est admittendum. (b)

§. XVI.

(b) Vid. GROTIUS *cit. cap. 6. §. 8.* CONF. KULPIS. *cit. comment. cap. XXI. §. II. 13.*

§. XVI.

Quibus ita expositis, uti de officio Imperantium, *ad quos mittuntur* legati, vel *per quorum* territoria transeunt, jam abunde constat: ita *mittentis* officium paucis adhuc explicandum. Quantum ad regulam justi, nihil novi hic occurrit. Regula vero honesti, decori ac prudentiæ suadent, ut tales mittantur, qui non solum negotiorum, sed & morum istius gentis, ad quam mittuntur, statusque civitatis atque aulae, nec non rituum & caerimoniarum peritia sint instructi; nec genti aut Principi, aut ejus ministris odiosi, affabiles item atque humani; opibus quoque, si haberi possunt, abundantes ac genere non omnino ignobiles. Si forte lites ob precedentiam metuantur, mittendi legati secundi ordinis. Denique cavendum mittenti, ne, ob levem quamcumque injuriam, quam forte passus est legatus, nimis exardescat.

CAP. XIV.

DE
DIVERSA RERUM PUBLICA-
RUM FORMA.

§. I.

Conno-
xio.

POSTEAQUAM ipsam majestatem cum suis partibus consideravimus, necesse est, ut & tandem de diversa rerumpublicarum forma agamus.

§. II.

Unde
forma
cognos-
catur.

Quæ quidem omnium optime cognosci potest, si *subjectum imperii* speciale ob oculos sistamus ac probe investigemus. Oportet enim majestatem inesse *subjecto*. Hoc vero in *commune* ac *speciale* distinguitur. (a) Quando enim in genere & confuse de *subjecto* majestatis quaeritur; respon-

---

(a) Vid. GROTIJ. *de J. B. ac P. L. I. C. III. §. 7.* Add. PUFENDORFII. *de J. N. ac G. L. VII. C. VI. §. 4.* Cavendum autem est, ne absurde inde concludamus ad duplicem in republica majestatem, alteram realem, alteram personalem; quem errorem supra jam profigavimus.

(b)

responderi potest, illud esse quamvis civitatem, quippe quæ subjectum commune constituit. Si vero quis distinctius querere pergat, quis in hac vel illa civitate speciatim imperio possit? subjectum speciale est indicandum: quod uti vel una persona, vel plures constituunt, ita inde apparet, quæ sit hujus civitatis forma.

§. III.

Videtur autem commodissima rerum-publicarum hæc esse distinctio, ut quædam dicantur *regulares*, quædam *irregulares*, atque hæc rursus in *simplices* & *compositas* distribuantur. Rerum publicar. distinctio

§. IV.

Regularem rempublicam dicimus, *Quæ regulæ ad regulam politicam exacte quadrat*, ut in uno corpore civili unus sit spiritus, unaque civitas uno imperio regatur. *regularis vel irregular.* Quæ sit irregularis, ex opposito facile intelligitur. (b)

§. V.

Simplicis reipublicæ nomine illa venit, quæ ex meris individuis ac familiis, *Quæ simplex vel composita.* unam

Ecce 4

(b) Specialius tamen & de ea deinceps dicendum. (c)

unam eandemque civitatem constituentibus, constat. Cui opponitur ea, quæ composita est ex pluribus una civitatibus, singulati nexu imperii ita inter se junctis, ut unius rei publicæ speciem præ se ferant, quamvis reapse maneant distincta. (c)

§. VI.

Regu-
lar. sim-
plic.
quot?

Regularium simplicium tres sunt respublicæ. Monarchia, Aristocratia, Democrazia.

§. VII.

Monar-
chia.
qua?

Monarchiæ vocabulum unius solius imper

(c) Descriptio systematis, quam PUFEND. de off. H. ac C. L. II. C. VIII. §. 13. exhibet, obscurior est, nec differentiam, quæ inter systema & commune foedus civitatum intercedit, exponit. Est ea hunc in modum concepta: *Systemata civitatum vocamus, ubi plures perfecta civitates aliquo peculiari vinculo ita connectuntur, ut ipsarum vires fere pro unius civitatis viribus haberi queant.* Quæ verba nil obstarient, quominus v. gr. Austriam atque Hispaniam, (inde ab obitu Caroli V. usque ad initium hujus seculi, peculiari quodam foedere ita connexas, ut earum vires, comunibus hostibus fere semper junctis consiliis oppositæ, pro unius civitatis viribus haberi potuerint,) systema quoddam rerum publicarum efficere quis arbitretur.

(d)

imperium denotat, seu civitatem, in qua *ius, vis ac potestas imperii, uni soli personae physicae competit.* Qui itaque rerum in ejusmodi civitate potitur, non potest aliam, salva forma monarchica, ad consortium imperii admittere. (d) Cavendum tamen est, ne eum, qui praecipua dignitate, & Monarchiae splendore ac *titulis, aut administrationis auctoritate* eminet, Monarcham proprie dictum mox arbitremur. Attendendum potius est, utrum ipso summi imperii jure in cives quis polleat; quocumque demum axioma fuerit conspicuus. (e)

Ec 5

§. VIII.

(d) Quod Romae quondam contigit, ubi duo, aut tres aliquoties Imperatores indivisum tenere imperium. Conf. PUFEND. *disser.* de forma reip. Romana, it. de J. N. ac G. L. VII. C. V. §. 15.

(e) Qui titulis se decipi patiuntur, non possunt non falsa de statu rerum publicarum iudicia ferre. Quale quid BODINO contigit, qui de republ. L. I. C. VIII. prius Imperatores Romanos monarchica potestate conspicuos fuisse negat, eo, quod Principes fuerint appellati. Melius ea de re sentit GROTIUS L. I. C. III. §. 10. n. 3.

§. VIII.

Alia absoluta.

Monarchia vel est absoluta, vel limitata. Illa est, quando solius Regis arbitrio summa rerum est permessa, ita ut omnes atque singulas summi imperii partes, nemine concurrente & consilia impediente, habeat atque exercent. Absolutum ejusmodi, arbitrarium atque ab omni lege fundamentali liberum imperium vulgo *Suverenitatis* vocabulo solent insignire. (f)

§. IX.

Alia limitata.

Limitata est, quando summa Monarchæ potestas singulari conventionem circumscriptur ac temperatur; ita, ut ad normam legum fundamentalium jura Majestatica ipsi sint usurpanda, atque in eorum exercitio præterea alicubi concilium populi sit convocandum; (g) alibi vero etiam
col-

(f) Dicendum hic etiam de herilibus Monarchiis, quas distinguunt ab absolutis. Vid. HERTIUS in *Elem. prud. Civ. P. I. S. XI. §. 5.* Sed Conf. Dn. THOMAS. in *not. ad Huber. de J. C. L. I. S. VII. C. III. n. 20. it. Dn. GUNDEL. J. N. C. XXXVI. §. 22.*

(g) Exemplo esse potest concilium populi in Anglia, quod *Parlamentum* vocant

(h)

collegium procerum, continuo præsens, admittendum. (b) Quibus ita constitutis, modo cetera recte se habeant, forma rei publicæ monarchica non concidit, nec Rex sola illa Majestatis limitatione summum habere imperium desinit. (z).

§. X.

Aristocratia est, *quando integravis ac De Aristocratia.*
potestas summi Imperii uni soli collegio
optimatum competit. Quod, ubi ita se
 habet; aristocratia adest, licet necessitas
 optimatibus imposita sit, certis in negotiis,
 ad summi imperii ambitum pertinentibus,

(b) Ejusmodi collegium in Polonia constituunt *senatores*, quos vocant, *residentes ad latus Regium.*

(z) Conf. GROTIUS L. I. C. III. §. 16. et PUFEND. de J. N. ac G. L. VII. C. VI. §. 10. seqq. Frustra HOBBIUS de cive, non uno in loco, contendit, Monarchiam absoluto semper imperio pollere debere. KULPISIUS quoque in *colleg. Groet. cit. cap. xhos. X.* cum alijs summum imperium, nulla urgente necessitate, cum absoluto confundit; cum tamen *summum* denotet absentiam superioris, aut æqualis in eodem ordine; *absolutum* autem significet facultatem, suo judicio atque arbitrio imperium administrandi.

(k)

tibus, *populi consensus* requirendi; (k) aut quamvis eidem collegio *Optimatum Princeps quidam*, majoris forte splendoris atque auctoritatis gratia sit praefectus. (l) Qualis Princeps, utut praecipuo mactetur honore; atque etiam ad res magni momenti, quae difficulter a pluribus curantur, expediendas adhibeatur; ac non pauca, quae ab universo collegio profiscuntur, ipsius nomen praese ferant; reapse tamen nil nisi *praecipuus magistratus est ac minister reipublicae*, cui rationes rerum gestarum reddendae iudiciumque civitatis subeundum.

§. XI.

De Democratia.

Democratia, (quam alii & Politiam vocant,) est, *quando jus, vis ac potestas summi imperii ad universum spectat populum,*
in

(k) Cujus rei exemplum occurrit *in republica Romana*, qualis erat ejusdem status, expulsi Regibus, antequam Tribunitia potestas emergeret. Conf. HERT. *dissert. de special. Roman. German. Imperii rebus-publ. Sect. II. §. 24.* Ubi alia offendes aristocratiarum ita circumscriptarum exempla.

(l) Ejusmodi Principem *in republica Veneta*prehendimus.

(m)

in unum concilium collectum. (m) Non tamen existimandum est, ac si omnia ac singula populi membra summæ rerum in democratia præsent. Tantum enim abest, ut ita statuam, ut potius certo persuasus sim, *patres duntaxat familias, qui ejusmodi civitatem primi constituerunt, aut in horum locum ac jura successerunt,* jure imperii pollere; reliquos vero omnes a jure suffragii atque exercitio summi imperii esse excludendos. Quid? quod in democratia usitatissimum est, ut populus, ne frequentioris congressus molestia nimis affligatur, quotidiana atque ordinaria negotia certo *senatus* permittat; salva nihilominus sibi ipsæ summi imperii vi ac potestate. Quo casu ejusmodi senatus, quamvis eximia dignitate atque auctoritate inter cives fulgeat; non tamen, nisi *vicariam atque delegatam exercet potestatem;* quam populus non solum pro lubitu circumscribere; sed & omni-

---

(m) Notandus hic HORNIUS, qui *L. III. de civitate* propriè dictam civitatis formam, democratizæ denegavit. Conf. PUFEND: *de J. N. ac G. L. VII. C. V. §. 5.*

omnino tollere potest. Unde & universali patrum familias congressu instituto, vicaria ista senatus potestas expirat; soluto conventu, nisi quid novi intercesferit, continuo reviviscens. Pari quoque ratione in democratia contingere potest, ut unus quasi Principis auctoritate præsit universis. (n)

§. XII.

*De re-
publica
mixta.*

Sunt & inter scriptores politicos non pauci, præter enumeratas reipublicæ regularis simplicis species, aliam adhuc comminiscentes, quam mixtam appellant reipublicam. Hanc putant felici temperatura ex prioribus ita coalescere, ut in mixta ex Monarchia & Aristocratia Rex & senatus; in mixta ex Monarchia & Democratia Princeps ac populus; in mixta ex Aristocratia & Democratia optimatus cum populo; denique in mixta ex Monarchia, Aristocratia & Democratia, Rex, senatus ac populus, suo quilibet jure, summi imperii partes exercent. Verum cavendum hac in re sollicite, ne quis reipublicam

(n) Vid. HERT. *elem. prud. civ. P. I. S. X. §. 19. seqq.*

publica administratione, ab ipsa ejusdem forma forte diversa, decipiatur, ac novam ea propter formam effingere studeat. Non enim externum duntaxat administrationis schema intueri sufficit; sed accuratius potius investigandum, penes quos ipsum jus ipsaque potestas summi imperii deprehendatur, ut justum de forma reipublicæ judicium ferri queat. Quod si itaque appareat, ipsum jus, ipsamque vim ac potestatem imperii esse penes unam personam physicam, aut penes unum optimatum collegium, aut penes unum populi concilium; externum administrationis schema non potest obstare, quominus priori casu Monarchiam, altero Aristocratiam, tertio Democratiam adesse pronuntiemus. Sin reapse divisum alicubi ipsum jus imperii deprehendamus; manifestum adest indicium, non regularem mixtam, sed potius irregularem esse talem rempublicam. (o)

§. XIII.

(o) Mirum itaque, & celeberrimum KÜLPISIUM vulgaris hypotheseos de republica mixta patronum, insigni animi contentione, egisse in *Coll. Grov. L. I. C. III. thes. XI. it. in Comment. ad Menzamb. G. VI.*

(p)

§. XIII.

De sy-
stem.
rerump.

Missis simplicibus, ad compositas re-
vertimur respublicas, supra (p) jam de-
scriptas, nunc specialius explicandas.
Ut autem ea, quam indicavimus, conjun-
ctio oriatur, *systematico opus est foedere*,
quo plures civitates arctissimo nexu ita
coalescant, ut unius in posterum reipubli-
cæ speciem præ se ferant, quamvis jura
distinctæ reipublicæ salva sibi qualibet at-
que integræ servaverit. Quodsi foedus
ejusmodi deficiat, & vel plures reipubli-
cæ vere in unam coalescant; (q) vel una
instar *appendicis* (r) aut *provincia* (s) al-
teri accedat; vel etiam plures ac *distin-*
ctæ reipublicæ fortuito successionis jure u-
ni

(p) Vid. §. 5. b. cap. Conf. GROTI. L. I. C. III.
§. 7. Ubi & ostendit, ARISTOTELEM
quoque discrimen, quod inter simplices
res publicas & systema plurium rerumpu-
blicarum intercedit, recte agnovisse.

(q) Ut *Sabini* quondam juncti Romanis.

(r) Exempto esse potest *Navarra regnum*,
cum aliis provinciis, Galliæ junctis.

(s) Cujus rei exempla varia præstant in histo-
ria Romana.

ni capiti subjiciantur; (r) Systema plurimum rerum publicarum proprie dictum non adest; *Fœdus* autem illud oportet esse perpetuum; cum temporaria conjunctio systematis nomine indigna videatur. Sufficit vero fœdus ex intentione & voto paciscentium rerum publicarum, debere esse perpetuum; quamvis Deo providente; præter spem, eventus voto non respondeat. (s) Quid enim, quæso; in rebus humanis absolute potest esse perpetuum?

§. XIV.

Systematum *quatuor* tantum genera *Quot genera systematum?* commodè statui posse videntur. Scilicet 1) distincta regna fœdere systematico jungi possunt; (x) 2) distinctæ Aristo-

(t) Ut quondam *Anglia Scotique Regna*, tandem fœdere sub Regina Anna in justum systematis formam redacta. Sic nec *varia regna ac provinciæ, quæ Austriacis parent*, ob fœderis, de quo diximus, defectum, justum systematis rationem habent.

(u) Ut quondam contigit *tribus Regnis borealibus*, fœdere systematico Calmaricenti anno 1398. arctissime conjunctis.

(x) Exempla jam ante adduxi. Quibus addi potest exemplum *Lithuaniæ cum Polonia sub Jagellone junctæ.* (v)

stocratiz; 3) distinctæ Democratiz; 4) distinctæ Aristocratiz ac Democratiz.

(y) Utenim Regnum cum aristocratiis aut democratiis in unum systema coalescat, fieri haud posse opinor. (z) Scilicet fundamenti loco in systematibus habendum, ne una civitas præ altera sese nimis efferre studeat, & ut dispares inter opes par sit omnium libertas: id quod in conjunctione regnorum cum liberis rebus publicis frustra sperabis. (aa)

§. XV.

(y) In liberarum rerum publicarum ita junctarum classe collocamus *Græciam* antiquam, *Belgium* foederatum, nec non *Helvetiam*.

(z) Quod vero de *Gallia* *Angliæ*que regnis forte cuiquam in mentem venire posset, quorum cum provinciis *Belgii* foederati copulandorum consilia quondam agitata fuerint; id profecto huc non pertinet. Fœdus enim, quod *Belgæ*, ab *Hispanis* separati, quondam quæriverunt, *Galliæ*que atque *Angliæ* Principibus obtulerunt, clientelare potius vocandum quam systematicum. Quid? quod & rem eventu caruisse constat.

(aa) Dicendum hic etiam de potiori causa impulsiva systematum, nec non de consiliis ad earum durationem facientibus, ut & de modo administrandi in illis imperiis.

Qua

§. XV.

Præter hæcenus expositas rerumpu- *De irre-*
 blicarum formas, dari quasdam, ad re- *gulari*
republ.
 gulam politicam non quadrantes, ex su-
 pra dictis jam patet. (bb) Has vero ir-
 regularium vocabulo, quo & supra usus
 fui, recte appellari, quilibet a partium
 studio alienus facile intelliget. Quando
 enim in statu monarchico potestas summi
 Imperantis adeo, arctis limitibus est in-
 clusa, ut ordines facultate gaudeant,
 vel optima consilia impediendi, eumque,
 ut ab instituto resiliat, cogendi; quis,
 quæso, regulam, quam de unitate impo-
 rii necessaria supra adstruximus, in ejus-
 modi republica deprehendet? (cc) Quam
 & e dyarchiis ac triarchiis exulare ma-
 ni-

F f 2

ni-

Quæ de re mentem meam jam exposui in
 dissert. Gryphiswaldicæ a me habita, de
 causis malorum, quibus cum Polonia re-
 gnum constitatur. §. 13. seqq. Conf. PU-
 FFND. dissert. de Systematibus civitatum.
 HERTII elem. Prud. civil. P. II. S. XVI.
 XVIIII.

(bb) Vid. §. 4. b. cap.

(cc) Judicium hinc ferri potest de Angliæ,
 nec non Poloniæ statu. Conf. dissert.
 meam paulo ante citatam.

(dd)

nifestum est. (dd) Eodem modo se res habet, quando *in libera quadam republica* senatus ac populus summo utrinque jure, atque ita, ut neuter alteri vere sit obnoxius, imperii partes administrant. (ee) *Systematis autem irregularis* loco censei potest respublica, quæ inter Monarchiam limitatam ac systema plurium rerumpublicarum est media, statu Monarchico ita pedetentim mutato, atque imperii vinculo ita laxato, ut ex una plures surrexerint civitates, sœdere inæquali cum capite, sub antiquis schematibus, conjunctæ. (ff) Ejusmodi verò res-

---

(dd) Illustrationis gratia in subsidium historia Imperatorum Roman. vocari potest. PUFEND. *de J. N. ac G. L. VII. C. V. §. 15.* HERTIUS *el. prud. civ. P. I. S. XI. §. 6. 7. tit. P. II. S. XIII. Conf. supra §. 7. lit. (d) h. cap.*

(ee) Quæ reipublicæ Romanæ facies erat post exortam tribunitiam potestatem: tunc enim civitas ista inter Aristocratiam & Democratiam tantisper fluctuabat, donec ad monarchicam formam rediret. Conf. PUFEND. *de formâ reip. Rom.*

(ff) Qualem verè præ se ferre faciem Imperium nostrum Germanicum pauci hodie du-

respublicas irregulares, quo minus *in morbidarum*, & quidem vitio status talium, classe collocem, nil profecto mihi videtur ob stare. (gg)

§. XVI.

Nempe morbi quidem rerumpublicarum non unius sunt generis; (hh) non tamen errare puto, qui ad duas eosdem classes revocant, aliosq; ex vitis hominum oriri pronuntiant. (ii)

Morborum in re publica causa.

§. XVII.

Vitia hominum sunt, quæ in bene ordinatis

Ff3

Que vitia bo-

dubitant. Conf. PUFEND. *Monzamban.*

it. differ. de republ. irreg.

(gg) PUFENDORFFIUS equidem, ex ratione politica, ut adversariorum iram, quam sua de statu Germaniæ sententia accendebat, aliquo modo temperaret, irregularem rempublicam prudenter magis, quam ex vero a morbida, distinxit. Sed cordate deinde veritatem hac in re professus est Dn. THOMAS, tum *in notis Monzamb.* tum *in jurispr. dtv. L. III. C. VI. §. 20. seqq.*

(hh) Vid. HERT. *elem. jurid. civ. P. II. S. I.*

(ii) Quos intel. præ ceteris nominandus PUFENDORFFIUS *de Off. H. ac C. L. II. C. VIII. §. 3. seqq. it. de J. N. ac G. L. VII. C. V. §. 10. 11.*

(kk)

*minum:
que sta-
tus?*

dinata republica; a pravis tum Imperan-
tium, tum subjectorum adfectibus, offi-
ciorum rationes atque adeo & communem
reipublicæ felicitatem impediuntibus, ori-
gines ducunt. (kk) *Vitia* autem *status*
vocamus, quæ in ipsa reipublicæ constitu-
tione atque assignata eidem forma in-
sunt; ita quidem, ut vel initio statim con-
stituentium imprudentia in civitatem sine
introducitur; vel etiam successorum negli-
gentia, aut casu & calamitosi temporis
tractu in bene ordinatam rempublicam
irreperunt.

*Potiora
status
vitia.*

§. XVIII.

Potiora status vitia sunt sequentia: I)
Perpetua atque habitualis civium discor-
dia, in constantia partium studia atque a-
pertas factiones turbasque internas rei-
publicæ corpus scindens, atque adeo u-
nionem voluntarum ac virtutum necessari-
am

(kk) A vitis Imperantium singularia non
pauci civitatibus nomina applicare solent.
Nempe morbida vitio Imperantis Monar-
chia ipsis *tyrannis* audit; Aristocratia,
vitis Imperantium laborans, *Oligarchia*;
denique democratia, pari labe infecta,
ochlocratia.

(a)

am plane destruens. 2) Quando imperium ita male est ordinatum, ut decreta ejus, quæ leges vocantur, ad populi genium præsentemque reipublicæ conditionem non possint accommodari, ac vel aliunde sint accepta, vel saltem obsoleta, atque ad finem mutatæ reipublicæ non conducentia. 3) Si imperium limitibus justo arctioribus sit circumscriptum, ut ad cives in officio continendos finemque reipublicæ consequendum non sufficiat. 4) Si collegium aliquod Procerum, aut populi concilium, in partes reipublicæ gubernandæ vocatum suffragia eo modo ferat, ut vel res plane exitu careat, vel saltem negotia tardè ac difficulter expediantur. 5) Si hereditaria atque electitia regna, aut talia, quorum cives perpetuis utrinque odiis flagrant, foedere systematico jungantur. 6) Si in conjunctione rerum publicarum systematica pactis rite firmatis cautum non fuerit, quo minus diversa plurium civitatum jura atque instituta possint ab Imperantibus misceri & sensim conculcari.

CAP. XV.

DE
MODIS ACQUIRENDI ET
AMITTENDI IMPERII,
 NEC NON
 DE TUTELA REGIA,

§. I.

Conno-
 xia.

Majestatis, seu summi imperii causam, proximam esse consensum populi, pacto declaratum, supra iam demonstra- vimus. Quoniam autem hic consensus non una ratione elicitur, hinc & de mo- dis acquirendi imperii diversis agen- dum: (a)

§. II.

Distin-
 ctio
 mod. ac-
 quir.
 imper.

Modos acquirendi imperii in origina- rios primum ac derivativos, deinde ut- rosque rursus in violentos ac pacificos possumus distinguere.

§. III.

Quis
 modus
 origina-
 rius?

Modum acquirendi imperii origina- rium dicimus, quo imperium in aliqua societate primum constituitur; ita ut o-

RIGO

(a) Conf. PUFEND. De J. N. ac G. L. VII. C. VII.

(b)

rigo imperii, in hanc civitatem primum
introducitur, ab hoc actu acquisitionis sit
derivanda.

§. IV.

Derivativum autem acquirendi impe-
rii modum istum, actum pronuntiamus,
quo imperium, in civitate quadam consti-
tutum ab hoc in alteram transfertur ac
derivatur.

Quis de-
rivati-
vus?

§. V.

Violentus acquirendi imperii modus
est, quando violentia bellica in subsidium
vocata, quis populi consensum elicit, si-
bique hac ratione imperium paravit.

Quis vi-
olentus?

§. VI.

Qua violentia bellica omnino quie-
scente, si liber a populi voluntate alicui im-
perium fuerit acquisitum, pacificus adest
acquirendi imperii modus. (b)

Quis pa-
cificus?

Ff. 5.

§. VII.

(b) PALTHENIUS in dissert. de de throni-
fatione medietatem constituit inter violentum
& pacificum acquirendi modum, quem
mixtum vocat. Quando nempe imperan-
ti sceptrum quidem vi excutitur; novus
vero imperans libera populi voluntate af-
sumitur. Mihi vero & hic acquirendi
modus reapse violentus videtur.

(c)

§. VII.

*De justa
occupa-
tione
imperii
violenta.*

Ut vero evidentissimum est, neminem in societatem liberam imperium eo obtentu, ac si res nullius esset, occupando sibi posse vindicare: (c) ita profecto, ut violentia bellica imperium legitime acquiratur, *justam oportet præcessisse belli causam.* Quæ si adfuit, victor, pro ratione finis, quem, dictante recta ratione, præfixum in bello habere debuit, facultate quoque gaudet, victos ad imperium suum agnoscendum cogendi. Quo casu tamen *violenta bellica viam* duntaxat ad imperii fasces *sternit*: ipsum autem *ius imperii a consensu* devicti populi est derivandum. Qui consensus quamvis ipsa subjectione atque admissione imperii victoris, ceu facto clato ac perspicuo, factis declaretur; melius tamen est, ut consensus disertus, solenni homagio declaratus, accedat, atque hac ratione novo Imperanti imperium rite confirmetur.

§. VIII.

De usurpatore.

Quod si *injusta invasione* quis imperium

(c) Dixi ea de re supra P. II. S. I. C. VIII. §. II. not. (l)

um occupavit, usurpator dicitur: cujus imperium tum demum legitimum redditur, quando illis, quorum interest, civitatem hoc modo occupatam non fuisse, injuriæ illatæ nomine satisfacit, atque sic consensu ipsorum imperium retinet. (ce)

§. IX.

Ad pacificum acquirendi imperii modum libera refertur electio, qua populus communibus suffragiis imperantem sibi constituit. Hæc locum habet tum *in republica primam formanda*, tum ut *in aliis imperium continetur*: itemque non solum *in Regnis*; sed & *in Aristocratiis*; itaque quidem, ut utrobique vel pura esse possit, vel successione quadam temperata. (c)

Electionem autem vel ipse populus universus, vel ejus nomine certum aliquod collegium, legitima eligendi potestate instructum, potest perficere.

§. X.

(fac) Conf. GROTIUS, L. I. C. IV. §. 15. seqq. it.
 RUFEND. de J. N. ac G. L. VII. C. VII.

§. 4.

(ad) Vid. HERTZELIUM, *prud. civ. P. I. Sect. X. §. 9. 10. 14. 15.* it. ejus *diff. de special. Rom. German. Imper. rob. publ.* Qui utroque loco rem exemplis illustrat.

(e)

De suc-
cessione.

§. X. Non minus pacifica ratione imperium
acquiritur, quando ex voluntate populi
Imperantes jure successionis idem nan-
ciscuntur. Quod itidem non solum in
Regnis sed & in Aristocraticis (e) con-
tingere posse constat. (f) Quid? quod
& in Democraticis quaedam successionis ra-
tio habetur. Descendentes enim filii
patrum familias, qui primi imperio in de-
mocratia potiti sunt, horum etiam jura
ac locum successionis ordinarie occu-
pant. (g)

§. XI.

Fun-

(e) HERTIUS *cit. & X. §. 2. 16. it. cit. dis-*
sert.

(f) Disceptari vero solet, *utrum successio*
praestet electione, an vero electio successio-
ne? Quam quidem item ego inanem ef-
se existimo; cum utraque suis excellat
commodis; sed suis etiam malis ac defe-
ctibus, quibus singularia remedia quae sen-
da laborent. De quibus conf. HERTI. *cit.*
elem. prud. civ. P. II. Sect. V. VII.

(g) Contingere tamen etiam potest in de-
mocratia, ut novi cives electione in nu-
merum cooperantium civium originario-
rum cooptentur.

(s)

(b)

Fundamentum successionis est *voluntas populi*; qua deficiente, successionis ^{Ejus fundamentum.} jure nemo sibi imperii fasces sumere potest. Quamvis enim Imperans, qui jure victoriae Regno potitus est, novis quoque subjectis initio statim pactum de successione imperare potuerit; si tamen id neglexit, familiae ipsius nullum succedendi jus est quaesitum; verum, hoc imperante defuncto, liberae electioni locus est relinquendus.

§. XII.

Successionem, quae in Regnis ac Principatibus obtinet, varie distinguunt. <sup>Distin-
ctio.</sup> Aliam enim, ajunt, proxime ex *antecessoris dispositione* oriri; aliam *sine hac* locum habere. Hinc alia dicitur testamentaria, alia conventionalis, alia ab intestato talis: quarum hanc in hereditariam simplicem & linealem, atque hanc rursus in agnaticam & cognaticam partiuntur.

§. XIII.

Quemadmodum autem, quid de *testamentaria* successione sentiam, <sup>De testa-
mentaria &
convent.</sup> supra jam exposui: (b) ita & ex paullo ante di-

(b) P. II. S. 4 C. VIII. §. 23. 36. 37.

dictis jam patet, nec Imperantem *con-*
ventione jus in regnum succedendi, sine
voluntate populi in alium posse transfer-
re. Nihil tamen refert, siue ista volun-
tas populi conventionem præcesserit, siue
eam comitetur, siue subsequatur. (f)

§. XIV.

De here-
ditaria
simplici.

Quod ad successionem ab intestato at-
tinet, in memoriam superius demon-
strata pariter sunt revocanda. (k) Quibus
positis, nullum est dubium, quin popu-
lus conventionem cum Principe firmata
ordinem succedendi in vulgaribus here-
ditatibus receptum admittere queat, ita,
ut proximior gradu remotiorem excludat,
(l) sine linearum distinctione.

§. XV.

De line-
ali.

Quoniam vero non leves inde oriri
con-

(f) De regno patrimoniali dixi P. II. S. II.
C. II. §. 15.

(k) Vid. *cit. cap. VIII. S. I. §. 24. 38.*

(l) Quod tamen *cum aliqua limitatione,*
quam salus regni requirit, intelligendum
esse, recte monet PUFEND. *de Off. H.*
ac. C. L. II. C. X. §. 9. it. de J. N. ac G.
L. VII. C. VII. §. 12. ibique HERT. in
not. Conf. HUBER. de J. C. L. I. S. VII. C.
VII. ibique Dr. THOMAS. adnotat.

(m)

controversiæ possunt; (m) hinc successio potius linealis, cum *jure primogeniture* conjuncta, non paucis arrisit gentibus; secundum quam; qui *in linea proximiori gradu est proximior*, tantum succedit, exclusis omnibus in linea remotiori existentibus, quamvis sint gradu forte proximiores; nec non iis etiam postpositis, qui gradu in proximiori linea pares sunt, ætate autem minores. (mm) Quæ successio linealis quando ita est definita, ut & foemina atque ex his suscepti admittantur, *cognatica*, seu *Castiliana* vocatur. (n) Sin tales omnino excludantur

---

(m) Conf. & hic PUFEND. *cit. loc. §§. seqq.* nec non HUBER. *cit. loc.* Add. GROTI. *L. II. c. VII. §. 28. seqq.* ibique TESMARUM.

(mm) Quo casu nati minores *appanagio*, quod vocant, gaudent. Vid. SCHILTERI *dissert. de paragio & appanagio*, cui HERTIUS *dissert. de commentitia paragii atque appanagii distinctione in Rom. Germ. Imper.* opposuit. Sed conf. Dn. THOMASII *vindicie illius distinctionis.* Add. Dn. DE LUDOLPH *de jure primogenitura.*

(n) Qualis in plerisque Europæ regnis obtinet.

(o)

tur a successione, *agnatica*, seu *Sabica* audit: (o)

§. XVI.

De tutela regia.

Successione in regnis stabilita, haud raro evenire solet, ut succedat impubes, adeoque de tutela Regia disceptetur. (p) Verum & hic voluntas populi est attendenda, quae saepe maternae tutelae locum reliquit potiore. (q) Quae si deficiat, testamentariam quidem alii admittunt; (r) sed quam debile hic adsit fundamentum; si a consensu civitatis recedas, ex supra dictis est manifestissimum. Pari modo & de argumentis, quae pro *agnaticis proximioribus* in medium proferruntur, pronuntiandum. Quare ad cavendas controversias tutissimum est, ut con-

(o) Quae in Gallia est recepta.

(p) Vid. HERT. *dissert. de tutela Regia* it. ejusd. *elem. prud. civ. P. II. S. V. §. 24. seqq.* Conf. HUBER. *de J. C. L. I. S. VII. C. VIII.* ibique Dn. THOMASII *adnotat.*

(q) Quam & in Gallia observari constat, licet *agnatica* ibi vigeat successio.

(r) Quos inter etiam est HERTIUS. *cit. dissert.*

ventionibus publicis cuncta accurate definiantur, ac simul suus *tutela terminus* statuatur.

§. XVII.

Modis acquirendi imperii expositis, *De modis amittendi imperii.* ostendendum quoque est, quibus modis idem amittatur. Horum numero sequentes potissimum recensentur: 1) interitus civitatis; 2) mors Imperantis; 3) voluntaria abdicatio; 4) derelictio; 5) justa imperantis remotio. (s)

§. XVIII.

De primo ac secundo modo nullum cuiquam esse dubium potest; cum extincta omnino republica, necesse sit & *De morte, & interitu civit.* Majestatem Imperantis expirare; itemque morte homines cuncta jura sua necessario amittant.

§. XIX.

Voluntaria quoque *abdicatio Imperantis* imperii fasces, vel *in vitis civibus*, *De abdicatione.*

Gg.

(s)

(s) Conf. GROTIUS. L. II C. IX HUBER. de J. C. L. I. S. IX C. VI. ibique Dn. THOMAS. Dn. BOEHMERI *jus publ. univers. Part. spec. L. III. C. IV.* Adde PALTHENII *diff. de dethronisatione.*

(t) Nisi disertum obstet promissum.

Quale
PAL.

(r) deponere posse existimo; sive imperium bello, sive libera populi voluntate fuerit acquisitum. (u) Abdicatione perfecta, Imperantem oportet *in privatorum ac subjectorum sortem incidere*, nisi qua peculiaris conventio rem aliter definiuit, (x) aut decori rationi locus conceditur singularis.

§. XX.

De derelictione.

Derelictione uti alia amitti possunt iura; ita nulla solida obstat ratio, quo minus & imperium derelictione amittatur. *Expressa derelictio* non distat ab abdicatione. Hic itaque de *tacita* potissimum sermo: quæ colligitur ex clara ac peripicua juris sui negligentia atque inter-

mis-

PALTHEN. *cit. diff. §. 4.* adducit de Polonia Rege, *Micbaele Wisnowizio*, qui diserte promittere in pactis, quæ vocant, conventis debuit: *Regno Poloniae numquam abdicabimus.*

(u) Dicendum hic de abdicatione Caroli V. Imperatoris; nec non Jo. Casimiri, Poloniz Regis.

(x) Exemplo esse potest pactum Christinz, Suecorum Reginz; de quo vid. Dn. THOMAS. *ad Huber. cit. C. VI. S. IX. n. 19. lit.*

(p)

(y)

missione. Quando autem Imperantem necessitate coactum, e regno secedere oportuit, non statim derelictio est præsumentenda. (y)

§. XXI.

Tandem & remotione, seu dethronificatione, quam vocant, imperium amitti, non pauci contendunt. Quod, uti juste contingere posse concedimus, si *alius Imperans* alium justo bello aggrediatur, ac securitatis communis gratia folio deiciat. Quando autem *subjectis* Imperantium tyrannide permoti, in hos vi insurgere atque eosdem imperio exuere conantur; non levia profecto, fateor, dubia obstaré. (z)

Gg 2

CAP.

(y) Dicendum hic de Jacobo II. Angliæ Rege.

(z) PALTHENIUS *cit. dis. de dethronif. et* jusmodi remotionem *in regno limitato* coactione bellica juste a subjectis perfici posse, cum aliis defendit. Cui dubia sua opposuit Dn. BOEHM. *cit. antea loc. §. 32. 33. in not.* Conf. GROTIUS. *L. I. C. IV.* PUFEND. *de J. N. ac G. L. VII. C. VIII.* HUBER *de J. C. L. I. S. IX. C. II. III. IV.* ibiq. Dn. THOMAS. *adnotat.* Dn. GUNDLING. *J. N. C. XXXVII. §. 61. seq.*

(2)

CAP. XVI.
DE
OFFICIO AC JURE SUBJECTORUM.

§. I.

*Conne-
xio.*

CUM ex supra demonstratis pateat, rem publicam nexu subjectorum, tam inter se quam cum Imperante, constare; explicatis Imperantium juribus atque officiis tandem & de subjectorum officiis juribusque agendum. (a)

§. II.

*Qui sint
Subjecti?*

Subjectorum nomine hic non solum illi veniunt, qui *diserto homagio* se Imperanti subjecerunt; sed &, qui in civitate inter subjectos alios ita degunt, ut *singulari libertate atque immunitate a subjectione civili destituantur.*

§. III.

*De va-
riocor-
um sta-
tu.*

Subjectorum varias in civitate classes atque conditiones constitui posse, supra jam fuit ostensum. Hinc I) alii in jurium majestaticorum exercitio partes agunt; aliis autem parendi duntaxat gloria est relicta.

(a) Conf. Dn. BOEHM. *Jus publicum univers.*
P. Spec. L. III. (b)

licta. 2) Alii possunt esse cives proxime Imperanti subjecti, alii remote: quorum illos immediatos, hos mediatos appellant. 3) Alii ratione munerum publicorum ab aliis distinguuntur. 4) Alii singulari dignitate aliis antecellunt. 5) Alii peculiarium collegiorum membra agunt; alii vero ab illis sunt exclusi.

§. IV.

Quamvis igitur, pro diversitate status, *De eo- & jura pariter atque officia specialia cer-* rum of-
 to modo diversa sint; in eo tamen omnes ^{ficio.} 1) erga
 conveniunt, ut ad *obedientiam, reverentiam* *Impe-*
atque amore temperatam, Imperanti sint *rantes,*
 obligati, atque adeo *in iis, quæ ad commu-*
nem reipublicæ salutem conducant, suam
 quisque voluntatem Imperantium decre-
 tis subjicere teneantur. Quod officium
 duplicem complectitur obligationem,
 nempe primo *faciendi*, quæ imperans cum
 in finem fieri vult, atque etiam *patiendi*
 ordinarie vel injuriam ab Imperante illa-
 tam. Atque hanc obligationem ipsam
justi naturalis regulam inculcare mani-
 festum est, modo finem civitatis ac
 pactum, quo illius gratia cives cum Impe-
 rante conjunguntur, in memoriam revo-

cemus. Quamvis nec inficias ire quisquam possit, hanc obligationem pro diversa civitatis ac civium conditione, *diversas quoque gradus* admittere. *Regulae vero honesti, decori ac prudentiae* civibus commendant, ut actiones omnes, si cetera recte se habeant, ita componant, quo Imperantium gratiam singularibus amoris ac reverentiae documentis magis sibi magisque concilient.

§. V.

2) Erga
totam
civitatem.

Intuitu universae civitatis *regulae iustae* praecipit, ut ejus utilitatem, data occasione, pro viribus quisque civium promoveat, atque imperata eum in finem onera ac pericula subeat. Ut autem singulari civitatis amore intra pectus flagret, atque ad ejus commoda augenda omnes ingenii atque industriae nervos lubentissimus intendat, nec non ad eam servandam, opes fortunasque, quid? quod ipsam vitam sponte devoteat, ac vel non iustus offerat; ea quidem ex *regulis honesti, decori ac prudentiae* deducenda est obligatio; cuius tamen ommissio injustitiae notam non meretur.

§. VI.

3) Erga
conci-
vum.

Concivium eam habere rationem *regulae*

gula iusti jubet, ne cuiusquam eorum jura, sive vulgaria, sive singularia, turbemus; neve jurium nostrorum læsionem privata violentia vindicemus; salvo tamen inculpatæ tutelæ, de qua supra diximus, modamine. Præterea *regula honesti, decori ac prudentiæ* præcipiunt, ut mutuo alterum amore complectatur, facilemque se alteri ad mutua commoda privata eo felicius promovenda sistat, nec quisquam alterius felicitati juribusque præcipuis invidet.

§. VII.

Quantum ad jura civium *intuitu Imper-* De civi-
tantium ac reipublicæ consideranda attin- rum ju-
 net; iis sine dubio frui debent, quæ *sin-* ribus.
gulari conventione sibi ab Imperante vel
 republica stipulati sunt. Quæ licet de-
 ficiente, in omnibus tamen, *quæ fini ci-*
vitatis non repugnant, jus libertatis ipsis
 ordinariè vindicandum. Hinc *jus con-*
scientiæ, *jus indagandæ ac tranquilla ra-*
tionis propagandæ veritatis; jus ordinariè
servandæ vitæ, existimationem, corporis
integritatem, bonæ; jus educandæ liberorū;
 jus emigrandi; & quæ sunt generis ejus-
 dem. A *conciuibus* autem quisque jure

suo postulare potest, ut tum communi civitatis jure, tum etiam singularibus aliis, sive connatis, sive legitime acquisitis semet quiete gaudere patiantur. *Vacante omnino imperio*, jure plenæ libertatis gaudent cives, nisi qua pacti vinculo adhuc inter se connectuntur.

§. VIII.

Officia autem ac jura civium, qua etiam, de quibus hic nobis sermo fuit, tam diu durat, at durant; donec cives esse desinant. Quod contingit 1) morte; 2) quando consensu diserto vel tacito Imperantium e civitate migrant; 3) si ob delicta ejiciantur, ac jure civitatis priventur; 4) si quem civitas dereliquit aliique dedit; 5) si hostium vi oppressi in victoris potestatem redigantur; 6) civitate plane intereunte. (b)

CAP. XVII.

DE

MUTATIONIBUS ATQUE
INTERITU CIVITATUM.

§. I.

Quomodo generationem ac nexum

(b) Conf. PUFEND. *de J. N. ac G. L. VIII. C. XI.* (c)

Quibus
modis
quis ci-
vis esse
desinat?

Conne-
xio.

xum, qui inde oritur, civitatis, supra ob oculos posuimus: ita & ordo poscit, ut ultimo denique loco etiam de mutationibus atque interitu rerum publicarum pauca in medium proferamus. (c)

§. II.

Mutatio civitatis contingit, vel *salva De mutatione ejusdem forma,* variis hominum morbis irrepentibus, itemque quando *clientelaris* evadit civitas, vel *beneficiaria*, seu *feudalis*, vel *vedigalis* manente cetera priori ejusdem forma essentiali: *vel forma transmutata.* Posterius rursus evenire potest, *civibus volentibus*, aut *invitis.* Illud quidem, quando manente republica, cives in novam ejus formam libere consentiunt; ita ut vel una ex simplicibus regularibus in alteram transformetur, vel in plures scindatur, vel plures foedere systematico jungantur. *Invitis* autem *civibus* ejusmodi mutatio oriri potest, *invasoribus* vel *internis*, qui in sinu civitatis degunt, vel *externis superuenientibus*; *vel etiam imperio prater spem vacante* (d)

Gg 5

§. III.

(c) Conf. PUFEND. de J. N. ac G. L. VIII. C. XII.

(d) HERT. elem. prud. civil. P. I. S. XII. (e)

§. III.

De interregnis.

Vacante imperio, interregnum, quod vocant, oritur; quod est ejusmodi *status*, quo *populus nexu cum Imperante solutus*, *simplici adhuc pacto*, quo in unam quondam civitatem coaluit, continetur. Quo casu existente, ni in omnem eventum de summa rerum interea temporis moderanda jam olim statutum fuerit; (e) (quod tutissimum videtur) cives jam consensu suo rem definiunt, donec novum imperium fuerit stabilitum.

§. IV.

De interitu civitatum.

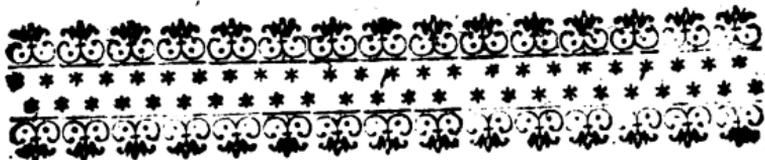
Penitus vero interit respublica, si vel omnia ejus *membra deleantur*; (f) vel *populus, rupto civili ejusdem vinculo*, omnino *dissipetur*, aut ipse in naturalem libertatem *secedat*; vel respublica in *provinciam redigatur*.

F I N I S.

INDEX

(e) Dicendum hic de interregnis Germaniæ ac Poloniæ. Conf. HERT. *cit. loc. §. 13.* PUFEND. *de J. N. ac G. L. VII. C. VII. §. 7. seqq.*

(f) V. gr. hostili intereccionem, aut terræ motu.

INDEX RERUM, ET VERBORUM.

Ubi quatuor numeri occurrunt, primus Partem, secundus Caput, tertius paragraphum, quartus paginam denotat ; Ubi vero quinque, 1. mus partem, 2. dus Sectionem, 3. tius Caput, 4. tus paragraphum, 5. tus paginam.

A <i>Bdicio</i>	II. II. XV. 19. 466
<i>Acceptatio</i> per alios,	II. I. V. 27. 159
<i>Accessio</i> acquisitionis derivativæ est occasio	II. I. VIII. 21, 223
ejus exempla	II. I. VIII. 22, 223
<i>Acquiescere</i> quid?	I. I. 12. 14
<i>Actiones</i> humanæ,	
ad certam normam sunt componendæ	I. II. 1. 29
earum diversitas,	<i>ibid.</i>
licitæ, necessariæ,	
bonæ, malæ,	I. II. 12. 38
indifferentes,	
earum quantitas bonitatis vel malitiæ gradum pronunciat.	I. II. 13. 39
<i>Addictio</i> in diem quid?	II. I. X. 27. 275
<i>Adulterium</i> quid?	II. I. XI. 22. 308
<i>Aer</i> accessorium terræ	II. I. VII. 5. 214
<i>Affectus</i> quid?	I. I. 13. 14
eorum sedes	I. I. 13. 15
primarii	I. I. 14. 15
eorum moralitas	I. I. 15. 16
qui mali potiores	I. I. 16. 17
de eorum terminis	I. I. 18. 18

INDEX RERUM & VERBORUM

de eorum causa, effectu, & gradibus	I. I. 19. 18
<i>Aggratiandi</i> jus competit imper.	II. II. VI. 10. 382
<i>Alluvio</i> , quid de eâ statuendum?	II. I. VIII. 31. 234
<i>Ambitio</i> quid?	I. I. 16. 17
<i>Amor</i> quid?	I. I. 14. 15
rationalis.	I. I. XV. 16.
<i>Aristocratia</i> quid?	II. II. XIV. 10. 443.
<i>Arrha</i> emtionis	II. I. X. 16. 267.
<i>Assicuratio</i> quid?	II. I. X. 24. 274
<i>Atheismus</i> quid?	II. I. I. 12. 84
theoreticus	J
practicus	J
	<i>ibid.</i>
<i>Avaritia</i> quid?	I. I. 16. 17
<i>Audacia</i> ambitionis filia	II. I. II. 7. 99
<i>Autochiria</i> , cujus quinam rei sint?	II. I. II. 292.
B ellum, quid?	II. II. XI. 1. 410
an licitum?	II. II. XI. 2. 411
ejus jus cui competat?	II. II. XI. 9. 415
pro quibus movendum?	II. II. 11. 10
ejus finis	II. II. XI. 11. 416
gerentium officia	II. II. XI. 12
ejus indictio	II. II. XI. 13. 417.
per bellum acquisita	II. II. XI. 16. 420
hujus causa quando justa	II. II. XI. 3. 411
huius causa justifica & suasoria	II. II. XI. 5. 412
ejus causa quando dubia?	II. II. XI. 7. 414
justum, injustum,	II. II. XI. 8. 414
defensivum, offensivum,	<i>ibid.</i>
solenne, minus solenne,	<i>ibid.</i>
<i>Benefaciendum</i> est aliis	II. I. IV. 1. 123
indefinite	II. I. IV. 3. 124
definite	II. I. IV. 4. 125
<i>Beneficium</i> quid?	II. I. IV. 13. 132
ad ea præstanda obligamur.	II. I. IV. 15. 134
quando recusandum?	II. I. IV. 17. 136
ad ista nemo potest cogi	II. I. IV. 18. 136

Be-

INDEX RERUM & VERBORUM.

<i>Bestialitas</i> summo gradu inhonesta est ac indecora	II. I. XI. 23. 308
<i>Bonum</i> verum quid?	I. I. 10. 12
ejus divisio & gradus	I. I. 11. 12
summum quid?	ibid.
apparens.	I. I. 10. 12
<i>Bona</i> eorum defensio quæ esse possit?	II. I. II.
	14. 107
eorum distinctio	II. II. IX. 2. 388
civitatis quæ?	II. II. VIII. 3. 389
Principatus	II. II. VIII. 3. 389
reipublicæ	ibid.
in rebus omnibus extra dominium privatorum positis.	ibid.
privatorum	II. II. VIII. 5. 390
in privata triplex jus imperantibus.	II. II. VIII. 6. 392
<i>Brocardicum</i>	II. I. VII. 13. 199
C <i>Alliditas</i> in quo consistat?	I. IV. 10. 58
<i>Ceremoniarum</i> apparatus recta ratio ignorat.	II. I. I. 11. 83
<i>Civitatis</i> descriptio	II. II. 1. 2. 378
ejus finis.	II. II. 1. 3. 378
finis quomodo obtineatur?	II. II. 1. 4. 378
civitas quomodo perficiatur	II. II. 1. 5. 379
earum causa impulsiva	II. II. 1. 6. 380
ejus indoles quæ?	II. II. 1. 7. 381
quando clientelaris, vectigalis?	II. II. XVII. 2. 473
quando intereat?	II. II. 17. 4. 474
<i>Clients</i> utrum gaudeat Majestate?	II. II. II. 13. 390
<i>Coactio</i> quomodo intelligenda?	II. I. V. 13. 147
<i>Collegii</i> descriptio	II. II. IX. 1. 397
in ista jus habet imperans.	II. II. IX. 2. 397
ejus socium agere potest princeps.	II. II. IX. 3. 399
<i>Commodatum</i> quid?	II. IX. 10. 259
quid circa istud observandum?	II. I. X. 10. 259
principum quod	II. I. X. 37. 282

Com-

INDEX RERUM & VERBORUM.

<i>Compensare</i> quid ?	II. I. V. 34. 163
<i>Concubinitus</i> regulis justi non est adversi	II. I. XI. 21. 307
<i>Conditio</i> quando promissionem validam reddat ?	II. I. VII. 24. 156
<i>resolutiva, suspensiva,</i>	<i>ibid.</i>
<i>Condonatio.</i>	II. I. V. 35. 164
<i>Conductio</i> quid de ista statuendum ?	II. I. X. 17. 269
<i>Confusio</i> tollit obligationes.	II. I. V. 40. 167
<i>Conjuges</i> de eorum jure	II. I. XI. 17. 304
eorum officia	II. I. XI. 18. 304
<i>Conjugium</i> quid ?	II. I. XI. 1. 289
an ad istud obligemur ?	II. I. XI. 2. 290
evitandæ fornicationis causa incundum,	II. I. XI. 4. 292
quid homini circa istud observandum ?	II. I. XI. 6. 293
ejus finis,	II. I. XI. 7. 295
ab isto impuberes arcentur,	II. I. XI. 9. 296
castratorum, spadonum, sterilium	II. I. XI. 9. 297
senum ac vetularum æquo animo ferendum	<i>ibid.</i>
quando ob consanguinitatem prohibitum ?	II. I. XI. 10. 298
<i>Conscientia</i> quid ?	I. I. 7. 3
I. vera I. falsa.	<i>ibid.</i>
certa, verosimilis } dubia }	<i>ibid.</i>
contra istam erroneam non est agendum	<i>ibid.</i>
ejus libertas.	II. I. I. 16. 89
<i>Consensus</i> ad pacta requiritur mutus,	II. I. V. 5. 140
sufficenter declaratus,	II. I. V. 8. 142
ipsam declarandi modus diversus,	II. I. V. 7. 141
num ad istum requiratur voluntas ?	II. I. V. 13. 146
<i>Consilium</i> quid ?	I. II. 15. 40
ejus differentia à lege.	I. II. 16. 41
<i>Consiliarius</i> quomodo differat à legislatore	I. II. 17. 41
<i>Contractuum</i> descriptio	II. I. X. 1. 252
eorum divisio.	II. I. X. 2. 252
beneficus quid ?	II. I. X. 3. 253
circa istos officia,	II. I. X. 4. 254
eorum	

INDEX RERUM & VERBORUM.

eorum jura.	II. I. X. 5. 254
pignoratitius.	II. I. X. 31. 277
onerosi.	II. I. X. 13. 203
accessorii	II. I. X. 25. 275
alex obnoxii	II. I. X. 19. 271
alex obnoxii inter liberas gentes earumque summa capita obtinent.	II. I. X. 43. 285
<i>Corporis cultura habenda.</i>	II. I. II. 8. 100
<i>Creditoris jus</i>	II. I. X. 32. 278
posidendi pignus.	<i>ibid.</i>
antichreticum	<i>ibid.</i>
ex pignore sibi satisfaciendi	<i>ibid.</i>
jus pignoris aliis vendere potest.	II. I. X. 32. 279
num dampnum solus ferre debeat, si pignus casu perit.	II. I. X. 34. 280
<i>Cultus Dei quid?</i>	II. I. I. 7. 80
internus.	II. I. I. 8. 81
quid efficiat?	II. I. I. 9. 82
internus naturalis, in quo se exserat?	II. I. I. 10. 82
arbitrarius à recta ratione ignoratur.	II. I. I. 11. 83
D <i>Annuum</i>	
causa principalis restituit.	II. I. III. 10. 117
æquales plures pro ratione influxus sui resarciunt	<i>ibid.</i>
dividuum	II. I. III. 12. 118
individuum.	<i>ibid.</i>
à pluribus ex conspiratione factum quomodo reparandum,	II. I. III. 13. 119
restituendum est.	II. I. III. 5. 113
ejus restitutio quousque extendenda?	II. I. III. 6. 114
à servo aut animali datum quis restituere teneatur.	II. I. III. 8. 115
à pluribus datum quomodo imputandum?	II. I. III. 9. 117
<i>Debitor jus reluendi alteri cedere potest</i>	II. I. X. 33. 280
<i>Decoris regula</i>	I. III. 9. 50
<i>Defensio membrorum.</i>	II. I. II. 16. 106
pudicitiz.	II. I. II. 17. 106
	liber-

INDEX RERUM & VERBORUM

libertatis	ll. l. ll. 17. 107
honorum.	ll. l. ll. 18. 107
sui ipsius quæ esse debeat in statu civili?	ll. l. ll. 19. 108
sui ipsius violenta	ll. l. ll. 10. 104
quando licita?	ll. l. ll. 12. 103
vitz.	ll. l. ll. 14. 105
famæ.	ll. l. ll. 15. 105
<i>Deismus</i> quid?	ll. l. l. 12. 86
<i>Delegatio</i> quid?	ll. l. V. 36. 164
<i>Deliberatio</i> quomodo instituenda?	l. IV. 5. 56
<i>Delinquens</i> ad pœnam an obligatus sit?	ll. ll. VI. II. 383
<i>Democratia</i> in quo consistat?	ll. ll. XIV. II. 444
in ista interdum unus quasi principis autoritate universis præesse potest	ll. ll. XIV. II. 446
<i>Depositum</i> inter liberas gentes quod?	ll. l. X. 39. 284
quid sit?	ll. l. X. 12. 262
<i>Derelictio</i> expressa, tacita.	ll. ll. XV. 20. 466
<i>Detronisatio</i> quando obtineat?	ll. ll. XV. 21. 467
<i>Deus</i> est summum bonum	l. l. 12. 14
officia erga istum.	ll. l. l. 1. 74
eius existentia demonstratur.	ll. l. l. 4. 76
eius attributa.	ll. l. l. 5. 78
est hujus universi autor	<i>ibid.</i>
eius providentia	ll. l. l. 6. 80
<i>Dissensus</i> mutuus pacta tollit.	ll. l. V. 33. 163
<i>Divortium</i> quando adfit?	ll. l. XI. 16. 304
in statu Nat.	ll. l. XI. 28. 311
<i>Dolus</i> quid efficiat in pactis.	ll. l. V. 12. 145
in statu Nat.	ll. l. V. 47. 172
<i>Dominium</i> quid?	ll. l. VIII. 1. 207
ejus origo.	ll. l. VIII. 2. 208
quæ res hujus capaces?	ll. l. VIII. 4. 209
plenum, minus plenum.	ll. l. VIII. 8. 214
directum, utile, rerum corporalium universale, singulare, commune.	<i>ibid.</i>
unius proprium, revocabile, irrevocabile, pri- vatum, publicum.	<i>ibid.</i>
	ejus

INDEX RERUM & VERBORUM.

ejus effectus.	ll. l. 26. 229
quid, circa res alterius obnoxias observandum.	ll. l. VIII. 28. 231
<i>Donationes Principum quando firmæ.</i>	ll. l. X. 36. 285
<i>Dos quid.</i>	ll. l. XI. 30. 312
<i>Dotalitium.</i>	ll. l. XI. 31. 312
E <i>Lectio ubi locum habeat.</i>	ll. ll. XV. 9. 459
quomodo perficiatur.	<i>ibid.</i>
<i>Emtio quid.</i>	ll. l. X. 15. 266
de istius jure	<i>ibid.</i>
ejus arrhæ.	ll. l. X. 16. 267
<i>Error quid.</i>	l. l. 6. 7
efficax, concomitans.	<i>ibid.</i>
vincibilis, invincibilis,	<i>ibid.</i>
ejus in pactis effectus.	ll. l. V. II. 144
in statul Nat.	ll. l. V. 46. 172
<i>Exheredare princeps non potest filium.</i>	ll. l. VIII. 37. 238
<i>Existimatio non oranis damnanda</i>	ll. l. II. 4. 95
simplex, intensiva.	<i>ibid.</i>
F <i>Amæ defensio</i>	ll. l. II. 15. 105
imperantibus necessaria.	ll. l. II. 15. 106
<i>Falsiloquium non absolute dammandum.</i>	ll. l. VI. 7. 184
& mendacium non sunt synonyma	ll. l. VI. 7. 186
<i>Felicitas in societate viventium pace & amicitia ab-</i>	
<i>folvitur.</i>	ll. l. II. 10
<i>Fides pactio servanda.</i>	ll. l. V. 3. 138
<i>Fidejussio.</i>	ll. l. X. 30. 277
<i>Fidejussores varii sunt generis.</i>	ll. l. X. 44. 286
Garandi.	<i>ibid.</i>
<i>Fluvius si alveum mutaverit, utrum imperii termi-</i>	
<i>nos mutet.</i>	ll. l. VIII. 32. 234
<i>Foderis descriptio.</i>	ll. ll. XII. 2. 427
vulgaris, singularis.	ll. ll. XII. 3. 427
æqualis, inæqualis,	
belli, commerciorum,	<i>ibid.</i>
personarum, realis	

HN

quid

INDEX RERUM & VERBORUM.:

quid circa ista observandum?	ll. II. XII. 4. 428
quomodo dissolvantur?	ll. II. XII. 5. 428
<i>Fornicatio</i> quid?	ll. I. XI. 20. 307
G ratitudo.	ll. I. IV. 16. 136
<i>Gravandi.</i>	ll. I. X. 44. 286 ^a
H erus num jure vitæ ac necis gaudeat.	ll. I. XIII. 9. 329
num jus habeat in liberos mancipiorum	ll. I. XIII. 10. 331
ejus jus in servos conductos.	ll. I. XIII. 11. 334
eius officia.	ll. I. XIII. 13. 332
<i>Homini</i> definitio.	l. I. 3. 4
status Naturalis.	l. V. 2. 65
status adventitius.	l. V. 2. 65
amor sui ipsius rationalis.	ll. I. II. 1. 91
vitam conservare tenetur.	ll. I. II. 2. 91
mentem colat.	ll. I. II. 3. 93
corpus alat.	ll. I. II. 8. 101
ab aliorum injuriis se defendat.	ll. I. II. 9. 102
<i>Honesti</i> regula.	l. III. 9. 50
<i>Honor</i> ejus studium non omne abjiciendum	ll. I. II. 4. 95
<i>Hospitalitas.</i>	ll. I. IV. 11. 130
<i>Hostis.</i> in istum quid liceat.	ll. II. XI. 15. 419
isti fides servanda.	ll. II. XI. 19. 423
<i>Humanitatis</i> officia vulgaria.	ll. I. IV. 5. 125
ejus exempla.	ll. I. IV. 6. 126
ejus jus tum in statu Nat. tum in Civ.	ll. I. IV. 12. 131
<i>Hypotheca.</i>	ll. I. X. 31. 277
<i>Hypocrisis</i> quid?	ll. I. 14. 87
I gnorantia quid?	l. I. 6. 7
vel efficax i. concomitans	] <i>ibid.</i>
vincibilis, invincibilis	
<i>Imperantium</i> officia circa præmiorum distributio-	ll. II. VI. 13. 385
nem.	ll. II. VII. 3. 386
jus & officia circa existimationem	ll. II. VII. 4. 387
jus intuitu honorum.	ll. II. VII. 4. 387

INDEX RERUM & VERBORUM.

jus in bona publica ac privata.	II. II. VIII. 1. 388
officia intuitu bonorum publicorum & privatorum.	II. II. VIII. 10. 395
jus in collegia.	II. II. IX. 2. 397
officia intuitu collegiorum.	II. II. IX. 4. 399
officia circa sacra	II. II. X. 8. 406
officia & jus circa studia.	II. II. X. 9. 409
officia circa jus ministros constituendi.	II. II. III. 4. 368
jura vitæ ac necis.	II. II. VI. 6. 378
officia circa pœnas.	II. II. VI. 9. 380
<i>Imperium</i> acquirendi modus originarius, qui	II. II. XV. 3. 456
derivativus.	II. II. XV. 4. 457
violentus.	II. II. XV. 5. 457
pacificus.	II. II. XV. 6. 457
ejus occupatio quando violenta	II. II. XV. 7. 458
<i>Imperium maritale</i> in statu Nat. quod?	II. I. XI. 26. 309
quomodo amittatur.	II. II. XV. 17. 465
herile quale.	II. I. XIII. 4. 327
<i>Imprudencia</i> quid?	I. IV. 10. 58
differt à calliditate	<i>ibid.</i>
<i>Impuberes</i> a societate matrimoniali areantur	II. I. XI. 9. 296
<i>Imputatio</i> quid?	I. VI. 4. 72
quando isti locus sit.	I. VI. 4. 72
<i>Inducia</i> quid?	II. II. XI. 20. 424
<i>Injuria</i> læsionis effectus.	II. I. III. 4. 112
est reparanda.	II. I. III. 5. 113
<i>Insula</i> ad quem pertineant.	II. I. VIII. 33. 236
<i>Intellectus</i> quid?	I. I. 5. 6
neutiquam patitur, sed agit.	I. I. 5. 6
hujus cultura habenda est.	II. I. II. 3. 93
<i>Interregnum</i> quid?	II. II. XVII. 3. 474
<i>Juramentum</i> quid?	II. I. VII. 2. 192
debet esse conjunctum cum animo jurandi.	II. I. VII. 3. 192
fieri debet per Deum.	II. I. VII. 4. 193
ejus finis.	II. I. VII. 5. 194

INDEX RERUM & VERBORUM,

ejus necessitas ac permissio.	II. I. VII. 6. 194
non temere exigendum.	II. I. VII. 8. 196
non temere faciendum.	II. I. VII. 9. 196
ejus effectus	II. I. VII. 12. 197
quomodo interpretandum,	II. I. VII. 14. 200
promissorium, assertorium.	II. I. VII. 15. 202
litis decisorium.	<i>ibid.</i>
judiciale, extra judiciale.	<i>ibid.</i>
<i>Jurisprudentia</i> unde oriatur.	I. VI. 5. 72
quotuplex sit.	I. VI. 5. 72
naturalis, habitualis.	I. VI. 6. 73
systematica.	I. VI. 7. 73
privata, publica.	I. VI. 8. 73
universalis publicæ descriptio.	II. II. I. 1. 377
<i>Justi</i> regula.	I. III. 9. 50
<i>Jus</i> conatum, acquisitum.	I. II. 7. 34
perfectum, imperfectum.	I. II. 7. 35
ejus equivocatio tollitur.	I. III. 1. 42
quomodo differat a virtutibus.	I. IV. 15. 63
<i>Jus</i> necessitatis quid?	II. I. II. 20. 109
Gentium quid?	I. III. 12. 53
stabilæ vel germaniæ.	II. I. IV. 8. 128
inte; ad rem.	II. I. VIII. 9. 215
servitutis, pignoris.	<i>ibid.</i>
acquirendi modus quæ originarius, qui derivati-	
vus.	II. I. VIII. 10. 216
<i>Jus postliminii.</i>	II. II. X. 2. 401.
<i>Jus circa sacra.</i>	II. II. X. 2. 401.
ejus fundamentum.	II. II. X. 3. 401
est pars civilis Imperii.	II. II. X. 4. 402
respicit cultum externum.	II. II. X. 5. 403
partes ejus speciales.	II. II. X. 6. 404
ejus finis.	II. II. X. 7. 406
<i>Jura</i> Majestatica.	II. II. II. 24. 359
immanentia.	II. II. II. 25. 359
transcendentia.	II. II. II. 26. 360
L <i>Edendus</i> nemo.	II. I. III. 2. 3
<i>Edere</i> quid?	II. I. III. 3. 112
	<i>Edere</i>

INDEX RERUM & VERBORUM.

<i>Lasio</i> ejus effectus injuria.	II. I. III. 4. 112
ejus reparatio.	II. I. III. 6. 114
<i>Legatis</i> , qui honor debeatur.	II. II. XIII. 7. 432
cur admittendus.	II. II. XIII. 8. 432
eorum securitas.	II. II. XIII. 9. 433
ab omnibus injuriis liberi.	II. II. XIII. 10. 433
libertate sermonis gaudent	II. II. XIII. 11. 434
eorum immunitas a foro loci.	II. II. XIII. 12. 434
eorum delicta quomodo aestimanda.	II. II. XIII. 13. 435
jure talionis non potest interfici.	II. II. XIII. 14. 436
eorum familia & vasa sancta sunt.	II. II. XIII. 15. 436
eorum qualitates.	II. II. XIII. 16. 437
eorum usus.	II. II. XIII. 1. 429
qui & quotuplices.	II. II. XIII. 2. 430
primi ordinis.	II. II. XIII. 3. 430
secundi ordinis.	II. II. XIII. 4. 431
ordinarii extraordinarii	II. II. XIII. 5. 431
<i>Legislator</i> quomodo differat a Doctore & consiliario.	I. II. 17. 41
<i>Lex</i> ejus descriptio	I. II. 2. 30
ejus effectus.	I. II. 3. 30
ejus cognitio necessaria.	I. II. 8. 35
ejus partes.	I. II. 9. 36
ejus objectum.	I. II. 10. 37
potest mutari.	I. II. 11. 37
ejus pars dispositiva, vindicativa.	II. II. III. 5. 362
ejus obligatio.	II. II. III. 8. 364
<i>Lex naturalis</i> obligat.	I. III. 10. 51
ejus diversa obligandi ratio.	I. III. 11. 52
integris gentibus applicata evadit jus gentium.	I. III. 12. 53
ejus divisio respectu auctoris.	I. II. 14. 40
eius descriptio.	I. III. 2. 42
eius certitudo.	I. III. 3. 43
eius Auctor.	I. III. 4. 45

INDEX RERUM & VERBORUM.

ejus differentia à positiva.	I. III. 6. 46
ejus finis.	I. III. 7. 48
ejus propositio fundamentatis.	I. III. 8. 49
<i>Liberi</i> parentes amare tenentur.	II. I. XII. 7. 317
eorum jus ipsis connatum.	II. I. XII. 8. 318
quando sui juris evadant.	II. I. XII. 10. 320
quomodo educandi.	II. I. XII. 4. 315
<i>Litigandi</i> modus in statu nat.	I. V. 5. 67
<i>Libertas</i> quousque ejus jactura aestimanda.	II. I. II. 17. 107
quid sit?	I. I. 23. 22
non tollitur temperantis, vera, in quo consistat a primo homine amissa omnium vitiorum scaturigo. ejus restitutio unde petenda.	<i>ibid.</i>
<i>Locatio</i>	I. I. 24. 26
inter liberas gentes rara.	II. I. X. 17. 269
<i>Loqui</i> quando ad istud obligemur.	II. I. X. 41. 284
<i>Lottaria</i> quid?	II. I. VI. 4. 181
<i>Ludi</i> ab illicitis prope absunt.	II. I. X. 22. 273
M ajestas absoluta, limitata.	II. I. X. 21. 273
hac utrum Vasallus gaudeat.	II. II. II. 11. 390
hoc utrum Cliens.	II. II. II. 12. 390
an tributarius.	II. II. II. 13. 390
varie distinguitur.	II. II. II. 14. 391
regularis vel irregularis.	II. II. II. 15. 391
ordinaria, extraordinaria	II. II. II. 16. 391
usufructuaria, patrimonialis	II. II. II. 17. 392
istius partes.	II. II. II. 18. 392
ejus jura	II. II. II. 22. 357
ejus descriptio	II. II. II. 23. 358
unde oriatur.	II. II. II. 1. 383
à Deo approbatur.	II. II. II. 2. 383
eius affectiones	II. II. II. 3. 384
debet esse summa.	II. II. II. 4. 385
una.	II. II. II. 5. 386
	II. II. II. 6. 386
	per-

INDEX RERUM & VERBORUM.

- perfecta. II. II. H. 7. 387
 sancta & inviolabilis. II. H. 41. 8. 388.
Mandatum quid? II. I. X. 11. 261
 liberum, restrictum, } *ibid*
 ejus jura, }
 principum & gentium liberarum quale. II. I. X.
 38. 285
Manipia alienandi jus habet herus. H. I. XIII. 4. 328
 in eorum liberos num herus ius habeat. H. I. XIII.
 10. 331
Maritus non debet abuti imperio suo in uxorem II.
 H. I. XI. 49. 305.
Matrimoniorum libertas. H. I. IV. 11. 150.
 ad morganaticam. II. I. XL. 25. 309.
Membra sunt conservanda. II. I. II. 16. 106
Mentis facultates. I. I. 4. 3
 de earum sede. *ibid.*
 in appetitionibus suis corpori se accommodant.
 I. I. 21. 24
Metus ex suspitione acceptus quando pactum irritum
 reddat. II. I. V. 14. 147
 pro vehemente animi terrore acceptus. H. I. V.
 15. 148
 injustus in statu Nat. II. I. V. 48. 173
Minoritatis exceptio num locum habeat in statu
 nat. II. I. V. 45. 171
Ministros constituendi necessitas. II. II. IV. 1. 367
 cui competat ius eos constituendi. II. II. IV. 2. 367
Moderamentum inculpatæ tutela. II. I. II. 19. 108
Monarchomachorum error de Majestate. II. I. III. 9. 388
Monarchia quid? II. II. XIV. 7. 440
 absoluta, limitata. II. II. XIV. 8. 442
Monopolia num inter liberas gentes locum habeant.
 III. I. X. 40. 284
Mores unde oriuntur. I. I. 17. 18
 de tribus eorum temperamentis. I. I. 22. 22
Moralitas obiectiva non datur. I. III. 5. 45
Mors obligationem tollit. III. I. V. 39. 166

INDEX RERUM & VERBORUM.

Mutuum quid? II. I. X. 8. 256
Mutuum adititorium non est finis coniugii II. I. XI.
 8. 256

N *Natura* vocabulum quomodo accipiatur. I. I. 3
 moralis hominis definitio. I. I. 4

Naufragorum bona nemo occupando sibi vindicet. II. I. VIII. 39. 240

quid circa ista definiat status Civil. II. I. VIII. 40. 241

subiectorum fisco non debet adscribere princeps
 II. I. VIII. 40. 243

Necessitas quid? II. I. II. 20. 109

eius res tam divinæ quam humanæ leges admittunt. *ibid.*

Neutralitas generalis, specialis. II. II. XI. 18. 422

Nobatio. II. I. V. 36. 164

Numus eorum valorem definire & signare possunt
 imperantes. II. I. IX. 11. 251

Nuptias quid constituat. II. I. XI. 14. 302

istarum ritus. II. I. XI. 27. 310

O *bligatio*, quid? I. II. 3. 30
 quotuplex. I. II. 4. 41
 ejus causa. I. II. 5. 33

eius subjectum. I. II. 6. 34

eius facultas, moralis. I. II. 7. 34

juris quid? I. IV. 15. 63

virtutis quid? I. IV. 15. 64

modi eam tollendi. II. I. V. 30. 161

quomodo tollatur in statu Nat. II. I. V. 52. 172

Occupatio principalis, accessoria. II. I. VIII. 12. 217

ejus tres species. II. I. VIII. 13. 218

derivativæ quæ. II. I. VIII. 16. 219

ejus jus non producit Papæ liberalis de bonis infidelium concessio. II. I. VIII. 30. 233

Occu-

INDEX RERUM & VERBORUM.

<i>Oceanus</i> in cuius potestate,	II. I. VIII. 5. 210
<i>Odium</i> quid?	I. I. 14. 15
rationale.	I. I. 15. 16
<i>Olla</i> fortunæ quid?	II. I. X. 23. 274
<i>Opes</i> earum desiderium moderatum probatur.	II. I. II. 5. 96
P <i>Actionum</i> origo.	II. I. V. 1. 137
definitio.	II. I. V. 2. 138
ad ea servanda obligamur.	II. I. V. 3. 138
eorum divisio.	II. I. V. 4. 139
ad ea requiritur mutuus consensus.	II. I. V. 5. 140
differunt à pollicitatione.	II. I. V. 6. 140
facultas consentiendi ad ista requiritur.	II. I. V. 10. 143
errore non redditur irritum.	II. I. V. 11. 144
in istis quid dolus efficiat.	II. I. V. 12. 145
metus quid in istis efficiat.	II. I. V. 14. 147
eorum objectum.	II. I. V. 16. 149
irrita quomodo convalescant.	II. I. V. 28. 160
eorum effectus.	II. I. V. 29. 161
in statu Nat. impossibilia quæ.	II. I. V. 50. 176
illicita de rebus alienis,	ibid.
in statu Nat. quomodo servanda.	II. I. V. 43. 168
protimileus quid?	II. I. X. 29. 276
commissorium quid?	II. I. X. 26. 275
de retrovertendo.	II. I. X. 28. 275
conjugale quid?	II. I. XI. 12. 301
hujus condiciones potiores.	II. I. XI. 15. 302
<i>Pacisci</i> num liceat de alienis.	II. I. V. 19. 152
de factis alienis.	II. I. V. 20. 153
de rebus & actionibus in quas jus aliis est.	II. I. V. 21. 154

INDEX RERUM & VERBORUM:

per internuntium.	II. I. V. 26. 158
<i>Pagus</i> terræ motu alibi translatus cujus fit.	II. I. VIII. 24. 235
<i>Parentes</i> prospicere debent liberis.	II. I. XII. 2. 313
quomodo educare debent liberos.	II. I. XII. 3. 314
eorum jura in liberos.	II. I. XII. 6. 316
eorum officia in statu Nat.	II. I. XII. 11. 321
eorum officia in statu Civ.	II. I. XII. 12. 322
<i>Pax</i> ad istam renovandam obligatur in statu Nat.	II. I. III. 15. 120
in statu Civ. imperari potest.	II. I. III. 16. 122
ejus conditiones implendæ sunt.	II. II. XI. 21. 425
<i>Permutatio</i> quid;	II. I. X. 14. 264
hodie rara.	ibid.
<i>Perfidia</i> tollit obligationem.	II. I. V. 37. 165
<i>Perjurium</i> vitandum est.	II. I. VII. 10. 197
<i>Pignus</i> utrum luitioni ejus in statu Nat. possit præscribi.	II. I. X. 45. 287
utrum imperii partem pignori dare possit imperans.	ibid.
unde oriatur.	II. I. X. 31. 277
<i>Plenipotentarius</i> .	II. II. XIII. 6. 431
<i>Pœnarum</i> necessitas.	II. II. VI. 1. 374
descriptio.	II. II. VI. 2. 375
sunt pars imperii.	II. II. VI. 3. 375
earum finis.	II. II. VI. 5. 377
istarum objectum.	II. II. VI. 7. 379
an ad istas obligetur delinquens.	II. II. VI. 11. 383
<i>Pollicitatio</i> differt a pacto.	II. I. V. 6. 149
quam producat in statu Nat. obligationem.	II. I. V. 44. 170
<i>Polygamia</i> simultanea, successiva, muliebris, virilis.	II. I. XI. 11. 299
<i>Possessio</i> verum dominium producit.	II. I. VII. 27. 230
jus questum confirmat.	ibid.
conjecturam pro jure parit.	ibid.
	<i>Pessis.</i>

INDEX RERUM & VERBORUM.

<i>Possessor</i> malæ fidei, bonæ fidei.	II. I. VIII. 27. 230
<i>Potestas</i> legislatoria quid?	II. II. III. 1. 360
ejus necessitas.	II. II. III. 2. 360
cui hæc competat.	II. II. III. 3. 361
exercetur mediate, immediate	II. II. III. 4. 362
ejus jura.	II. II. III. 9. 365
<i>Premia</i> distribuendi jus penes imperantes est.	II. II. VI. 12. 384
<i>Pretium</i> eius descriptio.	II. I. IX. 2. 244
vulgare.	II. I. IX. 3. 244
eminens unde.	II. I. IX. 4. 245
commune, affectionis.	II. I. IX. 5. 246
conventionale, legitimum.	II. I. IX. 6. 246
ejus fundamentum.	II. I. IX. 7. 247
raritate intenditur atque remittitur.	II. I. IX. 8. 248
officia hominis circa istud.	II. I. IX. 9. 250
hominis jura circa istud.	II. I. IX. 10. 250
<i>Providentia</i> divina quid.	II. I. I. 6. 80
sapientes & prudentes sæpe tentat.	II. I. II. 7. 100
reverenda est.	<i>ibid.</i>
<i>Promissio</i> impossibilium:	II. I. V. 17. 149
rei licitæ num obliget.	II. I. V. 18. 150
modus earum diversus.	II. I. V. 22. 155
pura obligat.	II. I. V. 23. 155
ejus conditio suspensiva, resolutive.	II. I. V. 24. 156
dies & locus.	II. I. V. 25. 157
per alios.	II. I. V. 26. 158
ejus revocatio.	II. I. V. 28. 160
<i>Prudentia</i> regulæ.	I. III. 9. 50
sapientiæ sit comes.	I. III. 4. 56
<i>Pudicitia</i> quousque defendenda.	II. I. II. 17. 106

Ratio quid proprie vocetur.
  recta quid?
  I. I. 5 6
  ibid.
  Receptio

INDEX RERUM & VERBORUM.

<i>Receptio peregrinantium ad litfus.</i>	II. I. IV. 9. 128
<i>sedes fixas quærentium.</i>	II. I. IV. 10. 129
<i>Recreatio animi honesta licita est.</i>	II. I. II. 6. 98
<i>Religionis divisio.</i>	II. I. I. 2. 74
<i>quomodo ad Jus Nat. pertineat.</i>	II. I. I. 3. 75
<i>naturalis Deum sibi reddit propitium</i>	II. I. I.
	15. 88
<i>felicitem humanam promovet.</i>	II. I. I. 15. 88
<i>ejus necessitas.</i>	II. II. X. 1. 400
<i>Renuntiatio in statu Nat.</i>	II. I. V. 51. 176
<i>Remotio</i>	II. II. XV. 21. 467
<i>Reparatio injuriæ quousque extentenda.</i>	II. I. III.
	6. 114
<i>Repressaliorum descriptio.</i>	II. II. XI. 14. 418
<i>Restitutio in integrum.</i>	II. I. V. 49. 175
<i>Res domini capaces, incapaces.</i>	II. I. VIII. 6. 211
<i>publicæ.</i>	<i>ibid.</i>
<i>privatæ, corporales, incorporales, mobiles, im-</i>	
<i>mobiles, fungibiles, non fungibiles, princi-</i>	
<i>pales, accessorix,</i>	<i>ibid.</i>
<i>istis utendi jus habemus.</i>	II. I. VIII. 7. 213
<i>earum fructus quotuplices sint.</i>	II. I. VIII. 6. 213
<i>Respublica unde ejus forma cognoscatur.</i>	II. II. XIV.
	2. 438
<i>regularis, irregularis.</i>	II. II. XIV. 4. 439
<i>simplex, composita.</i>	II. II. XIV. 5. 439
<i>regularium, simplicium quot</i>	II. II. XIV. 6. 440
<i>mixta.</i>	II. II. XIV. 12. 446
<i>composita ex systematico fœdere</i>	II. II. XIV.
	13. 448
<i>systematica regularis.</i>	II. II. XIV. 15. 452
<i>ejus morbi.</i>	II. II. XIV. 16. 453
S <i>Antio pœnalis.</i>	II. II. 36. 363
<i>Sapientia quid complectatur.</i>	I. IV. 4. 56
<i>Servitutis descriptio.</i>	II. I. XIII. 6. 328
	origo.

INDEX RERUM & VERBORUM.

origo.	II. I. XIII. 1. 324
<i>Servorum</i> diversa conditio.	II. I. XIII. 5. 327
eorum officia.	II. I. XIII. 12. 332
eorum iura.	II. I. XIII. 14. 333
<i>Sermonis</i> descriptio.	II. I. VI. 2. 180
preceptum de eo generale.	II. I. VI. 3. 80
in statu Nat. jus circa istud.	II. I. VI. 8. 186
in statu Civ.	II. I. VI. 10. 189
<i>Silere</i> quando ad istud obligemur.	II. I. VI. 4. 181
<i>Societas</i> parentum ac liberorum quomodo dissolvatur.	II. I. XII. 9. 319
negotiatoria, quomodo lueri ac damni partitionem instituat.	II. I. X. 18. 270
herilis fundamentum.	II. I. XIII. 3. 326
herilis finis.	II. I. XIII. 2. 326
quo pacto dissolvatur herilis.	II. I. XIII. 15. 335
inter gentes post mercatoriam etiam navalis recepta est.	II. I. X. 42. 285
<i>Solvere</i> quid?	II. I. V. 32. 162
quomodo fieri possit.	<i>ibid.</i>
<i>Spes</i> quantum faciat ad felicitatem humanam.	II. I. II. 7. 98
<i>Sponse</i> agere quid?	I. I. 23. 24
<i>Sponsalium</i> tractatus.	II. I. XI. 13. 301
<i>Sponsiones</i> quid?	II. II. XII. 6. 429
quid circa istas observandum.	II. I. X. 20. 272
<i>Status</i> hominis naturalis.	I. V. 2. 65
absolutus quid?	I. V. 3. 68
hypotheticus.	I. V. 4. 68

INDEX RERUM & VERBORUM.

naturalis sua molestia laborat.	I. V. 6. 69
civilis præ naturali securior.	I. V. 7. 69
<i>Stuprum</i> quid denotet.	II. I. XI. 20. 307
<i>Studia</i> jus & officia circa ea habet princeps.	II. II. X. 9. 410
<i>Stultitia</i> quid?	I. IV. 9. 57
cum vitio synonymum.	<i>ibid.</i>
<i>Subjecti</i> qui?	II. II. XVI. 2. 468
quando cives esse desinant.	II. II. XVI. 8. 472
eorum officia erga Imperantes.	II. II. XVI. 4. 469
officia erga civitatem.	II. II. XVI. 5. 470
officia erga concives.	II. II. XVI. 6. 470
eorum jura.	II. II. XVI. 7. 471
<i>Successionis</i> fundamentum.	II. II. XV. 11. 461
distinctio.	II. II. XV. 12. 461
testamentaria & ex conventione	II. II. XV. 13. 461
hereditaria, simplex.	II. II. XV. 14. 462
linealis quæ.	II. II. XV. 15. 463
ab intestato.	II. I. VIII. 24. 227
in regna ac principatus.	II. I. VIII. 38. 240
istius quando ratio habeatur.	II. II. XV. 10. 460
<i>Superstitio</i> non consistit in excessu pietatis.	II. I. I. 13. 86
T <i>emperamentum</i> quotuplex sit.	I. I. 20. 20
ejus effectus morales.	I. I. 21. 20
non tollit libertatem.	I. I. 23. 23
<i>Tempus</i> obligationes exstinguit.	II. I. V. 30. 166
<i>Testamentum</i> quid?	II. I. VIII. 23. 224
an lege Naturæ præcipiatur eorum validitas.	<i>ibid.</i>
	impe-

INDEX RERUM & VERBORUM.

imperatium quo loco sint.	II. I. VIII. 36. 238
<i>Timiditas</i> voluptatis & avaritiae filia.	II. I. II. 7. 98
<i>Traditio</i> quid?	II. I. VIII. 17. 219
<i>Transitus</i> personarum.	II. I. IV. 7. 126
mercium.	II. I. IV. 8. 127
<i>Tributarius</i> an majestate gaudeat.	II. II. II. 14. 391
<i>Tutela</i> regia.	II. II. XV. 16. 464
V <i>Assallus</i> utrum gaudeat majestate.	II. II. II. 12. 390
<i>Velfigalia</i> terrestria, fluviatrica, maritima.	II. I. IV. 8. 128
<i>Veritas</i> quomodo nos obliget.	II. I. VI. 6. 183
<i>Violentia</i> licita.	II. I. II. 12. 103
<i>Virtuosus</i> quid?	I. IV. I. 54
<i>Virtutes</i> quomodo differant a lege.	I. IV. 15. 63
ad istas quomodo alicendi homines.	I. IV. 14. 62
earum premia.	I. IV. 12. 60
earum descriptio.	I. IV. 2. 55
earum primariae sapientiae ac prudentiae.	I. IV. 3. 55
sepe miscentur cum vitiis.	I. IV. II. 59
<i>Vitiosus</i> quid?	I. IV. 1. 54
<i>Vita</i> defensio.	II. I. II. 14. 105
<i>Vitium</i> quid?	I. IV. 8. 57
sepe miscetur cum virtute.	I. IV. II. 59
ab istis quomodo abducendi sint homines.	I. IV. 14. 62
eorum poenae.	I. IV. 13. 61
<i>Vitia</i> hominum in republica.	II. II. XIV. 17. 454
status.	<i>ibid.</i>
	status

INDEX RERUM & VERBORUM.

status potiora.	II. II. XIV. 18. 454
<i>Voluptas</i> quid?	I. I. 16. 17
fœda detestanda.	II. I. II. 698
<i>Voluntas</i> quid?	I. I. 8-9
activa, passiva.	ibid.
intellectum impellit.	ibid.
ejus cultura habenda.	II. I. II. 3-93
<i>Vsucapio</i> quid?	II. I, VIII. 19. 220
ejus fundamentum.	II. I. 8. 220
etiam inter liberas gentes earumque capita summa obtinet.	II. I. VIII, 35. 236
<i>Usura</i> quæ compensativa, lucrativa.	II. I. X. 9. 258
<i>Usurpator</i> quis?	II. II. XV. 8 458

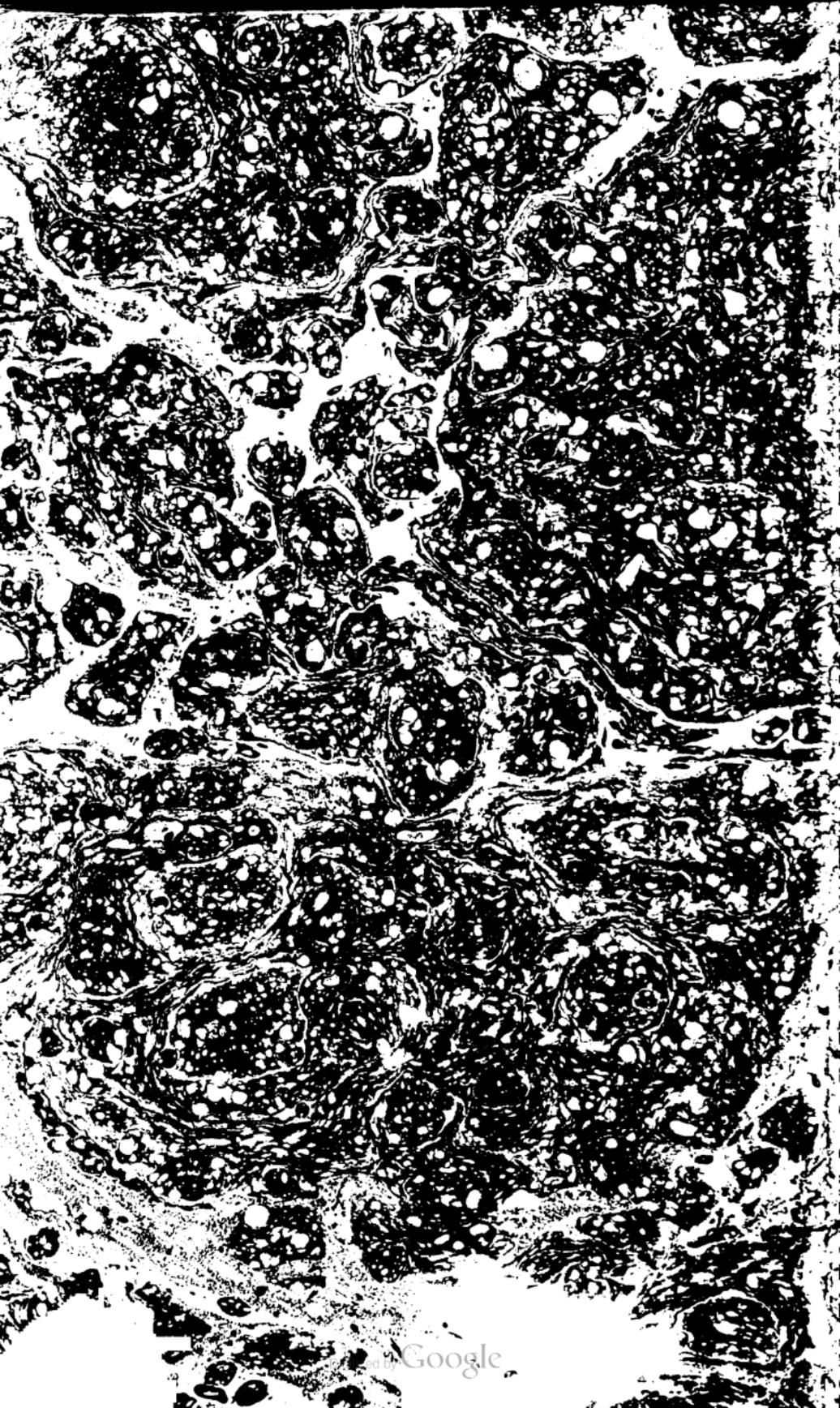

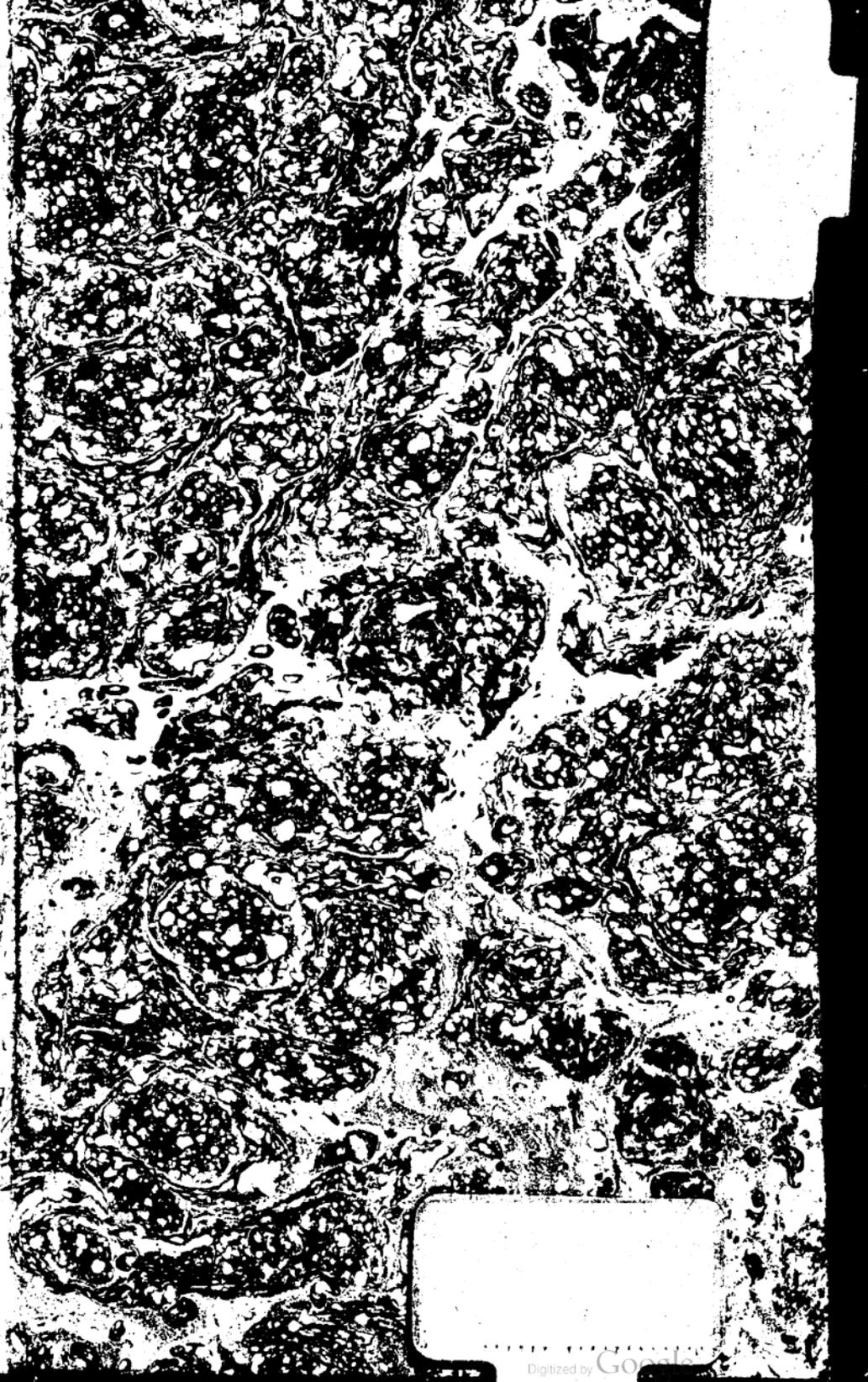
.M

BIBLIOTECA